อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : ศึกษากรณี หมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

นายวรเมธ ยอดบุ่น

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามานุษยวิทยามหาบัณฑิต
สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-1864-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ETHNIC IDENTITY IN THE CONTEXT OF TOURISM : A CASE STUDY OF BAAN RAUMMIT, MUANG DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

Mr. Worameta Yodboon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Anthropology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-1864-7

4681149924 : MAJOR ANTHROPOLOGY

KEY WORD : ETHNIC GROUP / IDENTITY / GLOBALIZATION / CULTURAL TOURISM / ECOTOURISM

WORAMETA YODBOON : ETHNIC IDENTITY IN THE CONTEXT OF TOURISM : A CASE STUDY OF BAAN RAUMMIT, MUANG DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. DR. PREECHA KUWINTPANT, 179 pp. ISBN 974-114-1864-7

The main objective of the thesis, entitled Ethnic Identity in the Context of Tourism : A Case Study of Bann Raummit, Muang District, Chiang Rai Province, was to investigate ethnic identity and affects of tourism. The main concepts and theories used in this research were ethnicity and tourism. For collecting of the data, qualitative research methods such as participant observation, key informant interviews and in-depth interviews were employed.

The research have demonstrated that Baan Raummit consist of many ethnic groups such as Karen, Akha, Hmong, Lisu and so on. Socialization provides basic ethnic identity to all groups. Tourism leads people of these ethnic groups to transform their ethnic identity in various aspects such as language, costume, value and way of life. Villagers use Northern Thai dialect as a medium to communicate with other ethnic groups and with the local Thai.

Actually, villagers wear normal costume similar to that of Thai people, but on special occasions, they wear traditional ethnic costume such as on Sunday, Christmas day and Chaang day. Generally, tourism have changed people economic, polotical, scocial and cultural life of Baan Raummit on the whole.

Tourism leads to various changes in people ethnic identity, but the consciousness of ethnic origin does not change. Social interaction among ethnic groups on the one hand makes clear ethnic identity of each groups, i.e. we know who is Karen, Akha or Hmong, on the other hand it also paves the way to assimilation.

Department Sociology and Anthropology — Student's signature.....

Field of study Anthropology — Advisor's signature.....

Academic year 2005

วรเมธ ยอดบุ่น : อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : ศึกษากรณี หมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (Ethnic Identity in the Context of Tourism : A Case Study of Baan Raummit, Muang District, Chiang Rai Province) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 179 หน้า. ISBN 974-14-1864-7

การวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยว การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และแนวคิดการท่องเที่ยว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีเทคนิควิธีที่สำคัญคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ รวมถึงการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผลการวิจัยพบว่า บ้านรวมมิตรประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง อาข่า ม้ง ลีซู แต่ละกลุ่มก็อัตลักษณ์ดั้งเดิมเป็นของตัวเองที่ได้รับมาจากการอบรมสั่งสอนของครอบครัวตั้งแต่แรกเกิด เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตลักษณ์หลาย ๆ อย่างของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นภาษา การแต่งกาย ค่านิยม อาชีพ รวมถึงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในเรื่องภาษานั้นชาวบ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์จะใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นสื่อกลางในการพูดจากัน รวมถึงเมื่อสื่อสารกับคนไทยพื้นราบ

ด้านการแต่งกายก็มีแนวโน้มว่าชาวบ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์ จะแต่งกายเหมือนกับคนไทยพื้นราบมากขึ้นในชีวิตประจำวัน สำหรับชุดประจำเผ่าจะเก็บไว้ใช้ในวันสำคัญของชุมชน เช่น วันอาทิตย์ที่ต้องเข้าโบสถ์ วันคริสต์มาส หรือวันช้างของหมู่บ้าน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เข้ากับบริบทการท่องเที่ยวและบริบทอื่น ๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชน แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงก็คือสำนึกของความเป็นชาติพันธุ์ที่ยังฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนของมุมโลก และเมื่อได้มีการติดต่อและมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลากหลายกลุ่ม ด้านหนึ่งมีผลทำให้อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชัดเจนมากขึ้น ในแง่ของการแบ่งแยกว่าใครเป็นกะเหรี่ยง ใครเป็นอาข่า ใครเป็นม้ง อีกด้านหนึ่งก็มีผลให้เกิดการผสมกลมกลืนระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา มานุษยวิทยา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา 2548

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่อาจสำเร็จลงได้ หากปราศจากความช่วยเหลือของบุคคลแวดล้อมที่ผู้เขียนเข้าไปติดต่อสัมพันธ์ด้วย บุคคลลำดับแรกที่ผู้เขียนอยากเอ่ยปากขอบคุณก็คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำแนะนำ ปรับปรุงชี้แนะแนวคิด ความเห็นที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนกำลังใจและการซักถามความก้าวหน้าตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ ลำดับต่อมาคือ ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุลนี เทียนไทย กรรมการวิทยานิพนธ์ ท่านทั้งสองได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวิจัยด้วยดีมาตลอด นอกจากนี้ผู้วิจัยก็ยังขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับผู้เขียนจนจบการศึกษา

เนื่องจากทุนวิจัยครั้งนี้ ได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงขอขอบพระคุณแหล่งทุนทั้งสามมา ณ ที่นี้ด้วย

การเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้าน ก็ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหลาย ๆ ฝ่าย เริ่มแรกต้องขอบคุณ “หนุ่ย” เพื่อนจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง สำหรับมิตรภาพและความช่วยเหลือในหลาย ๆ เรื่อง ตั้งแต่การพาเข้าพื้นที่ และหาที่พักในชุมชน ขอบคุณชาวบ้านบ้านรวมมิตรทุกคนที่ให้ความเป็นกันเอง และอดทนต่อการซักถาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวของ “หน่อง” ที่ให้ความรักความเมตตาต่อผู้วิจัย เปรียบเสมือนลูกหลานคนหนึ่ง ขอบคุณ “อาแหยะ” น้องชายจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านที่พักและยานพาหนะ และการถามสารทุกข์สุกดิบอยู่เป็นประจำ ขอบคุณพี่แป๋ว พี่แอน พี่ซู พี่อิแสะ พี่สาคร พี่เจ พี่มัน น้องแอน น้องหญิง น้องนิ่ว น้องแหวน น้องตุ๊ตู่ และอาทู สำหรับสัมพันธภาพและความเป็นพี่เป็นน้องที่มอบให้กับผู้วิจัย ตลอดระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ พร้อมทั้งขอบคุณเพื่อนพ้องน้องพี่ โดยเฉพาะ “ขัน” ที่ช่วยเหลือในด้านการจัดทำรูปภาพและแผนที่ รวมทั้ง กอล์ฟ สิทธิ์ พี่โอ๋ เมฆ โอม โอเล่ แน็ท และน้องออย ที่คอยให้กำลังใจและรับฟังปัญหามาตลอด

ท้ายนี้ ผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณบิดา-มารดา และน้องหลิน น้องเปรี้ยว ครอบครัวของผู้วิจัยที่ให้ความห่วงหา เอื้ออาทร และถามไถ่ความคืบหน้า รวมถึงเป็นกำลังใจช่วยให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงไปได้ในที่สุด

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนที่	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
1. แนวคิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnicity)	4
1.1 พหุนิยมและชาตินิยม (Pluralism and Nationalism)	8
1.2 ปฐมกำหนดและการสร้างเชิงเครื่องมือ (Primordialism and Instrumentalism)	14
1.3 อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)	18
1.4 ชนกลุ่มใหญ่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Majority and Power Relation)	24
2. แนวคิดการท่องเที่ยว (Tourism)	27
2.1 โลกาภิวัตน์กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	28
2.2 ท้องถิ่นนิยมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์	33
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
กรอบแนวคิดในการวิจัย	47
สมมติฐานในการวิจัย	49
นิยามศัพท์ที่สำคัญ	49

เรื่อง หน้า

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย..... 51
ขอบเขตการวิจัยและประชากรที่ใช้ในการศึกษา..... 51
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย..... 51
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 51
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย..... 53
การวิเคราะห์ข้อมูล..... 53

บทที่ 4 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม..... 54
ประวัติความเป็นมา..... 54
ลักษณะทางภูมิศาสตร์..... 57
สภาพเศรษฐกิจ..... 58
สังคมและวัฒนธรรม..... 60
การท่องเที่ยวและความสัมพันธ์ของผู้คน..... 62

บทที่ 5 บ้านรวมมิตร : หมู่บ้านท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย..... 66
1. ข้อมูลพื้นฐานบ้านรวมมิตร..... 66
2. สิ่งดึงดูดความสนใจของท้องถิ่น..... 82
2.1 วิถีชีวิตชนเผ่าและทัวร์ช้าง : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม..... 83
2.2 สภาพแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 86
3. เส้นทางการท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐาน..... 88

บทที่ 6 เศรษฐกิจของชุมชนกับการท่องเที่ยว..... 92
1. ร้านค้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน..... 93
2. บ้านรวมมิตรกับไนท์ บาซาร์ : แหล่งค้าขายยามค่ำคืนของชาวบ้าน..... 110
3. สินค้าทางวัฒนธรรมกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์..... 113

บทที่ 7 พัฒนาการการท่องเที่ยว ในมุมมองภาครัฐและเอกชน..... 116
1. พัฒนาการท่องเที่ยว : การพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรม..... 116
2. การท่องเที่ยวบ้านรวมมิตร ในมุมมองภาครัฐและเอกชน..... 122

เรื่อง หน้า

บทที่ 8 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : พลวัตและการปรับเปลี่ยน..... 127
1. การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์..... 127
2. ความสัมพันธ์ของผู้คนในระบบการท่องเที่ยว..... 134
3. การปรากฏตัวของวัฒนธรรมการท่องเที่ยว..... 137
4. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธ์เมื่อเผชิญหน้ากับการท่องเที่ยว..... 145

บทที่ 9 บทสรุปและข้อเสนอแนะ..... 152
การอภิปรายเชิงทฤษฎี..... 152
1. การเมืองเรื่องความเป็นภาพตัวแทน..... 152
2. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : ปฐมกำหนดหรือการสร้างเชิงเครื่องมือ..... 156
การพิสูจน์สมมติฐาน..... 164
1. การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และ
วัฒนธรรม..... 164
2. การท่องเที่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์..... 166
3. การท่องเที่ยวและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์..... 167
ข้อเสนอแนะ..... 169

รายการอ้างอิง..... 171
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 179

สารบัญตาราง

ตาราง **หน้า**

ตาราง 1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยว วันพักเฉลี่ย และรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ในปี 2547..... 62
ตาราง 2 จำนวนผู้มาเยือนจังหวัดเชียงรายที่เป็นชาวต่างประเทศ จำแนกตามถิ่นที่อยู่ในปี 2547..... 63
ตาราง 3 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในหมู่บ้านรวมมิตรแยกตามกลุ่มบ้าน ประจำปี 2548.... 70
ตาราง 4 แสดงจำนวนหลังคาเรือนระหว่างปี 2538-2548..... 71
ตาราง 5 แสดงจำนวนประชากรบ้านรวมมิตร ปี 2548..... 71
ตาราง 6 แสดงจำนวนประชากรบ้านรวมมิตรแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ ปี 2548..... 72
ตาราง 7 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านรวมมิตร ประจำปี 2548..... 73
ตาราง 8 แสดงการนั่งช้างในหมู่บ้านรวมมิตร..... 84
ตาราง 9 แสดงความเป็นเจ้าของร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึกในบ้านรวมมิตร..... 93

สารบัญแผนที่

แผนที่ **หน้า**

แผนที่ 1 แผนที่จังหวัดเชียงราย..... 56
แผนที่ 2 แผนที่บ้านรวมมิตร..... 69
แผนที่ 3 แผนที่อำเภอเมืองเชียงรายและเส้นทางสู่บ้านรวมมิตร..... 81
แผนที่ 4 แสดงเส้นทางการล่องแพตามแม่น้ำกก..... 87
แผนที่ 5 เส้นทางนั่งช้างท่องเที่ยวของรอบ ๆ บ้านรวมมิตร..... 90

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ **หน้า**

รูปที่ 1 โรงเรียนบ้านรวมมิตร..... 74
รูปที่ 2 โบสถ์กะเหรี่ยงบ้านรวมมิตร..... 78
รูปที่ 3 งานวันช้างไทย..... 79
รูปที่ 4 บรรยากาศงานช้างของหมู่บ้าน..... 80
รูปที่ 5 เส้นทางการนั่งช้างท่องเที่ยวของบ้านรวมมิตร..... 85
รูปที่ 6 ปางช้างบ้านรวมมิตร..... 85
รูปที่ 7 แผนที่แนะนำการท่องเที่ยวบ้านรวมมิตรและหมู่บ้านใกล้เคียง..... 91
รูปที่ 8 แผนที่แนะนำการท่องเที่ยวบ้านรวมมิตรและหมู่บ้านใกล้เคียง (2)..... 91
รูปที่ 9 ร้านขายของที่ระลึกเผ่ากะเหรี่ยง..... 94
รูปที่ 10 นักท่องเที่ยวต่างชาติถ่ายรูปกับงูหลามยักษ์..... 98
รูปที่ 11 ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง..... 100
รูปที่ 12 "พี่ก๊ะ" กำลังตัดเย็บเสื้อผ้าม้ง..... 102
รูปที่ 13 อาแหยะ เยเบียวกู่..... 105
รูปที่ 14 หญิงลีซูกับงานขายของที่ระลึก..... 106
รูปที่ 15 เจ้าของร้านกาแฟดอยช้าง บ้านรวมมิตร..... 108
รูปที่ 16 บรรยากาศการขายของที่ระลึก ไนท์ บาซาร์ เชียงราย..... 112
รูปที่ 17 การตั้งร้านสำหรับขายของที่ระลึก ในท์ บาซาร์ เชียงราย..... 112
รูปที่ 18 ชาวเขาเผ่าอาข่าขายของที่ระลึกอยู่ข้างเวทีแสดงวัฒนธรรม..... 113
รูปที่ 19 นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกำลังดูภาพถ่ายของตัวเอง..... 118
รูปที่ 20 รถบัสที่ใช้ขนส่งนักท่องเที่ยว..... 119
รูปที่ 21 นักท่องเที่ยวกำลังเดินชมหมู่บ้าน..... 125
รูปที่ 22 เด็กที่เดินเร่ขายของที่ระลึก..... 143

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยประกอบด้วยผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งแยกย้ายกันตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยเฉพาะพื้นที่ภูเขาสูงทางภาคเหนือเป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ เมี่ยน อาข่า และลีซอ เป็นต้น แต่ละกลุ่มก็จะมีวิถีชีวิต สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็จะตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเฉพาะกลุ่มของตน ในอดีตการเดินทางไปมาหาสู่กัน ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนมีจุดประสงค์เพื่อเยี่ยมเยือนญาติพี่น้องที่มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ และเป็นการนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ต่อมาเมื่อรัฐบาลเข้ามาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา ก็นำเอาความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาด้วย มีผลทำให้วิถีชีวิตบางส่วนของชาวเขาเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับผู้คนจากภายนอกก็หลั่งไหลเข้ามาในชุมชน ทั้งชาวไทยพื้นราบที่ขึ้นไปเพื่อทำการค้าขายและท่องเที่ยว รวมถึงชาวต่างประเทศที่ขึ้นไปในฐานะนักท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาโดยตรง

การท่องเที่ยวในชุมชนชาวเขาในระยะแรก เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในลักษณะไป-กลับในชุมชนใกล้ตัวเมืองที่มีความสะดวกสบาย และมีความปลอดภัยพอสมควร เมื่อรัฐบาลเริ่มเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและมีการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น จึงทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปในชุมชนชาวเขามากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเดินป่า การขี่ช้าง การล่องแพ และพักแรมในชุมชนชาวเขา เพื่อชื่นชมกับธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวเขา (จีรพร ศรีวัฒนานุกูลกิจ,2544:1)

ต่อมาการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้มีการบุกเบิกสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ ๆ ตลอดจนหาจุดขายรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่าง ๆ ให้เดินทางมาเที่ยวชมกันมากยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่รัฐบาลไทยเลือกเป็นเครื่องมือเพื่อที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา เพราะการท่องเที่ยวทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินตรา (นิธิ เอียวศรีวงศ์,2538:9)

เมื่อพิจารณาในแง่เศรษฐกิจแล้ว การท่องเที่ยวได้สร้างรายได้ให้กับชาวเขาเป็นอย่างมาก โดยออกมาในรูปของการขายสินค้าที่ระลึก การรับจ้างเป็นแบบถ่ายรูป การแสดงศิลปวัฒนธรรม แต่สิ่งที่มากับรายได้ที่ดีเหล่านี้ คือการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวเขา อันได้แก่ บริโภควัตถุนิยม

มากขึ้น วัยรุ่นเริ่มพูดภาษาอังกฤษ ภาษาไทย แต่งกาย บริโภค และเลียนแบบวัฒนธรรมบางอย่างจากนักท่องเที่ยว เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าระบบค่านิยมบางอย่างของชาวเขาได้เปลี่ยนไป

บางแห่งมีการนำเอาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของเผ่าออกมาเป็นจุดขาย ทำรายได้ให้กับชุมชน โดยจัดการแสดงเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อของเผ่าตนให้กับนักท่องเที่ยวได้ชม ซึ่งประเพณีเหล่านี้แต่ก่อนจะกระทำเป็นฤดูกาล และมีความหมายเชื่อมโยงพวกเขากับการทำมาหากินและการมีชีวิตรอด แต่ปัจจุบันจะประกอบพิธีเมื่อไหร่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้หน้าที่ของวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ความเข้าใจและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมเปลี่ยนไป เป็นไปเพื่อการขายมากกว่า เช่น มีการจ้างชาวเขาเต้นรำให้นักท่องเที่ยวดู เพื่อให้ได้เงินค่าจ้าง หรือมีการจ้างให้กระทำพิธีกรรมต่างๆ ทั้งที่ไม่ใช่ฤดูกาลนั้น ๆ เพียงเพื่อจะถ่ายทำวิดีโอ รวมถึงการสนองในสิ่งที่ผิดกฎหมายตามคำเรียกร้องของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการหารายได้เสริมอีกด้วย เช่น การให้บริการนักท่องเที่ยวสูบฝิ่น สูบเฮโรอีน และขายบริการทางเพศในชุมชน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากแง่มุมการขายวัฒนธรรม ทั้งในรูปของการจัดธรรมชาติหรือการจัดฉากพานักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมหมู่บ้านชาวเขา เพื่อให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูป การพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ เป็นการขายวัฒนธรรมโดยที่นักธุรกิจเป็นฝ่ายได้ประโยชน์ แต่ชาวเขาเป็นฝ่ายได้รับเพียงค่าจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการขูดรีดเอาผลประโยชน์จากชาวเขา (exploitation) เพราะถึงแม้ว่าชาวเขาจะพอใจกับค่าจ้างที่ได้รับ แต่ก็เป็นการหาประโยชน์จากชาวเขา (อมรา พงศาพิชญ์, 2545 : 130)

จากแง่มุมที่กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่าการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาวเขา โดยรัฐและนักธุรกิจในเมือง เพื่อเป็นจุดดึงดูดหรือจุดขายให้กับนักท่องเที่ยว ส่งทั้งผลดีและผลเสียต่อตัวชาวเขาเอง ผลดีที่เห็นชัดคือ รายได้ของชาวเขาเพิ่มมากขึ้น มีเครื่องอุปโภคบริโภคที่ทันสมัยในบ้านมากขึ้น ส่วนผลในแง่ลบคือ ทำให้เกิดการนำระบบวัตถุนิยมเข้ามาในชุมชน ได้ส่งผลให้ระบบโครงสร้างทางสังคม ศีลธรรม และจริยธรรมของผู้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนเริ่มไม่มีเวลาเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมของเพื่อนบ้านและชุมชน รวมถึงความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน เพราะต้องดิ้นรนประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ให้ตนเองเป็นหลัก

จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น อาข่า ม้ง กะเหรี่ยง เมี่ยน ลีซู ทำให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะในเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ อันเป็นช่วงที่อากาศหนาวได้แผ่ปกคลุมทั่วพื้นที่ทางภาคเหนือ ประกอบการคมนาคมขนส่งไปมาสะดวก และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ได้ทำการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งเชียงรายด้วยไปตามสื่อต่าง ๆ ทำให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้จักเชียงรายมากขึ้น พร้อมทั้งเกิดความรู้สึกอยากมาเที่ยวมาสัมผัสกับธรรมชาติและวิถีชีวิตที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน

บ้านรวมมิตรเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวที่อยู่ติดกับแม่น้ำกก เป็นที่อยู่ของผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีกะเหรี่ยงหรือปกากะญอ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรกที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว

ต่อมาเมื่อการท่องเที่ยวเติบโตขึ้น ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งชาวเขาและคนไทยพื้นราบก็เริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านรวมมิตรมากขึ้น ทำให้บ้านรวมมิตรมีความหลากหลายในแง่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ นอกจากนี้บ้านรวมมิตรยังมีการให้บริการขี่ช้างเพื่อเที่ยวชมพื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้านด้วย และยังเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของการล่องแพในแม่น้ำกก มีร้านขายของที่ระลึกมากมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวเขา ที่อาศัยอยู่รวมกันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในหมู่บ้านรวมมิตร รวมทั้งศึกษาถึงการปรับตัว ฟื้นฟู เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ดังกล่าว ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ตลอดจนศึกษาถึงเรื่องผลประโยชน์ที่แต่ละกลุ่มจะได้รับจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวสมัยใหม่

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ต่อชุมชนบ้านรวมมิตร ในแง่บริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
2. ศึกษาถึงพรมแดนทางชาติพันธุ์ และการลื่นไหลของความเป็นชาติพันธุ์ ในบริบทการท่องเที่ยว
3. ศึกษาอัตลักษณ์และกระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบทการท่องเที่ยว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ของชาวเขาบ้านรวมมิตร ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยว
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการนิยามพรมแดนทางชาติพันธุ์ และการลื่นไหลของความเป็นชาติพันธุ์ในชุมชนท่องเที่ยว
3. ทำให้ทราบถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในบริบทการท่องเที่ยว
4. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการในด้านรูปแบบและกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชาวเขาบ้านรวมมิตร
5. เพื่อเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนเกี่ยวกับนโยบายการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษา อธิบายปรากฏการปรับเปลี่ยนอัต-ลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว กรณีศึกษาบ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย

1. แนวคิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnicity)
    1.1 พหุนิยมและชาตินิยม (Pluralism and Nationalism)
    1.2 ปฐมกำหนดและการสร้างเชิงเครื่องมือ (Primordialism and Instrumentalism)
    1.3 อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)
    1.4 ชนกลุ่มใหญ่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Majority and Power Relation)
2. แนวคิดการท่องเที่ยว (Tourism)
    2.1 โลกาภิวัตน์กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
    2.2 ท้องถิ่นนิยมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnicity)

คำว่า "ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) มาจากภาษากรีกโบราณ "ethnos" หมายถึง "ขอบเขตของสถานการณ์ที่รวมการใช้ชีวิตและการกระทำของมนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน" ความหมายนี้ได้เปลี่ยนมาเรื่อย ๆ จนปัจจุบันหมายถึง "ผู้คน" (people) หรือ "ชาติ" (nation) นับตั้งแต่ทศวรรษแรก ๆ ของศตวรรษที่ 20 ความเชื่อมโยงของแนวคิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) และกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ก็เกิดขึ้นจากหลายทิศทาง ทั้งในแวดวงการศึกษาและอื่น ๆ ทั้งสองแนวคิดได้กลายเป็นวาทกรรมที่ถูกพูดถึงทุก ๆ วัน และเป็นศูนย์กลางเรื่องราวทางการเมืองของความแตกต่างระหว่างกลุ่มและเรื่องของผลประโยชน์ในประเทศประชาธิปไตย ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เมื่อแนวคิด "เชื้อชาติ" (race) เริ่มไม่เป็นที่ยอมรับในทางวิชาการและสาธารณชนตั้งแต่ปี 1945 ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) ก็ได้รับความนิยมมากขึ้น

แนวคิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) อ้างอิงถึงนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงคือ Max Weber ในงาน Economy and Society ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1922 เมื่อเขาพูดถึงเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ว่าหมายถึง การที่สมาชิกของกลุ่มมีความเชื่อร่วมกัน ซึ่งเป็นการสืบทอดทางสายโลหิตจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งภายในกลุ่ม สิ่งเหล่านี้อาจจะมาจากสิ่งที่ Weber เรียกว่า "แบบ

ชนิดทางมานุษยวิทยา" (anthropological type) เช่น เชื้อชาติ ความแตกต่างที่อยู่ในสายเลือด หรือฟีโนไทป์ (phenotype) หรือไม่ก็ได้

"เชื้อชาติ (race) ได้สร้างความเป็นกลุ่มขึ้นมา เมื่อพวกเขาได้รับหรือมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน โดยเฉพาะเมื่อเพื่อนบ้านหรือกลุ่มข้างเคียงมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ ได้มาทำกิจกรรมร่วมกันโดยเฉพาะกิจกรรมทางการเมือง หรืออีกแง่หนึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อผู้คนที่มีเชื้อชาติเดียวกันที่มีประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน มีการติดต่อสัมพันธ์/เชื่อมโยงกับกลุ่มตรงข้ามที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด" (Weber, 1978 : 385)

บางทีส่วนที่มีความสำคัญที่สุดในการถกเถียงของ Weber อาจจะอยู่ตรงที่ว่า

"ความเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้ทำให้เกิดกลุ่มขึ้นมาโดยตรง มันเป็นเพียงแค่สิ่งอำนวยความสะดวกในการก่อให้เกิดกลุ่มชนิดใดชนิดหนึ่งขึ้นมา โดยเฉพาะกลุ่มในแง่พื้นที่ทางการเมือง ในทางตรงข้ามมันคือชุมชนทางการเมืองเริ่มแรกที่ไม่ได้มีการจัดองค์กรอย่างดีเยี่ยม เพียงแค่บอกเราให้รู้ว่ามีความเชื่อร่วมกันในกลุ่มชาติพันธุ์" (Weber, 1978 : 389)

ดูเหมือนว่า Weber จะแนะนำว่า ความเชื่อที่มีร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นผลของการรวมกลุ่มเพื่อการกระทำทางการเมือง มากกว่าที่จะเป็นสาเหตุ ผู้คนมองดูตัวเองในฐานะเป็นกลุ่มเดียวกัน (belonging together) ที่มาจากภูมิหลังร่วมกัน เป็นผลของการกระทำร่วมกัน ผลประโยชน์ที่มีอยู่ร่วมกันไม่ได้สะท้อนมาจากความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างของผู้คน แต่การแสวงหาผลประ-โยชน์ร่วมกันต่างหากที่สนับสนุนให้เกิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identification)

การกระทำร่วมกัน (collective action) ในความรู้สึกของความเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ เป็นรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากสังคมปิดที่มีความเป็นหนึ่งเดียว (monopolistic social closure) ซึ่งมันได้นิยามความเป็นสมาชิก สิทธิ และการเข้าถึง ลักษณะทางวัฒนธรรม (cultural trait) ที่มีอยู่ร่วมกันเป็นพื้นฐานและทรัพยากรสำหรับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ภาษา พิธีกรรม วิถีชีวิตในเรื่องเศรษฐกิจ รูปแบบการดำเนินชีวิตทั่ว ๆ ไป และการแบ่งงานกันทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาและการเข้าร่วมพิธีกรรมเดียวกัน จะเป็นพื้นฐานลำดับแรกสำหรับกลุ่ม เป็นการแบ่งปันความรู้สึกถึงความ "ถูกต้องและเหมาะสม" (correct and proper) ที่ช่วยสร้าง "เกียรติยศและศักดิ์ศรี" (honour and dignity) ของปัจเจกบุคคล โดยวิธีการนี้กลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นรูปแบบเฉพาะของ "กลุ่มสถานภาพ" (status group) ท้ายสุด Weber กล่าวว่า แม้การกระทำร่วมกัน (collective action) เป็นรากฐานของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ความไม่แน่นอนก็เกิดขึ้น คือ กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ที่มีความหมายและความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคำว่า "ชาติ" (nation) ที่ไม่สามารถให้คำนิยามได้อย่างง่ายดายและแน่นอนสำหรับวัตถุประสงค์ทางสังคมวิทยา

สิ่งที่มีความสำคัญต่อไปสำหรับความเข้าใจในเรื่องความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ก็คือ บทความของนักสังคมวิทยาสำนักชิคาโก Everett Hughes ตีพิมพ์ครั้งแรกปี 1948 Hughes ได้ติดตามงาน

เขียนของ Weber อย่างละเอียด และเขาได้ปฏิเสธความหมายของความเป็นชาติพันธุ์ที่ตื้นเขินว่ามีพื้นฐานมาจากความแตกต่างของลักษณะทางวัฒนธรรม (cultural trait)

"กลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียว เพราะว่ามีความแตกต่างในระดับมาตรวัดหรือการสังเกตที่มาจากคนกลุ่มอื่น ในทางตรงข้าม เพราะผู้คนในกลุ่มและผู้คนนอกกลุ่มรู้ว่ามันเป็นกลุ่ม ๆ หนึ่ง กล่าวคือ คนในและคนนอกกลุ่มต่างพูดคุย รู้สึก และกระทำราวกับว่ามันเป็นกลุ่มที่แยกแตกต่างออกมา ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จึงเกิดขึ้น" (Hughes, 1994 : 91)

ข้อโต้แย้งของ Hughes สามารถสรุปได้ว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีหน้าที่ทำให้เกิดความเป็นกลุ่ม (group-ness) แต่การดำรงอยู่ของกลุ่มไม่ใช่ผลสะท้อนของความแตกต่างทางวัฒนธรรม นอกจากนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ยังมีนัยสำคัญหมายถึงเรื่อง ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ด้วย (ethnic relation) โดยที่ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์จะนำไปสู่เรื่องราวของผู้คนอย่างน้อย 2 กลุ่ม คือคนในและคนนอก นั่นหมายถึง อัตลักษณ์ (identity) จะเกิดจากทั้งคนในและคนนอกที่มามีความสัมพันธ์กัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ตัวอย่างการศึกษาเรื่องชนกลุ่มน้อย (minority group) ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะศึกษาคนส่วนใหญ่ (majority) ควบคู่กันไปด้วย

แนวคิดของ Weber และ Hughes ทำให้มองเห็นรูปแบบจำลองความคิดของนักคิด "การสร้างทางสังคม (social constructionist) ในเรื่องความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ จากมุมมองนี้ กลุ่มชาติพันธุ์คือสิ่งที่ผู้คนเชื่อหรือคิดว่าพวกเขาเป็น โดยความแตกต่างทางวัฒนธรรมจะเป็นตัวบอกความเป็นกลุ่ม (group-ness) ดังนั้น อัตลักษณ์ทางกลุ่มชาติพันธุ์จะเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม

ความคิดเรื่องความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) ใช้อย่างแพร่หลายในทางมานุษยวิทยา นับแต่ทศวรรษ 1960 โดยเริ่มจากสหรัฐอเมริกา ภายในแวดวงมานุษยวิทยาอเมริกันก็มีการใช้แนวคิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในกรอบการวิเคราะห์จากเรื่องเชื้อชาติ มาสู่วัฒนธรรม และความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Wolf, 1994) ที่เป็นเช่นนี้เพราะเกิดจากความห่วงใยที่เพิ่มมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่อง "ชาติ" (nation) และกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันทำให้กลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มต่าง ๆ ถูกรวมเข้าไว้ด้วยกันภายในรัฐใดรัฐหนึ่ง (Eriksen, 1993; Verdery, 1994; B. Williams, 1989) จนทุกวันนี้ในทางมานุษยวิทยา การพิจารณาเรื่อง ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) และชาตินิยม (nationalism) เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องทำการศึกษาและวิเคราะห์ การศึกษาเรื่องความเป็นชาติพันธุ์และชาตินิยมกลายเป็นหัวข้อใหญ่ที่เติบโตขึ้นภายในองค์ความรู้ทางมานุษยวิทยา อันเป็นแสงสว่างเพื่อช่วยนำทางนักมานุษยวิทยาในการให้นิยามใหม่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย (B. Williams, 1989 : 401)

ขณะที่พื้นที่ในการศึกษาได้ขยายตัว จึงทำให้เกิดความหลากหลายเพิ่มขึ้น แนวคิดทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ได้ขยายความสัมพันธ์ไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น และยังคงมีพื้นฐานที่มั่นคงอยู่ที่การทำวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical research) ในการทำวิจัยนี้ นักมานุษยวิทยาสังคมจะต้องเขียนบันทึกประจำวันอย่างละเอียดในบริบทของพื้นที่ที่

เฉพาะที่เลือกศึกษา มีสิ่งที่นักมานุษยวิทยาจะต้องทำการเปรียบเทียบ 2-3 อย่าง ตัวอย่างเช่น ความเป็นนามธรรมของข้อถกเถียงทางสังคมวิทยา ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ (race) เชื้อชาตินิยม (racism) และความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) (Anthias, 1992; Mason, 1994) ทั้งนี้การศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณา ในเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่นที่เฉพาะ จะช่วยให้มองเห็นและเข้าใจโลกทางสังคม ที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม (cultural difference)

ธรรมเนียมการเขียนชาติพันธุ์วรรณา ต้องมีทฤษฎีทางมานุษยวิทยารองรับ และมีการนิยามความหมายของคำต่าง ๆ ด้วย บางทีสิ่งที่กว้างที่สุดก็คือความคิดเรื่อง ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่หมายถึง การจัดระเบียบทางสังคมของความแตกต่างทางวัฒนธรรม (social organization of cultural difference) ซึ่งคนแรกที่พูดถึงเรื่องนี้คือ Fredrik Barth ในบทความ Ethnic Groups and Boundaries (1969) เป็นบทความประกอบการสัมมนาที่เป็นแม่บทของเรื่องความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) Barth ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับเรื่องความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ อันนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องโครงสร้างหน้าที่ของโลกทางสังคม หรือความเป็นจริงทางสังคม

Barth เริ่มต้นที่ตัวผู้กระทำ (actor) ที่เชื่อและคิด เขาไม่ได้มุ่งความสนใจไปที่ลักษณะเฉพาะตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เขามุ่งไปที่ความสัมพันธ์ของกลุ่มที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ระหว่างพวกเขาและพวกเรา (us and them) (Eriksen, 1993 : 10-12) จุดเน้นไม่ได้อยู่ที่เนื้อหา/วัตถุหรือรายละเอียดของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ Barth เรียกว่า "รูปพรรณทางวัฒนธรรม" (cultural stuff) แต่อยู่ที่กระบวนการทางสังคมในการสร้างและสร้างใหม่ เกี่ยวกับขอบเขต พรมแดนของความเหมือนและความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

Barth เน้นย้ำว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา มีการตอกย้ำ และเปลี่ยนรูปไปตามบริบทของการมีปฏิสัมพันธ์และการติดต่อ ความเป็นกลุ่มชาติพันธ์ใน Ethnic Group and Boundaries เป็นเรื่องราวทางการเมือง การตัดสินใจและการปรับเปลี่ยนเป้าหมาย

การมีวัฒนธรรมร่วมกัน เกิดจากกระบวนการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ เป็นการสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นระหว่างคนในกลุ่มกับคนนอกกลุ่ม โดยทำให้เกิดภาพลักษณ์ของความเหมือนกันภายในกลุ่ม แนวคิดนี้ต่อมากลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์

Barth ก็เช่นเดียวกับ Hughes ที่ศึกษางานของ Weber มาอย่างละเอียดแล้วตั้งแต่สมัยเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยชิคาโก ในทศวรรษ 1940 ทำให้งานของเขาคล้ายกับงานของ Hughes รวมทั้งเขายังได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Erving Goffman หนึ่งในลูกศิษย์ของ Hughes อย่างไรก็ตามงานเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์เรื่อง Ethnic Groups and Boundaries ก็เป็นงานชิ้นแรก ๆ ที่พูดถึงเรื่องความเป็นชาติพันธุ์อย่างเป็นระบบและได้มีการพัฒนามาเป็นลำดับ

ต่อมาก็มีงานของ Leach (1954) ที่พูดถึงเรื่องอัตลักษณ์ของคะฉิ่นในเขตที่สูงของพม่า ที่มีความยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา ทำให้เกิดคำถามกับลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียวของความเป็นเผ่าพันธุ์

หนึ่ง ๆ (tribe) หลังจากนั้น Moerman (1965) ก็พูดถึงความแปรผันไปตามสถานการณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ในประเทศไทย และ Yehudi Cohen (1969) ก็ได้อภิปรายเกี่ยวกับระบบพรมแดนทางสังคม เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่ดีของงานที่สนับสนุนและพัฒนาเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ต่อจาก Ethnic Groups and Boundaries ของ Barth

ความเป็นชาติพันธุ์เป็นแนวคิดใหญ่ที่ประกอบไปด้วยแนวคิดย่อยอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้แก่ พหุนิยมและชาตินิยม ปฐมกำหนดและการสร้างทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางสังคม และชนกลุ่มใหญ่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แนวคิดย่อยเหล่านี้จะช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการและขั้นตอนในการสร้างและสร้างใหม่ความเป็นชาติพันธุ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ต่อไปจะเป็นการให้รายละเอียดแนวคิดดังกล่าวข้างต้น

1.1 พหุนิยมและชาตินิยม (Pluralism and Nationalism)

แนวคิดชนเผ่า (tribe) ที่มักจะมองในลักษณะที่เป็นแบบง่าย ๆ และเป็นหนึ่งเดียว ได้ถูกแทนที่โดยแนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านปรัชญาพื้นฐานของมานุษยวิทยายุคหลังอาณานิคม (post-colonial) ดังนั้น การพัฒนาแนวคิด "พหุสังคม" (plural society) จึงเป็นการสะท้อนความพ่ายแพ้ของจักรวรรดินิยม ตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคหลังสงคราม (post-war world) แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคมในฐานะหน่วยพื้นฐานของการวิเคราะห์ และกระบวนการบูรณาการทางสังคมจึงปรากฏตัวออกมา

แนวคิด "พหุนิยม" (pluralism) หรือ "พหุสังคม" (plural society) เป็นผลมาจากความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดินแดนอาณานิคม (colonial territories) ตัวอย่างเช่นอาณานิคมของอังกฤษในแอฟริกาและที่อื่น ๆ ที่มักจะถูกปกครองทางอ้อมผ่านทางศาลพื้นเมืองและหัวหน้าเผ่า กลุ่มที่มีความแตกต่างกันจะถูกบูรณาการเข้าสู่กรอบการทำงานบริหารแบบอาณานิคม ที่ดูแลบริหารผ่านสถาบันที่มีความแตกต่างกัน ตามธรรมเนียมและกฎหมายท้องถิ่น คำถามที่เกิดขึ้นก็คือทำอย่างไรระบบของสถาบันที่แยกส่วนกันระหว่างผู้คนเผ่าหนึ่งหรือหลายเผ่ากับชาวยุโรปหรือกลุ่มคนกลางผู้ปกครองจะเชื่อมโยงรวมกันได้?

สถานการณ์ที่แตกต่างกันมากในดินแดนอาณานิคมต่าง ๆ เป็นระบบพื้นฐานของเรื่องการเมืองการปกครอง ที่ในตอนเริ่มแรกคนพื้นเมืองมักถูกกดขี่ข่มเหง เป็นคนใต้บังคับ เป็นข้าทาส (subjection) ต่อมาในศตวรรษที่ 20 จึงได้สถานภาพเป็นพลเมือง (citizenship) คำถามที่ตามมาคือรัฐชาติสมัยใหม่มีผลอย่างไรต่อโครงสร้างทางการเมืองของอาณานิคม?

คำถามเหล่านี้บอกเราตรงกันว่า อำนาจของชาวยุโรปก่อให้เกิดอาณานิคมหรือเมืองขึ้นและต่อมาการเกิดขึ้นของรัฐใหม่ ๆ ซึ่งจะไม่มีความคล้ายคลึงกันในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของท้องถิ่นต่าง ๆ หรือไม่มีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม โดยไม่มีความชัดเจนในเรื่องอัตลักษณ์ของรัฐชาติที่มีความเป็นหนึ่งเดียว (homogeneous national identity) อันเป็นลักษณะเฉพาะของรัฐในโลกสมัยเก่า

(Old World) ดังนั้นนักมานุษยวิทยาสังคม จึงต้องพัฒนารูปแบบการวิเคราะห์ใหม่ ๆ เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

ในความเป็นจริง นักมานุษยวิทยาสังคมไม่ได้พัฒนารูปแบบการวิเคราะห์ใหม่ขึ้นมา พวกเขากลับไปหาแนวการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์แทน แนวคิดพหุนิยมและพหุสังคมมีต้นกำเนิดมาจากงานการวิเคราะห์นโยบายอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทศวรรษ 1940 ของ Furnivall (1948) ทำให้นักมานุษยวิทยาจำนวนมากหันมาใช้แนวคิดพหุสังคม เช่น M.G. Smith, Leo Kuper, Schermerhorn และ van den Berghe เป็นต้น

เมื่อพูดถึงเรื่องพหุนิยม (pluralism) พวกเขาหมายถึงความร่วมมือของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันในสังคมใดสังคมหนึ่งหรือรัฐใดรัฐหนึ่ง เป็นการคัดค้านความเป็นหนึ่งเดียวของรัฐชาติ แต่มีความหลากหลายในพหุสังคม ถึงแม้ว่าแนวคิดพหุนิยมจะไม่ได้ก่อร่างสร้างตัวมาจาก Ethnic Groups and Boundaries แต่ก็เป็นแนวคิดหนึ่งที่อยู่เคียงข้างแนวคิดความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) เสมอมา ความก้าวหน้าเหล่านี้เป็นผลมาจากการตระหนักในความสำคัญของความเป็นชาติพันธุ์ในการระบุความความแตกต่างที่บ่งบอกถึงการเป็นพหุสังคม คำว่า "พหุนิยม" (pluralism) ได้ถูกใช้ในคำศัพท์ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการอธิบายสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (multi-ethnic society)

M.G. Smith (1974) ได้แบ่งพหุนิยมออกเป็น 3 ประเภท อย่างแรกคือ พหุนิยมทางวัฒนธรรม (cultural pluralism) ที่สังคมหนึ่งแม้จะประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากที่มีความแตกต่างกัน แต่ก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมือง หรือใช้เกณฑ์การเมืองเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความเป็นพลเมือง เช่น บราซิล สหราชอาณาจักร อย่างที่สอง พหุนิยมทางสังคม (social pluralism) เกิดขึ้นกับสถานการณ์ที่แม้ว่าความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จะสัมพันธ์กับการจัดระเบียบทางการเมือง แต่ก็ไม่ได้มีผลต่อความเป็นพลเมือง เป็นการรวมสมาชิกจากกลุ่มชาติพันธ์ต่าง ๆ เข้าสู่ความเป็นรัฐ เช่น West Indies, USSR และ เบลเยียม สุดท้าย พหุนิยมทางโครงสร้าง (structural pluralism) ที่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) จะมีผลโดยตรงต่อความเป็นพลเมืองและความเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ เช่น การเหยียดผิวในแอฟริกาใต้ อิสราเอล สหรัฐอเมริกา (กรณีคนพื้นเมือง) และบูรันดี ความแตกต่างกันในชนิดของพหุนิยม (pluralism) เป็นการอธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างกันของวิถีการรวมกลุ่ม/ร่วมมือ โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความร่วมมือของปัจเจกหรือกลุ่มเพื่อความเป็นสมาชิกของสังคม ต่อมา Smith (1986) ได้ระบุชนิดของความร่วมมือเป็น 3 ชนิดคือ พหุนิยมแบบลำดับขั้น (hierarchic plurality) พหุนิยมแบบแยกส่วน (segmental plurality) และพหุนิยมแบบซับซ้อน (complex plurality) ภายหลัง จะด้วยความซับซ้อนหรือความสับสนไม่ทราบ Smith ได้กล่าวถึงเรื่องพหุสังคมในฐานะรูปแบบที่มีความเป็นสากล (generic type) ที่ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมถูกทำให้เกี่ยวข้องกับกฎการครอบงำชนกลุ่มน้อยโดยกลไกของรัฐ

R.A. Schermerhorn (1978) ได้พยายามแบ่งประเภทของแนวคิดพหุนิยม (pluralism) โดยแบ่งเป็น พหุนิยมเชิงบรรทัดฐาน (normative pluralism) ซึ่งเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสิทธิ พหุนิยมทางการเมือง (political pluralism) เป็นการกล่าวถึงสังคมที่มีความหลากหลายของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง พหุนิยมทางวัฒนธรรม (cultural pluralism) เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และ พหุนิยมทางโครงสร้าง (structural pluralism) เป็นสังคมซึ่งมีสถาบันที่มีความแตกต่างกันในธรรมเนียมการปฏิบัติ อันแสดงถึงความแตกต่างกันของประชากร ดังนั้นเรื่องพหุสังคมนี้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งผูกพันกับเรื่องบูรณาการและความขัดแย้ง และเกี่ยวกับกระบวนการของการจำแนกและการจัดประเภทกลุ่ม

ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ Smith และ Schermerhorn ก็ทำงานภายในกรอบทางทฤษฎีเดียวกันเพื่อทำความเข้าใจ “พหุสังคม” (plural society) ซึ่งก็มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ตามมาว่าการจัดแบ่งประเภทไม่มีความสม่ำเสมอ โดยพื้นฐานของแนวคิดพหุสังคมแสดงให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมและการเมือง (cultural or political homogeneity) ในความเป็นจริง มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากที่ลื่นไหลและเข้าออกภายในพรมแดนของรัฐ/สังคมหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของบรรทัดฐานที่มีมากกว่าหนึ่ง กลุ่มชนเผ่าที่อยู่โดดเดี่ยวและรัฐชาติที่มีความเป็นหนึ่งเดียวทางชาติพันธุ์ ไม่เคยมีในบันทึกทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาร่วมสมัยหรือในประวัติศาสตร์

ข้อวิจารณ์ต่อมาก็คือ แนวคิดพหุนิยม (pluralism) มีความอ่อนมากทางทฤษฎี ดีที่สุดที่สามารถพูดได้คือ มีการพรรณนาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งก็ไม่ได้มีอะไรมากมายนอกจากการให้บัญชีรายชื่อของแบบชนิดที่เป็นอุดมคติของพหุสังคม การแบ่งดังกล่าวก็ทำให้ละเลยการรวมกลุ่มที่วางอยู่บนพื้นฐานอย่างอื่น เช่น ชนชั้น หรือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ยังมีข้อวิจารณ์ที่หลักแหลมของ Heribert Adam นักสังคมวิทยาที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องการเหยียดผิวในแอฟริกาใต้ (1972) โดยข้อวิจารณ์มีดังนี้ หนึ่ง Adam โต้แย้งว่า แนวคิดพหุนิยมให้น้ำหนักเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของสังคมแบบพหุมากเกินไป โดยละเลยที่จะสนใจในกรอบความสัมพันธ์ของแต่กลุ่มที่มีต่อกัน ทั้งในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม สอง การเน้นที่ความหลากหลายทางการเมืองและวัฒนธรรม ในฐานะพื้นฐานของความหลากหลายทางสังคม (heterogeneity) ทำให้ปฏิเสธ/ไม่สนใจบทบาทและความสำคัญของความไม่เสมอภาคและความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ในการทำให้เกิดความแตกต่างทางสังคม สุดท้าย Adam ปฏิเสธว่ามีความเกี่ยวพันที่สำคัญระหว่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในพรมแดนของการเมืองรัฐใดรัฐหนึ่งและการครอบงำวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย

กุญแจสำคัญที่เกิดขึ้นใหม่ในแนวคิดพหุนิยม (pluralism) คือ การขยายตัวของความแตกต่างเพื่อต่อต้านแนวคิดที่ยึดยุโรปและผู้ชายเป็นศูนย์กลาง เพื่อต่อต้านภาพลักษณ์ของโลกเก่าเพื่อยืนยันสิทธิในการมีชีวิตอยู่ด้วยตัวเองอย่างเป็นอิสระของคนที่ถูกทำให้อยู่รอบนอก (peripheralized) หรือถูกทำให้เป็นชายขอบ (marginalized) ถูกทำให้เป็นชนกลุ่มน้อย (minority-ized) มีผลทำ

ให้เกิดความหลากหลายในการเป็นตัวแทนทางการเมืองและทางชาติพันธุ์ เพื่อท้าทายอำนาจของศูนย์กลาง (centralization) ความเป็นหนึ่งเดียว (homogenization) การบูรณาการ (integration) และการครอบงำ (domination) ของรัฐชาติ

Stuart Hall กล่าวว่าความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำให้โลกสมัยใหม่เต็มได้ด้วยอันตราย ซึ่งเกิดจาก ความขัดแย้งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาติ ทั้งใหม่และเก่า มีการพยายามรักษาอัตลักษณ์ของตน และรับเอารูปแบบมาจากวัฒนธรรมหรือชุมชนที่อยู่ข้างเคียง ต่อมาเขาได้พูดถึงคนพลัดถิ่นว่า เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมลูกผสม (cultural hybridity) คนพลัดถิ่นจะมีส่วนของสิ่งเหล่านี้เพียงเล็กน้อยในการก่อรูปเป็นอัตลักษณ์ คือ วัฒนธรรม ธรรมเนียม ภาษา ระบบความเชื่อ วรรณกรรม และประวัติศาสตร์ พวกเขาไม่เคยเชื่อมโยงกับความรู้สึกเก่า ๆ ได้เลย เพราะว่าพวกเขาเป็นผลผลิตของการผสมผสานทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ Hall ยังกล่าวอีกว่า ในโลกสมัยใหม่ อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เปิดอยู่เสมอ ซับซ้อน เป็นเกมที่ไม่มีวันเสร็จสิ้น อยู่ภายใต้การสร้างตลอดเวลา

กล่าวได้ว่ามีการเจรจาต่อรองกันตลอดเวลา ระหว่างอัตลักษณ์ที่เกิดจากการสร้างทางสังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดความแตกต่างและพหุนิยม (pluralism) ซึ่งค่อนข้างเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของโลกยุคใหม่ (modern world) ส่วนในอดีตจะมีภาพลักษณ์ในเรื่องความเป็นหนึ่งเดียว (homogeneous) Hall เสนอแง่มุมในเชิงประวัติศาสตร์ว่า โลกยุคก่อนสมัยใหม่มีความเป็นหนึ่งเดียวและความมั่นคงทางวัฒนธรรมสูง ซึ่งต่อมาถูกแทนที่โดยโลกสมัยใหม่ซึ่งเปลี่ยน-แปลงเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ที่เกิดจากการสร้างทางสังคม จึงอยู่เคียงข้างกับการทำความเข้าใจสังคมแบบพหุวัฒนธรรมเสมอมา เพราะความจริงของความเป็นหนึ่งเดียว (monoism) ในโลกทางสังคมที่มีความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมนั้น ไม่มีหลักฐานทางชาติพันธุ์วรรณาและประวัติศาสตร์สนับสนุนเลย

มีความเกี่ยวข้องกันอย่างชัดเจนระหว่างแนวคิดการสร้างทางสังคม (social constructivist approach) ของความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) กับแนวคิดพหุสังคมทางวัฒนธรรม เพราะต่างก็หมายถึงว่ามีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ จำนวนมากรวมอยู่ด้วยกันในสังคมใดสังคมหนึ่ง

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ไม่ใช่เรื่องใหม่ การเน้นย้ำเรื่องกลุ่มที่ผูกพันกันอย่างแน่นหนาเป็นเพียงแค่จินตนาการ บางครั้งก็ออกแนวเพ้อฝันหรือเป็นการหวนระลึกถึงความหลัง โลกในตอนปลายของศตวรรษที่ 20 ย่อมต้องแตกต่างจากโลกในอดีตที่ผ่านมา เป็นความแตกต่างในพื้นที่ด้านความหมายที่ผู้คนมองดูตัวเองและคนอื่น การมีชีวิตในโลก (life-world) มีทั้งด้านกว้างและด้านลึก โลกทุกวันนี้ได้ขยายตัวออกไปเพราะมีการปรับปรุงในเรื่องการสื่อสารคมนาคม ทำให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลกันสามารถติดต่อกันได้ เกิดการขยายตัวในเรื่องการเดินทางไปท่องเที่ยวทั่วโลก เวลาและสถานที่ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต ทำให้โลกในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ (quantitative) คือ เราจะรู้เรื่องเกี่ยวกับคนอื่นมากมาย ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เราจะรู้เรื่องของคนอื่นอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการสื่อสารคมนาคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ การขยายตัวของโลกาภิวัตน์เป็นไปอย่างกว้างขวาง ทำให้อัตลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมถูกลอกเลียนและรักษาไว้พร้อม ๆ กัน ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับคนอื่น (Others) ก็มีแพร่หลายและส่งถึงกันอย่างรวดเร็ว แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างต่อเนื่องหรือรุนแรงแบบถอนรากถอนโคน ความแตกต่างที่เกิดขึ้นอยู่ที่ระดับและจุดเน้นนั่นเอง

พหุนิยม (pluralism) มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) โดยโลกสมัยใหม่มีความแตกต่างกันมากขึ้น เทคโนโลยีเป็นตัวที่ทำให้โลกแคบเข้า ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับกิจกรรมทางธุรกิจ การท่องเที่ยว และบางส่วนของปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและการเมือง เกิดการแบ่งแยกวัฒนธรรมในโลกออกเป็นส่วน ๆ ดังนั้น เราจึงไม่อาจปฏิเสธความหลากหลายและการแบ่งแยกออกเป็นส่วนเสี้ยวของโลกแห่งความเป็นจริงได้ ทำให้โลกมีศูนย์กลางที่หลากหลาย (polycentric variety)

แนวคิดชาตินิยม (nationalism) ไม่ได้มีหนึ่งเดียว แต่มีความหลากหลายซับซ้อน ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเราจะละทิ้งความพยายามในการสร้างแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับชาตินิยม ความหลากหลายดังกล่าวส่งผลต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม ที่ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลและกลุ่ม มีความหลากหลายตามไปด้วย

แนวคิดชาตินิยม (nationalism) ในมุมมองข้างต้น เป็นการมองการเปลี่ยนแปลงทางประวัติ-ศาสตร์และท้องถิ่น ที่มีความเกี่ยวพันกับความเป็นชาติพันธุ์ แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาของความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) จะนำเสนอมากกว่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และทางสังคมวิทยา โดยเฉพาะถ้าเราเน้นที่แง่มุมการสร้างทางสังคม (social constructionist aspect) ทำให้เรามองเห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์จะถูกนิยามและนิยามซ้ำอยู่ตลอดเวลาโดยผู้กระทำทางสังคม (social actor) ในการมีปฏิสัมพันธ์กัน รวมถึงความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ พรมแดนทางชาติพันธุ์ และรูปพรรณทางวัฒนธรรม ก็จะเกิดจากผู้กระทำทางสังคมและมีการแปรผันไปตลอดเวลาเช่นเดียวกัน แนวคิดของ Barth เริ่มต้นจากตัวผู้กระทำที่จะกำหนดสถานการณ์ที่ทำให้เกิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เมื่อ Barth พูดถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์และพหุนิยม จะเน้นไปที่ปฏิสัมพันธ์และการเจรจาต่อรองของผู้คนที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์นั้นก็เกิดจากการสร้างทางสังคม

ชาตินิยม ท้องถิ่นนิยม ชุมชนนิยม ภูมิภาคนิยม และเชื้อชาตินิยม เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการกำหนดความเป็นชาติพันธุ์ (ethnic identification) ชาตินิยม (nationalism) เป็นแง่มุมหนึ่งของการเจริญเติบโตทางการเมืองที่มีพื้นฐานอยู่บนเรื่องชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ซึ่งการกำหนดความ

เป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่ถูกกำหนดโดยสังคมอย่างชัดแจ้ง เป็นโครงการที่มีการวางแผนในทางประวัติศาสตร์

Smith (1986) กล่าวว่า ความเป็นชาติพันธุ์ได้เสนอรูปแบบอันทรงพลังสำหรับการรวมกลุ่มของมนุษย์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอยู่เสมอ จนก่อให้เกิดรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ (modern nation) ส่วน Llebera (1994) บอกว่า การทำให้เกิดความเป็นชาตินั้น สิ่งแรกที่ต้องมีคือ ที่รวมของศักยภาพทางชาติพันธุ์

ชาติ (nation) อัตลักษณ์แห่งชาติ (national identity) หรือความเป็นชาติ/สัญชาติ (nationality) เป็นเรื่องของความหลากหลายของการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์และความเป็นชาติพันธุ์ รวมถึงเป็นเรื่องของเหตุการณ์เฉพาะในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้รับมาจากการกำหนดและกำหนดซ้ำ ในการเจรจาต่อรองและการจัดการ จากมุมนี้ชาตินิยมจึงทำให้เกิดพรมแดนของกลุ่มและการเป็นสมาชิกของกลุ่ม อันได้แก่ อัตลักษณ์ของชาติ ความเป็นชาติ และความเป็นพลเมือง

Hobsbawm (1992) กล่าวแย้งว่า ชาตินิยมและความเป็นชาติพันธุ์มีความแตกต่างกัน และไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ในทางแนวคิด ในมุมมองนี้ชาตินิยม (nationalism) เป็นเรื่องปรัชญาทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ ขณะที่ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) เป็นเรื่องของความแท้จริงหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มที่มีมาก่อน (primordial group identity) ซึ่งมีรากฐานที่ความแตกต่างระหว่างคนใน (insider) และคนนอก (outsider)

Anderson (1983) และ Gellner (1983) ได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติพันธุ์และชาตินิยม โดยการทำความเข้าใจเรื่องการทำให้เป็นสมัยใหม่ทางการเมือง (political modernization) เป็นเรื่องชัยชนะของรัฐชาติและชาตินิยมในฐานะปรัชญาทางการเมืองที่เฉพาะของศตวรรษที่ 18 และ 19 ที่มีพื้นฐานอยู่กับเรื่องการทำให้มีความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม (cultural homogenization) ซึ่งเป็นผลผลิตของการทำให้เป็นอุตสาหกรรม (industrialization) และการบริหารรัฐแบบระบบราชการ (bureaucratic state) ดังนั้น ชาตินิยมจึงเป็นผลผลิตของระบบอุตสาหกรรมและการปกครองแบบระบบราชการ หรือการมาบรรจบกันของทุนนิยมและเทคโนโลยีการพิมพ์ มุมมองนี้ชาตินิยม (nationalism) จึงเป็นไม้กวาดแบบใหม่ที่ช่วยปัดกวาดความเป็นชาติพันธุ์ให้ไกลออกไปจากประตูของรัฐชาติ

ในมุมมองของแนวคิดการหน้าที่ (functionalist) ชาตินิยมเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นภายหลังการพังทลายลงของยุคเจ้าขุนมูลนาย (feudalism) และยุคสมบูรณาญาสิทธิราช (absolutionism) เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างผู้นำ (elite) และมวลชน (mass) ในพื้นที่ทางการเมืองเดียวกัน ในชื่อรัฐชาติ (nation-state) จึงเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (we-ness) ชาตินิยม (nationalism) จะเป็นจุดที่ทำให้สมัยใหม่ตัดขาดจากโลกสมัยเก่าที่มีลักษณะเฉพาะที่กลุ่มชาติพันธุ์แบ่งออกเป็นส่วนเสี้ยวและชุมชนต่าง ๆ มีขนาดเล็ก

ถ้าชาตินิยมเป็นแนวคิดของการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ (ethnic identification) และเกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ เราควรจะใส่ใจเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าชาตินิยมและนักชาตินิยมนิยามตัวเองอย่างไร และพวกเขาถูกนิยามโดยผู้กระทำอื่น ๆ อย่างไร และในฐานะที่เราเป็นนักสังคมศาสตร์ เราควรจะนิยามพวกเขาอย่างไร แต่ชาตินิยมทุกประเภทเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ (ethnic) ทั้งสิ้น จุดเน้นอยู่ที่การแบ่งแยกระหว่างชาตินิยมที่เป็นดินแดนอาณานิคมที่มีความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันของประชากร กับชาตินิยมที่พยายามสร้างว่ามีความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันจากความหลากหลายภายในอาณานิคม

ชาตินิยมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งจะครอบคลุมถึงเรื่องดังต่อไปนี้คือ เหตุการณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์และสถานการณ์ เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมที่มีการเมืองซับซ้อน วัฒนธรรมและความเป็นชาติพันธุ์ จะเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความเป็นสมาชิกในทางการเมืองการปกครอง และเป็นเรื่องการรวมกลุ่มกันเพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองหรือนิยามความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์

1.2 ปฐมกำหนดและการสร้างเชิงเครื่องมือ (Primordialism and Instrumentalism)

การถกเถียงกันเกี่ยวกับประเด็นธรรมชาติของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) ยังคงมีอยู่เสมอ คำถามก็คือ ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) เป็นสิ่งที่มีมาก่อนความเป็นมนุษย์และสำนึกของตัวตน ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ช่วยยึดโยงปัจเจกบุคคลกับกลุ่มเข้าไว้ด้วยกัน? หรือในอีกแง่หนึ่ง ความเป็นชาติพันธุ์เป็นธรรมชาติของมนุษย์ (human nature) ใช่ไหม? หรือว่าความเป็นชาติพันธุ์ เกิดจากการนิยามตามสถานการณ์ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และความสามารถในการเปลี่ยนแปลงของปัจเจกบุคคลและกลุ่ม หรือความเป็นชาติพันธุ์เกิดจากการถูกสร้างทางสังคม?

การโต้เถียงกันทางทฤษฎีเหล่านี้ เกี่ยวกับความสามารถของมนุษย์ในการจัดการกับชีวิตของตัวเอง ว่าจะเป็นคนกำหนดเองหรือถูกกำหนด ตัวแบบแนวคิดปฐมกำหนด (primordial model) มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ ในยุคความรุ่งโรจน์ทางปัญญา (Enlightenment) ซึ่งมีอุดมการณ์เกี่ยวกับความคลั่งชาติและชาตินิยม (nationalism)

นักมานุษยวิทยาที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดในเรื่องตัวแบบแนวคิดปฐมกำหนดทางชาติพันธุ์คือ Clifford Geertz ในผลงาน The Integrative Revolution (1973 : 255-310) โดยได้อาศัยงานของ Edword Shils เป็นพื้นฐาน ผลงานชิ้นนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1963 เพื่อทำความเข้าใจปัญหาทางการเมืองของรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ในเอเชียและแอฟริกาในยุคหลังการปลดปล่อยอาณานิคม

Geertz เห็นเช่นเดียวกับ Shils ว่าในรัฐที่เกิดใหม่ สายสัมพันธ์ที่กำหนดล่วงหน้าหรือปฐมกำหนดยังคงดำรงอยู่คู่กับความสัมพันธ์แบบอารยะ Geertz ให้ความหมายของความสัมพันธ์ที่กำหนดล่วงหน้านี้ว่า หมายถึง "สิ่งที่ได้มาจากการดำรงอยู่ทางสังคม" การได้มาล่วงหน้านี้ อาจจะมา

จากการเป็นสมาชิกของครอบครัวหรือเครือญาติ การเกิดมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทางศาสนา การเกิดมาแล้วพูดภาษาเฉพาะอันหนึ่ง หรือถูกกำหนดโดยความต่อเนื่องทางสายเลือด ภาษา ขนบประเพณี และสิ่งกำหนดทางวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยสิ่งที่ได้มานั้นเป็นสิ่งที่มีพลังบังคับ มีอำนาจเหลือล้นและทารุณ แต่ความเข้มข้นของการบังคับ อำนาจและความทารุณดังกล่าวผันแปรไปตามบุคคล สังคม และช่วงเวลา

Geertz เห็นว่า การกลายเป็นรัฐสมัยใหม่ในเอเชียและแอฟริกา มิได้เกิดขึ้นจากการแปรเปลี่ยนสายสัมพันธ์ที่กำหนดล่วงหน้าให้กลายเป็นสายสัมพันธ์แบบสมัยใหม่หรืออารยะ ที่อิงอยู่กับหลักเหตุผล ในทางตรงข้าม สายสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดมานี้กลับดำรงอยู่อย่างแพร่หลายและกลายเป็นกระแสการต่อต้านหรือกระแสความไม่พอใจต่อรัฐที่เกิดใหม่ ความไม่พอใจต่อรัฐที่เกิดใหม่หรือความสัมพันธ์ที่เกิดใหม่ภายใต้รัฐที่เกิดใหม่นี้ อาจจะสืบเนื่องมาจากการถูกบีบหรือกดดันในทางการเมือง หรืออาจจะเกิดจากการที่กลุ่มคนที่ยึดมั่นในสายสัมพันธ์ปฐมกำหนดนี้ถูกกีดกันออกจากการเมือง (ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 255-256)

Geertz เน้นย้ำว่าสิ่งสำคัญสำหรับการวิเคราะห์คือความสัมพันธ์ทางสายเลือด ภาษา และวัฒนธรรม คือสิ่งที่คนที่อยู่ในสายสัมพันธ์นั้นเห็นว่าไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นภารกิจหรือความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติตามและเป็นธรรมชาติ โดยความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้น ถูกเข้าใจและทำให้รวมตัวกันเป็นชุมชนได้ก็เพราะผู้คนเชื่อว่าพวกเขามีสิ่งเหล่านี้อยู่ร่วมกัน เขากล่าวอีกว่า บางแง่มุมความผูกพันและความสัมพันธ์ที่มีมาก่อน (primordial attachment) จะถูกกระตุ้นและทำให้เกิดโดยกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ของการสร้างชาติ (nation-building)

แนวคิดปฐมกำหนดชาติพันธุ์นี้อาจสรุปประเด็นหลักได้สามประการคือ ประการแรก อัตลักษณ์หรือความเป็นชาติพันธุ์คือสิ่งที่ถูกให้มาหรือสิ่งที่มีมาก่อน เป็นธรรมชาติศักดิ์สิทธิ์ เปลี่ยน-แปลงไม่ได้ ประการที่สอง สายสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดมานี้มีอำนาจเหลือล้น (ineffable) และมิใช่ผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ทางสังคม แต่เป็นสิ่งที่ให้มาและผู้รับมาต้องผูกพันเกาะเกี่ยวยึดโยงอย่างแนบแน่นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ และประการที่สาม สายสัมพันธ์ที่กำหนดล่วงหน้านี้แตกต่างจากปรากฏการณ์ทางสังคมอื่น ๆ เพราะสายสัมพันธ์ที่กำหนดมาล่วงหน้านี้คือสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ สายสัมพันธ์แห่งเลือดและวิญญาณ (Eller and Coughlan อ้างใน ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 257-258) แต่คำอธิบายกลุ่มชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะนี้ ก่อให้เกิดคำถามและข้อสงสัยหลายประการ เช่น Jack David Eller และ Reed M. Coughlan ได้โต้แย้งว่า ความเป็นชาติพันธุ์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายภูมิภาคของโลกเพิ่งเกิดในช่วงที่ถูกยึดครองโดยเจ้าอาณานิคม การอ้างความเป็นชาติพันธุ์ในลักษณะสิ่งกำหนดล่วงหน้า โดยความจริงแล้วมิใช่สิ่งที่กำหนดมาก่อน แต่สร้างขึ้นภายหลัง โดยกลุ่มชาติพันธุ์ได้หยิบยืมแนวคิดปฐมกำหนดชาติพันธุ์มาจากนักวิชาการ เพื่อใช้อ้างความศักดิ์สิทธิ์ของชาติพันธุ์ของตน และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มิใช่สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยน-แปลงข้ามกาลเวลา หากแต่มีการปรับเปลี่ยน เจรจา ต่อรอง และถูกสร้างในทางสังคม

สำหรับแนวคิดที่อยู่มุมตรงข้ามกับ primordial คือมุมมองของนัก instrumentalist หรือ situationalist อันมีฐานสำคัญมาจาก Barth แนวคิดกลุ่มนี้เน้นที่การระบุความเป็นชาติพันธุ์และส่วนประกอบของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งผู้คนสามารถทำการปรับเปลี่ยนแก้ไขได้ ไปตามสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเฉพาะ โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับผลประโยชน์ทางการเมืองหรือผลประโยชน์ทางวัตถุส่วนบุคคล สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างรูปแบบของพฤติกรรมทางชาติพันธุ์ให้เกิดขึ้น

สำหรับ Barth เขาไม่เคยละเลยในประเด็นอำนาจและเสถียรภาพของการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ อันเป็นผลมาจากการจัดระเบียบของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (1996 : 10) เขายืนยันว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์ (ethnic boundaries) เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ได้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ถูกผลิตและผลิตซ้ำในปฏิบัติการต่าง ๆ (Barth ,1984, 1989)

Barth เห็นแย้งกับ Geertz ว่าชาติพันธุ์มิใช่สิ่งที่มีเนื้อหาวัฒนธรรมหรือกำหนดมาล่วงหน้า ในบทความชิ้นสำคัญที่ Barth เขียนคือ Ethnic Groups and Boundaries เขามองว่างานศึกษาของตัวเองต่างจากการศึกษาชาติพันธุ์ช่วงก่อนหน้าสามประการ ประการแรก Barth เปลี่ยนความหมายชาติพันธุ์จากสิ่งที่นักวิชาการหรือนักมานุษยวิทยากำหนด มาเป็นเกณฑ์ที่กำหนดและระบุโดยกลุ่มคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ ประการที่สอง Barth ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ ตรวจสอบกระบวนการสร้างและธำรงชาติพันธุ์ และประการสุดท้ายเปลี่ยนจุดเน้นจากการศึกษาลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไปสู่การศึกษากระบวนการสร้างพรมแดนและการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ (boundary maintenance)

การเคลื่อนไหวในสามประเด็นข้างต้น เป็นการเคลื่อนออกจากขบวนการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาดั้งเดิม ที่มักจะศึกษาวัฒนธรรมในลักษณะที่แยกขาดไม่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น มองกลุ่มคนในฐานะที่มีวัฒนธรรมร่วม และถือหน่วยทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์คือหน่วยเดียวกันหรือทับกันสนิท มองกลุ่มชาติพันธุ์อย่างโดดเดี่ยวและมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตน Barth เห็นว่ามุมมองเช่นนี้ไม่เพียงพอสำหรับการอภิปรายปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์ ดังนั้นเขาจึงเสนอว่าการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต้องให้ความสำคัญกับสิ่งที่คนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นกำหนด หรือระบุความเป็นชาติพันธุ์ Barth ย้ำว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์คือสิ่งที่ถูกสร้าง และจะสร้างหรือกำหนดให้แตกต่างก็ต่อเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมิใช่สิ่งที่กำหนดมาล่วงหน้าตามข้อเสนอของ Geertz แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งกับอีกกลุ่ม เมื่อมีปฏิสัมพันธ์สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือการสร้างความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เพื่อขีดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ของตนออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่ในการสร้างความแตกต่างนั้นกลุ่มชาติพันธุ์อาจจะสร้างความแตกต่างของกลุ่มตน โดยการกลับไปดึงเอาลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการมาสร้างความแตกต่าง ดังนั้น อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมิได้ถูกกำหนดมาจากปัจจัยทางวัฒนธรรมตั้งแต่ต้น ในทางตรงข้าม วัฒนธรรมต่างหากที่กลายเป็นเครื่องมือที่กลุ่มชาติ

พันธุ์ใช้ในการสร้างความแตกต่างของกลุ่มตน เพื่อแยกจากกลุ่มอื่น (ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 259-260)

นอกจากนี้ยังมีหนังสือบางเล่มที่พูดถึงข้อโต้แย้งนี้โดยใช้คำศัพท์ใหม่ เป็นความแตกต่างระหว่าง "ความเป็นชาติพันธุ์ในใจ" (ethnicity in the heart) และ "ความเป็นชาติพันธุ์ในหัว" (ethnicity in the head) (Banks, 1996 : 185-7) ทำให้เราตระหนักว่าความชอบและอารมณ์ก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นชาติพันธุ์

อีกด้าน การปฏิเสธมุมมองแบบปฐมกำหนด ก็เพราะมีหลักฐานสนับสนุนจากงานชาติพันธุ์วรรณาที่ทำให้เห็นความลื่นไหล เปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่แตกต่างกันไปตามการจัดระเบียบชีวิตทางสังคมในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งตรงกับมุมมองของพวกการสร้างทางชาติพันธุ์ (constructionist) ตัวอย่างงานชาติพันธุ์วรรณาที่ว่านี้ก็เช่น การศึกษาของ Leach เกี่ยวกับพวกฉานและคะฉิ่นในพื้นที่สูงของพม่า (1954) และงานศึกษาอื่น ๆ อีกจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามเราก็ไม่ปฏิเสธความคงทนถาวรของความผูกพัน/สัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ โดยพิจารณาจากความล้มเหลวของโครงการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรม ของผู้อพยพที่เป็นชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ (ethnic minority) ในอังกฤษและประเทศอื่น ๆ ในยุโรป (Rex, 1991 : 11) แต่การยอมรับตรงจุดนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า เราจะยึดเอาแนวคิดปฐมกำหนด (primordial) ไว้อย่างเดียว แล้วละทิ้งมุมมองของพวกการสร้างทางสังคม (social constructionist) การอภิปรายเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ในเรื่องสถานการณ์กำหนด (situational) หรือ ปฐมกำหนด (primordial) ได้มีความสับสนเกิดขึ้นเกี่ยวกับความแพร่หลายของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่นกล่าวว่า ความเป็นชาติพันธุ์เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมชาติ (naturalness) ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาล่วงหน้าจากอำนาจที่มีอยู่แล้วในสังคม มีข้อเสนอแนะเกิดขึ้นว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่นำเสนออยู่ตลอดเวลาในชีวิตทางสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับมุมมองปฐมกำหนด

ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลในการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ ขึ้นอยู่กับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในช่วงแรกของชีวิต ที่เต็มไปด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ของความเป็นชาติพันธุ์ เช่น ภาษา ศาสนา พฤติกรรมที่ไม่ใช่ภาษาพูด เป็นต้น (Bentley, 1987) ระหว่างช่วงเริ่มแรกของชีวิตนี้อัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) จะฝังลึกลงไปในความเป็นตัวตนของบุคคล (selfhood) เพศสถานะและความเป็นมนุษย์ก็เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน (Jenkins, 1996) แสดงว่าอัตลักษณ์มีแง่มุมด้านอารมณ์และจิตใจของปัจเจกบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยรักษาความเป็นเอกภาพและความปลอดภัย รวมถึงการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงด้วย ในชุมชนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ความโดดเด่นของกลุ่มต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็โดยวิธีการขัดเกลานี้ ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) จึงอยู่ภายใต้ปฏิบัติการของท้องถิ่น (under local circumstance) ในการทำให้เกิดบุคลิกลักษณะในช่วง

เริ่มแรกของชีวิต มันไม่ใช่เรื่องของปฐมกำหนด แต่เป็นมิติของอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (individual identity)

การกำหนดความเป็นตัวตนของตนเอง (self-identification) ไม่ว่าจะโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม ไม่ใช่เรื่องของกลไก ของการก่อรูปทางชาติพันธุ์เพียงอย่างเดียว ผู้คนไม่ได้อยู่ในสถานะที่จะเลือก สิ่งที่พวกเขาจะเป็นหรืออัตลักษณ์ของพวกเขาเสมอไป ความแตกต่างทางอำนาจจะเป็นตัวสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลร่วมกำหนดด้วย รวมถึงการจัดประเภทที่มาจากภายนอก (external categorization) ก็เป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างความเป็นชาติพันธุ์เช่นเดียวกัน

ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เกิดจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในช่วงเริ่มแรกของชีวิต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น/ผลิตขึ้นภายในสถานที่หรือเวลาที่เฉพาะของท้องถิ่น ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป็นรูปแบบที่มีวิธีการเกิดขึ้นแตกต่างกัน ทั้งนี้ก็เพราะมีความแตกต่างกันด้านสังคมและผลประโยชน์ในแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา นอกจากนี้การจัดประเภททางชาติพันธุ์ (ethnic categorization) ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม จะทำให้เด็กรู้ว่าเขาเป็นใครก็เพราะจะมีคนอื่น ๆ คอยบอกเขาตลอดเวลา ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมาก็จะมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่บริบท ดังนั้นแม้ว่าความเป็นชาติพันธุ์จะเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมในช่วงแรก ๆ ของชีวิต แต่ความโดดเด่นและการปฏิบัติจะขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่เฉพาะ ความเป็นชาติพันธุ์ไม่ใช่สิ่งที่แข็งแกร่งหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตรงข้ามความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นตลอดเวลา (socially constructed)

การอภิปรายเกี่ยวกับแนวคิด การสร้างทางสังคมและปฐมกำหนด มีลักษณะที่กว้างเกินไป เช่นการอภิปรายของ Geertz และ Barth ซึ่งไม่เป็นการยุติธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย มันอาจทำให้เราหลงเห็นด้วยกับ Eller and Coughlan (1993) ที่ว่าควรจะกำจัดแนวคิดปฐมกำหนด ออกไปจากพจนานุกรมทางสังคมศาสตร์ได้แล้ว อย่างไรก็ตามการอภิปรายก็ยังคงมีความสำคัญ โดยแนวคิดปฐมกำหนด เป็นการมองแบบสามัญสำนึกที่สำคัญเกี่ยวกับพลังอำนาจมหาศาลที่มีอยู่ในโลก ซึ่งมีหลักฐานด้านการศึกษาทางชาติพันธุ์จากมุมต่าง ๆ ของโลกสนับสนุน อีกด้านหนึ่งแนวคิดการสร้างทางสังคม ยังคงเสนอการวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นธรรมชาติของความคลั่งชาติ และความขัดแย้งทางชาติพันธุ์อยู่เสมอ (Jenkins, 1998 : 44-48)

1.3. อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)

อัตลักษณ์ (identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน คือ identitas เดิมใช้คำว่า idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน คือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือการตีความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกัน ระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2547 : 32-34) นอกจากนั้นแล้ว เจนกินส์ (Richard Jenkins) ยังชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มี

อยู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (Richard Jenkins, 1996 : 3-4) ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของเบอร์เจอร์และลัคแมน (Peter Berger and Thomas Luckmann) ที่ว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก (Peter Berger and Thomas Luckmann, 1967 : 173) กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ว่าเราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร นั่นคือเป็นเรื่องของการประกอบขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัต-ลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ในปัจเจก บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตามบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มนั้น ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนด้วย ฉะนั้น เมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นลักษณะของอัตลักษณ์ร่วมของสมาชิกของกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน ซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่น ๆ

ในบทความชิ้นสำคัญเรื่อง “The Questions of Cultural Identity” Hall (อ้างถึงใน ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 229-241) กล่าวไว้ว่า มโนทัศน์ว่าด้วยอัตลักษณ์เท่าที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน อาจจำแนกได้เป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรกคือ มโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้ง (enlightenment subject) ซึ่งมองตัวตนหรืออัตลักษณ์ในฐานะที่มีอำนาจอธิปไตย มีความเป็นอิสระจากเงื่อนไขทั้งปวง มีความเป็นเอกภาพ มีความเป็นหนึ่งเดียวในตัว ตัวตนหรือซับเจค คือผู้รู้ ผู้สร้างความรู้ ผู้มีเหตุผล ผู้กำหนดศีลธรรม ผู้มีสำนึกและเป็นผู้กระทำอย่างมีสำนึกที่สืบทอดมายาวนานในประวัติศาสตร์ความคิดของยุโรป Philip Gleason (1983 : 461) ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า อัตลักษณ์หรือความเหมือนปรากฏในงานถกเถียงทางปรัชญาของตะวันตกมาค่อนข้างยาวนาน และปรากฏชัดในงานปรัชญาของ John Locke และ David Hume ปทานุกรมภาษาอังกฤษฉบับแรกที่บรรจุคำว่าอัตลักษณ์เข้าไว้ก็นิยามว่า “ความเหมือนของบุคคลหรือสรรพสิ่งข้ามกาลเวลาและสถานที่ หรือเงื่อนไขหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวบุคคลหรือสิ่งของในตัวของมันเองและมิใช่สิ่งอื่น” กล่าวอีกนัย อัตลักษณ์คือ “ความเป็นหนึ่งเดียวหรือเอกภาพของตัวตน” Hall กล่าวในทำนองเดียวกันว่า มโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้งนี้ มองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นหนึ่งเดียว มีรหัสร่วมทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์คือ “ตัวตนที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียว” (one true self) หรือ “มนุษย์คนเดียว” (one people) อัตลักษณ์มีแก่นแกน มีรากเหง้าที่แท้จริง อัต

ลักษณ์มีอยู่ก่อนแล้วและดำรงอยู่เพื่อรอการค้นพบ และสามารถดำรงอยู่และเป็นหนึ่งเดียวข้ามมิติของเวลา สถานที่ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (Hall, 1990 : 223)

Hall (1992 : 281-284) เรียกมโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้งนี้อีกอย่างหนึ่งว่า มโนทัศน์ตัวตนสมัยใหม่ ที่มีร่องรอยแนวคิดมาตั้งแต่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปเมื่อศตวรรษที่ 16 ที่มองตัวตนในฐานะปัจเจกชนที่ไร้ข้อผูกมัดทางศาสนาและโครงสร้าง และปรากฏชัดในงานของ Rene Descartes ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาสมัยใหม่ Descartes จับมนุษย์มาเป็นศูนย์กลางจักรวาลแทนพระเจ้า และแบ่งองค์ประกอบของมนุษย์ออกเป็นสองส่วน คือส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิต และจิตคือส่วนที่ก่อให้เกิดตัวตนหรือซับเจค ที่มีความสามารถในการคิดและการให้เหตุผล และการคิด การให้เหตุผลเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ สะท้อนในวลีอมตะ "ฉันคิดฉันจึงดำรงอยู่" ของ Descartes แนวคิดปัจเจกชนในฐานะตัวตนสมัยใหม่หรือผู้มีเหตุผล มีความเป็นหนึ่งเดียวนี้ ปรากฏชัดในแนวคิดของ John Locke และรวมไปถึงนักคิดยุคความรุ่งโรจน์ทางปัญญาของยุโรปในศตวรรษที่ 18 และเป็นฐานคิดที่สนับสนุนการเติบโตของระบบทุนนิยมและประชาธิปไตยสมัยใหม่

กลุ่มที่สอง มองอัตลักษณ์ในฐานะตัวตนทางสังคม (sociological subject) และเกิดขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างและซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ สะท้อนการตระหนักถึงความเพียงพอของแนวคิดที่มองอัตลักษณ์ว่าคือตัวตนที่มีแก่นแกน มีความเป็นอิสระ และเพียงพอในตัวเอง แนวคิดกลุ่มที่สองนี้มองว่า อัตลักษณ์หรือตัวตนคือ สิ่งที่ถูกสร้างจากความสัมพันธ์ของตัวตนกับคนอื่นที่มีความสำคัญ โดยคนอื่นที่สำคัญ (significant others) อาจจะเป็นพ่อแม่หรือคนใกล้ชิดกับตัวตน คนอื่นที่สำคัญทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมต่อระหว่างตัวตนกับโลกแห่งคุณค่าความหมาย และสัญลักษณ์ที่ตัวตนนั้นดำรงอยู่ (Hall, 1992 : 275) อัตลักษณ์แม้จะมีแก่นความเป็นตัวตนและสิ่งที่เรียกว่า "ตัวตนที่แท้จริง" (the real me) แต่แก่นดังกล่าวก็ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสังคม อัตลักษณ์จึงทำหน้าที่เป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่าง "ข้างนอก" และ "ข้างใน" ระหว่าง "โลกสาธารณะ" กับ "โลกแห่งบุคคล" (Hall, 1992 : 276) Hall เห็นว่าแนวคิดที่สองนี้ปรากฏในงานของ George Herbert Mead และงานของ Charles Horton Cooley ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนในสาขาสังคมวิทยาอเมริกัน นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา

กลุ่มที่สาม คือมโนทัศน์ที่มองอัตลักษณ์ในฐานะตัวตนหลังสมัยใหม่ หรือมโนทัศน์การดึงตัวตนออกจากศูนย์กลาง (de-centering the subject) แนวคิดนี้ Hall เห็นว่าพัฒนาต่อเนื่องจากแนวคิดที่สอง และเกิดขึ้นในยุคสังคมสมัยใหม่ตอนปลายหรือหลังสมัยใหม่ ซึ่งสาระสำคัญคือ อัตลักษณ์หรือตัวตนเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีความหลากหลาย อัตลักษณ์เป็นเสมือนเรื่องเล่า (narrative) ที่หลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าเล่าที่ไหน เล่าเวลาใด เล่ากับใคร เล่าอะไร และเล่าทำไม อัตลักษณ์จึงมีลักษณะของ ปฏิสัมพันธ์ (dialoque) และมีหลากหลายเสียง (polyphony) (Hermans

1994 : 605-659) นอกจากนี้ Hall กล่าวเพิ่มเติมว่า อัตลักษณ์แบบสมัยใหม่นี้มิได้ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็น "ตัวตนที่ร่อนเร่ไร้ที่เกาะ" (end-less nomadic existence) อัตลักษณ์ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล่าที่ "มีโครงสร้าง" "มีหัวเรื่องคลุม" หรือมีคนอื่นหรือสังคมกำหนดว่าคุณคือใคร อัตลักษณ์เกิดจากการระบุโดยคนอื่นและนิยามจากตัวเรา การมีคนอื่นระบุทำให้อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่เรากำหนดเองทั้งหมด แต่การมีโครงสร้างกำหนด ก็ไม่อาจกำหนดได้อย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้น อัตลักษณ์ที่มีฐานะเป็นเรื่องเล่าจึงเป็นเรื่องเล่าตามฐานะและตำแหน่งทางสังคม อัตลักษณ์แม้จะเป็นเรื่องเล่าก็เล่าในสถานที่ เวลาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงอันหนึ่ง สิ่งที่เล่าจึง "อยู่ในบริบทตลอดเวลา" และเป็นเรื่องที่พูด เล่า หรือเขียนจากตำแหน่งที่ "ถูกจัดวาง" (positioned) (Hall, 1990 : 222) เช่น Hall กล่าวถึงตัวเองว่า เขากล่าวถึงอัตลักษณ์ใหม่หรือชาติพันธุ์ใหม่จากตำแหน่งที่เขาถูกจัดวางทางสังคม เช่นพูดหรือเขียนจากฐานะที่เป็นคนที่เกิดในจาไมกา ในครอบครัวของชนชั้นกลางระดับล่าง คนที่ใช้ชีวิตวัยผู้ใหญ่ในอังกฤษและมีเงาคนพลัดถิ่นผิวดำครอบอยู่ เขียนหรือพูดจากตำแหน่งของคนที่ทำงานด้านวัฒนธรรมศึกษามายาวนาน ดังนั้น อัตลักษณ์จึงมิใช่เรื่องเล่าที่ผู้เล่าจะเล่าอะไรและอย่างไรก็ได้ (ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 251; Hall, 1989 : 344-345)

นักวิชาการไทยที่พูดถึงเรื่องอัตลักษณ์ก็มีเช่น ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542 : 153-174) ที่อธิบายความหมายของคำว่า "อัตลักษณ์" ว่าหมายถึง สิ่งที่ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเราแตกต่างจากเขา พวกเขา หรือ คนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวเรา พวกเรา อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง "พวกเรา" และความแตกต่างกับ "พวกเขา" หรือ "คนอื่น" หรือ "กระบวนการสร้างอัตลักษณ์" เกิดขึ้นควบคู่กันไป เช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคปัจจุบันกับอัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคอดีตเมื่อห้าสิบปีที่แล้ว มีความแตกต่างกัน เนื่องจากวัยรุ่นทั้งสองยุคมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน

สำหรับคำว่า "อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์" (ethnic identity) หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกัน และรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในแง่นี้การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จึงหมายถึงการศึกษากระบวนการสร้าง "ความเหมือน" และ "ความแตกต่าง" ดังกล่าว

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อน หลากหลาย ไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีต สันนิษฐานกันว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ณ ช่วงเวลาเดียวกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของ จนถึงการรบราฆ่าฟันกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการหยิบยืมและผสมปนเปทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ดังนั้น เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม ต้องการรักษาความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นปึกแผ่นในพวกเดียวกัน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อสร้าง "ความเหมือน" ใน "พวกเรา" และ "ความแตกต่าง" ใน "พวกเขา" จึงเกิดขึ้น ในกระบวนการนี้อาจมีการ

สร้างขึ้นมาใหม่อย่างชิ้นเชิง และอาจหยิบยืมบางส่วนจากวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นมาทำให้เป็นเรา อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคหนึ่ง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป อัตลักษณ์ดังกล่าวอาจใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวและหยิบยืมวัฒนธรรมระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้ เมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลง อัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทน อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่ทดแทนตายตัวและไม่หยุดนิ่ง การสืบทอดและผลิตอัตลักษณ์ใหม่ จึงเกิดขึ้นได้เสมอภายใต้กาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป (วันดี สันติวุฒิเมธี, 2545 : 219-221)

ยศ สันตสมบัติ (ม.ป.ป. : 80-81) ได้กล่าวว่า สำหรับชาวไร่ชาวนาและชนชายขอบผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เริ่มมีความหมายในฐานะเป็นตัวแทนของความเป็นบ้าน ความเป็นชุมชน พื้นที่ที่ปลอดภัย พื้นที่ที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องอธิบายตนเองต่อคนภายนอก ความเป็นชาติพันธุ์กับพื้นที่เริ่มมีความหมายแนบสนิทชิดกันมากขึ้น เมื่อมีการลำเลิกอดีตและการโหยหาความสุขในอดีตซึ่งอาจไม่เคยมีอยู่จริง ความรู้สึกโหยหาที่เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการมองข้ามความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความแตกต่างและกีดกันสิทธิ การเปิดพื้นที่ทางสังคม การสร้างบ้าน ความเป็นชุมชนและความเป็นชาติพันธุ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชนชายขอบในปัจจุบัน ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวอีกต่อไป แต่กลับกลายมาเป็นผลิตผลแห่งการต่อสู้ที่เลื่อนไหลไปตามบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยังเชื่อมโยงแนบแน่นกับยุทธวิธีทางการเมืองและการตีความประวัติศาสตร์

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมิใช่ผลผลิตของเชื้อชาติ ชนชาติ และวัฒนธรรม หากแต่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่ เป็นกระบวนการอย่างสัมพัทธ์กับบริบทและสภาวการณ์ที่เปลี่ยน-แปลงไปตามกาลเวลา และการเลื่อนไหลของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะสัมพัทธ์จึงอยู่ที่ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่อาจดำรงอยู่อย่างโดด ๆ แยกออกต่างหากจากความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น ๆ กระบวนการก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ในบริบทของ “ความเป็นชาติพันธุ์” (ethnicity) จึงไม่อาจแยกออกได้จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสัญลักษณ์ (สมหมาย ชินนาค, 2547 : 153-154)

Harold Isaacs (1975 : 30-51) ได้กล่าวถึงแนวคิด “อัตลักษณ์พื้นฐาน” (basic identity) หรือ “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” (ethnic identity) ว่าเป็นสิ่งที่ได้มาโดยกำเนิดจากการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง และเป็นพื้นฐานสำคัญให้มีความรู้สึกผูกพันกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสืบทอดอดีตและกำหนดสถานการณ์ปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์และชีวิตของบุคคล Isaacs ได้เสนอว่าองค์ประกอบของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มี 2 มิติคือ “ร่างกาย” (body) และ “นาม” (name) เขาอธิบายว่า “ร่างกาย” มีรากฐานทางชีวภาพ ซึ่งแม้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้บ้าง แต่ก็ยังบ่งบอกชาติพันธุ์ของคนอยู่ เช่น สีผิว และลักษณะรูปร่างหน้าตา ร่างกายจึงเป็นตัวการสำคัญในการระบุอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ด้วยเหตุ

นี้ในกรณีที่มีกลุ่มชาติพันธุ์คล้ายกันในทางรูปร่างหน้าตา อาจจะมีการดัดแปลงด้วยการสักตามร่างกายเพื่อให้เป็นความแตกต่าง ส่วน "นาม" ก็เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง และปัญหาก็คือว่า "นาม" มักจะดำรงนานกว่า "ตัวสิ่งของ" (thing) และซ่อนความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ไว้ด้วย อย่างเช่น "อินเดียนแดง" ในอเมริกาก็เป็น "สมญานาม" ที่เรียกโดยชาวยุโรปด้วยความเข้าใจผิด แต่ "อินเดียนแดง" ก็ต้องยอมรับไว้ในที่สุด และการที่บุคคลถูกจัดอยู่ในกลุ่มใดก็ต้องยอมรับเอาสถานภาพของกลุ่มนั้นไว้ด้วย มีความรู้สึกร่วมกันใน 2 ลักษณะคือ ในเรื่องความรู้สึกทางจิตใจซึ่งมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (sense of belongingness) และคุณภาพของการนับถือตัวเอง (quality of self-esteem) ที่ต้องการการยอมรับจากคนอื่น ซึ่งกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ในการปฏิสัมพันธ์กับคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น อย่างไรก็ตาม จากทัศนะของ Isaacs มีความเป็นไปได้ว่าคนบางคนอาจจะปฏิเสธอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ในการเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่แข็งแกร่งกว่า เพราะทำให้รู้สึกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ตนเองต่ำต้อยน่าอับอาย (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547 : 25-26)

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2545:1-14) กล่าวว่าในแวดวงวิชาการในยุคที่วาทกรรมโลกาภิวัตน์กลายเป็นหัวข้อสนทนาประจำวัน ความหมายและความสำคัญของพรมแดนเป็นประเด็นที่ได้รับการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง โดยก่อนหน้านี้ แนวคิดเรื่องพรมแดนจะผูกโยงกับดินแดนและความเป็นรัฐชาติ ซึ่งผู้คนในพรมแดนเดียวกันถูกมองว่ามีอุดมการณ์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องอันเดียวกัน แตกต่างไปจากสังคมอื่นนอกเส้นพรมแดน เชื่อกันว่าความเหมือนของคนในสังคมหรือในชาติและความต่างของคนต่างสังคมหรือต่างชาติ ถูกกำหนดจากตำแหน่งแห่งที่ และการอยู่เป็นที่เป็นทางภายในและภายนอกเส้นพรมแดน ในแง่นี้ พรมแดนจึงเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการจัดระเบียบของรัฐที่เข้ามาสร้างความเหมือนและความต่างของคนในสังคมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ (fixed) และไม่อาจปนเปกัน เป็นกลไกในการผลิตพื้นที่ทั้งทางการเมือง และทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเอกลักษณ์และเป็นเอกเทศของตนเอง โดยมีตำแหน่งแห่งที่และขอบเขตที่แน่นอน แต่ปัจจุบันนักสังคมศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่ ได้เสนอให้เปลี่ยนวิธีคิดที่มองพื้นที่ที่ผูกติดกับภูมิศาสตร์และดินแดน (landscape) ที่กักขังและสร้างข้อจำกัดมาสู่พื้นที่ที่เคลื่อนไหวและลื่นไหล (fluid-scapes) พรมแดนเหล่านี้เป็นแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่คัดง้างกับความคิดเชิงพื้นที่แบบเก่าที่อยู่กับที่ไม่เคลื่อนไหว เป็นระบบ ระเบียบ สัมพันธ์กับเวลา เป็นเส้นตรงแบบก้าวหน้า เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และถูกกักขังโดยประเพณีนิยมของพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับวิธีคิดที่มักผูกยึดคนกับวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของคนไว้กับพื้นที่ ทำให้มองไม่เห็นอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ไม่ได้มีฐานมาจากพื้นที่ท้องถิ่นและประเทศชาติ และความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์เหล่านั้นข้ามพรมแดนทางพื้นที่และวัฒนธรรม เป็นการเสนอให้มองวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ด้วยแนวคิดที่พ้นไปจากพื้นที่ โดยมุ่งเน้นที่การเคลื่อนไหว ความไม่ต่อเนื่อง และความแตกต่าง ที่มีการต่อรองตลอดเวลา

1.4 ชนกลุ่มใหญ่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Majority and Power Relation)

ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ไม่ใช่เรื่องของชนกลุ่มน้อยอย่างเดียว (minority) แต่ยังรวมถึงชนกลุ่มใหญ่ด้วย (majority) เมื่อกล่าวถึงการปลุกระดม (mobilization) และการควบคุมจัดการ (manipulation) เรื่องความเป็นชาติพันธุ์ ในแนวคิดทางมานุษยวิทยาแล้ว จุดเน้นของเราจะอยู่ที่ว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นทรัพยากรทางสังคม (ethnicity is a social resource) ที่มีบริบทแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการศึกษาทางมานุษยวิทยาส่วนมากในเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ในสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม จะมองไปที่สถานการณ์ของชนกลุ่มน้อย โดยมองข้ามความสำคัญของปัจจัยอื่น ๆ เช่น ชนชั้น และการสร้างทางสังคม (social construction) ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตัวอย่างเช่น การทำความเข้าใจ ไอร์แลนด์เหนือ (Northern Ireland) ที่ซึ่งรัฐและเศรษฐกิจถูกสร้างโดยความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationship) ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ครอบงำ (dominant ethnic group) และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกครอบงำ (subordi-nated ethnic group) และระหว่างชนกลุ่มใหญ่ของท้องถิ่นกับอำนาจของมหานครภายนอก

จุดสนใจอีกอย่างหนึ่งของการศึกษามานุษยวิทยาในเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ก็คือ การรักษาพรมแดน (boundary) ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จากงานวิจัยหลายชิ้นพบว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งสัมพัทธ์ ธรรมชาติของความเป็นชาติพันธุ์จะเปลี่ยนไปตามบริบทที่มีการปลุกระดม ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์จึงละเลยที่จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ และพรมแดนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้อย่างเด็ดขาด

การปลุกระดมความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะทรัพยากร โดยกลุ่มผู้นำที่มีอำนาจ (dominant elite) อันเป็นยุทธวิธีในการควบคุมภายใน ซึ่งเป็นเรื่องการแบ่งแยกทางชนชั้นของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ความสนใจในการศึกษาการปลุกระดมจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (inter-group) มาเป็นความสัมพันธ์ในกลุ่ม (intra-group) ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Jenkins, 1998 : 90-91)

ถ้าความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องการควบคุมจัดการก็ย่อมเกี่ยวข้องกับพื้นฐาน 2 อย่างคือ อย่างแรก กระบวนการนิยามจากภายใน (internal definition) ซึ่งบุคคลที่อยู่ในกลุ่มจะเป็นบุคคลสำคัญในการนิยามความเป็นตัวตน ธรรมชาติของตนเองหรืออัตลักษณ์ เป็นกระบวนการที่ตัวเองเป็นศูนย์กลาง (ego-centred) อย่างที่สอง กระบวนการนิยามจากภายนอก (external definition) เป็นกระบวนการนิยามที่มาจากบุคคลอื่น ซึ่งอาจมีการบังคับจากภายนอก เพื่อตั้งชื่อหรือกำหนดลักษณะ (characterization) ซึ่งมีผลกระทบต่อการแยกประเภท

กระบวนการนิยามจากภายนอกในทางทฤษฎีอาจจะเป็นการกระทำของปัจเจกก็ได้ อย่างไรก็ตาม การนิยามจากภายนอกก็ไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการของปัจเจกเพียงอย่างเดียว เช่นการที่ A นิยาม B ว่าเป็น X หรือ Y ที่ทำได้เช่นนี้เพราะเหตุผลสองอย่าง ในเหตุผลที่หนึ่ง กระบวนการนิยามเป็นการเข้าแทรกแซง (intervention) การกระทำและการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ภายในสังคม

ที่มีความสัมพันธ์เชิงรุก (active social relationship) เหตุผลที่สอง ความสามารถในการเข้าแทรกแซงอย่างเป็นผลสำเร็จในชีวิตของคนอื่นแสดงนัยยะของการใช้อำนาจ (power) และอำนาจโดยชอบธรรม (authority) ในปฏิบัติการดังกล่าว โดยอำนาจเป็นการเข้ายึดและควบคุมทรัพยากร ขณะที่อำนาจโดยชอบธรรมเป็นผลของปฏิบัติการเมื่อสิ่งเหล่านั้นถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นอำนาจและอำนาจโดยชอบธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่คู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงรุก

ความแตกต่างระหว่างการนิยามจากภายในและการนิยามจากภายนอก เป็นเพียงการวิเคราะห์เบื้องต้น ในส่วนที่ซับซ้อนของชีวิตทางสังคม การแยกประเภทของความเป็น "เขา" (them) มีส่วนทำให้ความเป็น "เรา" (us) เด่นขึ้นมา และการนิยามความเป็น "เรา" ก็เป็นผลิตผลของประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ที่มีกับคนอื่น ๆ งานของ Barth อ้างถึงความเป็นชาติพันธุ์เป็นการผลิต/ผลิตซ้ำ และเปลี่ยนรูปของความเป็นกลุ่ม (group-ness) ที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพรมแดนระหว่างพวกเขาและพวกเรา (us and them) ในระดับปัจเจก อัตลักษณ์ของบุคคลถูกสร้างขึ้นภายในกระบวนการทางสังคม ของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "ตัวเรา" (ego) และ "คนอื่น" (other) อัตลักษณ์จึงเป็นการประสานกันระหว่างการนิยามจากภายในและการนิยามจากภายนอก หรือระหว่างกลุ่มชนและปัจเจกบุคคล

ความแตกต่างของการผลิตอัตลักษณ์ระหว่างการนิยามจากภายในและภายนอก เห็นได้ชัดในเรื่องกลุ่มและประเภท (group and category) ซึ่งกลุ่มเป็นการรวมตัวกันของคณะบุคคลที่รวมความถึงการเป็นสมาชิกโดยการตระหนักรู้ของทุกคน ส่วนประเภทเป็นการรวมกลุ่มที่ถูกนิยามตามกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยนักสังคมวิทยาหรือนักมานุษยวิทยา กลุ่ม (group) เป็นการรวมกลุ่มแบบสำนึกรู้ด้วยตัวเอง (self-conscious) ที่มีรากฐานมาจากกระบวนการนิยามจากภายใน ขณะที่ประเภท (category) เป็นการนิยามจากบุคคลอื่น เป็นการนิยามจากภายนอก (Jenkins, 1998 : 53-56)

การแยกประเภท (categorization) ช่วยทำให้เกิดอัตลักษณ์กลุ่ม เป็นการทำให้คนภายในกลุ่มเกิดความเป็นหนึ่งเดียว (internalization) โดยกลุ่มที่ถูกแยกประเภทจะถูกนิยามโดยคนกลุ่มอื่น ทำให้เกิดการผสมกลมกลืน (assimilate) ในกลุ่มตัวเอง อย่างไรก็ตาม เกิดคำถามขึ้นว่าทำไมการนิยามจากภายนอก (external definition) จึงสามารถทำให้ผู้คนรับเอานิยามนั้นเข้ามาไว้ในการกำหนดความเป็นตัวตนของตนเองได้ (internalized) ซึ่งมีคำตอบให้ 5 ประการด้วยกัน

ประการแรก การแยกประเภทจากภายนอก (external categorization) จะเป็นแง่มุมหนึ่งที่ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่ม (group identity) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดอัตลักษณ์จากภายใน

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เพิ่มขึ้น เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม พรมแดนทางชาติพันธุ์ อันได้แก่ ภาษาและวัฒนธรรมก็เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์เช่นกัน รวมถึงกระบวนการของการสร้างอัตลักษณ์ด้วย

ประการที่สาม การแยกประเภทจากภายนอกจะถูกผลิตโดยผู้คนที่มีอำนาจโดยชอบธรรมในการแบ่งแยก ซึ่งเป็นเพราะผู้คนเหล่านี้มีความเหนือกว่าในด้านสถานภาพ ความรู้ หรือสิ่งอื่น ๆ

จากแง่มุมนี้ทำให้เรามองเห็นว่า ความแตกต่างที่เกิดขึ้นเกิดจากความแตกต่างทางสังคมมากกว่าวัฒนธรรม

ประการที่สี่ การแยกประเภทจากภายนอก (external categorization) เป็นการบังคับโดยการใช้กำลังทางกายภาพหรือการข่มขู่ใช้อำนาจ ซึ่งการแยกประเภทโดยปราศจากการขัดขืนจะเป็นการระบุความเป็นกลุ่มและเป็นการตีตราให้กับกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่า เป็นการแบ่งแยกโดยผู้ที่กดขี่ (oppressor)

ประการสุดท้าย มีคนที่ถูกกดขี่ (oppressed) ที่ทำการต่อต้านหรือปฏิเสธการบังคับ/การสร้างพรมแดนหรือเนื้อหาของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งการฝ่าฝืนจำนวนมากเป็นไปเพื่อความเป็นอิสระในการกำหนดความเป็นตัวของตัวเอง (self-identification) เป็นผลของการเสริมแรงซึ่งกันและกันทั้งจากภายในและภายนอก อันส่งผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์จากภายใน (internalized)

เหตุผลทั้งห้าประการเหล่านี้ทำให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างอำนาจ (power) และอำนาจโดยชอบธรรม (legitimate authority) อย่างไรก็ตาม การแยกประเภทของอัตลักษณ์กลุ่มเป็นมากกว่าเรื่องการกำหนดจากภายใน (internalization) ความสามารถของคนกลุ่มหนึ่งที่จะนิยามหรือสถาปนาเงื่อนไขของประสบการณ์ เป็นเรื่องที่สำคัญอันเกิดกระบวนการที่เป็นพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างจากภายในและภายนอก (internal-external dialectic) ทำให้เกิดความแตกต่างขึ้น ซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างสิ่งเสมือนจริง (virtual) และสมญานาม (nominal) ของการกำหนดประเภทของความเป็นชาติพันธุ์ (ethnic identification)

ตัวอย่างของการแยกประเภทและอำนาจก็คือ การแยกประเภทของชาวมาบูเช่ (Mapuche) โดยพวกสเปนและชาวชิลีผิวขาว โดยคาดหวังว่าพวกมาบูเช่จะมีพฤติกรรมเหมือนคนชิลีส่วนใหญ่ นโยบายที่มีต่อคนพื้นเมืองเช่นนี้เป็นการแสดงเอกสิทธิ์ในการใช้ความรุนแรง ภายในบริบทของท้องถิ่น และเป็นการควบคุมทรัพยากรอีกทางหนึ่งด้วย ความขัดกันระหว่างภายในและภายนอก (internal-external dialectic) สามารถเห็นได้ในเรื่องการต่อต้านชาวสเปนของชาวมาบูเช่ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มที่มาจากภายใน (internal group identification) ในการสร้างพันธมิตรทางทหาร ระหว่างศตวรรษที่ 16 และ 19 มากกว่านั้น ชาวมาบูเช่ยังได้สร้างเครือข่ายของตัวเองขึ้นมา (network) เพื่อเชื่อมกลุ่มเครือญาติเข้าด้วยกัน (kin group) ทั้งหมดนี้หมายความว่าชาวมาบูเช่เป็นผลของการกระทำที่มาจากชาวสเปนและชาวชิลี (Stuchlik, 1976)

การแยกประเภทของกลุ่มบุคคลโดยคนอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยยุติธรรม การแทรกแซงในโลกทางสังคมของกลุ่มอื่น เช่น ชาวชิลีกระทำต่อชาวมาบูเช่ เป็นการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในด้านประสบการณ์ของการใช้ชีวิต เช่นเดียวกับที่สหราชอาณาจักร ที่คนผิวขาวได้ช่วยกันสร้าง (social construction) ประสบการณ์รวมหมู่และความเป็นสมาชิกของชนกลุ่มน้อยผิวดำ (black ethnic minority)

ความเป็นชาติพันธุ์ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง "อัตลักษณ์ทางสังคม" (social identity) อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ทางสังคมจะต้องถูกสร้างขึ้นจากสองสิ่งด้วยกันคือ อัตลักษณ์ของปัจเจกและอัตลักษณ์ของกลุ่ม (individual and collective identity) ซึ่งอัตลักษณ์ของปัจเจกจะถูกสร้างจากความสำนึกทางสังคมและสถานการณ์ทางสังคม ส่วนอัตลักษณ์ของกลุ่มก็จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็เพราะความตระหนักรู้ถึงบทบาทของผู้กระทำที่เป็นปัจเจก (individual actor)

มองในด้านนามธรรม อัตลักษณ์ (identity) ไม่ว่าที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์หรืออย่างอื่น สามารถเข้าใจได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ของสิ่งสองสิ่งคือ ชื่อหรือสมญานาม (nominal) และประสบการณ์ที่เป็นเสมือนจริง (virtual) สมญานามและปฏิบัติการเป็นการผลิต/ผลิตซ้ำอัตลักษณ์และพรมแดนของอัตลักษณ์ ความแตกต่างกันของสมญานามและปฏิบัติการทำให้ตระหนักว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ซึ่งก็รวมถึงอัตลักษณ์ทางสังคมทั้งหมด เกิดจากความสำเร็จของปฏิบัติการ (practical accomplisment) มากกว่ารูปแบบที่ตายตัว (static form) ดังนั้นอัตลักษณ์จึงมีการเปลี่ยนแปลงได้

ความสำเร็จของปฏิบัติการในเรื่องอัตลักษณ์ เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคมสองอย่างคือ การนิยามจากภายใน (internal definition) และการนิยามจากภายนอก (external definition) การวิเคราะห์ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) โดยเฉพาะในทางมานุษยวิทยาสังคม มีจุดเน้นอยู่ที่ การนิยามจากภายในและการระบุความเป็นกลุ่ม (group identification) ที่ขยายความรวมถึงการนิยามจากภายนอกและการแยกประเภททางสังคม (social categorization) อัตลักษณ์จึงเป็นผลผลิตเชิงปฏิบัติการของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดจากกระบวนการนิยามจากภายในและภายนอก จะทำความเข้าใจเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ (Jenkins, 1998 : 70-73)

2. แนวคิดการท่องเที่ยว (Tourism)

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่มีมาแต่โบราณกาล และได้มีพัฒนาการเติบโตมาเป็นลำดับ การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง หากไม่ใช่การเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงหมายถึงการเดินทางและการท่องเที่ยว ในพจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า tourism ไว้ว่าหมายถึง (1) การท่องเที่ยว (2) การเดินทางเพื่อความสราญใจ และ (3) การบริหารงานธุรกิจเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวว่า เป็นการเดินทางเพื่อพักผ่อน หย่อนอารมณ์ เพื่อทะนุบำรุงสุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น (ชาญวิทย์, 2540 : 2-6) ส่วน Urry (cited in Peter M.Burn, 1999 : 32) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวว่า เป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาว่างหรือกิจกรรมพักผ่อน ซึ่งตรงข้ามกับงานหรือชีวิตที่ทำอยู่เป็นประจำ การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คน การพักอาศัย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไป เช่น เป็นการเดินทาง พักอาศัย และค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการไปเที่ยวชมหรือไปดูสถานที่/วัฒนธรรมที่ยังไม่เคยเห็น ทั้งนี้เพราะเกิดจากการได้รับแรงบันดาลใจว่า สถานที่/วัฒนธรรม เหล่านั้น เป็นสิ่งที่น่าใฝ่ผัน น่าค้นหา

น่าตื่นเต้น โดยเฉพาะเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้น และถ่ายทอดออกมาสู่สาธารณชนทางภาพยนตร์ โทรทัศน์ วรรณกรรม นิยาย นิตยสาร บันทึกและวิดีโอ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว ทางด้าน McIntoch and Goeldner (อ้างถึงใน ชาญวิทย์, 2540 : 8) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวว่า เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับประชนชนในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้ และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต

2.1 โลกาภิวัตน์กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

กระแสโลกาภิวัตน์นอกจากจะทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และข้อมูลอย่างรวดเร็วแล้ว ยังเป็นตัวเร่งให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรมแดนอีกด้วย จำนวนและชนิดของนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่เพิ่มขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการหลั่งไหลของผู้คน ในรูปของการอพยพเคลื่อน-ย้ายระหว่างประเทศ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเศรษฐกิจและการเมืองของภูมิภาคต่าง ๆ โลกาภิวัตน์ทางการท่องเที่ยว (global tourism) เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประสบการณ์เฉพาะบุคคลอันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก และเป็นเรื่องของโลกาภิวัตน์ทางทหารที่มีจุดประสงค์รับใช้การเมือง รวมทั้งการสำรวจโลกเพื่อผลกำไรทางการค้า ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้มีความเกี่ยวพันกันในทางสังคมวิทยาโลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวประกอบด้วยหลายสิ่งหลายอย่าง มันเป็นรูปแบบที่ถูกจัดการของผลิตภัณฑ์และการบริโภค และยังเป็นวิถีทางที่ความหมายทางวัฒนธรรมได้รับการเสริมแรงและถูกทดสอบ โลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวเป็นรูปแบบหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มและปัจเจกบุคคล นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเกี่ยวพันกับอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกันและการเอารัดเอาเปรียบ

เช่นเดียวกับโลกาภิวัตน์ในเรื่องทั่ว ๆ ไป โลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องใหม่ทั้งหมดเสียทีเดียว การเดินทางไปแสวงบุญ หรือเดารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์อันยาวนาน ที่นำไปสู่การเดินทางของนักท่องเที่ยวสู่ดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ (Shoval, 2000) นักคิดนักปราชญ์ในสมัยกลางและตอนต้นของยุคอุตสาหกรรมในยุโรป ก็ได้เดินทางไปยังประเทศใกล้เคียงและแม้กระทั่งอาณานิคมที่อยู่ห่างไกลในฐานะแหล่งเกษตรกรรมของพวกเขา

ในศตวรรษที่ 19 และ 20 ผู้ที่มีฐานะร่ำรวยชาวอเมริกันก็ได้ออกแสวงหาวัฒนธรรมต่าง ๆ ผ่านทางการเดินทางไปยังโลกเก่าที่ซึ่งถูกศึกษาอย่างมากในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้พวกเศรษฐีหรือชนชั้นนำในส่วนต่าง ๆ ของโลกก็ทำเช่นนี้เหมือนกัน โลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวได้เสนอรูปแบบที่น่าสนใจของการท่องเที่ยวคือ ความแตกต่าง อันตราย และความตื่นเต้น เป็นการนำพวกเขาไปเผชิญหน้าและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนเป็นจำนวนมากที่ไม่เคยรู้จัก รูปแบบเช่นนี้ทำให้หวนนึกถึงธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มเผยแพร่ศาสนาหรือมิชชันนารี นักล่าอาณานิคม และนักสำรวจ ที่ได้

สร้างรูปแบบพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ แล้วเล่าให้กับผู้ฟังในบ้านเกิดของตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

ในเรื่องจำนวนนักท่องเที่ยวนั้น จากสถิติในปี 1950 มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกน้อยกว่า 30 ล้านคนต่อปี และในปี 2000 มีนักท่องเที่ยวมากกว่า 600 ล้านคน (Cohen and Kennedy, 2000) นักท่องเที่ยวในปัจจุบันมักจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งรวมถึงการได้ไปดูสถานที่ทางวัฒนธรรม สัญลักษณ์ ผู้คน และเหตุการณ์ของคนต่างถิ่น ได้รับความพึงพอใจจากความหลากหลายทางสิ่งแวดล้อมในนามของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ได้ประสบการณ์ของความหายนะ ความเป็นทาส สนามรบ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ค่อยดีในการท่องเที่ยวแบบความขมขื่น (tragedy tourism) ในอดีต และอีกรูปแบบหนึ่งคือ การท่องเที่ยวแบบเพศพาณิชย์ (commercial sex tourism) ที่เสนอให้ลูกค้า/ผู้บริโภค พอใจจากการได้มีเพศสัมพันธ์อันน่าตื่นเต้นกับโสเภณีในดินแดนที่ห่างไกล นักท่องเที่ยวส่วนมากในทุกวันนี้ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) ที่ถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการค้า อีกพวกที่มีจำนวนน้อยกว่า เป็นพวกที่ท่องเที่ยวแบบส่วนตัว ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการค้าพาณิชย์

โลกาภิวัตน์การท่องเที่ยว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก เช่นเดียวกับการแข่งขันกันของอุตสาหกรรมน้ำมันและอุตสาหกรรมรถยนต์ ในนามของการเติบโตของเงินทุน ในทางการเมือง การท่องเที่ยวได้รับการสนับสนุนโดยรัฐเจ้าบ้านเพื่อค้นหา สร้างสรรค์ ทำเลที่ตั้งของการท่องเที่ยวที่มีบรรยากาศเหมาะไว้ต้อนรับผู้คนที่จะหลั่งไหลเข้ามา ผู้ก่อการร้ายก็จะมองนักท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายในการโจมตี ดังนั้นจึงเป็นความท้าทายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในการที่จะค้นหาจุดท่องเที่ยวที่เหมาะสม ในฐานะพลังทางวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวได้นำไปสู่การสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ ของวัตถุ เหตุการณ์ สถานที่ และผู้คน เช่นเดียวกันก็มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือทำลายความหมายของปรากฏการณ์ก่อนหน้านี้ลงไป

แล้วทำไมจึงมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน คำตอบที่ง่ายที่สุดก็คือ การคมนาคมขนส่งแบบมวลชนมีราคาถูก สามารถนำนักท่องเที่ยวไปสู่จุดหมายปลายทางและส่งเสริมให้เกิดความสุขสบายยังสถานที่เหล่านั้น ซึ่งเพิ่มขึ้นในตอนปลายของศตวรรษที่ 20 การลดลงของต้นทุนได้เปิดโอกาสให้การท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนในโครงสร้างของเศรษฐกิจโลก เช่นเดียวกับการแพร่กระจายของโทรทัศน์สีในสมัยก่อน การขยายตัวของโลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวได้แสดงถึงการแบ่งแยกสถานภาพระหว่างคนรวยและคนจนที่ไม่สามารถเข้าถึงการท่องเที่ยวได้ โลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีความปลอดภัยมากกว่าในสมัยก่อน ทั้งในด้านเทคนิคและทางการเมือง โดยข้อมูลที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยว ได้ถูกเผยแพร่ผ่านทางการโฆษณาและอินเตอร์เน็ต ตลอดจนผ่านทางเครือข่ายส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวที่ช่วยกันบอกเล่าปากต่อปาก

การเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวสามารถอธิบายได้โดยแนวคิดทางสังคมวิทยา 2 ประการ อย่างแรกเป็นการมองการท่องเที่ยวและโลกาภิวัตน์ในเรื่องทั่ว ๆ ไป ในฐานะการเพิ่มขึ้นของเสรีภาพและอิสรภาพทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว ผู้ซึ่งถูกปลดปล่อยจากข้อผูกมัด/ความตึงเครียดทางโครงสร้างของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับประเทศ ชนชั้น เชื้อชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ ครอบครัว อาชีพ และกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งผู้คนที่เดินทางท่องเที่ยวจะเหินห่างจากพลังอำนาจของสิ่งเหล่านี้ John Urry (1990) ได้เปรียบเทียบการจ้องดูของนักท่องเที่ยว (tourist gaze) เพื่ออ้างถึงความสามารถของนักท่องเที่ยวในการสร้างความหมายของประสบการณ์การท่องเที่ยว ซึ่งรวมตั้งแต่ทำเลที่ตั้ง เหตุการณ์ และสิ่งอื่น ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นปลายทาง หรือเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว Urry และนักคิดยุคหลังสมัยใหม่บางคน เช่น Jean Baudrillard (1983) และ Umberto Eco (1986) ไม่ได้ให้ความสนใจในการถกเถียงกันเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของความแท้จริง (authenticity) กับสิ่งสร้างในการท่องเที่ยว หรือเรื่องอื่น ๆ ในสังคม สำหรับพวกเขาเชื่อว่าโลกในปัจจุบันมีความเป็นหนึ่งเดียว ที่ซึ่งความจริงและอำนาจทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หายากในวัตถุต่าง ๆ ในโลกยุคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ แต่จริง ๆ แล้วความจริงเกี่ยวกับวัตถุจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการสร้างของผู้กระทำทางสังคม (social actor) ซึ่งรวมถึงความหมายในประสบการณ์ของผู้คนด้วย มุมมองการวิเคราะห์แบบนี้มองการท่องเที่ยวในฐานะกิจกรรมที่ยอมให้ผู้คนพัฒนาสร้างสรรค์อัตลักษณ์ใหม่ ๆ สำหรับตัวเอง เช่นเดียวกับที่พวกเขามองการจับจ่ายซื้อของ (shopping) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอิสรภาพและอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล

ความคิดเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวในฐานะผู้ประกอบการที่สร้างอัตลักษณ์เฉพาะบุคคล และเป็นตัวแทนของอิสรภาพทางวัฒนธรรม ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยนักวิชาการบางคน ที่มองการท่องเที่ยวว่าเป็นพื้นที่ของการกำหนดทางโครงสร้างทางสังคม อำนาจ ความไม่เท่าเทียมกัน และการเอารัดเอาเปรียบ พื้นฐานของการวิพากษ์อยู่ที่ว่า ทุกคนไม่ได้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวบนโลก โดยเฉพาะคนจนที่หาเช้ากินค่ำซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ แต่จะมีคนที่ร่ำรวยจำนวนน้อยเท่านั้นที่ได้ไปท่องเที่ยว George Ritzer (2000) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) เป็นเหมือนสินค้าสำเร็จรูปที่บ่งบอกถึงสังคมที่มีการบริหารแบบราชการและมีเหตุผล (bureaucratic and rationalized society) อันจะเกิดขึ้นทุกแห่งหนที่นักท่องเที่ยวเหยียบย่ำไป หลายสิ่งหลายอย่างจะถูกสร้างขึ้นเหมือนกับที่นักท่องเที่ยวเคยใช้ที่บ้าน ความหมายของประสบการณ์ถูกตีกรอบโดยมัคคุเทศก์นำเที่ยวที่จัดเตรียมไว้ให้กับผู้จับจ้องหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวจะถูกต้อนให้ไปเยือนยังสถานที่ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ของตัวเองเท่าที่เวลาและเงินทองจะเอื้ออำนวยในช่วงวันหยุด/เวลาว่างของตัวเอง สำหรับนักกำหนดทางโครงสร้าง (structural determinist) กล่าวว่า ความล้มเหลวของการท่องเที่ยวแบบมวลชนจะไม่เกิดขึ้นเพราะความมีเหตุผลของการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งจะทำการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวพอใจ เหมือนกับปลาทองที่พอใจจะว่ายอยู่ในอ่างโดยคิดว่าตัวเองมีอิสรภาพอย่างท่วมท้น

นักวิชาการบางคนมองว่าการท่องเที่ยวได้ทำลายวัฒนธรรมของท้องถิ่น (local tradition) และทำให้คนจำนวนมากในท้องถิ่นต้องตกเป็นเบี้ยล่างของนักท่องเที่ยวที่ร่ำรวย เช่น การเป็นสาวใช้ เป็นบริการ เป็นพ่อครัว คนนำเที่ยว เป็นต้น ในประเทศที่ยากจนบางประเทศ การท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญในระบบเศรษฐกิจของผู้คนส่วนหนึ่ง ทำให้พวกเขามีชีวิตอยู่ได้ ส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ จะไม่ได้ถูกจ้างงานโดยตรงในระบบการค้า แต่กระนั้นก็ยังมีการเร่งให้เกิดการเจริญเติบโตในภาคการท่องเที่ยว ขณะที่การท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้และบางทียังสามารถทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ ก็ยังคงมีความกังวลลึก ๆ สำหรับท้องถิ่นระหว่างเรื่องชื่อเสียงเกียรติยศและเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ อันรวมถึงค่านิยม บรรทัดฐาน ธรรมเนียม สถานที่และความเป็นเพื่อนที่จะถูกทำให้เป็นวัตถุทางการค้าที่น่าตื่นเต้นสำหรับนักท่องเที่ยว (Brown, 2004 : 233-238)

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากมาย ดังเช่น McIntosh and Goeldner (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ การเดินทางท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทุกแง่ทุกมุมของการท่องเที่ยวที่มนุษย์สามารถศึกษาถึงวิถีชีวิตและความนึกคิดซึ่งกันและกัน ส่วนสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) สรุปไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ

บริษัท มรดกโลก จำกัด (2537) กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) ว่าเป็นกลไกที่แยก “นักท่องเที่ยว” ออกจาก “นักเที่ยว” ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ รสนิยม และความสนใจที่ค่อนไปทางการศึกษา ทำให้ความอยากรู้อยากเห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตน สะท้อนถึงความเป็นนักคิด นักจัดการที่แสวงหาประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกอย่างเดียว เหมือนกับนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอย่างหนึ่งอย่างใดต่อชุมชนหรือประเทศที่ตนไปเที่ยว

ทางด้าน Coltman (1989) ได้ให้แนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 9 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
2. การพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด
3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางด้านการท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด และจำนวนเท่าใด

4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ
5. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่
6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริการทางการท่องเที่ยว ควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว ให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้
7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว
8. เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น
9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

จากแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็น และแจ้งถึงระดับความต้องการในการพัฒนาชุมชนสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชน ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการ เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยว ได้รับการขนานนามว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของโลก การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ และการหมุนเวียนของเงินตราระหว่างประเทศ และมีความสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกัน เริ่มเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมให้กับท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างมากมาย หากแต่การเมืองเรื่องการท่องเที่ยว หรือกระบวนการที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดนโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ มักถูกมองข้ามหรือลดความสำคัญลงมาโดยตลอด งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมักมองข้ามประเด็นปัญหาพื้นฐานทางการเมือง เช่น ใครหรือคนกลุ่มใดเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์แท้จริงจากการท่องเที่ยว และกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้มีบทบาทและอิทธิพลเพียงใดต่อกระบวนการกำหนดนโยบายและวางแผนการท่องเที่ยว การที่นโยบายและแผนการท่องเที่ยวถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐและตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ เช่น กลุ่มธุรกิจโรงแรม กลุ่มธุรกิจนำเที่ยว ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทำให้ผลประโยชน์

หรือรายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวตกอยู่ในมือของบรรษัทข้ามชาติหรือธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น เครือข่ายของโรงแรมและบริษัทนำเที่ยว โดยที่ผลประโยชน์เหล่านี้ลงไปสู่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยวน้อยมาก อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงมิได้มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นดังที่มักถูกนำมาเป็นประเด็นอวดอ้าง หากแต่เป็นเพียงการดึงดูดให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาดโลก และผลิตซ้ำการครอบงำของธุรกิจขนาดใหญ่จากประเทศมหาอำนาจ ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง การท่องเที่ยวที่ถูกนำเสนอมักเป็นการนำเสนอโอกาสของการพบเห็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิต การแต่งกายและวัฒนธรรมที่มีความแปลกพิสดาร (exotic) หาดูหาชมได้ยาก เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากก็ทำให้เกิดผลทางสังคมวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในวิธีคิดเกี่ยวกับเงินตรา และการบริโภคนิยม (ยศ, 2544 : 4-5)

2.2 ท้องถิ่นนิยมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้รวบรวมและกำหนดนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติอย่างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ราล์ฟ บัคลีย์ (Ralf Buckley) ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ มหาวิทยาลัยกริฟฟิธ ออสเตรเลีย ให้แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 5 ประการดังนี้ (1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการดูแลอย่างยั่งยืน ด้วยรูปแบบและการบริการที่ถูกต้อง (2) เป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติ (3) มีการศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก (4) เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และ (5) สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว (สินธุ์ สโรบล,2546) จากแนวคิดดังกล่าว สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้ดัดแปลงความคิดของ ราล์ฟ บัคลีย์ และพัฒนามาสู่องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน 4 ด้านดังนี้

1. **องค์ประกอบด้านพื้นที่** เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงมีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. **องค์ประกอบด้านการจัดการ** เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ และจะต้องไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ ควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลุกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ส่วน Gail Nash (1997 : 2-3) นักวิจัยจากสมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society) ได้นำเสนอหลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

ประการแรก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบ ที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

ประการที่สอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยวให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและวัฒนธรรม

ประการที่สาม รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการจัดการเขตอนุรักษ์

ประการที่สี่ ชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงจะต้องเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประการที่ห้า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับ (carrying capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น

ประการที่หก รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

ประการที่เจ็ด การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิด ซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้น้ำมันเชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังเน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนไว้เป็นเรื่องเดียวกัน (Lindberg et al., 1995) อีกทั้งให้ความสำคัญกับมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Carer, 1997 : 23 ; McCool, 1994 : 7-8) อย่างไรก็ตาม Pleumarom (1997 : 33) ก็ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับแนวคิดนโยบายและวิถีปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า จะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการพัฒนาได้จริงหรือไม่ โดยเสนอว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ควรมีสูตรสำเร็จ รูปแบบที่ตายตัวหรือนโยบายที่มีมาตรฐานเดียว หากแต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกในการพัฒนาและก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง (ยศ, 2544 : 7-10)

การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมองในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ หมายความว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไร้ความเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของชุมชน โดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาค การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและธรรมชาติแวดล้อม เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน การที่ภาคเอกชนเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการสร้างรายได้และความเจริญเติบโตทางธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว อาจทำให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีผลในด้านการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและความยากจน เพราะชุมชนท้องถิ่นขาดอำนาจในการจัดการการท่องเที่ยว และไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง การพิจารณาการท่องเที่ยวในบริบทของการพัฒนาที่เน้นทิศทางเดียว คือ การเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจเท่านั้น ช่วยให้เราทำความเข้าใจกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสังคมภายนอกได้อย่างชัดเจน

ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ได้เป็นอย่างมาก เนื่องจากยังมีธรรมชาติที่สวยงาม มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ รวมทั้งสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมกลางแจ้ง ไม่ว่าจะเป็นการเดินป่า (Trekking) หรือการท่องเที่ยวไปตามแหล่งโบราณสถานที่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมาก ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้ (วรรณา วงษ์วานิช, 2539 : 76)

ทัวร์เดินป่า (Trekking Tourism) ทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะเส้นทางสายเชียงใหม่-แม่แตง เชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน

การล่องแพ (Rafting) ในแม่น้ำกก เส้นทางเชียงใหม่-เชียงราย และการล่องแพในแม่นำแควจังหวัดกาญจนบุรี

ทัวร์ดำน้ำ (Driving Tours) ในแถบภาคใต้ เช่น เกาะพีพี สิมิลัน การนั่งเรือแคนู รอบอ่าวพังงา (Canoe Padding Tours)

จากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและศักยภาพของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะที่เน้นให้ชุมชนในท้องถิ่นหรือที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนให้เกิดประโยชน์จากกิจกรรมท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นนั่นเอง อีกทั้งยังเป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญและหันมาช่วยกันสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทรัพยากรท่องเที่ยว ตลอดจนให้เป็นที่ยอมรับทั่วกันว่า การท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดี จะมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอที่จะสรุปได้ดังนี้

ปนัดดา บุณยสารนัย (2546 : 81-115) ได้ศึกษาเรื่อง "ชนเผ่าอาข่า : ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการติดต่อสัมพันธ์และพยายามปรับตัวเพื่อจะอยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมไทยมาโดยตลอด แม้ว่าสังคมไทยจะมีภาพตัวแทนต่อชาวอาข่าเป็นความสกปรก ความล้าหลัง ที่ยังคงถูกถ่ายทอดผ่านสื่อในลักษณะต่าง ๆ ก็ตาม ขณะที่ชาวอาข่าในชุมชนบนพื้นที่สูง ส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับภาวะสูญเสียลักษณะทางวัฒนธรรม และตัวตนทางชาติพันธุ์ไปในช่วงเวลาของการพัฒนาที่สูงที่ผ่านมา แต่ในอีกด้านหนึ่งชาวอาข่าก็พบว่าสังคมไทยเปิดพื้นที่เล็ก ๆ ให้พวกเขายืนอยู่ได้ ในฐานะผู้ "ดึงดูดใจ" นักท่องเที่ยว ชาวอาข่าบางกลุ่มที่มีทางเลือกในการดำรงชีพน้อย จึงเลือกที่จะสวมทับภาพลักษณ์ของ "ความสกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" ที่สังคมไทยผลิตให้ เพื่อแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์บนถนนสายท่องเที่ยวกลางเมืองเชียงใหม่ ขณะที่ชาวอาข่าบางกลุ่มที่มีทางเลือกมากกว่า เลือกที่จะปฏิเสธและต่อสู้เพื่อแก้ไขภาพลักษณ์ที่ไม่ถูกต้อง ชาวอาข่าในสถานะของผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย พยายามดิ้นรนหาทางเลือกเพื่อจะปรับตัวเข้ากับสังคมไทย บางครั้งเลือกที่จะคล้อยตาม บางครั้งเลือกที่จะขัดขืน แล้วแต่ว่าจะเป็นเวลาและสถานที่ใด ซึ่งทั้งหมดขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ที่ชาวอาข่าจะได้รับเป็นสำคัญ

อรัญญา ศิริผล (2546) ศึกษาเรื่อง ฝิ่นกับคนม้ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ พบว่า สังคมไทยได้เลือกจดจำภาพลักษณ์ด้านลบของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในแง่ของผู้เป็นต้นเหตุของปัญหายาเสพติด ทั้งในฐานะผู้ปลูกและเสพ ค้าฝิ่น และเฮโรอีนจนถึงการค้ายาบ้าในปัจจุบัน ภาพลักษณ์เหล่านี้จะถูกสร้างและผลิตซ้ำผ่านทางสื่อสารมวลชน ทำให้เกิด

การโต้ตอบของชาวม้งต่ออัตลักษณ์ดังกล่าว แต่เนื่องจากภายในกลุ่มชาวม้งก็มีความหลากหลายในชนชั้น รุ่นวัย ประสบการณ์เฉพาะ และผลประโยชน์ที่จะได้รับ ทำให้การตอบโต้ของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของชาวม้งไม่ได้ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มม้งเป็นสิ่งที่สามารถสร้างและถูกสร้างใหม่ให้มีความหลากหลายซับซ้อน มีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนผ่านเพื่อใช้เป็นยุทธวิธีในการต่อรอง และนำเสนอตัวเองที่เลื่อนไหลไปตามเงื่อนไข สภาวการณ์ และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น อัตลักษณ์ของชาวม้งจึงไม่อาจมองเป็นแบบหนึ่งเดียวได้ในลักษณะความเป็นม้งที่ตายตัว กำหนดเป็นอัตลักษณ์แบบชนเผ่าดั้งเดิมที่มีแบบเฉพาะเจาะจงได้อีกต่อไป แต่อัตลักษณ์ม้งควรจะมีความหลากหลายจากชีวิตที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นภายในสังคมม้ง

รัตนา บุญมัธยะ (2546) ศึกษาเรื่อง พิธีมะเนากับตัวตนคนกะฉิ่น ซึ่งเป็นการทำวิจัยที่เมืองมิทจิน่า ประเทศพม่า พบว่า ความเป็นตัวตนของคนกะฉิ่นที่แสดงผ่านพิธีมะเนาที่เมืองมิทจิน่ามีหลายมิติที่ซ้อนทับกันอยู่ ด้านหนึ่งเป็นการสื่อถึงตัวตนของคนกะฉิ่นในด้านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม กับมนุษย์ และความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองที่มีมายาวนาน อีกด้านหนึ่งมีนัยทางการเมือง ที่สื่อความคิดของบรรดาผู้นำและปัญญาชนชาวกะฉิ่นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องที่จะมีสิทธิ เช่น การแบ่งปันอำนาจทางการเมืองการปกครองและความเสมอภาค ซึ่งเป็นมิติที่เด่นชัดมากในงานพิธีมะเนา กล่าวคือ ผู้นำและปัญญาชนชาวกะฉิ่นเลือกที่จะใช้พิธีมะเนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างเผ่าย่อย ๆ ของกะฉิ่น เพื่อสร้างพลังต่อรอง โดยมีเป้าหมายที่จะเรียกร้องสิทธิที่จะปกครองตนเองภายใต้การปกครองร่วมกันแบบสหภาพ และความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกันกับกลุ่มชนอื่น ๆ นอกจากนั้นในพิธีมะเนายังสะท้อนความคิดสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของผู้นำและปัญญาชนชาวกะฉิ่น ในการปรับรูปแบบพิธีกรรมการเล่าเรื่องตามประเพณีในงานพิธีมะเนาทั่ว ๆ ไป มาเป็นการจัดประชุมสัมมนาเพื่อสร้างประวัติศาสตร์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน

ขวัญชีวัน บัวแดง (2546) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนศาสนา : ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ท่ามกลางความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างมากมายในหมู่บ้านกะเหรี่ยง อันเนื่องมาจากการปะทะประสานกับโครงการของรัฐและของกลุ่มอำนาจอื่น ๆ ทำให้ศาสนาดั้งเดิมขาดพื้นฐานในการดำรงอยู่ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาดั้งเดิมดูขาดความชอบธรรมในการแก้ปัญหาและให้การปกป้องคุ้มครอง มีการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาโลก ที่มีอำนาจการคุ้มครองและโครงสร้างที่ใหญ่กว่าระดับหมู่บ้านและครัวเรือน ทั้งนี้แต่ละครัวเรือนจะเลือกศาสนาใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานภาพและลักษณะความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีลักษณะเฉพาะของครัวเรือนนั้น ดังนั้นการเปลี่ยนศาสนาจึงเป็นเรื่องของการสร้างตัวตนใหม่เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติและทางสังคม เพื่อยกระดับ

สถานภาพทางสังคมของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม และเพื่อเสริมอำนาจในการกำหนดและควบคุมวิถีชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น การนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งของแต่ละคน จึงเป็นเสมือนป้างที่บอกตัวตนและสังกัดที่แจ่มชัด แต่ไม่จำเป็นต้องมีความเชื่อและวิธีการปฏิบัติที่มีรูปแบบเดียวกัน ชาวบ้านมีการผสมผสานความเชื่อและการปฏิบัติของหลายศาสนาและหลายประเพณีนิยมเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการผลิตและสุขภาพอนามัยของคน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ศาสนาดั้งเดิมมีสัญลักษณ์และพิธีกรรมที่ครอบคลุมมากกว่าศาสนาโลก

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2546) ศึกษาอัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ท่ามกลางความทันสมัย พบว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวม้ง นอกจากจะเป็นแบบสายเลือดโดยการสืบทอดโดยตรงจากพ่อแม่และโดยการแต่งงานแล้ว ยังเป็นเรื่องของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นอีกด้วย อัตลักษณ์ทางเครือญาติของม้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้น ถูกสร้างขึ้นและถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ในรูปของนิยายปรัมปรา และกระบวนการของผู้นำในการหล่อหลอมคนในสังคมให้เป็นกลุ่มในอุดมคติเดียวกัน นอกจากนั้นแล้วรูปแบบวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมในวิถีชีวิตของคนม้ง ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ด้วยนัยของการผลิตซ้ำเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเครือญาติทั้งสิ้น เมื่อชาวม้งต้องเผชิญกับกระบวนการของการสร้างรัฐชาติและกระแสวัฒนธรรมต่างชาติในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะที่กระทำผ่านกลไกของสถาบันทางการปกครอง การศึกษา และศาสนา ส่งผลให้อัตลักษณ์และความเข้มแข็งของระบบเครือญาติเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม การโถมเข้ามาของปัจจัยภายนอกดังกล่าว มิใช่แต่เป็นการก่อให้เกิดความอ่อนแอและการสูญเสียของระบบเครือญาติในสังคมม้งเสมอไป ชาวม้งเองได้อาศัยความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับกระบวนการเหล่านั้นในการขยายเครือข่าย และสร้างความเข้มแข็งแก่ระบบเครือญาติของตนด้วย

ขวัญชีวัน บัวแดง (2547) ได้ศึกษาพิจารณาความเป็นกะเหรี่ยงจากการแสดง “จ่า” บริเวณชายแดนไทย-พม่า ด้านจังหวัดตาก พบว่า เมื่อมองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะผลผลิตของกระบวนการสร้าง และนำเสนอตนเองในฐานะที่เป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนเองแล้ว การแสดงละคร “จ่า” ก็เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งในอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยง เพราะละครจ่า เป็นความพยายามของคนกะเหรี่ยงทั้งในประเทศพม่าและบริเวณชายแดนของไทย ที่จะสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของตนที่ต่างออกไปจากคนพม่าและคนไทย อย่างไรก็ดี ผู้เขียนได้เน้นย้ำไว้ว่า อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่กล่าวถึงในบทความนี้ไม่ได้เป็นอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะในบรรดากลุ่มที่ถูกเรียกว่ากะเหรี่ยงนั้น แท้ที่จริงแล้วมีความหลากหลายในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่หลากหลาย อันเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในท้ายที่สุดผู้เขียนยังได้กล่าวไว้ว่า การนำเสนอในเรื่องการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในรูปแบบของพิธีกรรมและการแสดงนั้น เป็นเรื่องที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา การปรับเปลี่ยน การหดตัว หรือขยายตัว ขึ้นอยู่กับ

การต่อรองทางด้านความหมายกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีความสัมพันธ์ด้วย ซึ่งก็อยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการและเนื้อหาในการสร้างและสืบทอดความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยศึกษาผ่านพิธีกรรมและเรื่องเล่าในชีวิตประจำวันของชาวม้ง ซึ่งในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวม้งนั้น ก็มีหลากหลายรูปแบบของพิธีกรรมและการเล่าแบบปากต่อปากระหว่างบุคคล เป็นต้นว่าการประกอบพิธีศพ งานแต่งงาน การเล่านิทานและนิยายอิงประวัติศาสตร์ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน บทเพลง รวมทั้งสุภาษิตและคำพังเพยต่าง ๆ กระบวนการในการประกอบพิธีกรรมและบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นกลไกในการซึมซับและสร้างความตระหนักในอุดมการณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของตนต่อสมาชิกทั้งสิ้น ส่วนเนื้อหาที่สอดแทรกอยู่กับกระบวนการดังกล่าว ก็เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ม้ง และกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างม้งกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันด้วยในอดีต ที่ก่อให้เกิดทั้งความขัดแย้งและการพึ่งพาอาศัยกัน ในยุคปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งเทคโนโลยี ทำให้รูปแบบในการสืบทอดอุดมการณ์ความเป็นชาติพันธุ์เปลี่ยนแปลงรูปแบบไป มีการจัดเก็บเนื้อหาและจัดทำขั้นตอนของพิธีกรรมในรูปของสิ่งพิมพ์ ทำให้เกิดความสะดวกแก่เยาวชนรุ่นใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่จะศึกษาเรื่องราวของตัวเอง

พลอยศรี โปราณานนท์ (2537 : 85-94) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชนกลุ่มน้อยในเชียงใหม่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านม้งดอยปุย” สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อชาวม้ง 3 ด้านด้วยกันคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ทางด้านเศรษฐกิจเมื่อนักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวมากขึ้น กลุ่มแม่บ้านก็นำเอางานฝีมือออกมาขายเป็นของที่ระลึก ทำรายได้ให้กับชาวบ้านประมาณครัวเรือนละแปดหมื่นถึงหนึ่งแสนบาทต่อปี ซึ่งถือเป็นรายได้หลักของหมู่บ้านในปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านมีเงินในการซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น รถปิคอัพ โทรทัศน์ เตาแก๊ส เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าสภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านดีขึ้นจากการท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบด้านที่สองคือ ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นพบว่า การท่องเที่ยวทำให้มีผู้คนจากภายนอกเข้ามาตั้งหลักแหล่งในหมู่บ้านเพื่อประกอบธุรกิจ ชาวบ้านเองก็ละทิ้งอาชีพเดิม คือเกษตรกรรมเพื่อมาประกอบอาชีพขายของที่ระลึกซึ่งได้เงินดีกว่า ทำให้ไม่มีเวลาในการทำงานหัตถกรรมเหมือนเช่นเคย ทำให้ต้องสั่งซื้อของเหล่านี้จากภายนอกมาขายให้กับนักท่องเที่ยว เด็ก ๆ ในหมู่บ้านก็ต้องดูแลกันเองเนื่องจากผู้ปกครองใช้เวลาส่วนมากกับการขายของที่ระลึก ให้นักท่อง-เที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวก็ยังนำมาซึ่งการขาดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้าน เพราะเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามา ต่างคนก็ต่างค้าขายไม่ได้ไปเยี่ยมเยือน ไปช่วยงาน เช่น งานแต่งงาน งานศพ และการเกิด เป็นต้น หรือแม้แต่กิจกรรมประเพณีของชุมชน ทำให้พวกเขาสูญเสียความเอื้ออาทรและความผูกพันที่มีต่อกัน อีกอย่างที่เห็นชัดคือการแต่งกายที่

ชาวบ้านเริ่มแต่งกายแบบคนพื้นราบมากขึ้นทุกวัน ๆ ผลกระทบด้านสุดท้ายคือด้านสิ่งแวดล้อม แต่ก่อนหมู่บ้านม้ง ดอยปุยจะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่สงบ เมื่อมีการท่องเที่ยวทำให้ลักษณะทางกายภาพเปลี่ยนไป มีการสร้างลานจอดรถขนาดใหญ่หน้าหมู่บ้าน มีร้านขายของมากกว่า 50 ร้านตลอดทางเข้าหมู่บ้าน มีการจัดสวนไม้ดอกเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชม นอกจากนี้สัตว์ป่าบางชนิดที่อยู่ใกล้ๆ ก็ถูกรบกวนจากเสียงยวดยานพาหนะของนักท่องเที่ยว ทำให้ต้องอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนเกิดจากการท่องเที่ยว

สุรี บุญญานุพงศ์ และสุรศักดิ์ ป้อมทองคำ (2536) ได้ศึกษาเรื่อง "ประเพณีการท่องเที่ยว : จุดเปลี่ยนของระบบความสัมพันธ์ทางสังคม" โดยศึกษาผ่านพิธีปอยส่างลอง ซึ่งเป็นประเพณีที่เก่าแก่ของคนไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่เดิมพิธีนี้จะเป็นพิธีสำคัญของทุกคนในชุมชน จุดประสงค์ก็เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา วันงานทุกคนในหมู่บ้านจะพร้อมใจกันมาช่วยงาน ใครว่างช่วงไหนก็มาช่วยช่วงนั้น ไม่ถือว่าหน้าที่ใดสำคัญ ทุกหน้าที่สำคัญเท่ากัน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของผู้คนในชุมชน แต่ปัจจุบันเมื่อปอยส่างลองถูกนำมาเสนอต่อนักท่องเที่ยวในฐานะ "สินค้า" ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและการจัดการ รัฐเข้ามามีบทบาทเป็นผู้ดำเนินงาน มีการจ้างงาน การสั่งงานแบบเป็นขั้นตอน ทำไห้ความรู้สึกเป็นเจ้าของงานของผู้คนในชุมชนหมดไป การจัดพิธีจึงเป็นเพียง "การแสดง" ให้นักท่องเที่ยวได้ชม มีผลทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มคลายความผูกพัน เป็นเพราะไม่มีกิจกรรมที่ทำให้พวกเขาร่วมแรงร่วมใจกันทำ จึงเกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้น เป็นระบบความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ไม่เป็นมิตร จะทำอะไรก็คำนวณถึงผลได้ผลเสียที่ตัวเองจะได้รับ ซึ่งถ้าเป็นแบบนี้ก็จะทำให้ไม่สามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณีใด ๆ ไว้ได้อย่างสมบูรณ์

สันทัด เสริมศรี และคณะ (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่" ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรมในด้านการสร้างงาน การสร้างอาชีพ รายได้ และราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในฐานะปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ ความสัมพันธ์ทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น โสเภณี อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ดนตรี และค่านิยม และสุดท้ายอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้นหรือเพิ่มมากขึ้น อันได้แก่เรื่อง การมีโสเภณี อาชญากรรม ศิลปะ การใช้ภาษา และค่านิยม

จีรพร ศรีวัฒนานุกูลกิจ (2544) พบว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบในชุมชนชาวเขา กล่าวคือ การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบหลายด้าน ในด้านอาชีพได้มีการเปลี่ยนอาชีพจากที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาทำอาชีพที่

เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การให้บริการขี่ช้าง การขายของที่ระลึก การให้บริการที่พักโรงแรม ฯลฯ ในด้านรายได้ มีครัวเรือนบางส่วนมีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว ในด้านระบบการผลิต การลงทุน และการตลาด รูปแบบการผลิตเปลี่ยนเป็นเพื่อนำมาจำหน่ายมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าประเภทหัตถกรรม นอกจากนั้นยังมีการร่วมหุ้นลงทุนซื้อช้างเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยวและแบ่งผลกำไรกัน ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมในชุมชน จากที่เคยปฏิบัติเป็นประจำเริ่มมีความห่างเหิน โดยเฉพาะชุมชนที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปจำนวนมาก นอกจากนี้ก็มีการย้ายถิ่นของประชากรเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น ทางด้านวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมการอยู่อาศัย โดยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน มีการบริโภคอาหารสำเร็จรูปและกึ่งสำเร็จรูปมากขึ้น การแต่งกายส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยได้แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของตน ยกเว้นเมื่อมีการเข้าร่วมในกิจกรรมประเพณีในชุมชนเท่านั้น

อมรา ไชยวงศ์ (2523) ได้ทำการศึกษา ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อรายได้ของโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น มีผลต่อรายได้ของโรงแรม บริษัทนำเที่ยว ภัตตาคาร ร้านค้าของที่ระลึก รวมถึงประชาชนในท้องถิ่นที่เข้าสู่อุตสาหกรรมหรือการค้าดังกล่าว ซึ่งเหตุผลที่นักท่องเที่ยวเดินทางมายังเชียงใหม่ก็เพื่อต้องการดูวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้คนในพื้นที่ โดยแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมได้แก่ พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ วัดพระธาตุดอยสุเทพ น้ำตกต่าง ๆ หมู่บ้านทำร่ม หมู่บ้านชาวเขาดอยปุย รวมถึงวัดต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวไม่พอใจกับสถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งที่สกปรก หรือมีการพัฒนามากเกินไปไม่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เดิม อันได้แก่หมู่บ้านม้งดอยปุย

วิลสา สินสิริ (2542) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์รูปแบบเนื้อหาของการโฆษณาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผลการศึกษามีดังนี้

1. ได้มีการจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.) ขึ้นในปี พ.ศ. 2503 รับผิดชอบในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทั่วไป กิจการดำเนินมาด้วยดี นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาเพิ่มมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ก็ได้เปลี่ยนฐานะมาเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ทำให้มีบทบาท ภาระหน้าที่รับผิดชอบกว้างขวางขึ้น ตามที่ปรากฏเน้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวเป็นต้นมา ได้เริ่มเน้นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเน้นมากในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544)
2. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกหลักวิชา การประสานงานร่วมรับผิดชอบ การให้ความรู้ สร้าง

ความสำนึกในการอนุรักษ์ การให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์ สิ่งที่เน้นมากในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็คือการสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ สร้างความพึงพอใจในการท่องเที่ยว การให้การศึกษา การพัฒนาชุมชน การพัฒนาประสบการณ์ คุณภาพชีวิต และแหล่งท่องเที่ยว

3. ลักษณะของรูปแบบและเนื้อหาของการโฆษณาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มุ่งเน้น ให้ความรู้และทัศนคติที่ถูกต้อง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมถึงพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวมาเป็นช่วยกันอนุรักษ์ ป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้วยการกระทำต่าง ๆ เชิงลบตลอดจนดูแลป้องกันมิให้มีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างฟุ่มเฟือย เกินจำเป็น เพื่อคงสภาพสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ ยั่งยืนอย่างเดิมมากที่สุด

ศรันยา กิจสำนอง (2532) ศึกษา ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พบว่า ทรัพยากรชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยวในการเดินทางไปจังหวัดภูเก็ตได้ถูกทำลายอย่างมาก สาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาเกิดจากธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและกลุ่มนักท่องเที่ยว กล่าวคือธุรกิจการท่องเที่ยวได้ขาดจิตสำนึกรับผิดชอบที่ดีในการเป็นตัวแทนของการท่องเที่ยว ได้ปล่อย/ระบายนำเสียในบริเวณชายฝั่งทะเลต่าง ๆ ของธุรกิจที่พักอาศัย การจอดเรือที่ทอดสมอในแนวปะการัง สำหรับนักท่องเที่ยวก็มักจะขาดระเบียบวินัยส่วนตัว ชอบทิ้งเศษขยะตามชายหาดและในทะเล เป็นการทำลายทัศนียภาพที่งดงาม ซึ่งในอนาคตถ้ามีการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวก็ย่อมต้องมีผลกระทบต่อชายฝั่งทะแลและยังทำให้เกิดปัญหาในด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

วีระพล วงษ์ประเสริฐ (2536) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์อุปสงค์อุปทานการท่องเที่ยวและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในประเทศไทย โดยศึกษาจากประเทศที่เป็นตลาดสำคัญของการท่องเที่ยวไทยรวมทั้งสิ้น 13 ประเทศ คือ ประเทศมาเลเซีย ญี่ปุ่น ไต้หวัน ฮ่องกง สิงคโปร์ เยอรมนี สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สหราชอาณาจักร เกาหลีใต้ ฝรั่งเศส อิตาลี และอินเดีย พบว่าอุปสงค์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในประเทศไทยขึ้นอยู่กับ อัตราส่วนของราคาค่าโดยสารเครื่องบินจากประเทศนักท่องเที่ยวมายังประเทศไทย กับรายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนในประเทศนักท่องเที่ยว อัตราส่วนของราคาห้องพักเฉลี่ยต่อวันของประเทศไทยกับรายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนในประเทศนักท่องเที่ยว รวมถึงอัตราส่วนของราคาสินค้าของทั้งประเทศไทยกับประเทศนักท่องเที่ยว และวิกฤตการณ์ทางการเมือง ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศพบว่ามีความสัมพันธ์กับราคาสินค้า ค่าที่พักโรงแรม และแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติจับจ่ายใช้สอยได้ง่าย ผลจากการเข้ามาท่องเที่ยวของชาวต่างชาติทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเจริญเติบโต อันส่งผลต่อการจ้างงานของคนในประเทศ โดยสามารถแยกลักษณะงานออกเป็น 2 ลักษณะ คือ งานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ ธุรกิจโรงแรม สาย

การบิน บริษัทนำเที่ยว ร้านค้าของที่ระลึก มัคคุเทศก์ ร้านอาหาร สถานเริงรมย์ เป็นต้น และงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางอ้อม ได้แก่ งานด้านเกษตรกรรม การก่อสร้าง ธนาคาร เป็นต้น ซึ่งในจังหวัดหรือเมืองที่การท่องเที่ยวเจริญเติบโตมาก เช่น ในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ พัทยา ภูเก็ต และหาดใหญ่ ธุรกิจต่าง ๆ ก็ต้องการกำลังคนในการประกอบการมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เช่น กิจการโรงแรมต้องการพนักงานในหน้าที่ต่าง ๆ บริษัทนำเที่ยวต้องการมัคคุเทศก์ พนักงานขับรถ พนักงานประจำสำนักงาน เป็นต้น ในขณะเดียวกันความต้องการวัตถุดิบที่จะป้อนให้กิจการเหล่านี้ก็จะเพิ่มขึ้น เช่น โรงแรมต้องการผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ เพื่อประกอบอาหาร จึงจำเป็นต้องซื้อจากเกษตรกร รายได้ต่าง ๆ จะกระจายไปในหลายระดับของผู้ประกอบอาชีพ เป็นการช่วยเพิ่มรายได้และสร้างงานให้แก่ประชาชนทั่วไป อีกทั้งธุรกิจโรงแรมเป็นธุรกิจที่มีความสำคัญยิ่งในการสนับสนุนและส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่สนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงมากที่สุด เนื่องจากเป็นที่พักพิงค้างแรมของนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางเข้ามาสู่จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว

เดือนรัตน์ รัตนศิริ (2534) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกตอนล่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเผยแพร่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกตอนล่างจากสื่อบุคคล รองลงมาจากสื่อมวลชนและสื่อเฉพาะกิจ ตามลำดับ ทั้งนี้สื่อบุคคลได้แก่ เพื่อน และญาติพี่น้อง ส่วนสื่อมวลชนก็คือ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ ทางด้านสื่อเฉพาะกิจก็ได้แก่แผ่นพับ จุลสารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษานักท่องเที่ยวส่วนใหญ่คาดว่าผลประโยชน์ที่จะได้จากการไปท่องเที่ยวได้แก่ การได้พักผ่อนหย่อนใจและคลายความเครียด การมีโอกาสได้ทัศนศึกษา ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ การได้เรียนรู้และทำความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวได้ดีขึ้น การได้สมาคมกับผู้อื่นหรือผู้ที่ร่วมกลุ่มท่องเที่ยว ทำให้มีเพื่อนเพิ่มขึ้น และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

วันทนา สุรชีวิน (2541) ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกับการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย ในปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542 พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาท่องเที่ยวประเทศไทยในปี 2542 ส่วนมากมาจากกลุ่มประเทศยุโรป เป็นเพศหญิงและชายในสัดส่วนใกล้เคียงกัน เป็นผู้ที่สมรสแล้ว มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า มีอาชีพรับจ้างอิสระ และส่วนใหญ่มาท่องเที่ยวประเทศไทยเป็นครั้งแรก นักท่องเที่ยวต่างชาติเหล่านี้ เปิดรับข่าวสารการท่องเที่ยวในประเทศไทยในระดับปานกลางจากสื่อบุคคลคือ เพื่อน ญาติ ผู้ร่วมงาน และเจ้าหน้าที่บริษัทนำเที่ยว จากสื่อสิ่งพิมพ์ คือ วารสารการท่องเที่ยว ในขณะที่สื่ออื่น ๆ นั้น นักท่องเที่ยวเปิดรับข่าวสารในระดับต่ำและต่ำมาก

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2541) ศึกษาเรื่องศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษาเฉพาะกรณี : เส้นทางสายน้ำกก พบว่า ชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีศักยภาพในด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด รองลง-

มาได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการกระจายรายได้ ตามลำดับ โดยในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในด้านการแนะนำการให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสถานที่ท่องเที่ยวมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การจัดเตรียมอุปกรณ์การเดินทางเพื่อรักษาความปลอดภัย และการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ในด้านการกระจายรายได้ ชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในด้านการแนะนำซื้อสิ่งของ/สินค้าที่ระลึกที่ผลิตขึ้นในชุมชนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ใช้บริการการท่องเที่ยวในชุมชน และการจ้างงานแก่คนในชุมชน ส่วนในด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การจัดเก็บค่าบริการที่คุ้มค่าต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเสนอสื่อความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติ

สมชาติ สุกฤตยานันท์ (2533) ศึกษาความสัมพันธ์ของการแสวงหาข่าวสารด้านการท่องเที่ยวกับการตัดสินใจเพื่อเดินทางท่องเที่ยวในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย พบว่านักท่องเที่ยวไทยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อายุอยู่ระหว่าง 21-30 ปี สื่อโทรทัศน์ บริษัททัวร์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสื่อบุคคล เป็นสื่อที่นักท่องเที่ยวไทยมีความเห็นว่าให้ข่าวสารด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนสื่อวิทยุและหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่ให้ข่าวสารด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย และนิตยสารเป็นสื่อที่นักท่องเที่ยวไทยมีความเห็นว่าให้ข่าวสารด้านการท่องเที่ยวในระดับมาก มีการแสวงหาข่าวสารด้านการท่องเที่ยว การปรึกษาและขอคำแนะนำจากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ จากแหล่งข่าวสารมากกว่า 1 แหล่ง ในด้านลักษณะการเดินทางและการให้ความเชื่อต่อแหล่งข่าวสารด้านการท่องเที่ยว พบว่าสื่อบุคคลคือสื่อที่นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวมากที่สุด ส่วนใหญ่เดินทางท่องเที่ยว 1-3 ครั้งต่อปี นิยมที่จะเดินทางไปเองกับเพื่อนหรือครอบครัว ความต้องการพักผ่อน พบเห็นสิ่งใหม่ ๆ และได้รับรู้รับฟังเกี่ยวกับความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ประกอบกันทำให้เกิดความต้องการเดินทางท่องเที่ยว

เชาวลิต อิทธิฤทธิ์ และคณะ (2545) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วม ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มีผลกระทบต่อชุมชน 2 ประการ คือ ผลกระทบทางด้านบวกและผลกระทบทางด้านลบ ผลกระทบทางด้านบวก เช่น การฟื้นฟูวัฒนธรรม การละเล่นของชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในแนวทางที่ถูกต้องขึ้น การเรียนรู้กระบวนการในการค้นหาคำตอบของปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน โดยร่วมมือกันวางแผน ร่วมกันทดลอง ร่วมกันตรวจสอบ เป็นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ของชุมชนในรูปของงานวิจัยชาวบ้าน เกิดการกระจายรายได้ในหมู่ผู้คนที่เกี่ยวข้องในชุมชน เกิดกองทุนคืนสู่สิ่งแวดล้อม เกิดการพัฒนาคุณภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน สุดท้ายส่งผลให้เกิดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้น ส่วนผลกระทบด้านลบ เช่น การมองเป้าหมายที่ไม่ตรงกันของชุมชน ระหว่างกลุ่มที่

มองที่ตัวเงินเป็นเป้าหมายหลัก กับอีกกลุ่มที่มองถึงการพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมเป็นสำคัญ จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน แต่ยังอยู่ในระดับที่จัดการได้

กองสถิติและวิจัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2526) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่น (จังหวัดภูเก็ต) พบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อประชาชนชาวภูเก็ตทั้งในแง่ดีและไม่ดี ซึ่งในเรื่องที่ดีนั้นส่งผลต่อชาวภูเก็ตในแง่ของการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่น และการนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ส่วนในเรื่องข้อเสียหรือผลทางลบนั้นได้แก่ เรื่องที่การท่องเที่ยวมีผลทำให้ค่าครองชีพในจังหวัดสูงขึ้น และปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายที่ติดตามมากับการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องหาทางแก้ไขอย่างจริงจังต่อไป

พงศ์กฤษฎิ์ พละเลิศ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อความหมายเชิงสัญญะในสินค้าท่องเที่ยวชาวเขา พบว่า สัญญะหรือความหมายของสินค้าท่องเที่ยวชาวเขาประกอบด้วย 3 แนวคิดคือ หนึ่ง ความเป็นผู้หญิง ที่แสดงถึงบทบาทการเป็นแม่บ้านแม่เรือน การหาอาหาร การเป็นผู้ให้ความบันเทิง และการแบกรับภาระการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อความหมาย สองความแปลก โดยรวมแล้วตุ๊กตาจะแสดงออกถึงความเป็นชนเผ่าปรากฏให้เห็น เช่น ลักษณะของการสวมใส่เครื่องเงิน วัฒนธรรมการใช้หมวกในชุดเครื่องแต่งกาย วัฒนธรรมการเลี้ยงลูกโดยสะพายเด็กไว้ทางด้านหลัง รวมทั้งความเป็นพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของเครื่องดนตรี สีสันฉูดฉาดของเครื่องแต่งกาย ตลอดจนวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการล่าสัตว์ ที่ผู้ผลิตได้พยายามบอกเล่าเรื่องราวถึงการมีชีวิตอยู่ในแบบที่พึ่งพิงธรรมชาติ อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของชนในสังคมดั้งเดิม และสาม แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง อันแสดงให้เห็นในเครื่องมือล่าสัตว์และภาชนะหาของป่า ที่บ่งบอกถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เหมือนกับอดีตไม่มีเปลี่ยนแปลง

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว พบว่า ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาบ้านสันป่าม่วง ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพะเยา ความสำเร็จของโครงการเกิดจากความร่วมมือกันของคนในหมู่บ้าน ภายใต้ผู้นำสตรีที่เข้มแข็ง และการสนับสนุนของทางราชการที่เกี่ยวข้อง ความสำเร็จนี้ต้องเข้าใจในบริบทของการพัฒนาจังหวัดพะเยาโดยเฉพาะโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยาที่ครอบคลุมการพัฒนากว๊านพะเยา เพื่อการท่องเที่ยวเข้าไว้ด้วยเป็นส่วนหนึ่ง การจักสานผักตบชวาทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม และมีผลต่อความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวและของชุมชน ทำให้เกิดความรักท้องถิ่น และภูมิใจในผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น พะเยาเป็นจังหวัดที่เก่าแก่และมีแหล่งธรรมชาติที่งดงาม ความเป็นท้องถิ่นและอนุรักษ์นิยมของคนพะเยา ทำให้พะเยาไม่ได้ถูกครอบงำโดยอิทธิพลทุนนิยมภายนอกโดยสิ้นเชิง ลัทธิบริโภคนิยมยังไม่รุนแรง คนพะเยามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย การพัฒนาการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ โดยเฉพาะกว๊านพะเยาอาจทำให้พะเยาสูญเสียเสน่ห์และอัตลักษณ์นี้ไป ความขัดแย้ง

ระหว่างกลุ่มพัฒนาและกลุ่มอนุรักษ์หรือรัฐกับประชาชนจึงได้เกิดขึ้น แต่ในท้ายที่สุด อนาคตของพะเยาก็ย่อมขึ้นอยู่กับผู้กระทำตัวแทนและชาวพะเยา ในการเลือกและตัดสินใจว่าจะให้เป็นไปในทิศทางใด เป็นการมองเรื่องราวในระดับท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับกระแสหรืออิทธิพลของภายนอกที่กว้างออกไป

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่าการท่องเที่ยวมักได้รับการศึกษาจากแง่มุมของการประชาสัมพันธ์ อุปสงค์อุปทาน และปัจจัยหรือช่องทางที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาประเด็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อยู่บ้าง แต่ก็เป็นการศึกษาที่ผิวเผิน ไม่ได้ครอบคลุมถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่ลื่นไหลเปลี่ยนแปลงไปขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นแง่มุมที่มีประโยชน์ในการทำความเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมาก ที่กำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกาภิวัตน์ในเรื่องการท่องเที่ยว

สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

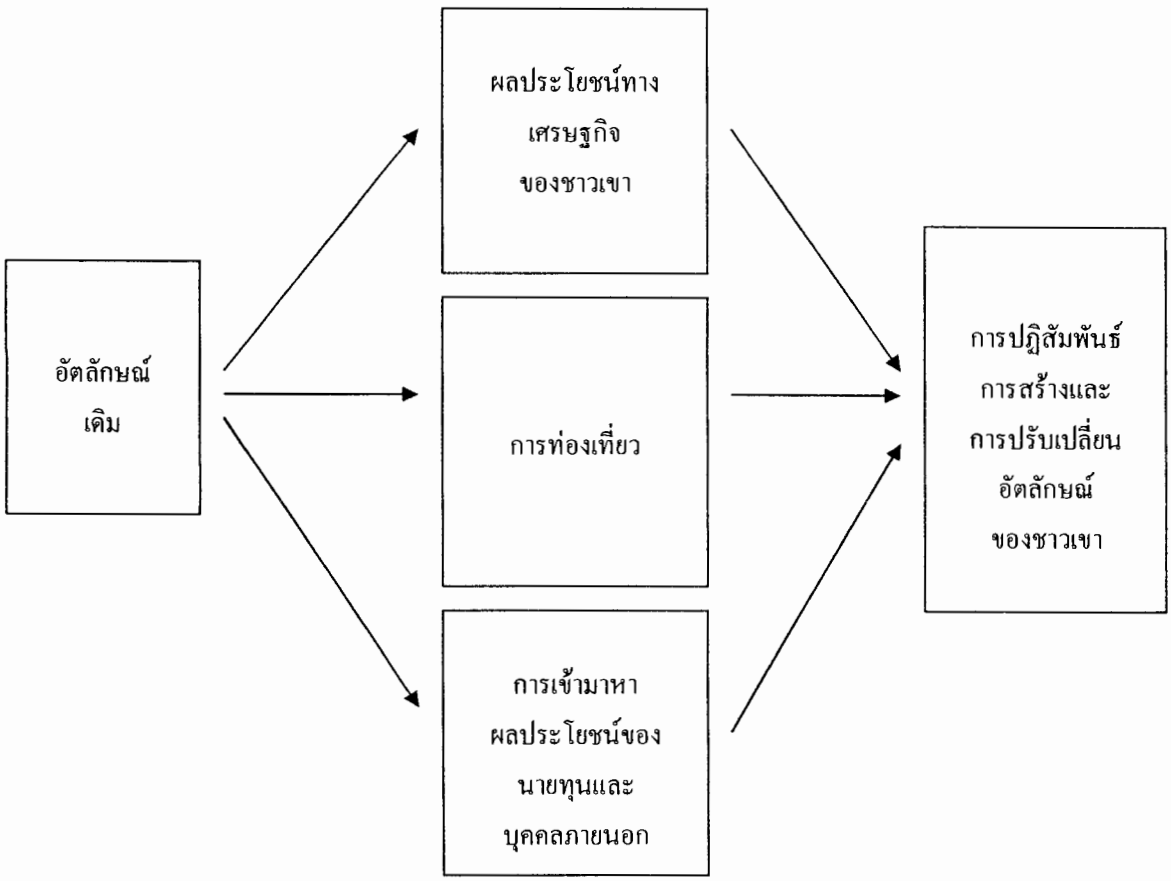

ในการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กับบริบทการท่องเที่ยวนี้ เกี่ยวข้องกับแนวคิดความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อยอีกจำนวนหนึ่งคือ พหุนิยมและชาตินิยม constructionism และ primordialism อัตลักษณ์ทางสังคม และชนกลุ่มใหญ่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แนวคิดที่สองคือแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว (tourism) ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อยอีก 2 แนวคิด ได้แก่โลกาภิวัตน์กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และท้องถิ่นนิยมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือ ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ ได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อเกือบ 100 ปีที่ผ่านมา อาศัยอยู่ตามภูเขาทางภาคเหนือของประเทศ รัฐบาลไทยได้พยายามสร้างความเป็นรัฐชาติที่มั่นคง โดยพยายามทำให้คนในประเทศมีความคิด พฤติกรรม ศีลธรรม และวัฒนธรรมที่คล้าย ๆ กัน ด้วยเหตุผลของความมั่นคงเป็นสำคัญ ทำให้ชาวเขา เป็นกลุ่มบุคคลอื่น กลุ่มบุคคลที่แปลกแยก ที่ต้องกำจัด หรือทำให้เป็นไทยโดยการผสมกลมกลืน เช่น ให้เรียนในโรงเรียนที่สอนโดยใช้ภาษาไทย ให้หันมานับถือพุทธศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับชาวเขาขึ้นมาโดยคนกลุ่มใหญ่/ผู้มีอำนาจ ว่าชาวเขาเป็นพวกล้าหลัง ด้อยพัฒนา ไม่เจริญ สกปรก

วาทกรรมดังกล่าวถูกต่อต้าน ท้าทาย ต่อรอง จากชาวเขาตลอดเวลา ต่อมาก็เกิดวาทกรรมชุดใหม่ขึ้นอีก เป็นวาทกรรมที่มองชาวเขาในแง่ผู้งดงาม ดังปรากฏในบทความจำนวนมากที่ตีพิมพ์ในนิตยสารและถ่ายทอดผ่านทางสารคดี ซึ่งมุ่งเน้นความสวยงามและความแตกต่างของวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งเหล่านี้เป็นการช่วยสนับสนุนส่งเสริมวาทกรรมการท่องเที่ยวที่มีความคิดว่าชาวเขา คือสินค้าของการท่องเที่ยว เป็นสมบัติของประเทศไทยที่นำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก

ชาวเขาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นแบบฉบับของตนเอง ที่บ่งบอกว่าเป็นพวกเดียวกัน แตกต่างจากกลุ่มอื่น แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาเมื่อต้องติดต่อสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ๆ และเผชิญกับสถานการณ์ในโลกที่เปลี่ยนไป เมื่อรู้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน ก็จะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในระดับชุมชนและระดับที่กว้างกว่า ทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์หรือภาพลักษณ์ที่ดีของกลุ่มตนเองไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่การท่องเที่ยวในภาคเหนือกำลังได้รับความนิยมอย่างมาก ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวมทั้งการแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสนใจของนักท่องเที่ยวในการไปเที่ยวชม ดังนั้นจึงมีการนำเอาประเพณี วัฒนธรรมมาเป็นสินค้าเพื่อเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยว เป็นการปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้ชัดเจนขึ้น เพื่อสร้างโอกาสอันดีในด้านเศรษฐกิจ เป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่ว่าพวกเขาเป็นชายขอบ มาเป็นพวกเขาเป็นศูนย์กลางในด้านการท่องเที่ยว แต่ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการขายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่ต้องมีการติดตามต่อไปว่าใครเป็นคนได้ประโยชน์ที่แท้จริง ระหว่างนายทุน บุคคลภายนอก และชาวเขา

การไหลหลั่งเข้ามาของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ วัฒนธรรมของชาวเขา พร้อมทั้งนำกระแสบริโภคนิยมเข้ามาในชุมชนด้วย ทำให้คุณค่าในขนบ-ธรรมเนียมประเพณีเปลี่ยนไป ไม่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้อัตลักษณ์ของชาวเขาเปลี่ยนไปในอัตราที่รวดเร็ว โดยรัฐเป็นกลไกที่สำคัญในการกำหนดวางแผน ชาวเขามีหน้าที่เพียงต่อรอง ดิ้นรน ให้มีชีวิตอยู่รอดในยุคโลกาภิวัตน์เท่านั้นหรือ?

สมมติฐานในการวิจัย

1. การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในชุมชนของชาวเขาบ้านรวมมิตร
2. การท่องเที่ยวทำให้เกิดความหลากหลายในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และภายในกลุ่มชาติพันธุ์
3. การท่องเที่ยวมีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวเขาบ้านรวมมิตร และมีลักษณะเป็นพลวัตร

นิยามคำศัพท์ที่สำคัญ

1. กลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์คือ กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา เป็นของตนเอง และทุกคนในกลุ่มเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน

2. ความเป็นชาติพันธุ์

ความเป็นชาติพันธุ์ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า ethnicity หมายถึง ความเหมือนหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรม ที่เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์

3. พรมแดนทางชาติพันธุ์

พรมแดนทางชาติพันธุ์ หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้สึกเหมือนกันในกลุ่มตนเองและแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ได้

4. การลื่นไหลของความเป็นชาติพันธุ์

การลื่นไหลของความเป็นชาติพันธุ์ หมายถึง การปรับเปลี่ยนในสิ่งที่บ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

5. อัตลักษณ์

อัตลักษณ์มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Identity หมายถึงกระบวนการนิยามตนเองและกลุ่มของตน ว่าเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น ที่เกิดขึ้นในขณะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสามารถเลื่อนไหลไปได้ตามบริบทที่เปลี่ยนไป

6. กระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์

กระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นแนวทางที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้ในการแสวงหาความร่วมมือ การยอมรับจากสังคม ทั้งนี้เพื่อให้ตัวเองสามารถดำรงความเป็นเผ่าพันธุ์ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย

7. การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวหมายถึง กิจกรรมที่ทำในเวลาว่างหรือกิจกรรมพักผ่อน ซึ่งตรงข้ามกับงานหรือชีวิตที่ทำอยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คน การพักอาศัย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไป เช่น เป็นการเดินทาง พักอาศัย และค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการไปเที่ยวชมหรือไปดูสถานที่/วัฒนธรรมที่ยังไม่เคยเห็น ทั้งนี้เพราะเกิดจากการได้รับแรงบันดาลใจว่า สถานที่/วัฒนธรรม เหล่านั้น เป็นสิ่งที่น่าใฝ่ผัน น่าค้นหา น่าตื่นเต้น โดยเฉพาะเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้น และถ่ายทอดออกมาสู่สาธารณชนทางภาพยนตร์ โทรทัศน์ วรรณกรรม นิยาย นิตยสาร บันทึกและวิดีโอ เป็นต้น

8. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ ทั้งกับคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

9. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติอย่างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัยและประชากรที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่การวิจัยที่หมู่บ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการท่องเที่ยวเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การวิจัยมุ่งศึกษาถึงปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่ในบ้านรวมมิตร ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมประเพณี อันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยว รวมถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเหตุผลทางด้านการท่องเที่ยวและการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่รอดในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ที่เลือกหมู่บ้านรวมมิตร ก็เพราะว่ามีการท่องเที่ยวเข้าไปมากในแต่ละปี จึงทำให้เห็นถึงอิทธิพลของการการท่องเที่ยวที่มีต่อการปรับเปลี่ยน/เปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาที่จะใช้การศึกษาวิจัยในหมู่บ้านซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลสนามครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเข้าไปอาศัยกินอยู่ ใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านเป็นเวลา 1 ปี คือเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2549 โดยกลับมารายงานความก้าวหน้าและผลการศึกษาให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทราบเป็นระยะ ๆ คือประมาณ 2 เดือนต่อครั้ง

เหตุผลที่เข้าไปอาศัยอยู่เพื่อเก็บข้อมูลในหมู่บ้านเป็นเวลา 1 ปี นั้น ก็เพราะว่าต้องการเห็นภาพการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน เพื่อดูถึงอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เป็นการศึกษาแบบองค์รวม (holistic approach) ที่ดูวิถีชีวิตทุกแง่ทุกมุม โดยเน้นปัจจัยที่สำคัญคือการท่องเที่ยวอันมีผลต่ออัตลักษณ์ของชาวเขา

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยมีเทคนิควิธีที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) การค้นคว้าเอกสาร (Document Research)

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปรากฏการณ์อัตลักษณ์ของเขากับบริบทการท่องเที่ยวในประเทศไทยตามห้องสมุดต่าง ๆ
2. เอกสารที่เกี่ยวกับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยทั่วไป และชาวเขาที่อาศัยอยู่ในจังหวัด

เชียงรายไม่ว่าจะเป็นนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่รัฐมีต่อชาวเขา และนโยบายด้านอื่น ๆ ที่มีต่อชาวเขา รวมทั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหมู่บ้านรวมมิตรที่หน่วยงานต่าง ๆ เก็บรวบรวมไว้

2) การศึกษาภาคสนาม (Field Research)

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นวิธีการหลักและวิธีการที่สำคัญในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านอนุญาต ที่หมู่บ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว จังหวัดเชียงราย เพื่อที่จะเข้าใจวิถีชีวิต พฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ รวมทั้งเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วย
2. การสัมภาษณ์ (interview) ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) โดยนำมาใช้กับบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน เช่น ผู้นำหมู่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวรายใหญ่ ๆ ในหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้กับเจ้าหน้าที่ทางราชการที่เกี่ยวข้องด้วย

4. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

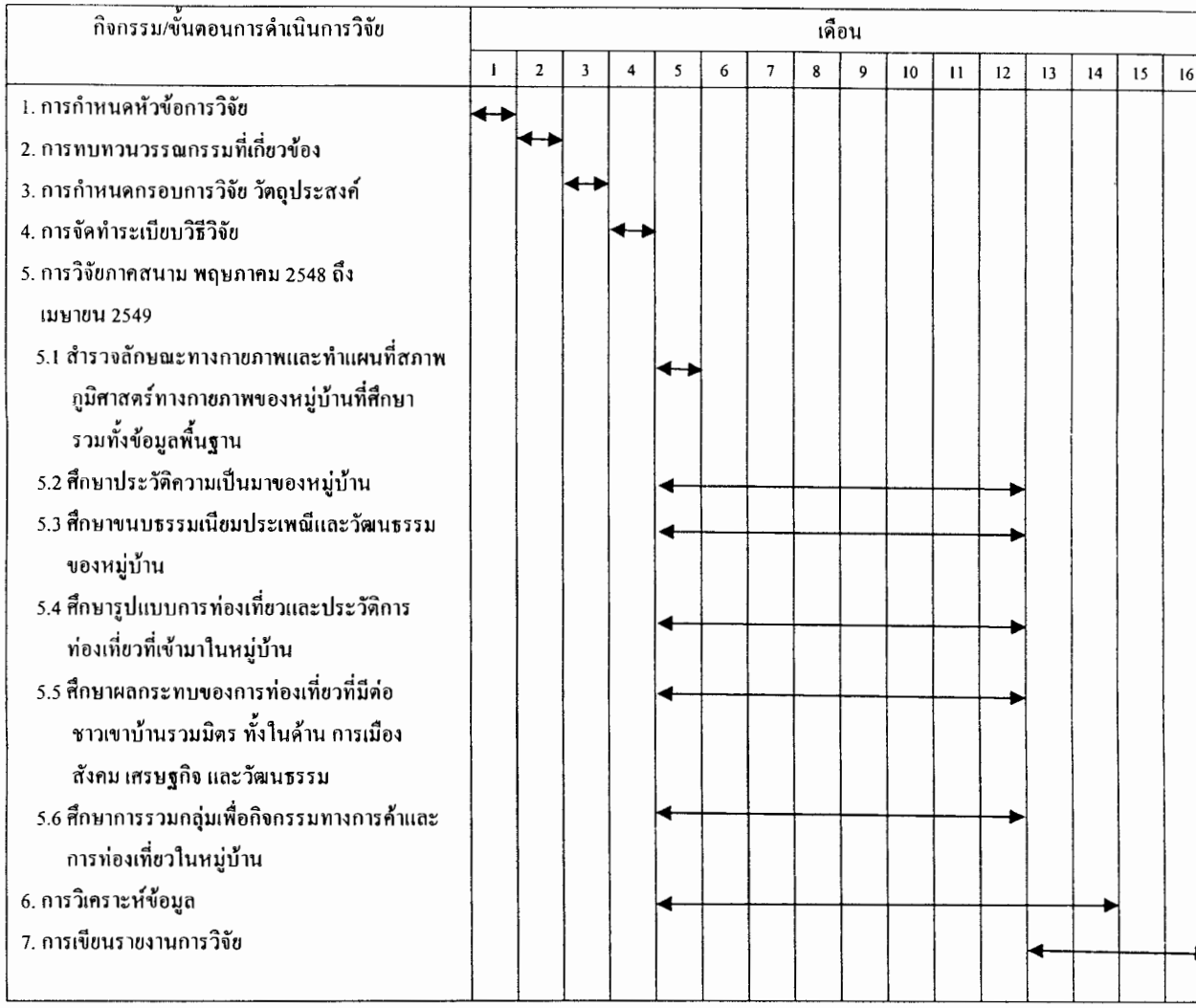

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการออกภาคสนาม ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงคุณลักษณะ เป็นข้อความบรรยาย ฉะนั้นจึงจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวในรูปของการพรรณนาความพร้อมยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้มีหลักการเบื้องต้นอยู่ว่า จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล และในการวิเคราะห์นั้นก็พยายามวิเคราะห์ด้วยมุมมองของคนในวัฒนธรรมนั้น ในการวิเคราะห์นั้นจะต้องอาศัยสมมติฐานจำนวนมาก และปรับเปลี่ยนสมมติฐานอยู่ตลอดเวลาเมื่อมีข้อมูลมากขึ้น รวมทั้งในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะต้องทำด้วยตัวเอง โดยเฉพาะภายหลังจากที่เก็บรวมรวมข้อมูลแล้ว

บทที่ 4

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ประวัติความเป็นมา

บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก เป็นที่อยู่ของผู้คนมาเป็นเวลานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากหลักฐานซากเมืองโบราณที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบริเวณต้นน้ำจนถึงเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย อันเป็นประจักษ์พยานที่ดีที่ชี้ให้เห็นว่ามีกลุ่มคนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณแม่น้ำกกอย่างหนาแน่น และได้มีการขยายตัวจนก่อร่างสร้างเมืองขึ้นมา

ศูนย์กลางทางการเมืองของไทยแห่งลุ่มแม่น้ำกกในยุคแรกตั้งอยู่ที่ลำน้ำแม่สาย อยู่เหนือแม่น้ำกกขึ้นไปเล็กน้อย ตามตำนานสิงหนวัติ ได้กล่าวถึงการอพยพของคนไทย ภายใต้การนำของสิงหนวัติกุมาร มาตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านแปงเมืองบริเวณแม่น้ำสายและแม่น้ำโขง ให้ชื่อว่าอาณาจักรโยนกนาคพันธุ์ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองโยนกนครไชยบุรี ราชธานีศรีช้างแสน ต่อมาเปลี่ยนเป็นเชียง-แสน ส่วนตำนานเงินยางเชียงแสน ก็กล่าวถึงช่วงเวลาต่อมาที่มีการสร้างบ้านเมืองของปู่เจ้าลาวจกบริเวณเดิมของเมืองเชียงแสน ในปี พ.ศ. 1181 หลังจากโยนกนาคพันธุ์ได้ล่มสลายไปแล้ว

จากนั้นก็มีกษัตริย์ปกครองเรื่อยมา จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ก็เป็นยุคของพญามังราย ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์มังราย พระองค์ได้ย้ายเมืองหลวงจากเชียงแสนมาอยู่เชียงรายในปี พ.ศ. 1805 ทรงรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ในแอ่งเชียงรายเข้ามาไว้ในอำนาจ รวมถึงขยายอิทธิพลลงไปยังแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ทำให้เมืองในอาณาจักรที่รวบรวมได้ในสมัยนั้นมีหลายเมือง ได้แก่ เชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา (สรัสวดี, 2544) จากนั้นพระองค์ก็ได้ย้ายเมืองหลวงอีกครั้งไปอยู่ที่นครหลวงแห่งใหม่ที่มีชื่อว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ หรือเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 1839 ศูนย์กลางการปกครองจึงย้ายจากแอ่งเชียงรายไปยังแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน อันเป็นจุดกำเนิดของอาณาจักรล้านนา พระองค์ครองราชย์อยู่เชียงใหม่ ส่วนเชียงรายให้โอรสหรือขุนนางไปปกครอง เชียงรายจึงถูกลดฐานะลงเป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่ เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในปี พ.ศ. 2101 ทำให้เมืองเชียงรายต้องตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของพม่านานถึง 200 ปี จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 พระยากาวิละจึงได้รวบรวมผู้คนเข้ายึดเมืองเชียงใหม่คืนมาจากพม่าได้สำเร็จ ภายใต้การช่วยเหลือของกรุงรัตนโกสินทร์ เชียงรายและล้านนาจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของไทย

สมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทรงยกเลิกหัวเมืองประเทศราชแล้วตั้งมณฑลพายัพขึ้น เมืองเชียงรายซึ่งในขณะนั้นประกอบด้วย เชียงราย ฝาง เวียงป่าเป้า พะเยา แม่ใจ ดอกคำใต้ แม่สรวย เชียงคำ เชียงของ ก็เป็นหนึ่งในมณฑล

พายัพ ต่อมารัชกาลที่ 6 ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองเชียงรายจึงถูกยกให้เป็นจังหวัด โดยฝางถูกแยกให้เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่

จนถึงปี พ.ศ. 2520 อำเภอพะเยา พร้อมกับ 6 อำเภอบริวารก็ถูกยกฐานะเป็นจังหวัดพะเยา ปัจจุบันเชียงรายแบ่งการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ กับอีก 2 กิ่งอำเภอ ดังนี้

1. อำเภอเมืองเชียงราย
2. อำเภอแม่สาย
3. อำเภอแม่จัน
4. อำเภอแม่ฟ้าหลวง
5. อำเภอแม่ลาว
6. อำเภอพาน
7. อำเภอแม่สรวย
8. อำเภอเวียงป่าเป้า
9. อำเภอป่าแดด
10. อำเภอเทิง
11. อำเภอเวียงชัย
12. อำเภอขุนตาล
13. อำเภอเวียงแก่น
14. อำเภอเชียงของ
15. อำเภอพญาเม็งราย
16. อำเภอเชียงแสน
17. กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง
18. กิ่งอำเภอดอยหลวง

โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และจังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า และจังหวัดเชียงใหม่

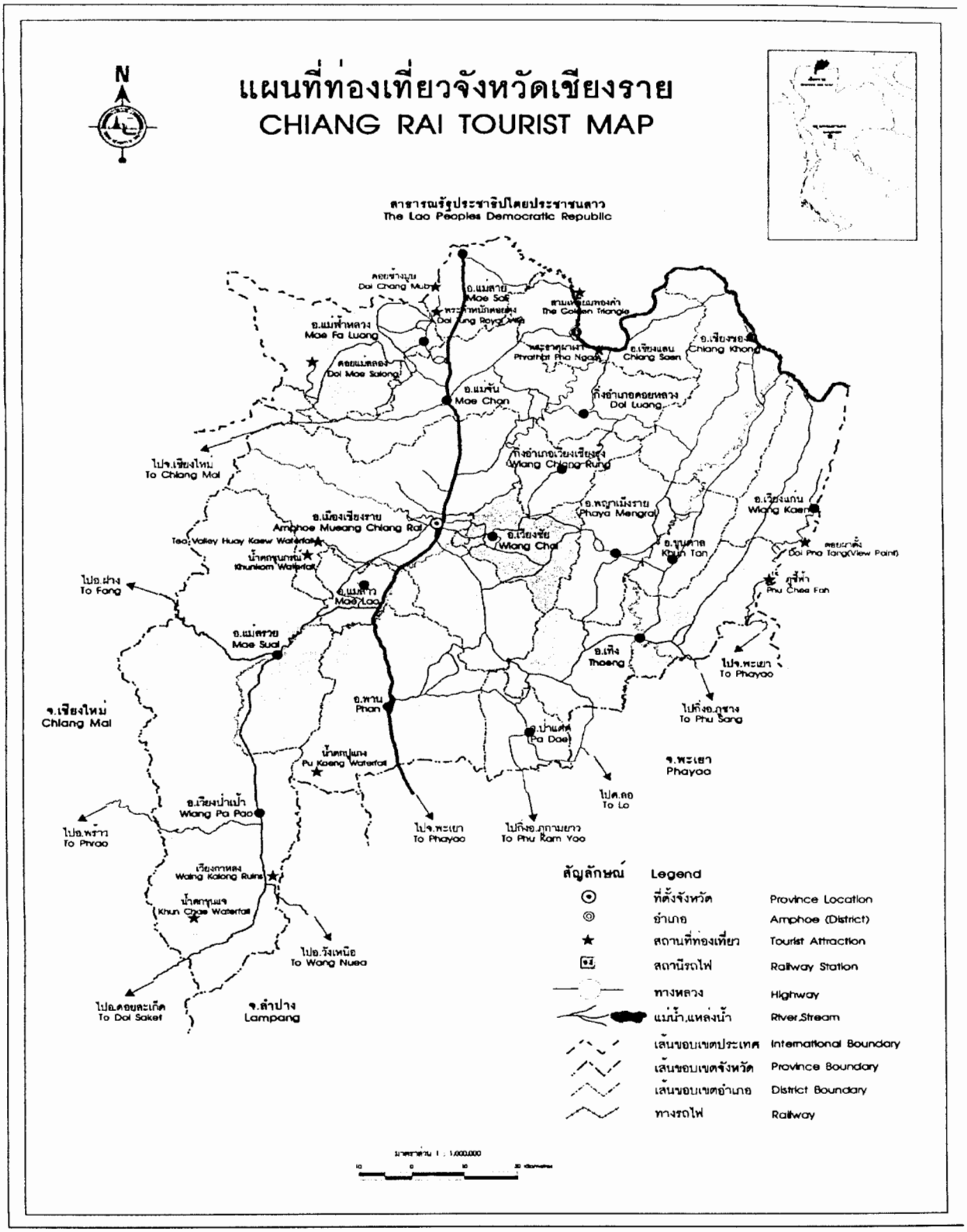

แผนที่ 1 แผนที่จังหวัดเชียงราย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย ห่างจากรุงเทพมหานคร โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน ประมาณ 785 กิโลเมตร เป็นจังหวัดหนึ่งที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกำลังได้รับความนิยม ทุกปีจะมีผู้คนทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาเยี่ยมเยียนเป็นจำนวนมาก ทำให้ในตัวจังหวัดและตามสถานที่ท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกจำพวกโรงแรมและรีสอร์ตระดับต่าง ๆ ไว้รองรับผู้มาเยือน รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวยามค่ำคืนและร้านอาหารที่รสชาติไม่เป็นรองที่อื่น

จังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ประมาณ 11,678.369 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,298,981 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ 11.60% ของภาคเหนือตอนบน ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและภูเขา มีภูเขาสูงสลับซับซ้อนอยู่ทางด้านตะวันออกและตะวันตก ทอดยาวในแนวเหนือ-ใต้ มีความสูงเฉลี่ย 1,500-2,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล ส่วนที่ราบระหว่างหุบเขาและที่ราบลุ่มน้ำสายสำคัญอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเฉลี่ย 350-600 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร 4,119,403 ไร่ รองลงมาเป็นพื้นที่ป่าไม้ 2,722,144 ไร่ ที่อยู่อาศัย 287,663 ไร่ แหล่งน้ำและอื่น ๆ 160,771 ไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย, 2546)

จากลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ประชากรของจังหวัดเชียงรายจึงมีทั้งที่อาศัยอยู่บนพื้นราบซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทย หรือ “คนเมือง” ในส่วนที่สูงบนภูเขาก็จะมีชาวเขาอาศัยอยู่ เช่น กะเหรี่ยง อาข่า ลาหู่ เมี่ยน ม้ง ลีซู โดยกลุ่มอาข่าเป็นกลุ่มชาวเขาที่มีประชากรสูงสุด คือประมาณ 59,782 คน รองลงมาคือ ลาหู่ มีประมาณ 49,427 คน (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546) จำนวนประชากรทั้งจังหวัดในปี 2546 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 1,273,445 คน เป็นชาย 634,454 คน เป็นหญิง 638,991 คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมือง รองลงมาคือ อำเภอพานและอำเภอแม่จัน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอแม่สาย รองลงมาคือ อำเภอเมือง และอำเภอเวียงชัย (สำนักงานจังหวัดเชียงราย, 2546)

จังหวัดเชียงรายมีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน ได้รับอิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จึงทำให้อากาศหนาวเย็นมากในช่วงเดือนมกราคม และฝนตกมากในช่วงเดือนสิงหาคม เนื่องจากภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่า จึงทำให้อุณหภูมิและฤดูกาลแตกต่างกันมาก

ทรัพยากรแหล่งน้ำของจังหวัดเชียงราย เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เชียงรายได้ชื่อว่าเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำมาแต่โบราณ มีหนองน้ำธรรมชาติไม่น้อยกว่า 280 แห่ง หนองน้ำที่ใหญ่ที่สุดคือ หนองหลวง อำเภอเวียงชัย รองลงมาคือ หนองบงกาย อำเภอเชียงแสน และหนองแรด อำเภอเทิง มีแหล่งน้ำสาธารณะ หนองน้ำ อ่างเก็บน้ำ ฝายน้ำล้นและสระเก็บน้ำทั้งหมดประมาณ 1,179 แห่ง มีแม่น้ำไหลผ่านจำนวน 7 สาย ทำให้มีที่ราบลุ่มเกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่จังหวัด โดยมีแหล่งที่เป็นลุ่มน้ำ

หลักที่สำคัญ 2 ลุ่มน้ำได้แก่ ลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำโขง และยังมีลุ่มน้ำที่สำคัญอีก 5 ลุ่มน้ำได้แก่ แม่น้ำลาว แม่น้ำอิง แม่น้ำคำ แม่น้ำจัน และแม่น้ำสาย

ทรัพยากรป่าไม้ อาจแยกตามลักษณะการจัดการ ได้แก่ ป่าเพื่อการอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่ต้นน้ำ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน และสวนรุกขชาติ สำหรับป่าเศรษฐกิจ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ สวนป่าของรัฐและภาคเอกชน ป่าชุมชน เป็นต้น

พื้นที่ป่าไม้จังหวัดเชียงรายอาจแยกได้ ดังนี้

1. อุทยานแห่งชาติ มีอยู่ 3 แห่งคือ อุทยานแห่งชาติดอยหลวง อุทยานแห่งชาติขุนแจ และอุทยานแห่งชาติแม่ปืม

2. วนอุทยานเป็นแหล่งธรรมชาติที่รัฐได้จัดไว้เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน มีวนอุทยานทั้งหมด 8 แห่ง ได้แก่ วนอุทยานน้ำตกขุนกรณ์ วนอุทยานน้ำตกโป่งพระบาท วนอุทยานน้ำตกถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน วนอุทยานสันผาพญาไพร วนอุทยานภูชี้ฟ้า วนอุทยานน้ำตกหัวแม่คำ วนอุทยานน้ำตกห้วยแก้ว-บ่อน้ำร้อนห้วยหมากเหลี่ยม และวนอุทยานน้ำตกแม่โถ

วนอุทยานทั้งหมดแปดแห่งนี้ นอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไปแล้ว ยังสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดได้

3. มีเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 1 แห่งคือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบหนองบงกาย

4. สวนรุกขชาติ มี 1 แห่ง คือสวนรุกขชาติโป่งสลี อำเภอเมืองเชียงราย มีเนื้อที่ 688.75 ไร่ พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้สักขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ที่สามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งสำหรับพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนและเป็นแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ได้

5. ป่าสงวนแห่งชาติ จังหวัดเชียงรายมีป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 31 แห่ง แต่ปัจจุบันได้ถูกแผ้วถางไปเป็นจำนวนมาก สวนป่าของรัฐที่ทำการปลูกและดูแลรักษา มีทั้งหมด 14 สวนป่า

6. ป่าชุมชน เป็นวิธีฟื้นฟูสภาพป่าที่ช่วยร่นระยะเวลาของการฟื้นตัวของป่าไม้ รัฐจึงส่งเสริมเอกชนปลูกป่ากันมากขึ้น รวมทั้งโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าโดยให้เงินช่วยเหลือ 3,000 บาท ได้ดำเนินการส่งเสริมจำนวน 14,399 ไร่

ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดเชียงราย มีสภาพป่าเป็นป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง มีไม้สำคัญได้แก่ ไม้สัก ตะเคียน เต็งรัง ประดู่ แดงเหียง พลวง ตะแบก ยมหิน เก็ดดำ เก็ดแดง และมะค่าโมง (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย, 2546)

สภาพเศรษฐกิจ

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงรายขึ้นอยู่กับการเกษตร และการประมงเป็นหลัก ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมก็เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการเกษตร ส่วนที่มาแรงและกำลังได้รับความนิยมและส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชนก็คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะที่จังหวัดเชียงรายมีเสน่ห์หลายอย่างที่ดึงดูดผู้คนจากทั่วทุกสารทิศให้มาเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน แม่น้ำ น้ำตก

ดอยสูง รวมถึงหมู่บ้านชาวเขา ทุกอย่างล้วนได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว นำรายได้เข้าจังหวัดเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ตามมาก็คือโรงแรม รีสอร์ต ร้านอาหาร ที่มีไว้รองรับผู้มาเยือน ทางด้านลักษณะการค้าพาณิชย์มีทั้งที่เป็นแบบประเพณีในรูปของตลาดสด วางของขายบนถนน และแบบธุรกิจทันสมัยตั้งร้านเป็นคูหาอย่างถาวรเพื่อเป็นสถานที่จำหน่าย ผ้า หนังสือ อาหาร อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ ในจังหวัดเชียงรายมีการรุกเข้ามาของทุนใหญ่ของบรรษัทข้ามชาติ เข้ามาตั้งห้างสรรพสินค้า มีทั้งห้างแม็คโครและห้างบิ๊กซี ส่วนโลตัส แม้จะมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากผู้คนในท้องถิ่น ว่าการตั้งห้างใหญ่ จะทำให้ผู้ค้ารายย่อยล้มละลายสลายเข้าไปในกระแสทุนนิยม แต่ผลสุดท้ายก็มีการสร้างขึ้นในอำเภอแม่สาย

เพื่อให้เห็นภาพรวมทางเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย ขอเสนอตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดในปี 2543 คือ จำนวน 34,303 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่มาจากสาขาเกษตรกรรมคือ ร้อยละ 21.29 หรือคิดเป็นมูลค่า 7,304 ล้านบาท รองลงมาเป็นสาขาบริการ ร้อยละ 20.90 คิดเป็นมูลค่า 7,171 ล้านบาท และสาขาการค้าปลีก ค้าส่ง ร้อยละ 20.79 คิดเป็นมูลค่า 7,132 ล้านบท มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอยู่ที่ร้อยละ 6.53 ส่วนรายได้ประชากรเฉลี่ยต่อหัวทั้งจังหวัดคือ 30,710 บาทต่อปี เป็นลำดับที่ 13 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับที่ 56 ของทั้งประเทศ

ด้านการเกษตรนั้น จังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 2,584,165 ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ขิง กระเทียม ถั่วเหลือง ลิ้นจี่ ลำไย สับปะรด ส้มเขียวหวาน ชา และพืชผักต่าง ๆ เช่น ผักกาดเขียวปลี ผักกาดขาวปลี กะหล่ำปลี พริกใหญ่ ผักกาดกวางตุ้ง ฟักทอง และอื่น ๆ

ในด้านการประมงนั้น เชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติหลายแห่ง จึงมีความเหมาะสมด้านการทำประมงน้ำจืด ตลอดจนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังมีการจับปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้มีเทศกาลจับปลาหมึก ที่บ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ด้านการค้าพาณิชย์ที่ตัวเมืองเชียงราย และตามอำเภอรอบนอก ก็จะมีห้างร้านต่าง ๆ เปิดกิจการค้าขายตามที่ตนมองเห็นช่องทางการได้มาซึ่งกำไร โดยในปี 2541 จังหวัดเชียงรายมีจำนวนผู้จดทะเบียนประกอบการค้าที่เป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล จำนวน 16 ราย ห้าวหุ้นส่วนจำกัด 1,519 ราย และบริษัทจำกัด 1,044 ราย นอกจากนี้เชียงรายยังมีการค้าขายชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยผ่านช่องทางต่าง ๆ (จีรพร,2544 : 45) เช่น ถ้าค้าขายกับพม่าก็ใช้จุดผ่านแดนอำเภอแม่สาย จุดผ่อนปรนบ้านเหมืองแดง บ้านปางห้า บ้านสายลมจอย บ้านเกาะทราย และจุดผ่านแดนชั่วคราวบ้านวังลาว แต่ถ้าติดต่อค้าขายกับลาวก็ใช้จุดผ่านแดนถาวรบ้านเชียงของ บ้านเชียงแสน จุดผ่อนปรนบ้านแจมป๋อง บ้านสวนดอก และบ้านล่มโพธิ์ทอง รวมถึงการค้ากับจีนที่มีวิธีการติดต่อกันทั้งทางบกและทางน้ำ ถ้าทางน้ำอาศัยแม่น้ำโขงล่องขึ้นไปจนถึงเมืองเชียงรุ้งหรือเมืองจิงหง เป็นระยะทางประมาณ 402 กิโลเมตร ส่วนทางบกอาจเลือกใช้ถนนเส้นที่ตัดจากอำเภอแม่สายผ่านเข้า

ไปในพม่าแล้วจึงเข้าสู่ประเทศจีน หรือใช้ถนนอีกเส้นที่ตัดจากอำเภอเชียงของ ผ่านเข้าไปทางเมืองห้วยทราย ประเทศลาว แล้วเข้าสู่ประเทศจีนทางเมืองเชียงรุ้ง

เชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งที่รัฐบาลมีนโยบาย หรือเป้าหมายที่จะใช้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการที่จะสร้างความเจริญรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจจากประเทศจีนตอนใต้ หลังจากรัฐบาลได้ได้มีข้อตกลงเสรีการค้าหรือเอฟทีเอมาตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2546 ซึ่งเชียงรายจะให้ 3 อำเภอหลัก ซึ่งประกอบไปด้วย เชียงแสน เชียงของ และแม่สาย เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษรองรับการเติบโตดังกล่าว เนื่องจากทั้ง 3 อำเภอล้วนเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ติดชายแดน 2 ประเทศคือ ลาว และพม่า และยังมีแม่น้ำโขงเชื่อมโยงไปสู่จีนตอนใต้ได้อีกด้วย โดยแม่สายเป็นเป็นเมืองการค้าการลงทุน เพื่อเชื่อมโยงกับต่างประเทศ ขณะที่เชียงแสนถูกกำหนดให้เป็นเมืองการค้า การท่องเที่ยว และการคมนาคมขนส่ง ซึ่งแต่เดิมจะจัดให้เชียงแสนเป็นเมืองอุตสาหกรรม แต่เมื่อมีการทำประชาพิจารณ์ก็ปรากฏว่าชาวบ้านไม่ยอมให้สร้าง เนื่องจากเห็นว่าเป็นเมืองเก่าแก่ ประกอบกับเชียงแสนเป็นเมืองชุ่มน้ำจึงไม่สามารถจัดตั้งโรงงานได้ จึงต้องย้ายเขตอุตสาหกรรมไปเชียงของแทน เชียงของจึงเป็นเมืองทางการค้าการลงทุนและการขนส่ง (มติชนรายวัน, 8 มีนาคม 2548 : 19) ดังนั้นเชียงรายจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงการค้าระหว่างประเทศด้วย

สังคมและวัฒนธรรม

ชีวิตของชาวเชียงรายหนุนไปตามโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยนิยม (popular culture) มีผลต่อชีวิตของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะอย่างที่กล่าวมาแล้วว่าเชียงรายเป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม จึงมีกลุ่มคนหมุนเวียนกันมาเยี่ยมเยียนตลอดเวลา โรงแรม สถานเริงรมย์ ร้านอาหาร ร้านคาราโอเกาะ ก็เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและให้ความสบายกับนักท่องเที่ยวรวมถึงผู้คนชาวเชียงราย ในตอนกลางคืนชีวิตผู้คนในตัวเมืองเชียงรายก็จะเหมือนเมืองใหญ่ ๆ เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น พัทยา เพราะมีผู้คนพลุกพล่าน โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ สถานีขนส่งจังหวัด ที่มีชาวเขาและชาวพื้นเมืองมาตั้งร้านขายของให้กับนักท่องเที่ยว ที่เรียกกันว่า “ไนท์บาซาร์” หลังจากเดินดูสินค้าแล้ว นักท่องเที่ยวก็จะไปนั่งลานเบียร์ที่อยู่ภายในบริเวณเดียวกัน สั่งอาหารสั่งเบียร์มานั่งดื่มพร้อมชมการแสดง จนดึกดื่นเที่ยงคืน จากนั้นบางคนก็กลับโรงแรมนอน บางคนก็ไปเที่ยวต่อ :

“.....เชียงรายยามนี้ถึงแม้จะดึกแล้วแต่ยังมีคนกลางคืนขวักไขว่ ทั้งนักท่องเที่ยวและคนทำมาหากินก็มีอยู่ไม่น้อย รถขับวนเวียนหลายรอบในตัวเมืองเพื่อหาสถานที่หนึ่ง ซึ่งเป็นสถานที่ที่มนุษย์ราตรีหลายคนบอกว่า ในยามดึกเช่นนี้ไม่ควรพลาดที่จะเข้าไปเยือน รถวิ่งมาช้า ๆ บริเวณหอนาฬิกา ด้วยสีที่สาดออกมาทำให้รู้ว่าเป็นสถานที่นั้นแน่นอน เลี้ยวซ้ายเข้าไปในซอยสิ่งที่เห็นแตกต่างจากถนนสายอื่น ๆ ที่ผ่านมา ถนนสายนี้มีคนเดินไปมาเหมือนกลางวัน มีเครื่องแต่งกายของหญิงสาวเท่านั้นที่บ่งบอกว่ายามนี้ดึกแล้ว..... ในห้องนั้นเสียงดังอึกทึกไปด้วยเพลงที่เปิดให้จังหวะ

แก่สาวที่อยู่บนเวที บนเวทีนั้นมีเสาเหล็กอยู่สองต้น เพลงทำให้เธอโยกตัวไปตามจังหวะ ให้ทุกสายตาจับจ้องอย่างไม่ลดละ ประหนึ่งเสือที่อดโซมานานวัน ห้องนี้เป็นห้องเดี่ยวยาวเข้าไปข้างในพอเข้าไปยังไม่ทันหย่อนก้นลงนั่งบนเก้าอี้ก็มีสาว ๆ ในร้านมาเกาะแขนพร้อมเสนอเครื่องดื่มนานาชนิดให้เลือก จึงได้สั่งเบียร์ที่ราคาไม่แตกต่างจากข้างนอกมากนัก หลังจากสั่งไม่ถึงนาทีเบียร์ก็ถูกนำมาตั้งที่โต๊ะพร้อมกับสาวสวยหน้าหวานมานั่งข้าง ๆ ด้วย.....ระหว่างนั้นสาวที่มานั่งก็เริ่มเสนอบริการที่ทางร้านจัดให้ ว่าต้องการร้องเพลงห้องวีไอพีหรือไม่ ถ้าต้องการก็มีให้ หรือหากต้องการอย่างอื่นก็มีบริการให้ด้วย ด้วยความสงสัยจึงถามว่า 'อย่างอื่นนั้นคืออะไร' สาวคนเดิมบอกว่า 'มีสาวบริการให้ ซึ่งก็มีหลายแบบ' ด้วยความสงสัยอีกจึงถามว่า 'แล้วมีแบบไหนบ้าง' คำตอบก็คือต้องการแบบไหนก็จัดให้แบบนั้น จากนั้นมีแนะนำเพิ่มเติมว่ามีหลายราคา รายได้ส่วนหนึ่งหักให้ร้านค้า ที่เหลือให้คนรับแขกรับไป....." (ชีวิตบนดอย, 2548)

ผู้หญิงขายบริการในจังหวัดเชียงรายจะแฝงตัวอยู่กับสถานบันเทิง จำพวกร้านอาหาร ร้านคาราโอเกาะ แม้จะไม่มีจำนวนตัวเลขที่แน่นอนเกี่ยวกับจำนวนผู้หญิงขายบริการ แต่เรื่องที่น่าเป็นห่วงที่ตามมาก็คือเชียงรายมีอัตราของผู้ป่วยด้วยโรคเอดส์สูงเป็นอันดับสองของจังหวัดในภาคเหนือ (ปรีชา, 2547 : 48)

ส่วนชีวิตในชนบทก็ยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างพี่น้อง สังเกตได้จากเวลามีงานบุญในแต่ละเดือน ผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกันก็จะมาช่วยงาน แม้ว่าปัจจุบันกระแสการพัฒนาที่ทำให้ถนนหนทาง การคมนาคมขนส่งสะดวกสบาย ผู้คนสามารถเดินทางเข้าไปในตัวจังหวัด จังหวัดใกล้เคียง รวมถึงกรุงเทพฯ ได้ง่าย ประกอบกับอิทธิพลของสื่อสารมวลชนที่ผ่านทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ส่งผลถึงความเป็นอยู่ การรับรู้ข่าวสารของผู้คนในชนบทเชียงราย ที่บางส่วนก็พยายามทำตัวตามกระแสนิยม เช่น การมีโทรศัพท์มือถือในหมู่เด็กวัยรุ่น แม้ว่ามันจะมีประโยชน์เชิงหน้าที่น้อยก็ตาม ส่วนสังคมชนเผ่าที่มีอยู่ทั่วไปในจังหวัด ก็มีความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต อาจจะมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ระยะทางของพื้นที่ การเข้าถึงของผู้คน รวมถึงผู้กระทำตัวแทนในชุมชน จึงทำให้ประเพณีบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อมองดูด้านการศึกษา เชียงรายมีมหาวิทยาลัยอยู่ 2 แห่งคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง นักศึกษาส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายนั้นจะสามารถรองรับนักศึกษาที่มาจากชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก จึงถือเป็นการยกระดับทางการศึกษาให้กับคนหลากหลายกลุ่มในจังหวัดได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับทางรัฐบาลได้มีกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา ก็เป็นโอกาสที่ดีที่ช่วยให้ครอบครัวที่ยากจน ครอบครัวเกษตรกรสามารถส่งเสียให้ลูกหลานได้เรียนในระดับสูง ๆ ได้ ผู้คนนอกจากเรียนมหาวิทยาลัยในจังหวัดเชียงรายดังกล่าวมาแล้ว บางส่วนยังไปเรียนในจังหวัดใกล้เคียง เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศ

จังหวัดพะเยา และอาจมีบางคนที่ไปเรียนถึงกรุงเทพฯ ทั้งนี้เหตุผลที่ชาวเชียงรายมีการตื่นตัวด้านการศึกษาก็เพราะเหตุผลด้านโอกาสในการประกอบอาชีพที่ดีกว่ารุ่นพ่อแม่

การท่องเที่ยวและความสัมพันธ์ของผู้คน

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย ประกอบไปด้วยเทือกเขาหลากหลายลูก ผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยว แหล่งพักผ่อนหย่อนใจมากมายแทรกตัวอยู่ตามไหล่เขา มุมเมือง หรือ ริมน้ำ การท่องเที่ยวที่มีหลากหลายรูปแบบนั้นก็ได้แก่ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวไปในป่าเขาลำเนาไพร เล่นน้ำตก ล่องเรือชมวิวทิวทัศน์สองฝั่งแม่น้ำ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ก็เป็นการไปดูวัดวาอาราม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน และที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ที่เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวตามหมู่บ้านชาวเขา ดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พร้อมทั้งซื้อของฝากติดไม้ติดมือกลับไปฝากญาติพี่น้องหรือเป็นอนุสรณ์ให้ระลึกรู้ว่าเคยไปเยือนที่ไหนมาบ้างแล้ว

สำหรับการเดินทางมาเชียงรายนับว่าสะดวกสบายมากในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางปรับอากาศ หรือจะเดินทางโดยเครื่องบินตรงมาจากกรุงเทพฯ ก็มีให้บริการอย่างพอเพียง ซึ่งรวมไปถึงการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ตลอดจนสถานที่พักก็มีให้เลือกมากมาย กล่าวได้ว่าเชียงรายมีศักยภาพมากในเรื่องท่องเที่ยว ทำให้ในแต่ละปีมีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวเชียงรายเป็นจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ตาราง 1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยว วันพักเฉลี่ย และรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ในปี 2547

รายการข้อมูล	ชาวไทย	ชาวต่างประเทศ	รวม
จำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน	**852,749**	**296,352**	**1,149,101**
นักท่องเที่ยว	792,961	279,911	1,072,872
นักทัศนาจร	59,788	16,441	76,229
จำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว (วัน)	**3.21**	**2.98**	**3.15**
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (บาท/คน/วัน)	**2,615.87**	**3,175.47**	**2,753.60**
นักท่องเที่ยว	2,640.41	3,193.74	2,784.78
นักทัศนาจร	1,920.46	2,248.03	2,005.92
รายได้ (ล้านบาท)	**6,814.82**	**2,700.98**	**9,515.80**
นักท่องเที่ยว	6,700.00	2,664.02	9,364.02
นักทัศนาจร	114.82	36.96	151.78

ที่มา : htt://61.19.32.120/tour/download/static.xls

จากสถิติข้างต้นจะเป็นว่าในปี 2547 มีผู้มาเยือนจังหวัดเชียงรายเกือบ 1.15 ล้านคน เป็นนักท่องเที่ยวประมาณ 1.07 ล้านคน ซึ่งมีวันพักเฉลี่ยประมาณ 3 วัน และเป็นนักทัศนาจรอีกเล็กน้อยประมาณ 7 หมื่นกว่าคน ในบรรดาผู้มาเยือนจังหวัดเชียงรายทั้งหมด พบว่าเป็นชาวไทยประมาณร้อยละ74 และเป็นชาวต่างประเทศประมาณร้อยละ 26 โดยผู้มาเยือนชาวไทยจะใช้จ่ายโดยเฉลี่ยวันละ 2,615 บาทต่อคน ซึ่งต่ำกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของผู้มาเยือนชาวต่างประเทศที่ใช้จ่ายวันละประมาณ 3,175 บาทต่อคน ส่งผลให้ในปี 2547 เชียงรายมีสัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศอยู่ที่ร้อยละ 28 ในขณะที่สัดส่วนรายได้ของคนไทยคือร้อยละ 72 หรือประมาณ 6,800 ล้านบาท

เมื่อพิจารณาชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวในเชียงราย ในปี 2547 พบว่า เป็นชาวยุโรปประมาณร้อยละ 47 รองลงมาคือชาวเอเชีย และอเมริกา ซึ่งมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 12 และร้อยละ 18 ตามลำดับ (ดังตาราง 2)

ตาราง 2 จำนวนผู้มาเยือนจังหวัดเชียงรายที่เป็นชาวต่างประเทศ จำแนกตามถิ่นที่อยู่ในปี 2547

ถิ่นที่อยู่	นักท่องเที่ยว		นักทัศนาจร		ผู้เยี่ยมเยือน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ยุโรป	133,889	**47.83**	6,664	**40.53**	140,553	**47.43**
อเมริกา	52,139	**18.63**	3,303	**20.09**	55,442	**18.71**
เอเชีย	62,456	**22.31**	3,212	**19.54**	65,668	**22.16**
โอเชียเนีย	16,228	**5.80**	1,323	**8.05**	17,551	**5.92**
ตะวันออกกลาง	9,543	**3.41**	754	**4.59**	10,297	**3.47**
แอฟริกา	5,656	**2.02**	1,185	**7.20**	6,841	**2.31**
รวม	**279,911**	**100.00**	**16,441**	**100.00**	**296,352**	**100.00**

ที่มา : htt://61.19.32.120/tour/download/static.xls

สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้คนมักไปเยือน 9 อันดับแรกนั้นประกอบไปด้วย ดอยตุง สามเหลี่ยมทองคำ ไนท์บาซาร์ แม่สาย เชียงแสน พระตำหนักดอยตุงและสวนแม่ฟ้าหลวง ดอยแม่สลอง หาดเชียงราย และน้ำตกขุนกรณ์ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแต่ละที่ก็มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกันอย่างเช่นดอยตุง พระตำหนักดอยตุงและสวนแม่ฟ้าหลวง ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงและใกล้พรมแดนไทย-พม่า มีภูมิประเทศที่เป็นภูเขา เป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม มีสวนไม้ดอกไม้ประดับเมืองหนาวและอาคารสถานที่ประทับของ “สมเด็จย่า” ให้เยี่ยมชม ส่วนดอยแม่สลองซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวงเช่นเดียวกัน เป็นชุมชนของชาวจีนฮ่อ หรือจีนคณะชาติ สองข้าง

ทางจะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนชาวเขา ไร่ชา และร้านขายชาพันธุ์ดีของท้องถิ่น ช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ดอกซากุระหรือพญาเสือโคร่งก็จะออกดอกบานสะพรั่งแลดูสวยงามมาก เป็นจุดหนึ่งที่สามารถชมความงามของทะเลหมอกในฤดูหนาวได้ ประกอบกับบริเวณพื้นที่โดยรอบของดอยแม่สลองก็จะเป็นหมู่บ้านของชาวเขาหลายเผ่า นักท่องเที่ยวก็สามารถเดินทางขึ้นไปสัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวเขาได้ ซึ่งส่วนมากจะเป็นช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงพฤษภาคม ที่ถนนหนทางยังคงไปมาสะดวก ส่วนหน้าฝนค่อนข้างลำบากเพราะเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง ทางด้านเชียงแสนซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งที่อยู่ด้านเหนือของจังหวัด เป็นสถานที่ที่พรมแดนของสามประเทศคือ ไทย ลาว และพม่า มาบรรจบกัน โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเขตกั้น เป็นสถานที่ที่รับรู้กันของทั่วโลกในนาม “สามเหลี่ยมทองคำ” ในอดีตเป็นพื้นที่ของยาเสพติด แต่ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างสูง นอกจากสามเหลี่ยมทองคำแล้ว นักท่องเที่ยวยังชอบเดินทางไปดูวัดวาอารามที่เมืองเก่าเชียงแสน เพราะในอดีตที่นี่เป็นที่ตั้งของเมืองหิรัญนครเงินยาง ปัจจุบันหลงเหลือหลักฐานเป็นกำแพงเมืองโบราณ 2 ชั้น และโบราณสถานหลายแห่งไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาความรุ่งเรืองของดินแดนแถบนี้ในอดีต อีกสถานที่หนึ่งที่ผู้คนที่มาเชียงรายมักไปเยือนก็คือ อำเภอแม่สาย เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่เหนือสุดของดินแดนประเทศไทย ติดต่อกับประเทศพม่าทางท่าขี้เหล็ก ผู้คนมักเดินทางไปซื้อสินค้าราคาถูกจากตลาดแม่สาย ตลอดจนข้ามไปฝั่งพม่าเพื่อซื้อสินค้าพื้นเมืองได้ เช่น ตะกร้า เครื่องทองเหลือง สมุนไพร บุหรี่ เสื้อกันหนาว เป็นต้น

อำเภอเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นอำเภอที่มีประชากรถึง 223,936 คน เป็นแหล่งรวมของการค้าขายธุรกิจและอุตสาหกรรมของจังหวัด รวมถึงเป็นสถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาอีก 2 แห่ง ก็มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจที่ติดอันดับความนิยมของนักท่องเที่ยว อันได้แก่ น้ำตกขุนกรณ์ หาดเชียงราย และไนท์ บาซาร์ สองที่ท่องเที่ยวแรกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ ไปกับความงามของสายน้ำและขุนเขา ส่วนไนท์ บาซาร์ เป็นตลาดขายสินค้าของชนเผ่าในยามค่ำคืน อยู่ใจกลางเมืองเชียงราย ในอาณาบริเวณเดียวกับสถานีขนส่งจังหวัด ภายในไนท์ บาซาร์ นอกจากสินค้าชาวเขา ของที่ระลึกแล้ว ก็จะมีอาหารและเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวด้วย

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้คนเมือง และชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในจังหวัดเชียงรายมีการติดต่อเชื่อมโยงกันมากขึ้น จากแต่ก่อนที่ต่างฝ่ายต่างแยกตัวกันทำมาหากิน ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายปกครอง อีกฝ่ายเป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง จะติดต่อกันก็เฉพาะเรื่องที่เป็นทางการหรือเรื่องของทางราชการเท่านั้น ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในระบบทุนนิยม ที่เงินเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการมีชีวิตอยู่ในสังคม หนทางหนึ่งที่จะได้ปัจจัยข้างต้นมาก็คือการประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ชาวเขาจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้คนมากหน้าหลายตามากกว่าเก่าก่อน บริษัททัวร์ก็แนะนำผู้คนให้เข้าไปสัมผัสกับชีวิตของชาวเขาหลายเผ่า หลากหมู่บ้าน ชาวเขาก็ได้รับผลจากการท่องเที่ยวโดยตรง ที่เห็นชัดก็คือรายได้ ส่วนความสัมพันธ์ก็อาจเปลี่ยนไปบ้าง แม้หลายอย่างจะมีความหมายทางด้าน

การค้า แต่ใช่ว่าความผูกพันทางเครือญาติ และการช่วยเหลือกันจะหมดไปจากชุมชนเลย สิ่งดี ๆ หลายอย่างเช่น การเอาแรง ช่วยกันทำนาก็ยังมีอยู่ในชุมชนชาวเขา

การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) กำลังเติบโตในภาคเหนือ รวมถึงจังหวัดเชียงราย นักท่องเที่ยวจะเข้าไปสัมผัสชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นที่มีฉากหลังเป็นหุบเขา โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวจะมีนักท่องเที่ยวไปเยือนชุมชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่อยู่ในความสนใจ และอยู่ในแผนที่ท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายก็คือ บ้านรวมมิตร ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน มีทัวร์ช้างเป็นที่สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนในหลาย ๆ ด้านของชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เป็นการเชื่อมโยงผู้คนในระดับจุลภาคเข้ากับพลังอำนาจในระดับโลก ที่เกิดการปะทะประสานกันอยู่ทุกวันเวลา

บทที่ 5

บ้านรวมมิตร : หมู่บ้านท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย

1. ข้อมูลพื้นฐานบ้านรวมมิตร

บ้านรวมมิตรเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของชนเผ่า ซึ่งรวมความถึงการขี่ช้างชมความงามของธรรมชาติ เยี่ยมชมงานหัตถกรรม งานฝีมือ และของที่ระลึกหากรู้สึกชื่นชมในงานเหล่านั้นก็อาจซื้อติดไม้ติดมือกลับไปได้ ก่อนที่จะทราบถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวในหมู่บ้านรวมมิตร และความเป็นอยู่ของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เราควรที่จะรู้เรื่องเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานบ้านรวมมิตรก่อน

1.1 ประวัติบ้านรวมมิตร

การที่เราจะเข้าใจการดำรงอยู่ของระบบการท่องเที่ยวในจุดหมายปลายทางได้ดี เราก็ต้องเข้าใจพัฒนาการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะประวัติการก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งข้อมูลส่วนนี้ได้รวบรวมจากการสอบถามชาวบ้านหลาย ๆ คน ประกอบกับเอกสารที่พอหาได้ ผลก็คือ วัน เวลาที่ก่อตั้งยังไม่ลงตัวแน่นอน แต่ชาวบ้านก็ได้ให้ข้อมูลเบื้องต้นของลำดับเหตุการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจชุมชนดังนี้

“หมู่บ้านถูกสร้างขึ้นเมื่อประมาณ 75 ปีที่ผ่านมา โดยมีนายอาอู เป็นคนตั้งชื่อหมู่บ้าน เขาเป็นคนแรกที่สร้างหมู่บ้าน กลุ่มของผู้คนที่อาศัยอยู่ที่นี่มาจากแม่โตร จังหวัดชียงใหม่ ซึ่งอยู่ใกล้กับดอยอินทนนท์ ชาวบ้านจำนวน 3 ครอบครัวได้อพยพออกจากแม่โตร เพราะที่นั่นมีปัญหาเรื่องการแพร่ระบาดของฝิ่นที่พวกเขาไม่ต้องการเป็นทาสของมัน ดังนั้น พวกเขาจึงได้อพยพมาอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของบ้านรวมมิตรในปัจจุบัน”

ขณะที่ชื่อของหมู่บ้านเริ่มต้นดั้งเดิมถูกตั้งตามชื่อของบุคคลแรก ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่อมาก็เปลี่ยนเป็น บ้านรวมมิตรในปัจจุบัน ซึ่งหมายถึง การผสมผสาน ชื่อหมู่บ้านนี้เป็นผลสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านที่มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่รวมกันในชุมชน

ในราวปี 2470 ครอบครัว 3 ครอบครัวเริ่มแรกที่อพยพมาจากแม่โตร ซึ่งได้แก่ครอบครัวของนายคำ มะโนรัตน์ นายอาอูหรือนายอินทอง มะโนรัตน์ และนายคำจันทร์ มะโนรัตน์ได้เลือกตั้งบ้านเรือนทำมาหากินที่นี่ เพราะเห็นว่าดินมีสภาพดี เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำเป็นเรือกสวนไร่นา รวมถึงพื้นที่ก็อยู่ใกล้แม่น้ำด้วย สถานที่ตั้งของหมู่บ้านแห่งนี้ลากยาวไปตามเนินดินริมฝั่งแม่น้ำกกในจังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ที่น่าจับจองเป็นเจ้าของ เพราะว่ามีแหล่งน้ำที่เพียงพอและมีปลาสำหรับให้ชาวบ้านได้จับกิน นอกจากนั้นยังมีป่าไม้และผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้

ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านดำเนินไปด้วยความพอเพียง ต่อมาเมื่อมีจำนวนผู้คนมากขึ้นผู้นำก็ประชุมปรึกษาหารือกันกับลูกบ้าน แล้วมีมติให้ย้ายหมู่บ้านเดิมลงมาอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่ใหม่นี้ห่างจากพื้นที่เดิมประมาณ 1,600 เมตร แต่ตามธรรมเนียมของหมู่บ้านกะเหรี่ยงแล้ว จะตั้งบ้านเรือนตามพื้นที่สูงของภูเขา ปัจจุบันไม่ค่อยมีคนกะเหรี่ยงอยู่บนภูเขาสูงแล้ว เพราะรัฐบาลได้เรียกร้องให้ลงมาอยู่พื้นราบ รวมทั้งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าถ้ามีผู้คนอาศัยอยู่บนที่สูงและใกล้แหล่งน้ำ มันจะส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม จึงพยายามผลักดันให้ชาวเขาลงมาอยู่ในพื้นที่ต่ำ ทุกวันนี้จึงมีครอบครัวมากกว่า 300 หลังคาเรือนใช้ชีวิตอยู่ในบ้านรวมมิตร

ประมาณ 40 ปีหลังจากการก่อตั้งหมู่บ้าน พื้นที่ดังกล่าวก็ไปอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมป่าไม้ (Thailand's Royal Forestry Department) พื้นที่นี้ไม่ใช่เขตอุทยานแห่งชาติ แต่เป็นพื้นที่เขตป่าสงวน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้านในหลากหลายทิศทาง พรมแดนของหมู่บ้านถูกกำหนดโดยการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูก และการอยู่อาศัย บริเวณนอกเหนือจากนี้กรมป่าไม้จะจำกัดปริมาณและชนิดของที่ดินที่จะถูกใช้ในการเกษตร ชาวบ้านถูกควบคุมการใช้ประโยชน์จากที่ดิน รวมถึงไม่มีสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนด้วย แต่ชาวบ้านบางคนก็รู้สึกว่าพวกเขาสมารถขายที่ดินได้ ความกังกล/ห่วงใยดังกล่าวถูกถ่ายทอดออกมาโดยข้อความด้านล่าง

"ชาวบ้านต้องการเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน แต่เมื่อพวกเขาไปร้องขอต่อเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ ไม่เซ็นเอกสารต่าง ๆ เพราะมันเป็นพื้นที่ป่าสงวน แต่ถ้าเป็นคนที่มีเงิน พวกเขาก็จะมีทางได้เอกสารมาโดยง่าย"

กรมป่าไม้ยังได้ควบคุมชนิดของบริการต่าง ๆ ที่จะถูกจัดเตรียมให้แก่พื้นที่เขตป่าสงวน ไฟฟ้าไม่มีใช้ในบ้านรวมมิตรจนกระทั่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเยือนหมู่บ้านแห่งนี้ แม้พระองค์ท่านจะไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐ แต่ก็มีอำนาจโดยชอบธรรมที่จะริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ

ผลของการเปลี่ยนแปลงและข้อจำกัดที่มี ส่งผลให้การทำลายป่าไม้ลดน้อยลง แต่ก็เกิดแรงกดดันตามมาในเรื่องที่ดินทำการเกษตรที่ต้องเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร นอกจากการเกิดแล้ว ผู้คนจำนวนมากก็ได้อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน มีผลให้ต้องขยายพื้นที่ทำกิน อัตราการเกิดอย่างหยาบของภาคเหนือคือ 14.83 ส่วนอัตราการตายอยู่ที่ 6.97 อัตราการเติบโตของประชากรที่แท้จริงอยู่ที่ 0.79 แต่ประชากรชาวเขาจะมีอัตราการเกิดสูงกว่าค่าเฉลี่ย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2539) ตัวการสำคัญที่ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นในหมู่บ้านรวมมิตรก็คือ การอพยพย้ายถิ่น จึงทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ โดยกลุ่มแรกเป็นกะเหรี่ยงมาจากแม่โตร มาในช่วงเริ่มแรกหรืออพยพเข้ามาอยู่กับญาติพี่น้องในภายหลัง กลุ่มที่สองเป็นชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ที่เข้ามาค้าขาย

เมื่อ 10-20 ปีที่แล้ว การเติบโตของหมู่บ้านเป็นไปในระดับกลาง ๆ ผู้คนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาเกือบทั้งหมดเป็นกะเหรี่ยงที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแรก ๆ ที่มาอยู่ก่อนซึ่งมาจากแม่โตร ผู้นำก็ให้แต่ละครอบครัวจับจองที่ดินของตัวเองเพื่อใช้ในการทำมาหากิน คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านบรรยายให้ฟังว่า "หลังจากปีแรกผู้นำก็บอกลูกบ้านว่าต้องการให้ทุกคนในที่นี้ไปเลือกที่ดินเพื่อทำมาหากินและใช้ชีวิต ผู้นำจะแบ่งปันที่ดินให้ทุกครอบครัว ๆ ละ 1 ไร่" ผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก็มีความพอใจที่มีบ้านและที่ดินที่แบ่งปันจากญาติพี่น้อง แม้ว่าชาวบ้านจะมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง แต่พวกเขาก็ไม่ใช่เจ้าของที่ดินตามกฎหมาย ชาวบ้านในหมู่บ้านรวมมิตรกลุ่มแรกที่ได้รับเอกสารสิทธิในที่ดิน เกิดขึ้นในราวปี 2530 ปัจจุบันมีครอบครัว 50 ครอบครัว ที่มีที่ดินเป็นของตัวเอง(อย่างถูกต้องตามกฎหมาย) แต่ไม่ใช่กะเหรี่ยงทั้งหมด บางคนเป็นคนไทยพื้นราบ บางส่วนก็เป็นคนที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งมาซื้อที่ดินไว้เพื่ออาศัยอยู่และประกอบอาชีพการงาน อันเป็นงานที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเสียส่วนใหญ่ ในขณะที่คนอื่นใช้สถานที่เป็นจุดพักผ่อนในวันหยุด

บริการพื้นฐานในหมู่บ้านก็เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ ในช่วงนี้ โรงเรียนแห่งแรกเกิดขึ้นในบ้านรวมมิตรเมื่อปี 2518 โดยมีอาสาสมัครจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาช่วยสอน ปัจจุบันโรงเรียนแห่งนี้ดำเนินการโดยรัฐบาลและให้บริการแก่หมู่บ้านรอบ ๆ ด้วย "โบสถ์แห่งแรกสร้างห่างจากที่นี่ 1 กิโลเมตร คนกะเหรี่ยงจะต้องเดินไปโบสถ์ หลังจากนั้นก็ได้เปลี่ยนมาสร้างภายในหมู่บ้านเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา โดยคณะมิชชันนารีจากอเมริกา" มิชชันนารีเหล่านี้ยังคงเข้ามาในหมู่บ้านเป็นประจำเพื่อมอบ เสื้อเชิ้ต ผ้าห่ม มุ้ง และสิ่งของอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตให้กับชาวบ้าน สถานีตำรวจท่องเที่ยวแบบถาวรได้รับการสร้างขึ้นในปี 2526 เจ้าหน้าที่ส่วนมากเป็นคนไทย ตำรวจถูกคาดหวังให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาบางอย่าง เช่น ปัญหาโจรผู้ร้าย ยาเสพติด หรือความขัดแย้ง

1.2 ลักษณะทางกายภาพ

บ้านรวมมิตร หมู่ที่ 2 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 3 กลุ่มบ้าน คือ บ้านรวมมิตร บ้านดอยบ่อ 1 และบ้านดอยบ่อ 2 ซึ่งบ้านดอยบ่อทั้งสองแห่งเป็นกลุ่มบ้านของชาวอาข่า นอกจากนี้แต่ละกลุ่มบ้านก็จะมีโบสถ์เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นของตัวเอง เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านห้วยแม่ซ้าย หมู่ที่ 11 ตำบลแม่ยาว
ทิศใต้	ติดกับแม่น้ำกก
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านห้วยทรายขาว หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ยาว
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านโป่งผำพัฒนา หมู่ที่ 18 ตำบลแม่ยาว

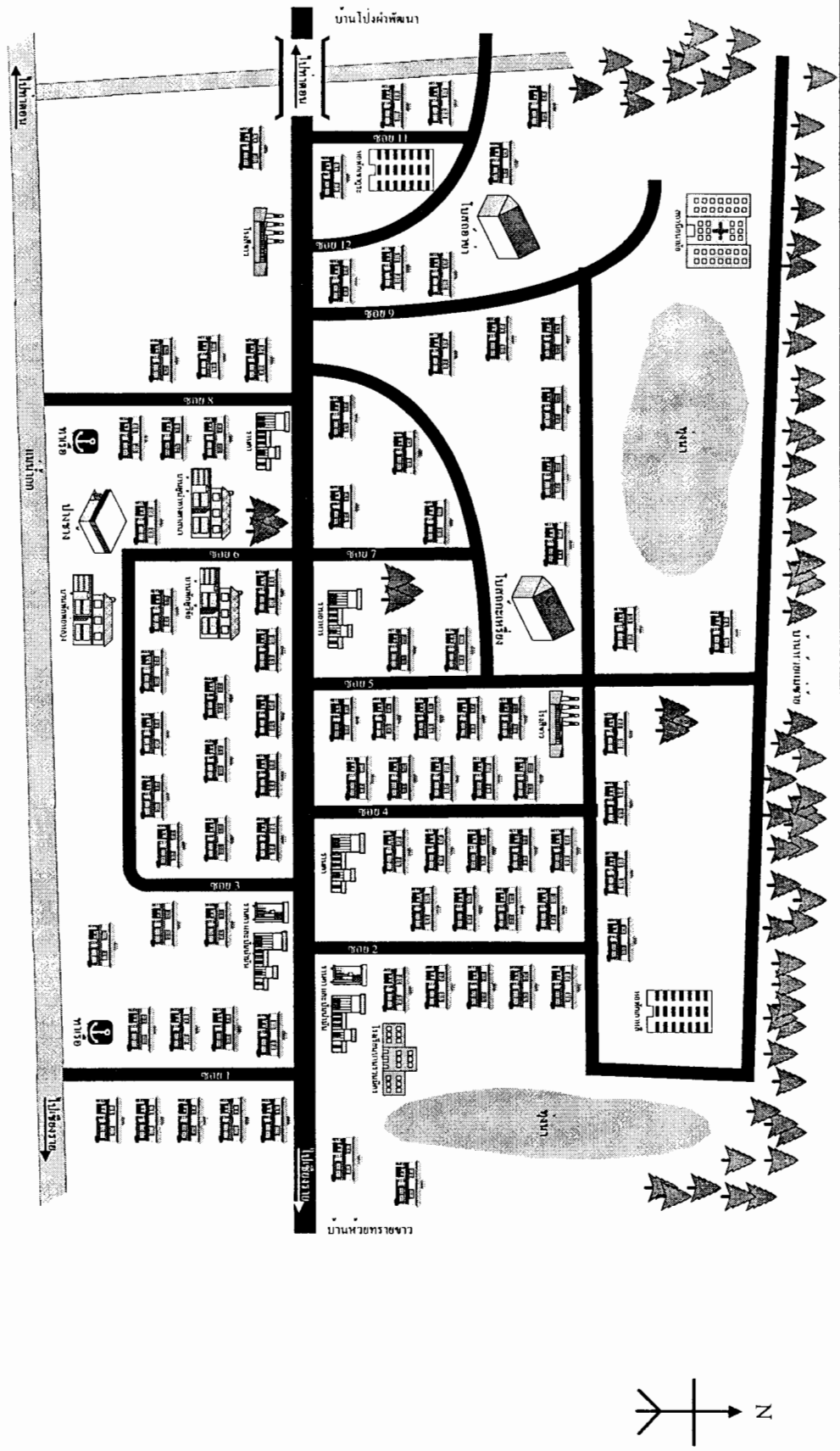

แผนที่ 2 แผนที่บ้านรวมมิตร ปี พ.ศ. 2548

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับหุบเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 480 เมตร โดยภูเขาจะอยู่ด้านทิศเหนือและตะวันตกของหมู่บ้าน ระหว่างหุบเขาก็จะมีที่ราบแคบ ๆ ให้ชาวบ้านใช้ทำนา ตามไหล่เขาก็จะใช้ปลูกข้าวโพดและทำสวนลิ้นจี่ แหล่งน้ำที่สำคัญนอกจากน้ำฝนตามธรรมชาติแล้ว ยังมีแม่น้ำกกไหลจากอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านทางทิศใต้ของหมู่บ้าน และลำสาขาของแม่น้ำกกคือลำห้วยมะแก้วโก๊ะ ไหลผ่านทางตะวันตกของชุมชน

การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านรวมมิตร ทำได้ทั้งโดยทางบกและทางน้ำ ทางบกใช้ถนนลาดยางของรพช. จากตัวเมืองมุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตก เลียบไปตามลำน้ำกก ประมาณ 20 กิโลเมตร ถ้าไม่มีรถส่วนตัวก็สามารถใช้บริการรถสองแถวประจำทางที่จะนำผู้คนไปบ้านรวมมิตรในเวลา 10 นาฬิกา ถ้าออกมาจากหมู่บ้านก็ประมาณ 6 โมงครึ่งถึง 7 โมง ในหนึ่งวันจะมีแค่เที่ยวเดียว หรืออาจจะเหมารถจากตัวเมืองเข้าสู่หมู่บ้านก็ได้ ส่วนทางน้ำสามารถโดยสารเรือบริเวณสะพานแม่ฟ้าหลวงมุ่งหน้าสู่บ้านรวมมิตรได้เช่นเดียวกัน

ในบ้านรวมมิตรมีหลังคาเรือนทั้งสิ้น 369 หลังคาเรือน สามารถแยกออกเป็นแต่ละกลุ่มบ้านได้ดังนี้คือ บ้านรวมมิตร 341 หลังคาเรือน บ้านดอยบ่อ 28 หลังคาเรือน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในหมู่บ้านรวมมิตรแยกตามกลุ่มบ้าน ประจำปี 2548

กลุ่มบ้าน	จำนวนหลังคาเรือน
รวมมิตร	341
ดอยบ่อ	28
รวม	369

ที่มา : สถานีอนามัยบ้านรวมมิตร, 2548

ตั้งแต่บ้านรวมมิตรเปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยและทำมาหากิน ส่งผลต่อจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้ว่าในปี 2547 บ้านโป่งผาพัฒนาจะแยกออกไปตั้งเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่ง จำนวนหลังคาเรือนของบ้านรวมมิตรก็ยังไม่มีทีท่าว่าจะลดลง

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนหลังคาเรือนระหว่างปี 2538-2548

ปี	จำนวนหลังคาเรือน
2538	125
2540	189
2542	350
2548	369

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยาว, 2548

1.3 ลักษณะทางประชากร

ในปัจจุบันประชากรบ้านรวมมิตรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ส่วนที่เหลือเป็นชาวเขาเผ่าอื่นที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในภายหลัง ได้แก่ ชาวเขาเผ่าม้ง อาข่า ลีซู รวมถึงคนไทยพื้นราบ ที่เข้ามาประกอบธุรกิจค้าขาย บางครอบครัวก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านรวมมิตรเลย แต่บางครอบครัวก็ยังเป็นเพียงแค่การอาศัยอยู่ชั่วคราวเท่านั้น จากการรวบรวมข้อมูลของทางการทำให้เราทราบถึงจำนวนประชากรบ้านรวมมิตรว่าเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยในปี 2548 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,512 คน เป็นชาย 811 คน เป็นหญิง 701 คน

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนประชากรบ้านรวมมิตร ปี 2548

กลุ่มบ้าน	จำนวนประชากร (คน)		รวม
	ชาย	หญิง	
รวมมิตร	732	613	1,345
ดอยบ่อ	79	88	167
รวม	811	701	1,512

ที่มา : สถานีอนามัยบ้านรวมมิตร, 2548

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนประชากรบ้านรวมมิตรแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ ปี 2548

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนประชากร		รวม
	ชาย	หญิง	
กะเหรี่ยง	598 (81.69%)	501 (81.73%)	1,099 (81.71%)
อาข่า	94 (12.84%)	74 (12.07%)	168 (12.49%)
ม้ง	30 (4.10%)	29 (4.73%)	59 (4.39%)
อื่น ๆ	10 (1.37%)	9 (1.47%)	19 (1.41%)
รวม	732 (100%)	613 (100%)	1,345 (100%)

ที่มา : ปรับจากสถานีอนามัยบ้านรวมมิตร, 2548 และข้อมูลภาคสนาม

ชาวบ้านรวมมิตรไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม สามารถพูดภาษาไทยและภาษาคำเมืองได้ นอกเหนือจากภาษาของเผ่าตัวเอง ชาวบ้านที่อยู่ในวัยกลางคนลงมาจะพูดภาษาไทยได้ชัดกว่าคนสูงอายุ ส่วนการศึกษาที่เป็นทางการในปัจจุบันนั้น ที่บ้านรวมมิตรมีโรงเรียนที่เปิดสอนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อยู่หนึ่งแห่ง มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 281 คน เป็นเด็กนักเรียนทั้งจากหมู่บ้านรวมมิตรและหมู่บ้านบริวาร รวมถึงหมู่บ้านที่อยู่ถัดออกไป ซึ่งเด็กบางกลุ่มที่บ้านอยู่ห่างไกลก็จะมาพักอาศัยที่หอพักขององค์กรเอกชน เสียค่าใช้จ่ายไม่มาก โดยที่บ้านรวมมิตรมีหอพักสำหรับรองรับเด็กที่บ้านไกลอยู่ 2 แห่ง คือหอพักเกาหลี และหอพักซากุระ

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านรวมมิตร ประจำปี 2548

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน		รวม
	ชาย	หญิง	
อนุบาล 1	-	-	-
อนุบาล 2	22	11	33
อนุบาล 3	-	-	-
ประถมศึกษาปี 1	25	27	52
ประถมศึกษาปี 2	22	15	37
ประถมศึกษาปี 3	30	16	46
ประถมศึกษาปี 4	25	16	41
ประถมศึกษาปี 5	25	15	40
ประถมศึกษาปี 6	17	15	32
รวม	166	115	281

ที่มา : สถานีอนามัยบ้านรวมมิตร, 2548

เมื่อเรียนจบในระดับประถมศึกษาแล้วเด็กบางคนก็อาจออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน ทำมาหากิน บางส่วนก็เข้าไปเรียนหนังสือในตัวเมืองเชียงราย ส่วนมากเด็กที่บ้านรวมมิตรและหมู่บ้านใกล้เคียงจะนิยมไปเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน ตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านน้ำลัด ใกล้กับสะพานแม่ฟ้าหลวง ก่อนเข้าสู่ตัวจังหวัดเชียงราย นักเรียนสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพราะทางโรงเรียนรับเงินอุดหนุนจากทางรัฐบาลอยู่แล้ว ถ้าเป็นการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เด็กในหมู่บ้านรวมมิตรอาจไปเรียนที่โรงเรียนอาชีวะหรือเทคนิคที่มีหลายโรงเรียนในตัวจังหวัด รวมถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย บางครอบครัวอาจส่งลูกไปเรียนไกลถึงกรุงเทพฯก็มี

สำหรับกิจกรรมสันทนาการของชาวบ้านนั้น ถ้าเป็นวัยรุ่นก็จะใช้สนามของโรงเรียนบ้านรวมมิตรเป็นที่นัดพบและเล่นกีฬาร่วมกันในตอนเย็นราว ๆ 17 นาฬิกา โดยผู้ชายจะเล่นฟุตบอลและตระกร้อ ผู้หญิงจะเล่นวอลเล่ย์บอล การเล่นฟุตบอลนี้นอกจากเล่นในตอนเย็นแล้วบางช่วงก็จะมีการจัดแข่งขันฟุตบอลระหว่างหมู่บ้าน ทุกทีมที่มาแข่งต้องเสียค่าสมัครตามที่ได้ตกลงกันไว้ ทีมที่ได้ที่หนึ่ง สอง หรือ สาม ก็จะได้เงินรางวัลที่เก็บจากค่าสมัครไป ช่วงที่แข่งฟุตบอลนี้ บางมุมของโรงเรียนก็จะมีวัยรุ่นชาย-หญิงมานั่งเชียร์คนรู้จักและพูดจาเกี้ยวพาราสีกัน พร้อมกันนั้นก็ซื้อขนมขบเคี้ยวมานั่งกินด้วยกันเป็นที่สนุกสนาน ทางด้านผู้ใหญ่เมื่อกลับมาจากทำเรือกสวนไร่นา ก็จะ

พักผ่อนดูทีวีอยู่กับบ้าน ติดตามข่าวสารบ้านเมืองและดูละคร ซึ่งที่บ้านรวมมิตรรับสัญญาณโทรทัศน์ได้เพียง 3 ช่องเท่านั้นคือ ช่อง 3 ช่อง 9 และ ไอทีวี

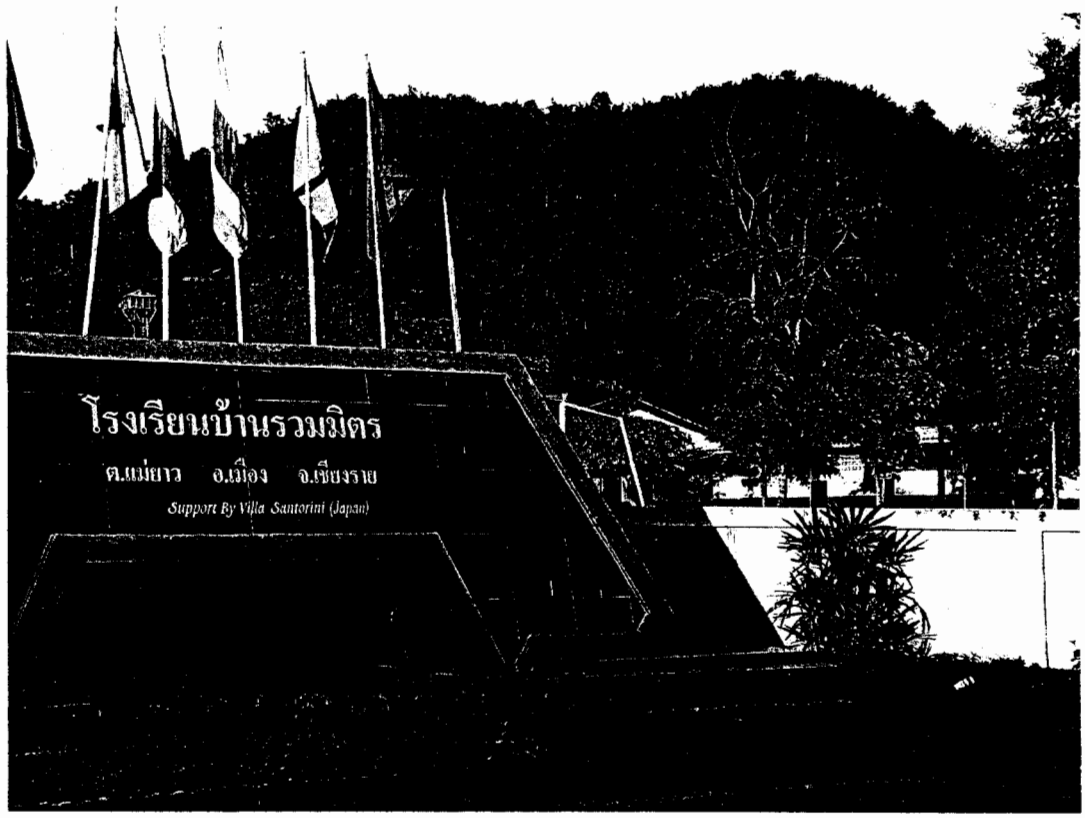

รูปที่ 1 โรงเรียนบ้านรวมมิตร

1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักที่ชาวบ้านทำกันมาตั้งแต่อดีต โดยปลูกทั้งข้าวนาดำและข้าวไร่สำหรับการบริโภคในครัวเรือน รวมถึงการทำไร่ข้าวโพดไร่ขิงไว้จำหน่าย ในป่าใกล้หมู่บ้านก็มีสัตว์ป่าหลายชนิด มีหน่อไม้ มีเห็ด ให้ชาวบ้านใช้ประกอบอาหาร แต่เมื่อปี 2518 การท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้คนส่วนหนึ่งก็เริ่มหารายได้เพิ่ม หันไปทำงานบริการให้กับนักท่องเที่ยว ทำโฮมสเตย์ แต่ปัจจุบันหมู่บ้านรวมมิตรทันสมัยมากขึ้น ไม่มีบรรยากาศแบบดั้งเดิม นักท่องเที่ยวจึงนิยมไปพักค้างในหมู่บ้านบริวารหรือหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในหุบเขา ซึ่งยังคงความเป็นชนเผ่าดั้งเดิมอยู่สูง การทำบ้านพักแบบโฮมสเตย์จึงไม่มีอีกแล้ว บางคนก็หันมาขายของที่ระลึก ค้าขายในชุมชน บางส่วนของผู้คนก็ออกไปทำงานข้างนอก ทั้งที่ตัวเมืองเชียงราย เชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือแม้กระทั่งต่างประเทศ แล้วส่งเงินกลับมาให้ทางบ้าน นาน ๆ จึงจะกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดสักครั้ง เมื่อมองจากแง่มุมของกลุ่มชาติพันธุ์แล้วพบว่า คนกะเหรี่ยงมีอาชีพทางการเกษตรมากกว่ากลุ่มอื่น เพราะเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่เริ่มแรก มีที่ดินเป็นของตนเอง พอถึงฤดูฝนก็ทำไร่ทำนา ทำการ

เพาะปลูก โดยใช้รถไถนาเดินตามเป็นเครื่องจักรช่วยทุ่นแรง แรงงานในการปักดำ เก็บเกี่ยวก็ยังคงใช้แรงงานคนในพื้นที่ มีทั้งการช่วยเหลือกันระหว่างญาติพี่น้อง และจ้างเป็นรายวัน สำหรับการเพาะปลูกดังกล่าว จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าพืชที่ชาวบ้านปลูกกันนอกจากข้าวแล้ว ก็ได้แก่พืชจำพวก ข้าวโพด ลิ้นจี่ ลำไย มะม่วง กล้วย พอเก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จคนกะเหรี่ยงก็หันมาทำอาชีพเสริมทางการท่องเที่ยว เช่น ทอผ้าส่งให้ร้านขายของที่ระลึก รับจ้างขับเรือรับส่งนักท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ม้ง ลีซู และคนไทยพื้นราบนั้นมักประกอบอาชีพค้าขายหรือไม่ก็ขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว ที่นับวันร้านค้าก็จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น

1.5 การเมืองการปกครอง

บ้านรวมมิตรมีสถานภาพเป็นหมู่บ้านหลัก หมู่ที่ 2 อยู่ในความรับผิดชอบของตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยเริ่มแรกบ้านรวมมิตรได้รับให้เป็นหมู่บ้านหลักเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2522 มีนายถวิล กติกา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และมีนายพะทูแฮ กาทูเป็นผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านชื่อนายมานพ เลิศบรรจงขวัญ ทำหน้าที่ดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อประสานงานกับทางราชการ เมื่อมีเรื่องราวที่มีประโยชน์หรือข่าวสารบ้านเมืองจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบหรือมีเรื่องที่จะประชุมปรึกษาหารือ ก็จะประกาศผ่านทางเสียงตามสาย ซึ่งหอกระจายข่าวจะอยู่ที่โบสถ์กะเหรี่ยง ตอนกลางของหมู่บ้าน นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังเป็นคนหาวิธีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายใต้อาณาเขตของหมู่บ้านเดียวกัน

ผู้ใหญ่บ้านจะมีคนช่วยเหลือหน้าที่การงานที่เรียกว่าผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอีก 4 คน ทำงานในตำแหน่งที่แตกต่างกัน โดยฝ่ายผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองมี 2 ท่านคือ นายเสน่ห์ วารา และ นายอุทัย ทาเรเค อีก 2 คนเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายป้องกันและปราบปราม คือ นายปอแฮ อาเมาะ และนายทองดี อาเมาะ มีนโยบายเร่งด่วนที่ได้มาจากอำเภอ 5 เรื่องด้วยกัน เป็นการแก้ปัญหาความยากจน แก้ปัญหายาเสพติด ป้องกันไข้หวัดนก ปราบปรามผู้มีอิทธิพล ภัยแล้งและการรักษาสิ่งแวดล้อม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้งสี่คนเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ทำให้มองเห็นได้ว่าคนกะเหรี่ยงเป็นผู้กุมอำนาจในทางการปกครอง เพราะจำนวนประชากรกะเหรี่ยงมีมากกว่าเผ่าอื่น ทำให้เมื่อมีการเลือกตั้งเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจึงเป็นชาวกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ตาม

นอกจากการปกครองแบบทางการแล้ว ในหมู่บ้านยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อแบ่งเบาภาระงานผู้ใหญ่บ้านและทีมงาน เช่น คณะธรรมกิจที่ทำหน้าที่ทางด้านศาสนา มีหัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรมเรียกว่า “ศิษยาภิบาล” แต่ชาวบ้านเรียกว่า “อาจารย์” มีหน้าที่คอยดูแลเรื่องกิจกรรมทางศาสนา เมื่อถึงวันอาทิตย์ที่ทุกคนที่นับถือศาสนาคริสต์ต้องขึ้นโบสถ์ หรือในพิธีในวันคริสต์มาส คณะกรรมการชุดนี้ก็จะเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของงาน

นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่จะคอยทำหน้าที่ดูแลป่าไม่ให้มีคนเข้าไปหาผลประโยชน์จนเกินควร กล่าวคือ ในด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากชุมชนประมาณ 3 กิโลเมตร จะเป็นพื้นที่ของป่าชุมชนและถัดออกไปก็จะเป็นพื้นที่ป่าสงวน สำหรับป่าชุมชนเกิดขึ้นเมื่อปี 2538 ในเขตนี้ชาวบ้านสามารถนำไม้มาสร้างบ้านได้ แต่ต้องแจ้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนก่อน ส่วนหน่อไม้นั้นถ้าเอามาบริโภคเพียงแต่น้อยก็สามารถทำได้ แต่ถ้าเอามากหรือเอาไปขายจะห้ามเด็ดขาด ใครฝ่าฝืนในขั้นแรกก็จะโดนว่ากล่าวตักเตือน ถ้าทำผิดซ้ำอีกก็จะปรับเอาเงินเข้าหมู่บ้าน เพื่อนำไปใช้ทำแนวกันไฟ จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ เขตหวงห้ามในหมู่บ้านยังมีอีกหนึ่งเขตคือเขตห้ามจับสัตว์น้ำ ระยะทาง 1 กิโลเมตรตามลำน้ำกกของชุมชนบ้านรวมมิตร เรื่องนี้ได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี 2538 เช่นเดียวกัน โดยการสนับสนุนของเครือข่ายลุ่มน้ำกก ถ้ามีคนลักลอบจับปลา เช่น ตกปลา ทอดแห จะปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อปลา 1 ตัว แต่ถ้าเป็นการเบื่อปลา ช็อตปลา จะปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อปลา 1 ตัว แล้วส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีตามกฎหมาย และปัจจุบันมีเสียงจากชาวบ้านบอกมาว่า “ก็ยังมีคนลักลอบจับปลาอยู่แต่จับไม่ได้ว่าเป็นใคร”

1.6 ศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรม

ได้กล่าวมาบ้างแล้วว่าชาวบ้านบ้านรวมมิตรทั้งกะเหรี่ยง อาข่า และม้งบางส่วน จะนับถือศาสนาคริสต์ ส่วนศาสนาพุทธนั้นนับถือกันในหมู่คนม้งที่อพยพมาอยู่ใหม่และคนไทยพื้นราบไม่กี่หลังคาเรือน แต่ก่อนบ้านรวมมิตรมีโบสถ์เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแค่แห่งเดียว ที่ดำเนินการโดยคนกะเหรี่ยง ต่อมาเมื่อมีคนอาข่ามาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับอาข่าที่สูงอายุก็ฟังบทสวดที่เป็นภาษากะเหรี่ยงและภาษาไทยไม่เข้าใจ ชาวอาข่าจึงแยกตัวออกไปตั้งโบสถ์อยู่อีกแห่งหนึ่ง โดยเป็นที่ดินของชาวบ้านที่ให้ใช้ประกอบพิธีกรรมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ จนถึงกลางปี 2548 พี่น้องอาข่าก็ได้รวมเงินกันซื้อที่ดินและปลูกสร้างโบสถ์ที่แข็งแรงถาวรกว่าเก่า และย้ายไปประกอบพิธีกรรมที่โบสถ์นั้นในเดือนธันวาคมของปีเดียวกัน ส่วนวัดหรือสำนักสงฆ์นั้นไม่มีในหมู่บ้าน ที่ใกล้ที่สุดก็คือสำนักสงฆ์ของบ้านโป่งผำพัฒนา ซึ่งอยู่ถัดจากบ้านรวมมิตรไปทางทิศตะวันตกราว 5 กิโลเมตร

ทางด้านโบสถ์ของชาวกะเหรี่ยงนั้นตั้งอยู่บนเนินตรงกลางของหมู่บ้าน ตัวโบสถ์สร้างอย่างมั่นคงถาวรก่ออิฐฉาบปูน หลังคามุงสังกะสี เป็นอาคารชั้นเดียว หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านหน้าโบสถ์จะติดรายนามคณะกรรมการบริหารโบสถ์ให้คนที่ผ่านไปมาได้ทราบ นอกจากนี้ภายในบริเวณโบสถ์ยังมีอาคารอีกหนึ่งหลังที่ใช้สำหรับเวลามีงานประชุมของหมู่บ้าน หรือประชุมของทางราชการกับผู้นำชุมชน

ในเรื่องของวัฒนธรรมนั้น ชีวิตของชาวบ้านมักจะผูกพันอยู่กับศาสนาคริสต์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่จึงเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ที่เห็นได้ง่ายสุดก็คือวันอาทิตย์ที่ผู้คนส่วนมากจะเข้าโบสถ์ในช่วงเวลา 10 โมงเสร็จพิธีก็เกือบบ่ายโมงแล้ว ผู้คนที่ไปมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คน

สูงอายุ ผู้ชาย และผู้หญิง แต่ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงและเด็ก บางคนก็จะถือพระคัมภีร์ที่เนื้อหาเขียนด้วยภาษากะเหรี่ยงไปด้วย เพื่อใช้อ่านและสรรเสริญพระเจ้าที่พวกเขาศรัทธา ในวันอาทิตย์ที่ชาวบ้านเข้าโบสถ์ หมู่บ้านจะเงียบกว่าวันอื่น ๆ ห้ามขายอาหาร ห้ามเปิดร้านขายของ วันนี้ต้องเอาใจเข้าหาพระเจ้าเท่านั้น

งานพิธีอีกอย่างที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านก็คืองานวันคริสต์มาส ซึ่งตรงกับวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี ก่อนหน้าวันงาน 2-3 วัน ชาวบ้านบางส่วนก็จะประดับตกแต่งหน้าบ้านตัวเองด้วยไฟสี ดวงเล็ก ๆ มีทั้งสีส้ม สีเขียว สีเหลือง โดยในวันที่ 23-34 ธันวาคม ชาวบ้านก็จะออกไปร้อยเพลงอวยพรให้กับบ้านหลังต่าง ๆ ในตอนกลางคืน เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 2 ทุ่ม ชาวบ้านนับร้อยได้รวมตัวกันสร้างความคึกคักให้กับชุมชน วัยรุ่นชายก็จะถือโอกาสนี้ในการเกี้ยวพาราสีหญิงสาวที่ตนชอบ บางกลุ่มก็จะจับกลุ่มกันกินเหล้าภายหลังจากที่ร้องเพลงอวยพรไปแล้ว 2-3 หลังคาเรือน การร้องเพลงอวยพรก็จะมีกลุ่มผู้นำอยู่ 4-5 คน เป็นต้นเสียงและร้องเพลงไปจนหมดทุกบ้าน เมื่อร้องเพลงอวยพรเป็นภาษากะเหรี่ยงเสร็จก็กล่าวลงท้ายเป็นภาษาไทยว่า “ขอให้ท่านจงมีความสุขในวันคริสต์มาสและปีใหม่นี้ด้วยเทอญ” จากนั้นเจ้าของบ้านก็จะนำขนม ผลไม้ ที่ซื้อเตรียมไว้ตั้งแต่หัวค่ำมาให้กิน รวมทั้งบริจาคสิ่งของและเงินเข้าโบสถ์ด้วย เมื่อดึกขึ้นชาวบ้านที่ร่วมอวยพรก็จะเริ่มลดจำนวนลงทุกที พอห้าทุ่มก็เหลือผู้คนอยู่ประมาณ 50 คน ร้องเพลงอวยพรให้จนครบทุกบ้าน เวลาก็ล่วงเข้าสู่ตีหนึ่งของวันใหม่แล้ว

พอถึงวันงานซึ่งในปี 2548 วันคริสต์มาสตรงกับวันอาทิตย์พอดี ชาวบ้านก็เข้าไปทำพิธีในโบสถ์กันตอน 10 โมง เสร็จแล้วก็รับประทานอาหารร่วมกันภายในบริเวณโบสถ์นั่นเอง อาหารที่รับประทานร่วมกันทำมาจากหมูที่ใช้เงินของโบสถ์ซื้อและฆ่าชำแหละตั้งแต่เมื่อคืน ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีในโบสถ์วันนี้มีเป็นจำนวนมาก บ้างก็ใส่ชุดประจำเผ่า บ้างก็ใส่ชุดธรรมดาที่หาซื้อได้จากท้องตลาดทั่วไป แรงงานที่ใช้ในการเสิร์ฟอาหาร เสิร์ฟน้ำ ล้างจาน ชาม ก็คือวัยรุ่นและกลุ่มแม่บ้าน ต่างคนต่างก็ทำหน้าที่ของตนอย่างขยันขันแข็ง สำหรับพิธีในตอนกลางคืนเริ่มในเวลาทุ่มครึ่งที่โบสถ์ โดยมีการจัดเวทีสำหรับการแสดงและเต็นท์สำหรับผู้มาร่วมงานไว้เรียบร้อยแล้ว บนเวทีจะเริ่มต้นด้วยการถวายเพลงให้แก่พระเจ้า ทั้งภาษาไทยและภาษาประจำเผ่า ทุกคนที่ขึ้นไปร้องเพลงและแสดงจะใส่ชุดประจำเผ่าของตัวเอง ส่วนคนที่มาร่วมงานประมาณ 200 คนนั้นครึ่งหนึ่งก็จะใส่ชุดประจำเผ่า ต่อมาก็เป็นการทำพิธีของผู้นำทางศาสนา ตามมาด้วยการแสดงของกลุ่มเด็ก กลุ่มเยาวชน และกลุ่มอื่น ๆ ระหว่างงานก็จะมีการแจกของขวัญเป็นของใช้ในครัวเรือน เช่น แป้ง สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน เป็นต้น พอเที่ยงคืนก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

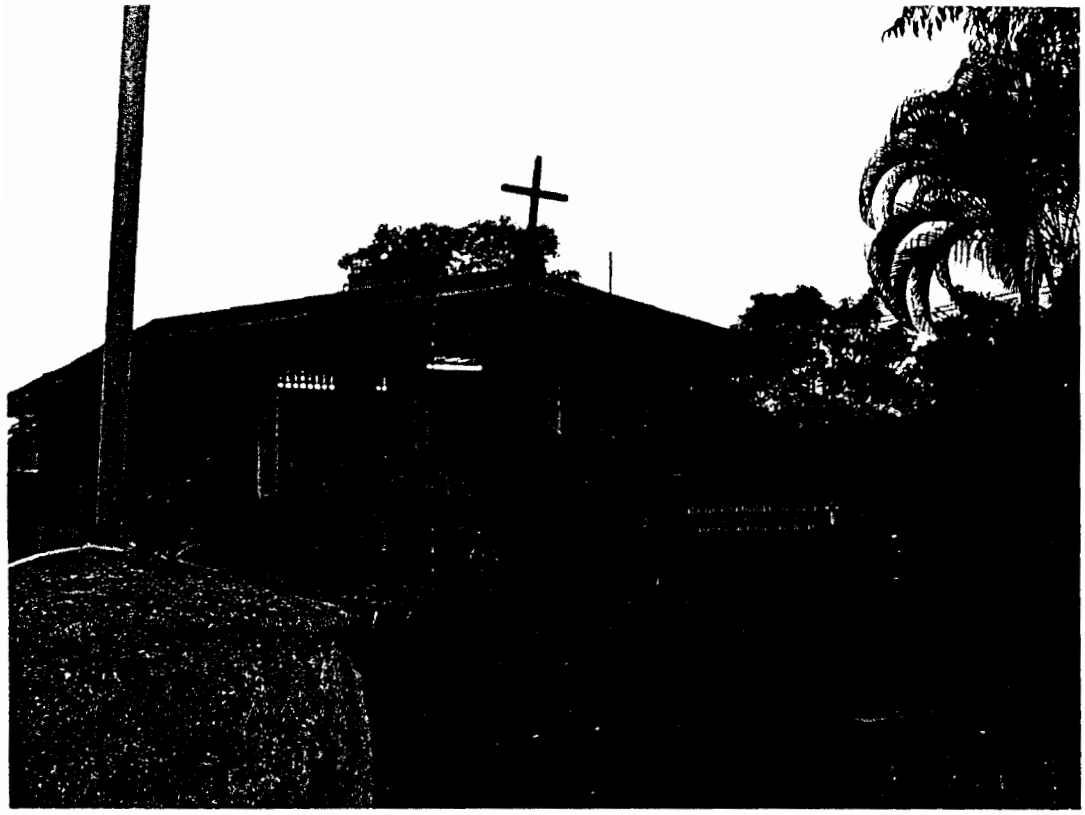

รูปที่ 2 โบสถ์กะเหรี่ยงบ้านรวมมิตร

แม้กระทั่งการจัดงานวันช้างซึ่งจัดขึ้นในทุกวันที่ 13 มีนาคม ของทุกปี ก็มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก่อนที่จะมีการรื่นเริง งานวันนี้เป็นเทศกาลหรืองานพิธีของชุมชน แม้จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมงานบ้าง แต่ชาวบ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นตัวแสดงหลักของงานนี้ ซึ่งในปี 2549 นี้เป็นการจัดงานครั้งที่ 5 แล้ว แต่ก่อนควาญช้างที่ประกอบกิจการท่องเที่ยวต้องนมัสการพระเจ้าร่วมกัน 1 ครั้ง ในหนึ่งปี ต่อมาในสมัยนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เลือกวันที่ 13 มีนาคม เป็นวันช้างไทย ทางชมรมปางช้างจึงได้เลือกวันที่ 13 มีนาคม เป็นวันนมัสการพระเจ้าของทางชมรม งานครั้งแรกจัดไม่ใหญ่แต่ก็มีชาวบ้านเข้าร่วม ปีหลัง ๆ ก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านมากขึ้น ทางโรงเรียนบ้านรวมมิตรและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยาวก็เข้าร่วมเป็นเจ้าภาพจัดงาน มีมติให้จัดงานให้ใหญ่โตเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ก่อนวันงานทางคณะกรรมการหมู่บ้านก็จะขอแรงให้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนส่งตัวแทน 1 คน ไปช่วยกันเตรียมงานที่โรงเรียนบ้านรวมมิตร เช่น กางเต็นท์ จัดบอร์ด จัดเก้าอี้ ทำชิงช้าอาข่า เป็นต้น พอถึงวันงาน ในตอนเช้าของวันที่ 13 มีนาคม เวลาประมาณ 8.00 น. ชาวบ้านก็จะแต่งตัวด้วยชุดประจำเผ่าของตัวเองเข้าไปร่วมขบวนพาเหรด ที่ตั้งอยู่ด้านท้ายของหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันแล้ว ขบวนก็เริ่มเคลื่อนตัวสู่สนามโรงเรียนบ้านรวมมิตร ซึ่งปี 2549 มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมเพียง 3 กลุ่มคือ กะเหรี่ยง อาข่า และม้ง ส่วนในปีก่อน ๆ จะมีกลุ่มลาหู่และไทยลื้อเข้าร่วมด้วย แต่ในปีนี้เนื่องจากหมู่บ้านที่กลุ่ม

ลาหู่และไทยลื้ออาศัยอยู่ได้แยกตัวออกไปตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ จึงไม่ได้เข้ามาร่วมในขบวนด้วย แต่ส่งตัวแทนมาร่วมแสดงศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่าที่สนามโรงเรียน การเดินขบวนของชาวบ้านที่ทุกคนแต่งตัวด้วยชุดประจำเผ่า ทำให้เป็นที่ตื่นตาตื่นใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนหมู่บ้านในตอนเช้า ประกอบกับในวันนี้ทางปางช้างได้งดให้บริการนั่งช้างหนึ่งวัน เพื่อให้ช้างได้เข้าร่วมงานและพักผ่อนเมื่อเสร็จพิธีแล้ว นักท่องเที่ยวก็จะถ่ายรูปถ่ายวิดีโอเก็บไว้ แต่เนื่องจากมีเวลาไม่นาน นักท่องเที่ยวก็ไม่ได้อยู่ร่วมจนพิธีเสร็จ เมื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเสร็จแล้ว ก็จะมีการแสดงทางวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่า บางชนเผ่าที่คนในหมู่บ้านไม่เก่งเรื่องการแสดงวัฒนธรรมของตนเองก็จะไปนำญาติพี่น้องที่อยู่ต่างอำเภอมาแสดงแทน จากนั้นก็จะให้ช้างกินอาหารจำพวกอ้อย กล้วย มะละกอ ข้าวโพด เป็นต้น เรียกว่า “ขันโตกช้าง” บ้าง “บุฟเฟ่ต์ช้าง” บ้าง พิธีในช่วงเช้าก็เสร็จในตอนเที่ยงวัน ตอนเย็นก็มีการแสดงคอนเสิร์ตของนักร้องที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่เวทีสนามโรงเรียนบ้านรวมมิตร ชาวบ้านทั้งหญิงชาย เด็ก ผู้ใหญ่ วัยรุ่นก็ไปร่วมงานกันมากมาย ภายในบริเวณงานก็มีร้านค้ามาขายขนมขบเคี้ยว น้ำอัดลม ลูกชิ้นทอด บรรยากาศก็เหมือนงานวัดตามชนบท แต่ภาษาที่ใช้ส่วนมากจะเป็นภาษาของชนเผ่า ที่สอดแทรกด้วยภาษาไทยคำเมืองบ้างเป็นบางโอกาส คอนเสิร์ตนี้เสร็จในเวลาเที่ยวคืน ทุกคนก็แยกย้ายกันกลับบ้าน เป็นการเสร็จสิ้นงานวันช้างอย่างแท้จริง แล้วปีหน้าภาพเหตุการณ์ที่คล้ายกันนี้ก็จะบังเกิดขึ้นอีกครั้งในบ้านรวมมิตร

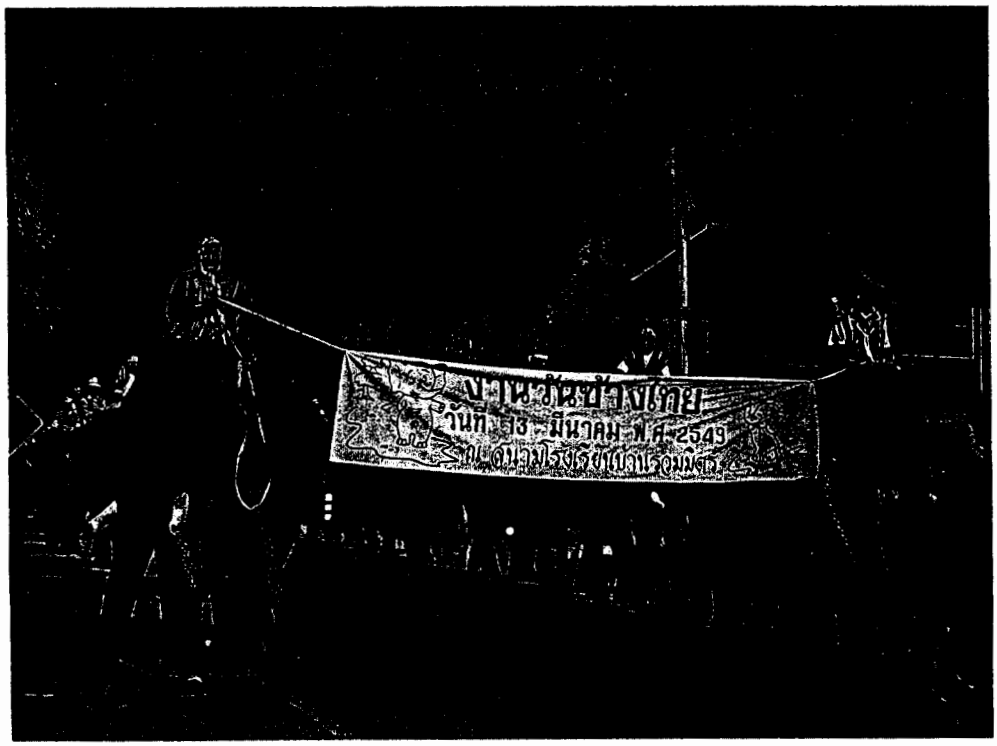

รูปที่ 3 งานวันช้างไทย

ขบวนพาเหรดของหญิงกะเหรี่ยง

ขบวนพาเหรดของกลุ่มม้ง

การแสดงของเผ่าอาข่า

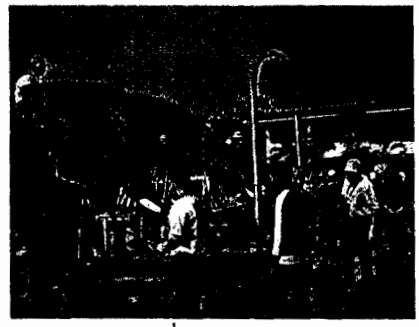

อีกมุมหนึ่งของขันโตกช้าง

ช้างกินอาหารที่เตรียมไว้

การแสดงของกลุ่มกะเหรี่ยง

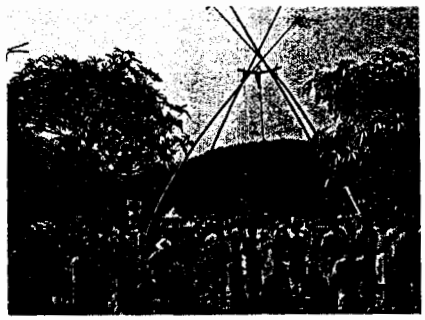

ชาวบ้านกับการโล้ชิงช้าอาข่า

การแสดงของกลุ่มม้ง

รูปที่ 4 บรรยากาศงานช้างของหมู่บ้าน

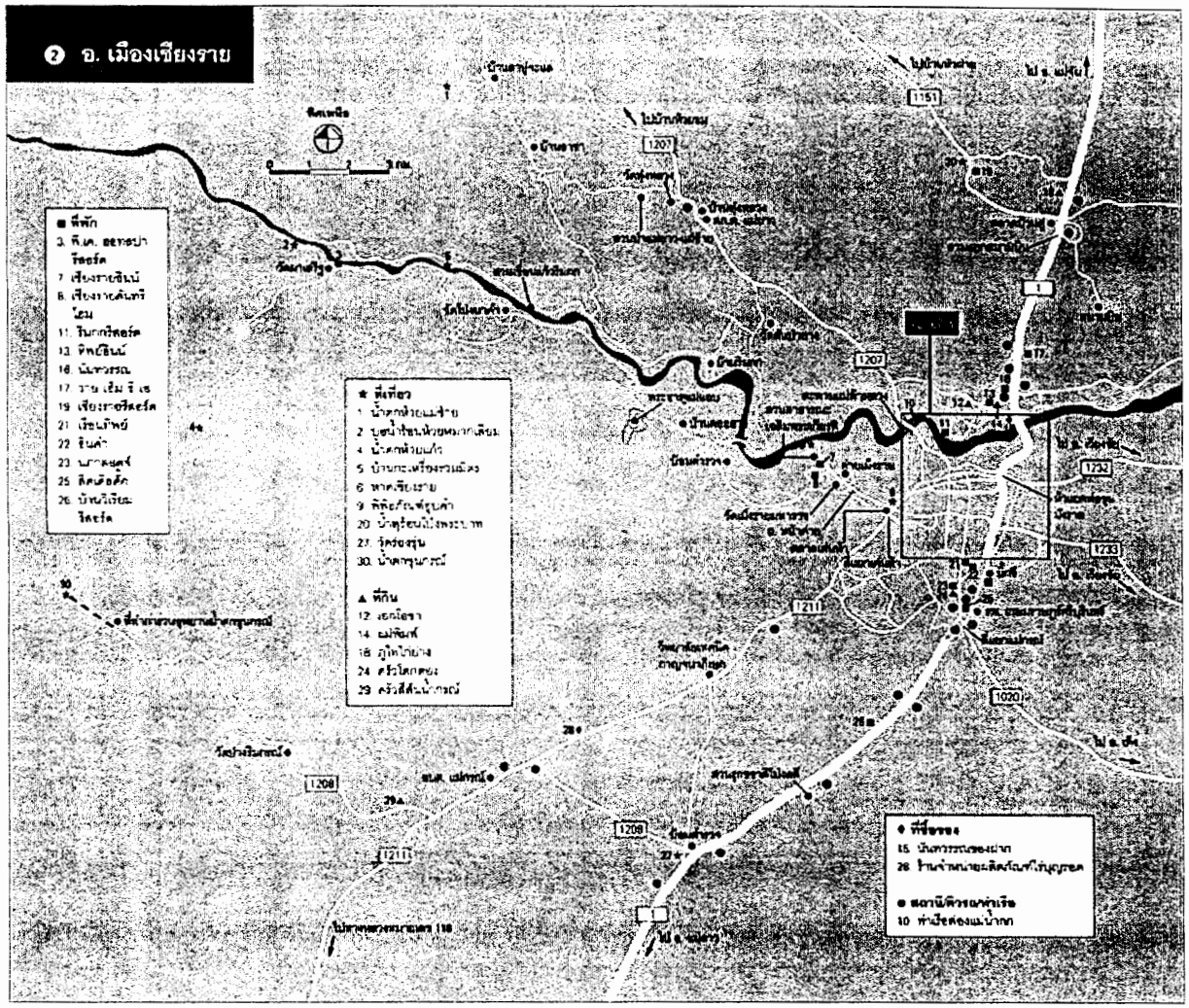

แผนที่ 3 แผนที่อำเภอเมืองเชียงรายและเส้นทางสู่บ้านรวมมิตร

2. สิ่งดึงดูดความสนใจของท้องถิ่น

จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายที่ดึงดูดผู้คนจากทั่วทุกภาคของไทย และทั่วทุกภูมิภาคของมุมโลกให้มาเยือน ในจำนวนนั้นก็รวมหมู่บ้านชาวเขาเข้าไว้ด้วย เนื่องจากว่าเชียงรายมีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ จึงสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ โดยมีวัฒนธรรม วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยภูเขา จึงเกิดทัศนียภาพที่น่ามอง ทั้งหลายเหล่านี้จึงก่อให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวขึ้นในจังหวัดเชียงราย

บ้านรวมมิตรเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดเชียงรายที่มีนักท่องเที่ยวเลือกที่จะมาเยือน ทั้งนี้เพราะบ้านรวมมิตรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน เมื่อมีการค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายผ่านทางอินเตอร์เน็ต ก็จะพบโปรแกรมแนะนำการท่องเที่ยวที่รวมบ้านรวมมิตรไว้บนเส้นทางแห่งความสนุกเสมอ ซึ่งคนที่มาเที่ยวจำนวนมากในแต่ละปีนั้นก็มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เนื่องจากไม่มีการควบคุมเรื่องการเข้าสู่หมู่บ้านของนักท่องเที่ยว เราจึงไม่รู้จำนวนที่แน่นอนของคนที่มาเยือน แต่จากการรวบรวมของตำรวจท่องเที่ยวและคนที่ทำงานเกี่ยวกับปางช้างในหมู่บ้าน ก็พอจะชี้ให้เห็นถึงขนาดของนักท่องเที่ยวที่เลือกมาหมู่บ้านแห่งนี้

เมื่อการเดินป่าเริ่มขึ้นในภูมิภาคนี้ระหว่างช่วงกลางทศวรรษ 2510 นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาถึงหมู่บ้านรวมมิตรได้ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวว่า กลุ่มของนักเดินป่าโดยปกติกลุ่มหนึ่งจะมี 5-6 คน เมื่อรวมทั้งหมดแล้ว ภายในหนึ่งเดือนจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมดประมาณ 20 คน แต่ในเดือนพฤศจิกายน 2548 มีนักท่องเที่ยวกว่า 3,500 คนมาเยือนบ้านรวมมิตร ในจำนวนนี้มีนักท่องเที่ยวกว่า 2,500 คน ที่ใช้บริการขี่ช้าง การท่องเที่ยวในหมู่บ้านเหล่านี้จะเป็นช่วง ๆ ตามฤดูกาล และจำนวนผู้มาเยือนก็จะขึ้น ๆ ลง ๆ โดยรวมแล้วเดือนพฤศจิกายนจะมีนักท่องเที่ยวมาเยือนในระดับกลาง ๆ ชาวบ้านอธิบายว่า "เดือนกรกฎาคมและสิงหาคมจะมีนักท่องเที่ยวมาก ส่วนเดือนมีนาคม เมษายน พฤษภาคม และกันยายน จะมีนักท่องเที่ยวน้อยสุด" ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะมาช่วงที่เป็นวันหยุดระยะยาว ส่วนคนไทยจะไม่มาช่วงหน้าฝน ซึ่งก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวแตกต่างกัน และถ้าเทียบปี 2548 กับปีก่อน ๆ แล้ว จำนวนผู้มีเยือนได้ลดลง "อาจเป็นเพราะเรื่องปัญหาภาคใต้ ภัยสึนามิ" ชาวต่างประเทศต่างหวาดกลัวจึงทำให้บางส่วนไม่ตัดสินใจมาเมืองไทย ทั้งนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเยือนบ้านรวมมิตร อยากจะมีประสบการณ์ในวัฒนธรรมของชาวเขา เช่น กะเหรี่ยง อาข่า และดูสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ หมู่บ้าน ที่ประกอบด้วยภูเขาและป่าไม้ สองอย่างนี้เป็นจุดศูนย์กลางหรือจุดสำคัญในการดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว

2.1 วิถีชีวิตชนเผ่าและทัวร์ช้าง : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

นักท่องเที่ยวที่มาเยือนบ้านรวมมิตร ได้รับการคาดหมายว่าจะมาดูการแต่งกาย เสื้อผ้าที่มีสีสัน ลิ้มลองกับอาหารที่แปลก ๆ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง และอื่น ๆ นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะมองการดำเนินชีวิต (lifestyle) ของชาวเขาในฐานะที่มีความแตกต่างและแปลกประหลาด (exotic) บริษัททัวร์หลายบริษัทและนักท่องเที่ยวแบบปัจเจกจำนวนมากได้พิจารณาหมู่บ้านชาวเขาว่าเป็นโอกาสที่จะได้เห็น ได้สัมผัสคนอื่นที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย (Cohen, 1998) หมู่บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตรเป็นสถานที่หนึ่งสำหรับนักท่องเที่ยว ที่จะเติมเต็มจุดประสงค์ดังกล่าว ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนน้อยที่มองว่าชาวเขา เป็นจุดดึงดูดเบื้องต้นของภาคเหนือของประเทศไทย เพราะข้อจำกัดในเรื่องเวลาที่ใช้ในหมู่บ้าน จึงดูเหมือนว่าผู้คนชาวเขาจะเป็นจุดดึงดูดลำดับที่สองที่นักท่องเที่ยวเลือกดู ระหว่างที่อยู่ในภาคเหนือ ดังนั้นนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงมาเพื่อจะดูวัดแบบพุทธ วัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม

บ้านรวมมิตรได้นำเสนอโอกาสที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยเฉพาะคนกะเหรี่ยง มันเป็นสถานที่หรือหมู่บ้านที่แท้จริงที่มีผู้คนอาศัยและทำงานอยู่ นักท่องเที่ยวจะเดินผ่านเข้าไปในหมู่บ้าน มองดูและถ่ายรูปกับชาวกะเหรี่ยง ชาวอาข่า เป็นต้น ขณะที่พวกเขากำลังทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทางด้านชาวบ้านก็จะประกอบกิจกรรมที่เป็นประเพณีประจำเผ่าให้นักท่องเที่ยวได้ชม เช่น การทอผ้า โดยผู้หญิงกะเหรี่ยงบางคนจะสาธิตการทอผ้าตามหน้าบ้านหรือหน้าร้านของตัวเอง ขณะที่การกระทำเช่นนี้เป็นการแบ่งปันทางวัฒนธรรมให้คนอื่นได้เห็น แต่ชาวบ้านก็หวังเช่นกันว่านักท่องเที่ยวจะซื้อของที่ระลึกบ้าง อันได้แก่ เข็มขัดถัก กระเป๋าและผ้าพันคอ

นักท่องเที่ยวบางกลุ่มจะเดินทางออกนอกหมู่บ้านเพื่อดูกิจกรรมการทำนาของชาวกะเหรี่ยง โดยจะมีการถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอชาวนาในขณะที่พวกเขาเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือเก็บเกี่ยวข้าว นักท่องเที่ยวเหล่านี้จะพยายามสื่อสารกับคนกะเหรี่ยงที่ยินดีให้พวกเขาเข้าไปในท้องทุ่ง เพื่อจะทำกิจกรรมของชาวบ้านด้วยมือตัวเอง ระหว่างที่เข้ามาในหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวบางคนที่มาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ก็จะมีโอกาสพูดคุยกับผู้คนชาวกะเหรี่ยง นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กจะมีโอกาสมากกว่า เพราะพวกเขามีช่องทางที่จะเข้าถึงมัคคุเทศก์ได้ดีกว่า เพื่อที่จะแปลเรื่องราวต่าง ๆ ระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้คนท้องถิ่น ในกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ การสื่อสารเช่นนี้มักจะไม่ค่อยเกิดขึ้น เพราะพวกเขามักมีเวลาน้อยเนื่องจากโปรแกรมการท่องเที่ยวที่อัดแน่นในแต่ละวัน ชาวบ้านคนหนึ่งได้บอกว่าเขารู้สึกพอใจที่ได้มีโอกาสแบ่งปันเรื่องราวของชนเผ่า เรื่องราวของตัวเอง ให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจได้ฟัง "นักท่องเที่ยวจะมีมัคคุเทศก์มาพูดกับผม มัคคุเทศก์รู้จักผมและนำนักท่องเที่ยวมาหาผม เพื่อให้ผมเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟัง ผมพอใจเป็นอย่างมากที่ได้เล่าเรื่องราวของตัวเองให้คนอื่นฟัง"

ในบ้านรวมมิตรยังมีวัฒนธรรมอีกอย่างที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของที่นี่ ที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้บริโภค นั่นก็คือทัวร์ช้าง กิจกรรมนี้เป็นการปฏิบัติทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของ

ชาวกะเหรี่ยง ซึ่งจะทำให้รู้สึกตื่นเต้นสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่เคยนั่งบนหลังช้างมาก่อน ในจำนวนชาวเขาหลายเผ่ามีเพียงกะเหรี่ยงเท่านั้นที่เลี้ยงช้างและควบคุมช้างได้ ชาวกะเหรี่ยงจะใช้ช้างทำงานในป่าและใช้ในการขนส่งสิ่งของต่าง ๆ มาเป็นเวลาหลายปี แต่เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น และรัฐบาลก็สั่งให้มีการปิดป่าห้ามทำอุตสาหกรรมป่าไม้ จึงนำช้างมาใช้ในการท่องเที่ยว

บริเวณที่ทำการของทัวร์ช้างหรือที่เรียกว่า "ปางช้าง" จะอยู่ติดกับแม่น้ำกก ทางทิศใต้ของหมู่บ้านอยู่ด้านในสุดของซอย 6 โดยเปิดเป็นชมรมในชื่อ "ชมรมช้างกะเหรี่ยงรวมมิตร" เปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 7 นาฬิกา ถึง 16 นาฬิกา แต่ถ้าจะจองนั่งช้างก่อนเวลา 7 นาฬิกาก็สามารถทำได้ ปัจจุบันชมรมช้างกะเหรี่ยงรวมมิตรมีช้างทั้งหมด 31 เชือก ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ตอนเช้าเวลาประมาณ 6 นาฬิกา ควาญช้างก็จะเริ่มทยอยนำช้างมารวมตัวกันที่ปางช้าง รอให้นักท่องเที่ยวใช้บริการ โดยมีการเรียงลำดับคิวก่อนหลัง แต่ถ้ามีนักท่องเที่ยวแล้วลำดับแรกยังไม่มาก็ให้เป็นโอกาสของลำดับถัดไป สำหรับเส้นทางการเดินของช้างที่ถูกนำเสนอให้นักท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับจำนวนเวลาที่จะนั่งหรือสถานที่ที่จะไป

ตารางที่ 8 แสดงการนั่งช้างในหมู่บ้านรวมมิตร

การนั่งช้าง	ราคา
รวมมิตร ถึง หมู่บ้านเมี่ยน : ห้วยแม่ซ้าย	600 บาท / ช้าง 1 เชือก (2 คน)
รวมมิตร ถึงหมู่บ้านลาหู่ : ยาฟู	600 บาท / ช้าง 1 เชือก (2 คน)
รวมมิตร ถึงหมู่บ้านลาหู่ : จะทอ	400 บาท / ช้าง 1 เชือก (2 คน)
รวมมิตร ถึงหมู่บ้านลาหู่ : จะต่อ	500 บาท / ช้าง 1 เชือก (2 คน)
เที่ยวในหมู่บ้านรวมมิตร	100 บาท / ช้าง 1 เชือก (2 คน)
นั่งช้าง 20 นาที รอบหมู่บ้าน (รอบเล็ก)	150 บาท (2 คน)
นั่งช้าง 30 นาที รอบหมู่บ้าน (รอบใหญ่)	200 บาท (2 คน)
นั่งช้าง 1 ชั่วโมง รอบหมู่บ้าน (ปีนเขา-ลงน้ำ)	400 บาท (2 คน)
นั่งช้าง 2 ชั่วโมง รอบหมู่บ้าน (เข้าไปในป่าลึก)	500 บาท (2 คน)

การนั่งช้างจะไล่จากเวลาที่สั้นที่สุดคือ 20 นาที ช้างจะเดินผ่านหมู่บ้านรวมมิตรแล้ววกกลับมาที่ปางช้าง โดยทุกเที่ยวก่อนที่จะถึงปางช้างจะต้องเดินลงไปในแม่น้ำกกด้วย ยกเว้นช่วงที่แม่น้ำกกมีปริมาณน้ำมาก หรือถ้าจะนั่งช้างเป็นชั่วโมงหรือหลายชั่วโมงก็ได้ โดยช้างจะเดินเป็นเส้นทางประจำ ผ่านเข้าไปในภูเขา และป่าไม้ ไปน้ำตก หรือหมู่บ้านชาวเขาอื่น ๆ เช่น หมู่บ้านเมี่ยนและหมู่บ้านลาหู่ นอกจากเส้นทางประจำแล้ว ถ้าจะออกนอกเส้นทางก็ได้ แต่ต้องตกลงราคากันอีกที

รูปที่ 5 เส้นทางการนั่งช้างท่องเที่ยวของบ้านรวมมิตร

รูปที่6 ปางช้างบ้านรวมมิตร

2.2 สภาพแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สิ่งแวดล้อมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และสำหรับหลาย ๆ คน มันถูกพิจารณาว่าเป็นจุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า "ชาวเขาเป็นสิ่งที่สวยงามที่อยากดู แต่ก็ไม่ใช่เหตุผลหลักที่ทำให้มาที่นี่ ลักษณะภูมิประเทศซึ่งเต็มไปด้วยป่าที่งดงามต่างหากที่ต้องการจะเห็น"

บ้านรวมมิตรตั้งอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำกก ในจังหวัดเชียงราย ภาคเหนือของประเทศไทย แผ่นพับโฆษณาสำหรับนักท่องเที่ยวฉบับหนึ่งได้นำเสนอคำอธิบายไว้ว่า "แม่น้ำกกที่ยาว 130 กิโลเมตร และไหลผ่านใจกลางเชียงราย เป็นแม่น้ำที่รู้จักกันดีในเรื่องความงดงามและธรรมชาติที่ยังไม่ถูกทำลาย แม่น้ำสายนี้จะไหลไปตามชายป่าและหน้าผาที่สูงชัน" (ททท., 2539) บริเวณบ้านรวมมิตรมักจะมีหมอกบนภูเขาในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาวโดยเฉพาะในตอนเช้า ๆ ทำให้ความรู้สึกในพื้นที่เหมือนเป็นเรื่องลึกลับ น่าหลงใหล นักท่องเที่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า "ฉากภูมิประเทศเป็นสิ่งที่วิเศษสุด มันเป็นจุดดึงดูดที่ทำให้ผู้คนอยากขึ้นมาดู ภูเขาหลายลูก เหมือนกับว่ามันขึ้นมาจากที่ไหนสักแห่ง และเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด ทำให้เกิดป่าที่เขียวชอุ่ม" ตามเส้นทางการเดินทางไม่ว่าจะเริ่มต้นจากจังหวัดเชียงรายหรือท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวก็จะได้เห็นป่าสัก ป่าไผ่ นาข้าว น้ำพุร้อน และหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ

กิจกรรมอย่างหนึ่งของหมู่บ้านคือ การนั่งช้างและเดินป่าของนักท่องเที่ยวเข้าไปในป่า เส้นทางเกือบทั้งหมดจะออกจากหมู่บ้านและท่องเที่ยวผ่านแปลงเกษตรกรรมของชาวบ้าน ก่อนที่จะเข้าสู่เขตป่า ด้านข้างของภูเขาจะถูกปรับเป็นชั้น ๆ สำหรับปลูกข้าว ทำให้เกิดฉากภูมิประเทศที่งดงาม นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าอื่น ๆ และน้ำตกที่สามารถเดินด้วยเท้าเปล่าหรือนั่งช้างจากบ้านรวมมิตรเพื่อไปเยือนได้ ความสงบเงียบของหมู่บ้านเป็นที่ประทับใจนักท่องเที่ยวที่ต้องการจะหลีกหนีจากเมืองใหญ่ที่วุ่นวาย ซึ่งมีนักท่องเที่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า "พี่มาที่นี่เพราะต้องการหลบหลีกความเร่งรีบและวุ่นวายของกรุงเทพฯ"

นอกจากการนั่งช้างแล้วยังมีทางเลือกอีก 2 ทางเพิ่มขึ้นมาให้นักท่องเที่ยวพิจารณาเพื่อสามารถชมความงามของทัศนียภาพโดยรอบบ้านรวมมิตร กล่าวคือเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2548 ทางชมรมช้างกะเหรี่ยงรวมมิตร ได้นำเสนอการท่องเที่ยวแบบล่องแพและการนั่งเกวียนเพิ่มเติมเข้ามา โดยการล่องแพนั้นจะล่องไปตามแม่น้ำกก ลงไปยังหมู่บ้านอาขาห้วยน้ำริน เพื่อดูวิถีชีวิตและการตีเงินของชาวเขาเผ่าอาข่า หรืออาจไปไกลถึงตัวเมืองเชียงรายเลยก็ได้ การล่องแพนี้ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกตื่นเต้นกับการผจญภัยทางสายน้ำ สองฝั่งแม่น้ำก็จะเป็นหมู่บ้าน ทุ่งนา ทุ่งข้าวโพด ที่มองดูเขียวชอุ่ม สร้างความสบายอกสบายใจให้นักท่องเที่ยวได้อีกเช่นกัน ซึ่งแพหนึ่งลำจะรองรับนักท่องเที่ยวได้ 4 คน คิดค่าบริการ 400 บาท แต่ถ้ารู้จักหรือสนิทสนมกันก็อาจคิดในราคา 300 บาท ส่วนการนั่งเกวียนนั้นเป็นกิจกรรมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้ชมทั้งวิถีชีวิต และความงามของสภาพแวดล้อม

ไปพร้อม ๆ กัน โดยอัตราการท่องเที่ยวแบบนั่งเกวียนนั้นคิดราคา 400 บาท ต่อเวลา 30 นาที นักท่องเที่ยวนั่งได้ไม่เกิน 4 คน

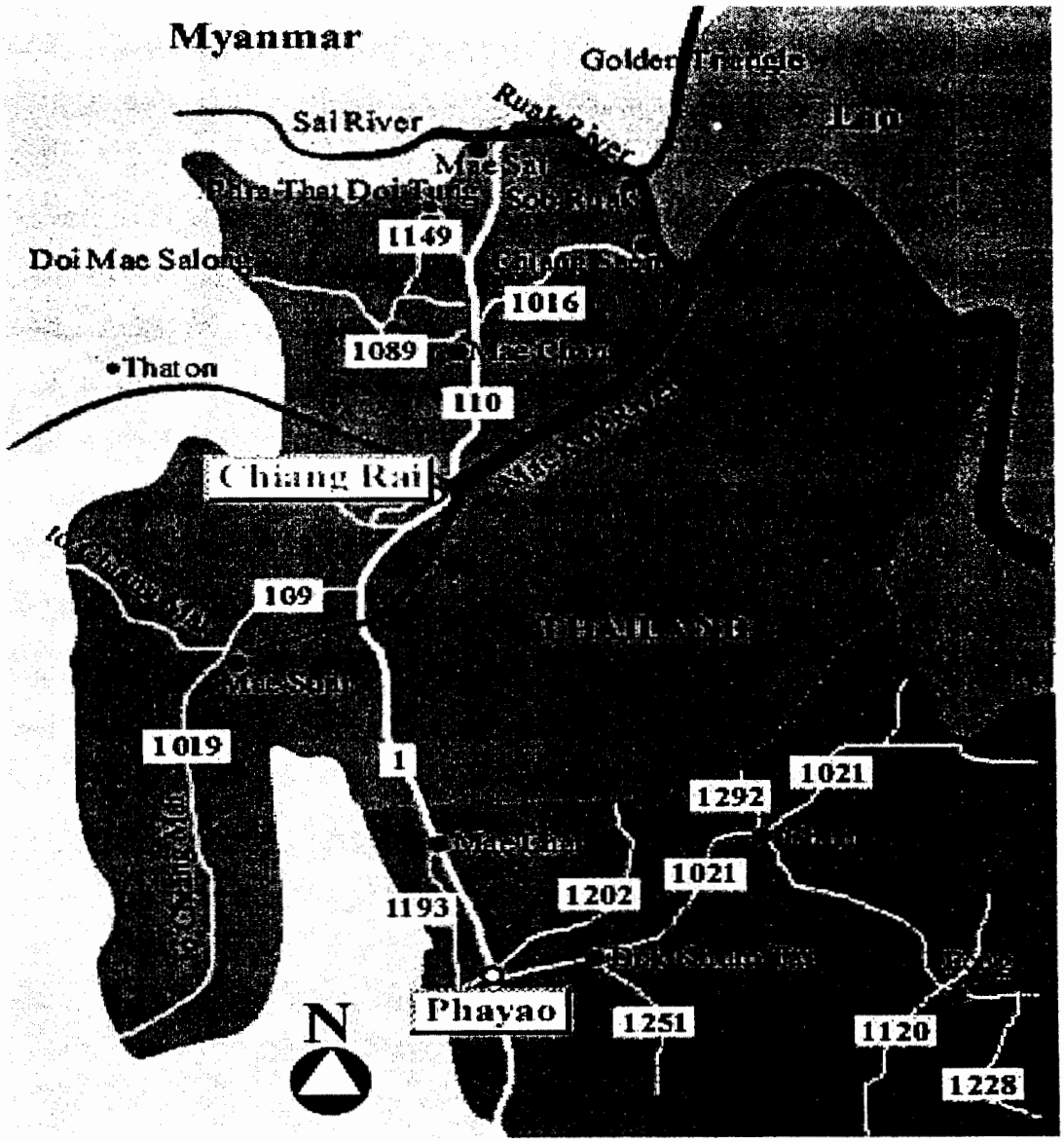

แผนที่ 4 แสดงเส้นทางการล่องแพตามแม่น้ำกก

3. เส้นทางการท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐาน

ในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว บ้านรวมมิตรไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยตัวเอง มันยังมีองค์ประกอบด้านเส้นทางการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย บ้านรวมมิตรมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ทั้งในเรื่องการเดินป่าและเส้นทางการท่องเที่ยวหมู่บ้านชาวเขา/ชนเผ่า หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกก จึงทำให้เป็นสถานที่ที่ได้รับความนิยมในการเดินป่า จากจังหวัดเชียงรายหรือจังหวัดเชียงใหม่ไปสิ้นสุดที่การล่องเรือหรือล่องแพ และเริ่มท่องเที่ยวเข้าไปในป่า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ภาพของบ้านรวมมิตรเป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวหมู่บ้านชาวเขา

นักเดินป่า เป็นนักท่องเที่ยวพวกแรก ๆ ที่เดินทางเข้ามาหมู่บ้าน ในอดีตบ้านรวมมิตรเป็นจุดสำคัญบนเส้นทางเดินป่า เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตชาวเขา เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ภาษา รวมถึงประเพณีพิธีกรรม และยังเกิดกระบวนการทำให้ทันสมัย (modernization) ในบ้านรวมมิตร ทำให้หมู่บ้านแห่งนี้ไม่ใช่หมู่บ้านที่ดีที่จะศึกษาเกี่ยวกับความดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง หรือชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งชื่อของหมู่บ้านก็บอกเราว่า หมู่บ้านแห่งนี้ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์

ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของเส้นทางการเดินป่า บ้านรวมมิตรจึงยังคงเป็นจุดผ่านของนักท่องเที่ยว เพื่อเดินทางลึกเข้าไปยังหุบเขา การเดินทางจะเริ่มจากเชียงใหม่หรือเชียงรายก็ได้ แล้วล่องเรือมายังหมู่บ้านรวมมิตร เมื่อมาถึงแล้วก็จะนั่งช้างไปยังหมู่บ้านชาวเขาอื่น ๆ ที่อยู่สูงขึ้นไปบนภูเขา เช่น จะทอ จะต่อ หรือยาฟู การนั่งช้างกลายเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวที่ชอบท่องป่า นอกจากนี้การเดินทางโดยใช้ช้าง ก็ยังเป็นกิจกรรมทางประเพณีของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของพวกเขา ที่บ่งบอกถึงความผูกพันระหว่างคนและสัตว์เลี้ยงได้เป็นอย่างดี การนั่งบนหลังช้างจะให้ความรู้สึกที่น่าตื่นเต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเวลาที่มันเดินเข้าไปในป่า เส้นทางท่องเที่ยวนี้เป็นที่นิยมกันมากในหมู่นักท่องเที่ยวที่นิยมเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชาวเขา นักท่องเที่ยวสามารถนั่งเรือมาตามลำน้ำกก แล้วเดินทางบนหลังช้างผ่านเข้าไปในป่าและหุบเขาที่สวยงาม รวมถึงการไปเยือนหมู่บ้านชาวเขาต่าง ๆ ภายในระยะเวลา 4 วัน 3 คืน หรืออาจใช้เวลาน้อยกว่านี้แล้วแต่โปรแกรมของบริษัททัวร์ และการความพอใจของนักท่องเที่ยว

บ้านรวมมิตรจะมีทัวร์แบบเยี่ยมชม (sightseeing) มาลงอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้เพราะการเข้าถึงที่ทำได้ง่าย และมีเครื่องอำนวยความสะดวกสมัยใหม่หลายอย่างในหมู่บ้าน ทำให้กลายเป็นที่นิยมของบริษัททัวร์และผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยว ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของตารางการท่องเที่ยวทางภาคเหนือของประเทศไทย บ้านรวมมิตรไม่ใช่จุดหมายปลายทางหลัก แต่เป็นจุดกึ่งกลางซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาจากท่าตอน จังหวัดเชียงใหม่ต้องแวะเยี่ยมเยือนก่อนที่จะเดินทางเข้าสู่ตัวจังหวัดเชียงรายและสามเหลี่ยมทองคำ ตารางการท่องเที่ยวต่อไปนี้ เป็นของบริษัททัวร์แบบเยี่ยมชมแห่งหนึ่ง จากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมักจะพานักท่องเที่ยวมาเยือนบ้านรวมมิตรเป็นประจำ

"เมื่อออกจากจังหวัดเชียงใหม่และไปเที่ยวที่ท่าตอนแล้ว พวกเราจะไปยังจังหวัดเชียงราย โดยทางเรือ ตามฝั่งแม่น้ำ พวกเราจะมองเห็นหมู่บ้านชาวเขาประมาณ 20 หมู่บ้าน ซึ่งเราจะแวะชม 4-5 แห่ง หลังจากถึงเชียงรายแล้วก็จะไปเที่ยวที่สามเหลี่ยมทองคำและแม่สาย หมู่บ้านที่เราจะแวะเป็นหมู่บ้านที่น่าสนใจ ซึ่งไม่ได้มีแค่หมู่บ้านเดียว ชาวเขาจะอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ จึงทำให้พวกเรามองเห็นได้ง่าย"

การนั่งเรือเป็นระยะทางที่ยาวไกลในแม่น้ำกก จะนำพาผู้คนไปสู่ภูมิประเทศที่น่าอัศจรรย์ของภาคเหนือประเทศไทย ถ้าเราเดินทางจากท่าตอน จังหวัดเชียงใหม่ ถึงอำเภอเมืองเชียงราย จะมีหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ จำนวนมากที่ตั้งอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำแห่งนี้ เช่น บ้านใหม่ (หมู่บ้านไทยใหญ่) บ้านเมืองงาม (หมู่บ้านกะเหรี่ยง) บ้านแม่สลัก (เขตแดนเชียงใหม่-เชียงราย) บ้านจะคือ (หมู่บ้านลาหู่) บ้านผามูบ (หมู่บ้านลาหู่) บ้านโป่งน้ำร้อนผาเดียว รวมถึงบ้านรวมมิตร หมู่บ้านเหล่านี้สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกตื่นเต้นที่ตนเองได้มาเห็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคเหนือ ประเทศไทย

แม้ว่าภายในหมู่บ้านรวมมิตรจะมีกิจกรรมที่หลากหลายให้นักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ ได้ทำ แต่ความสนใจก็จะจำกัดอยู่ที่ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง นักท่องเที่ยวบางส่วนก็จะใช้เวลาในช่วงสั้น ๆ อยู่ในร้านอาหารที่ใกล้แม่น้ำกก เพื่อดื่มด่ำกับภูมิประเทศและเครื่องดื่ม นักท่องเที่ยวบางส่วนก็จะเข้าไปในหมู่บ้านและซื้อของตามร้านค้า รวมถึงถ่ายภาพกับเจ้าของร้านขายของเกี่ยวกับชนเผ่า หรือชาวบ้านที่เป็นกะเหรี่ยง นักท่องเที่ยวบางคนที่เดินชมหมู่บ้านเสร็จแล้ว ก็จะใช้เวลาที่เหลือพูดคุยกับชาวบ้านที่สามารถพูดหรือสื่อสารกันรู้เรื่อง บางคนก็อาจจะไปนั่งช้าง ซึ่งใช้เวลาสั้นสุด 20-30 นาที เที่ยวรอบหมู่บ้าน หรือเดินเข้าไปในป่า กิจกรรมการนั่งช้างมักจะถูกจำกัดด้วยจำนวนเวลาที่มีอยู่สำหรับแวะพักในหมู่บ้าน หลังจากออกจากบ้านรวมมิตรแล้วนักท่องเที่ยวก็มักจะเข้าไปเที่ยวต่อในตัวจังหวัดเชียงราย

โครงสร้างพื้นฐานโดยทั่วไปของบ้านรวมมิตรที่รองรับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือ การมีถนนหนทางที่สะดวกระหว่างจังหวัดเชียงรายและบ้านรวมมิตร ไม่ว่านักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางโดยทางน้ำหรือทางบกก็ตาม ส่วนโครงสร้างทางการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่เห็นชัดที่สุดก็คือบริเวณปางช้างและท่าเรือ ในบ้านรวมมิตรมีท่าเรืออยู่ 2 ท่า ท่าหนึ่งอยู่ข้าง ๆ พื้นที่ปางช้าง มันเป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ ที่เรือหางยาวสามารถจอดรับส่งผู้โดยสารได้ ขณะที่เรือแล่นเข้ามาใกล้หมู่บ้าน ไม่ว่าจะมาจากท่าตอนหรือเชียงราย ผู้คนสามารถมองเห็นช้างจำนวนมาก ในเวลาเดียวกันหมู่บ้านจะเข้ามาสู่สายตาของนักท่องเที่ยว นำมาซึ่งความตื่นเต้นในเวลาอันรวดเร็ว สถานที่ตั้งแห่งนี้อำนวยความสะดวกในการจอดเรือและขึ้นช้าง "ปางช้าง" หรือ สถานที่สำหรับขึ้นนั่งบนหลังช้าง ทำด้วยโครงสร้างไม้ ที่ผ่านการใช้งานมาหลายปี มีการปรับปรุงบันไดทางขึ้นเมื่อพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์เสด็จเยือนบ้านรวมมิตรในปลายเดือนธันวาคม 2548 ที่ปางช้างนักท่องเที่ยวจะเดินขึ้นบันไดไปรออยู่ด้านบน แล้วก็คอยช้างที่จะนั่ง ควาญช้างก็จะนำช้างเข้ามาใกล้

จนเพียงพอที่ผู้คนจะก้าวขึ้นไปทางหัวช้างและนั่งลงบนเบาะ ส่วนท่าเรือแห่งที่สองมีขนาดเล็กกว่าแห่งแรก และตั้งอยู่บริเวณซอย 1 ใกล้จังหวัดเชียงราย ท่าเรือแห่งนนี้ไม่มีช้างไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว แต่จะมีร้านขายของที่ระลึกไว้ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อ

โครงสร้างพื้นฐานอย่างอื่น ที่สร้างขึ้นเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้นักท่องเที่ยวระหว่างที่มาเยือนหมู่บ้าน ประกอบด้วยห้องน้ำสาธารณะจำนวน 3 แห่ง สองแห่งแรกจะอยู่หลังร้านอาหารที่บริการเฉพาะนักท่องเที่ยวของแต่ละร้าน อีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่บริเวณร้านกาแฟสดดอยช้าง ด้านซ้ายของถนนที่นำไปสู่ท่าเรือหลัก สิ่งเหล่านี้ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่ายมาก และความสะอาดก็ทำตามมาตรฐานของทางตะวันตก โดยปกติแล้วนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการจะเสียค่าบริการครั้งละ 2 บาทสำหรับห้องน้ำที่ร้านอาหาร และใช้ห้องน้ำได้ฟรีสำหรับร้านขายกาแฟ

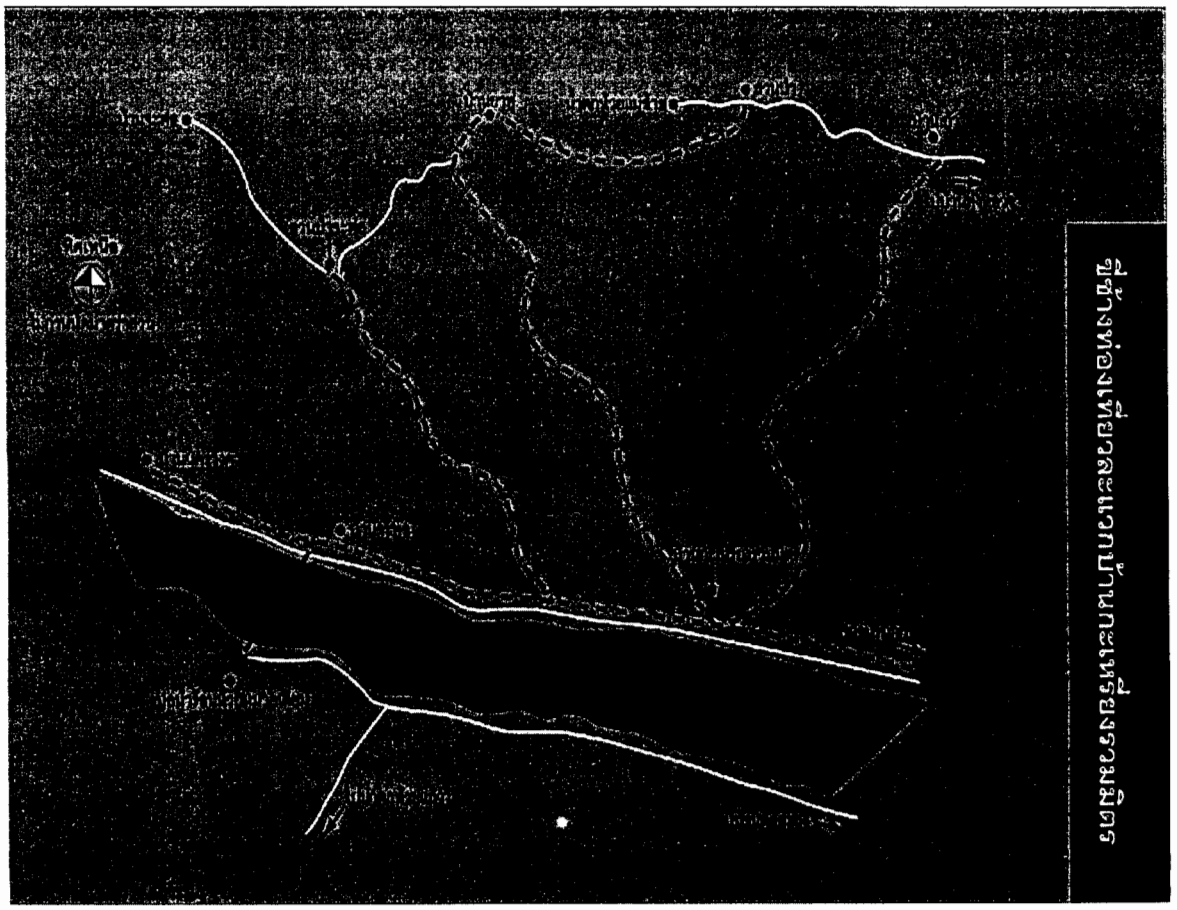

แผนที่ 5 เส้นทางนั่งช้างท่องเที่ยวของรอบ ๆ บ้านรวมมิตร

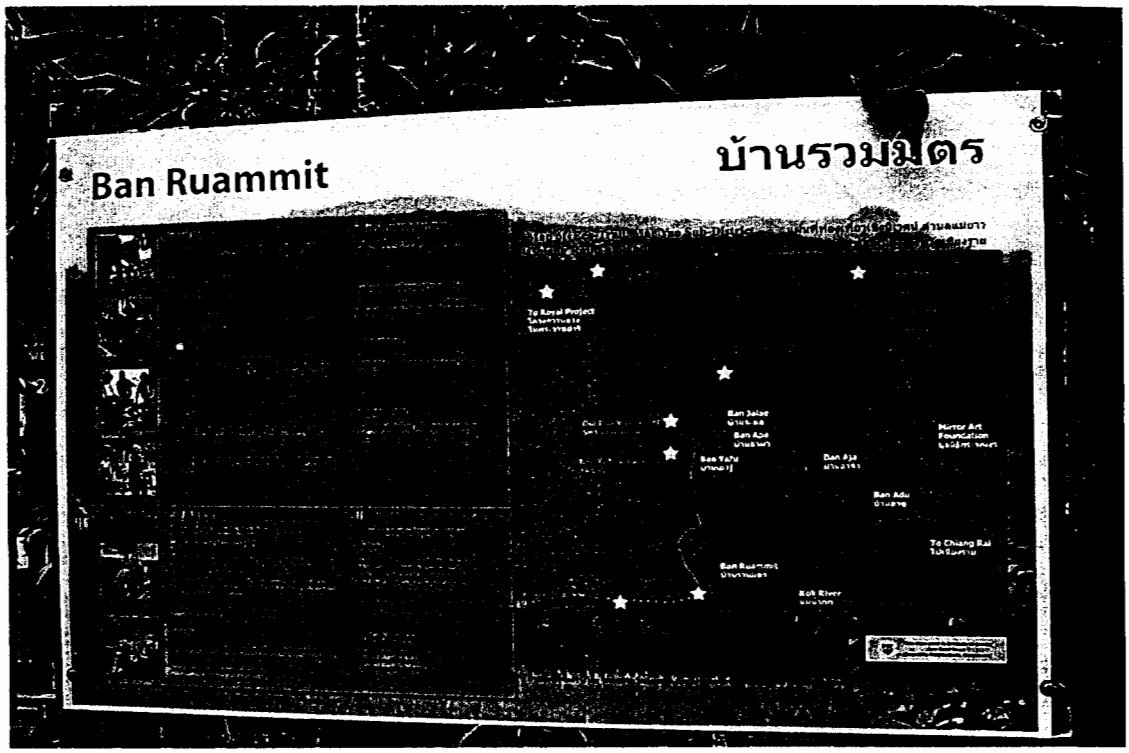

รูปที่ 7 แผนที่แนะนำการท่องเที่ยวบ้านรวมมิตรและหมู่บ้านใกล้เคียง

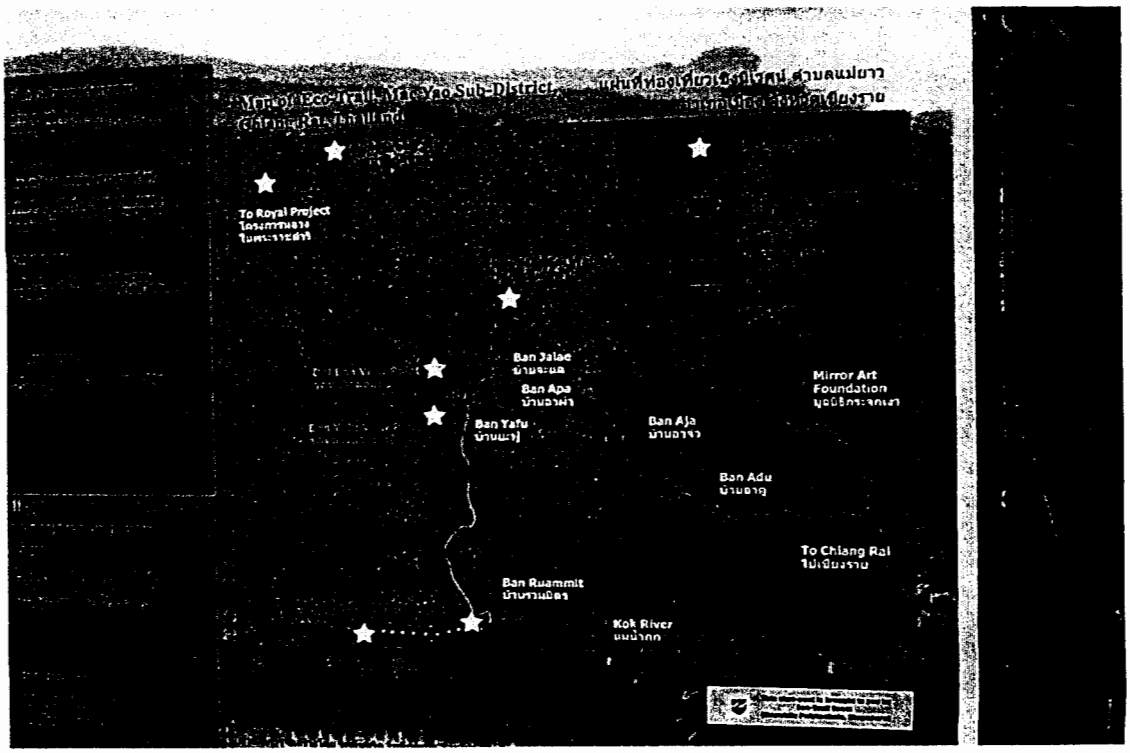

รูปที่ 8 แผนที่แนะนำการท่องเที่ยวบ้านรวมมิตรและหมู่บ้านใกล้เคียง (2)

บทที่ 6

เศรษฐกิจของชุมชนกับการท่องเที่ยว

สิ่งหนึ่งที่ตามมากับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านรวมมิตรก็คือการค้าขายสินค้า จำพวกของที่ระลึกของชนเผ่า และอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งการค้าขายแบบนี้ทำให้เกิดการหลั่งไหลของประชากรหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่ด้วยกัน ภายในบ้านรวมมิตรมีร้านค้าที่เน้นบริการเฉพาะนักท่องเที่ยวอยู่ 3 ร้าน ทั้งสามร้านตั้งอยู่ใกล้กับปางช้างและแม่น้ำกก ทำให้บรรยากาศชวนเข้าไปนั่งลิ้มลองรสชาติของอาหาร โดยเมนูรายการอาหารและเครื่องดื่มจะทำเป็นภาษาอังกฤษและเตรียมอาหารที่คล้าย ๆ กับอาหารตะวันตกไว้คอยบริการ อาหารก็รวมถึงไอศกรีมวอลล์ เป๊ปซี ผลิตภัณฑ์โคคาโคล่า และพวกเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมแอลกอฮอล์ยี่ห้อต่าง ๆ ด้วย ทั้งสามร้านนี้ดำเนินกิจการโดยคนไทยพื้นราบ ส่วนร้านค้าอื่น ๆ ในหมู่บ้านจะมีไว้บริการคนในท้องถิ่นเป็นหลัก สินค้าที่มีก็เช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ไข่ไก่ ขนมขบเคี้ยว ก๋วยเตี๋ยว สบู่ ยาสระผม เนื้อสัตว์และผักสดจากเรือกสวนไร่นา เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อกลางปี 2547 ก็ได้มีร้านขายกาแฟของคนพื้นเมืองมาเช่าพื้นที่ตั้งร้านในชุมชนไว้คอยบริการไกด์และบรรดานักท่องเที่ยว เป็นกาแฟจากดอยช้าง ที่ขายในราคามาตรฐานทั่วประเทศคือ 35-60 บาท แล้วแต่ประเภท เช่น อเมริกาโน่ เอสเพรสโซ คาปูชิโน เมื่อกิจกรรมขายได้ดี ก็มีร้านค้าอีกร้านเพิ่มเมนูกาแฟเข้าไปในรายการอาหารและเครื่องดื่มของทางร้านด้วย เป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับผู้คนที่มาท่องเที่ยว

สำหรับร้านขายของที่ระลึก (souvenir shop) จะมีอยู่เป็นจำนวนมากตามเส้นทางที่นักท่องเที่ยวชอบเดิน อันได้แก่ซอย 1 ถนนหลักจากหน้าซอย 1 ถึงหน้าซอย 6 และตามสองข้างทางของซอย 6 มุ่งหน้าไปสู่ปางช้าง ร้านค้าเหล่านี้มีเจ้าของเป็นทั้งคนกะเหรี่ยง อาข่า ม้ง ลีซู หรือแม้กระทั่งคนไทยพื้นราบ ดังแสดงในตารางหน้าถัดไป

ตารางที่ 9 แสดงความเป็นเจ้าของร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึกในบ้านรวมมิตร

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนร้านค้า
กะเหรี่ยง	16
ไทยพื้นราบ	6
ม้ง	13
อาข่า	26
ลีซู	2
สวิสฯ	1
รวม	**64**

ทั้งนี้กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีร้านขายที่ระลึกมากกว่าร้านอื่นก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแม้จำนวนจะมีมากถึง 16 ร้านในช่วงเดือนธันวาคม แต่จำนวนร้านที่เปิดกิจการจะลดลงมากในช่วงฤดูกาลทำนา ต่อเมื่อเสร็จจากภารกิจในไร่นาในช่วงเดือนพฤศจิกายนแล้ว จึงจะมาตั้งร้านขายของ ทั้งนี้เพราะคนกะเหรี่ยงมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง จึงทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ส่วนการค้าขายของที่ระลึกเป็นอาชีพเสริม สินค้าที่มีขายก็ได้แก่ ผ้าพันคอและชุดประจำเผ่า เปิดเป็นร้านเล็ก ๆ อยู่หน้าบ้านของตัวเอง สินค้ามีไม่มาก ไม่หลากหลายชนิดเท่ากับคนอาข่าและคนม้ง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีที่ดินทำกินจึงยึดอาชีพค้าขายเป็นอาชีพหลัก ต่อไปจะเป็นรายละเอียดของการค้าขายของแต่ละร้านแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษา เพื่อให้รู้ถึงกลยุทธและแนวทางในการทำมาหากินในหมู่บ้านท่องเที่ยว

1 ร้านค้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน

1.1 ร้านขายของที่ระลึกของนางแสงสุรีย์ มโนรัตน์ หรือที่ผู้คนในชุมชนเรียก "พี่แป๋ว" บ้าง "แป๋ว" บ้าง แล้วแต่ความอาวุโสของคนเรียก เธอเป็นคนกะเหรี่ยงเกิดและเติบโตที่หมู่บ้านรวมมิตร เป็นลูกของศิษยาภิบาลหรือ "อาจารย์" ที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ในชุมชน เธอเปิดร้านขายของที่ระลึกมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2547 โดยตอนแรกเรียนจบทางด้านบัญชีแล้วตามแฟนไปอยู่จังหวัดพิจิตร กลับมาบ้านแล้วสอบเป็นผู้ช่วยหมอที่สถานีอนามัยไม่ได้ ก็หันมาทำขนมขายแต่กิจการไม่ดีรายได้น้อย บางวันก็ขาดทุน จึงปรึกษากับแฟนว่าจะเปิดร้านขายของที่ระลึก แฟนก็สนับสนุนเพราะสุขภาพก็ไม่ค่อยดี แฟนจึงอยากให้ทำงานอยู่ที่บ้าน และส่วนตัวเธอก็เชื่อว่า "พระเจ้าจะทรงช่วยเหลือ โอบอุ้ม ให้การค้าการขายเป็นไปได้ด้วยดี" ประกอบกับช่วงนั้นบริเวณหน้าบ้านที่อยู่ซอย 6 เส้นทางการเดินลงไปสู่ปางช้างกำลังว่างเพราะคนที่มาเช่าอยู่ก่อนเขา

เลิกกิจการ สินค้าก็เอามาจากญาติพี่น้องจำพวกเสื้อกะเหรี่ยง ผ้าพันคอ โดยให้ญาติตั้งราคาเริ่มต้นไว้ เวลาขายก็จะบอกผ่านในราคาที่สูงกว่า ส่วนต่างก็คือกำไรที่ได้รับ

สำหรับที่ผลิตเองก็มีเสื้อกะเหรี่ยง ผ้าพันคอ เข็มขัด โดยใช้เวลาว่างทออยู่ภายในร้าน ถ้าเป็นผ้าพันคอผืนหนึ่งก็จะใช้เวลาประมาณ 2 วันครึ่ง ส่วนเข็มขัดที่ใช้วิธีถักจะใช้เวลา 2 วัน แต่เข็มขัดที่ใช้วิธีทอจะทำได้ 2 เส้นต่อหนึ่งวัน แต่ปัจจุบันพี่แป๋วไม่ค่อยทอเข็มขัดเพราะมีเด็กเดินเร่ขายหลายคนแล้ว ด้านการทอผ้าพันคอนั้นจะต้องอาศัยพื้นฐานการทอผ้าที่ถูกสอนมาตั้งแต่เด็ก ลวดลายก็เป็นลวดลายแบบกะเหรี่ยงที่มีมานานแล้ว ส่วนการถักเข็มขัดนั้นได้เรียนรู้มาจากกลุ่มแม่บ้านที่จังหวัดพิจิตร ซึ่งที่พิจิตรจะใช้ผักตบชวาเป็นวัตถุดิบ ก็นำมาประยุกต์ใช้กับเชือกและเพิ่มลวดลายเข้าไปก็สามารถขายได้แล้ว

ทางด้านสินค้าที่ซื้อมาจากที่อื่นนั้นก็มี ปอกหมอน ตุ๊กตาชนเผ่า ย่ามกะเหรี่ยง รวมถึงเสื้อผ้ากะเหรี่ยงบางตัว แหล่งต้นทางของสินค้าเหล่านี้มีทั้งที่มาจากกลุ่มแม่บ้านบ้านรวมมิตร เพื่อนบ้านคนรู้จัก ตลาดที่ตัวเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ของบางอย่างก็ต้องไปซื้อเอง บางอย่างก็มีคนมาส่งให้ถึงที่บ้าน

รูปที่ 9 ร้านขายของที่ระลึกเผ่ากะเหรี่ยง

ราคาสินค้าที่ขายจะตั้งไว้สูงกว่าต้นทุนที่รับซื้อมา 1 เท่าตัว แต่โดยมากจะได้กำไร 30-40 บาท เช่น ปลอกหมอน กางเกงผ้ามัดย้อม รวมถึงเสื้อผ้าฝ้ายภาคเหนือที่มีรูปลวดลายเป็นช้าง หรือสีขาวล้วน และที่ใส่ซองจดหมาย 3 ชิ้นที่เย็บติดกัน ผ้าพันคอตอนเริ่มแรกขายได้ผืนละ 150-170 บาท ปัจจุบันส่วนมากจะขายได้ผืนละ 100 บาท เพราะมีร้านค้าขายกันเยอะและก็ขายตัดราคากัน "คนอื่นจะทำขนาดเล็กกว่า สั้นกว่า จึงขายราคาต่ำ ก็ส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าของเรา เพราะลูกค้าก็ต้องการราคาถูก ก็ต้องมีการอธิบาย แต่ถ้าลูกค้าอยากได้ของถูก เขาก็จะไปซื้อของคนอื่น โดยไม่สนใจเรื่องของขนาด(สินค้า)"

สินค้าที่ขายได้ก็คือผ้าพันคอ โดยเฉพาะหน้าหนาวเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ จะขายได้วันละหลาย ๆ ผืนบางครั้งก็ทอไม่ทัน ก็ต้องบอกลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว ต้นทุนที่ใช้ไปในการซื้อด้ายประมาณ 25 บาทต่อผืนไม่รวมค่าแรงที่ใช้ทอ แต่บางครั้งก็จะซื้อด้ายมาแล้วจ้างคนอื่นทอในราคาผืนละ 40 บาท ลูกค้าที่มาซื้อส่วนมากจะเป็นนักท่องเที่ยวไทย ช่วงปีใหม่และสงกรานต์จะมีนักท่องเที่ยวมาอุดหนุนเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางร้านนำเสนอจะเด่นที่สินค้าที่ทำเอง ผลิตที่หมู่บ้านนี้ บางครั้งการที่นั่งทอผ้าอยู่ภายในร้านก็สามารถเรียกลูกค้าได้เหมือนกัน

ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศมาซื้อของภายในร้านตามลำพัง จะให้ราคาดีกว่าที่มีมัคคุเทศก์มาด้วย เพราะมัคคุเทศก์มักจะช่วยต่อรองราคา ทางร้านก็เกรงใจเพราะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงต้องขายสินค้าให้ในราคาถูก แต่ก็มีไกด์บางคนที่บอกให้เรียกราคาจากลูกทัวร์เท่าไหร่ก็ได้แล้วแต่ทางร้านและการตกลงราคากัน "ไกด์บางคนก็ไม่อยากให้ฝรั่งซื้อของเยอะ เพราะตอนกลับจะได้ทิปน้อย" โดยประโยคพื้นฐานที่ใช้เรียกลูกค้าให้หันความสนใจมาที่ร้านขณะเดินผ่านไปมาก็คือ "Hello, just looking, scarf, bag, the Shirt Karen, made here, Karen Tribe" ซึ่งทางร้านก็จะพยายามขายสินค้าที่ไม่เหมือนกับร้านอื่น ๆ หาสินค้าที่แปลก ๆ มาขาย จะได้ไม่ไปแย่งลูกค้ากันกับร้านข้างเคียง

สำหรับการแต่งกายก็จะใส่ชุดเหมือนคนเมืองเหนือทั่วไป ทั้งในชีวิตประจำวันและเวลาขายของให้นักท่องเที่ยว ยกเว้นวันอาทิตย์และวันสำคัญทางศาสนาจึงจะใส่ชุดกะเหรี่ยง เหตุผลที่ไม่ใส่ชุดชนเผ่าเพราะ "ทอยาก ทำยาก ไม่มีเวลาทำ ถ้าจะซื้อก็ราคาแพง ชุดพื้นเมืองใส่สบาย ซื้อง่าย ราคาถูก" เวลาติดต่อสื่อสารกับคนกะเหรี่ยงด้วยกันก็จะใช้ภาษากะเหรี่ยง ถ้าเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือคนไทยบางครั้งก็ใช้ภาษาไทย บางครั้งก็ใช้คำเมือง ในหมู่บ้านกลุ่มอาข่าจะเป็นกลุ่มที่ฟังและพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้โดยเฉพาะคนสูงอายุ ทำให้ไม่ค่อยได้พูดคุยกัน แต่ถ้าเป็นวัยรุ่นจะไม่มีปัญหาในเรื่องเหล่านี้

รายได้ที่เกิดจากการค้าขายของที่ระลึกในระยะที่ผ่านมาก็อยู่ในระดับที่น่าพอใจ ถ้าในอนาคตลูกหลานมีงานอื่นที่ดีกว่าทำก็จะให้ไปทำงานนั้น แต่ถ้าไม่มีงานทำก็กลับมาขายของที่ระลึกได้ นอกจากนี้พี่แป๋วยังได้เสนอความคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนว่า "อยากให้มีศูนย์วัฒนธรรมที่แสดงความเป็นอยู่ของกะเหรี่ยงสมัยก่อน อาจมีคนเฒ่าคนแก่ใส่ชุด

กะเหรี่ยงมาทอผ้า หรือตำข้าว เพื่อจะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้อยู่ในพื้นที่นาน ๆ รวมถึงมีการแสดงของเผ่าที่ต้องใส่ชุดประจำเผ่า" และอยากให้คนอื่นเข้าใจด้วยว่าหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง "เพราะมีครั้งหนึ่งที่มีข่าวลงว่าบ้านรวมมิตรเป็นหมู่บ้านอาข่า ทำให้ชาวบ้านส่วนมากที่เป็นคนกะเหรี่ยงไม่พอใจ" เนื่องจากหมู่บ้านรวมมิตรมีกะเหรี่ยงเป็นชนส่วนใหญ่ และตั้งถิ่นฐานมาก่อนคนกลุ่มอื่น ๆ

สุดท้ายเธอฝากถึงอคติที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ด้วยว่า ไม่อยากให้เหมารวมว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ชอบใช้ความรุนแรง ดังเช่นกรณีกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าเข้ามายึดโรงพยาบาลราชบุรี เป็นเพียงแค่คนไม่กี่คนที่ร่วมในเหตุการณ์ ซึ่งจริง ๆ แล้ว "กะเหรี่ยงเป็นคนรักสงบ ชอบอยู่กับธรรมชาติ จึงอยู่ตามภูเขาสูง"

1.2 ร้านงูยักษ์ซอย 8 เป็นร้านที่เลี้ยงงูไว้ให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูป พร้อมทั้งมีของที่ระลึกจำนวนหนึ่งวางขายด้วย ร้านนี้ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำกก บริเวณท่าจอดเรือของหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวที่มาเยือนบ้านรวมมิตรจะขึ้นและลงเรือที่นี่ คนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับร้านนี้เป็นนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ สาขาการจัดการการท่องเที่ยว ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เธอมีชื่อว่า นางสาววันทนีย์ วิตพินิจชัย เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง มีพี่น้อง 3 คน บ้านเดิมอยู่บ้านห้วยขม ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พ่อเสียชีวิตตั้งแต่เธออายุได้ 6 ขวบ ชีวิตช่วงเด็กอยู่ที่บ้านห้วยขม แม่ทำงานรับจ้างทำสวนได้วันละ 50 บาท เพื่อนที่โรงเรียนส่วนมากจะเป็นอาข่า คนไทยพื้นราบก็มีบ้าง ก็ไม่ได้มีการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ แม้ว่าบ้านห้วยขมจะเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงแต่ก็จะมีคนอาข่าจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาเรียนหนังสือด้วย จึงมีเพื่อนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ แม่ออกไปทำงานนอกบ้านจนได้เจอกับพ่อคนปัจจุบันและแต่งงานกัน

หลังจากแม่แต่งงานใหม่แล้วก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านรวมมิตร นับรวมเวลาได้ 8 ปีแล้ว โดยพ่อคนปัจจุบันเป็นคนราชบุรี มาเช่าที่ของชาวบ้านเพื่อโชว์งูที่บ้านรวมมิตร พอได้เงินมาก็เก็บหอมรอมริบขยับขยายกิจการ ซื้อของที่ระลึก ซื้อเสื้อผ้ามาขาย พอผ่านไปสักระยะเจ้าของที่เดิมก็ต้องการที่ดินคืน ไม่ให้เช่าที่ต่อไป ประกอบกับมีคนจะขายที่ติดกับแม่น้ำกกซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกบ้านหลังปัจจุบันนี้ ทางครอบครัวก็พอมีเงินอยู่บ้างจึงได้ตัดสินใจซื้อไว้ ทำเป็นร้านโชว์งูและขายของที่ระลึก ซึ่งบ้านหลังปัจจุบันอยู่มาได้ 5 ปีแล้ว

จุดดึงดูดความสนใจหลักของนักท่องเที่ยวในร้านก็คืองูหลามและงูเหลือม จำนวน 6 ตัว ที่มีไว้ให้นักท่องเที่ยวชมและถ่ายรูป ถ้าถ่ายรูปด้วยกล้องนักท่องเที่ยวคิด 100 บาท แต่ถ้าทางร้านถ่ายรูปให้แล้วพิมพ์ออกมาด้วยกระดาษ A4 โฟโต้ คิดราคา 200 บาท "แต่ถ้าไกด์อยากได้ค่าคอมฯ หรือ 'ค่าน้ำ' ก็จะบอกทางร้านก่อน ให้ทางร้านคิด 300 บาท หรือ 200 บาท ในกรณีที่เป็นกล้องนักท่องเที่ยว ไกด์ก็จะได้ 100 บาท แต่ถ้าไกด์ไม่เอาค่าคอมฯ ทางร้านก็จะแบ่งรายได้ให้ไกด์ 20 % บางครั้งไกด์ก็เอาทั้งค่าคอมฯและส่วนแบ่งรายได้" โดยทางร้านจะมีงูขนาดใหญ่ 2 ตัวนอนอยู่ใน

กรงซึ่งมีมานานแล้ว ส่วนอีก 4 ตัวเพิ่งซื้อมา การใช้กล้องของทางร้านถ่ายภาพพร้อมพริ้นท์ภาพให้นักท่องเที่ยวนั้นทำมาได้ปีครึ่งเท่านั้น ส่วนมากแล้วนักท่องเที่ยวจะใช้กล้องตัวเองถ่ายภาพมากกว่า และในช่วงเทศกาลสงกรานต์ทางร้านก็ได้ทำการโฆษณาโดยการทำป้ายติดประกาศ แล้วนำไปแขวนไว้ตามถนนในหมู่บ้าน โดยมีข้อความว่า "งูยักษ์ซอย 8" และการโฆษณาประชาสัมพันธ์อีกทางหนึ่งก็คือ การแจกใบปลิวให้นักท่องเที่ยว ไกด์ โดยพริ้นท์ภาพถ่ายผู้คนกับงูขนาดใหญ่เป็นภาพสีและบอกสถานที่ตั้งของร้านด้วย

สำหรับของที่ระลึกในร้าน เช่น เขาควายแกะสลัก สั่งซื้อมาจากจังหวัดราชบุรี ไม้แกะสลักเป็นรูปช้าง เสื้อผ้าไหม รวมถึงกางเกงมัดย้อม จะมีคนมาส่งถึงที่บ้าน ด้านผ้าปูเตียงปูโต๊ะจะรับมาจากร้านค้าอำเภอแม่สาย โดยไปซื้อกันหมดทั้งบ้านจะได้ช่วยกันเลือกและยกสินค้าที่ซื้อขึ้นรถ นอกจากนี้ในร้านยังมีโปสการ์ดจำหน่ายด้วย เป็นโปสการ์ดเกี่ยวกับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ต้นทุนแผ่นละ 3.50 บาทนำมาจำหน่ายในราคาแผ่นละ 5 บาท ของที่ระลึกส่วนมากจะตั้งราคาไว้สูงกว่าต้นทุนพอสมควรเผื่อนักท่องเที่ยวต่อรองราคา ถ้าได้กำไรต่ำกว่า 20 บาทจะไม่ขาย ระหว่างนักท่องเที่ยวคนไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จะบอกราคาสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศสูงกว่า เพราะนักท่องเที่ยวเหล่านั้นมีเงินในกระเป๋ามากกว่า และค่าเงินต่างประเทศก็สูงกว่าของไทย นักท่องเที่ยวไทยที่มาเดินดูงูและซื้อของที่ระลึก "ถ้าเขาพูดไทยด้วยเราก็จะพูดไทยกลับ ถ้าเขาพูดคำเมืองเราก็ต้องพูดคำเมืองเช่นกัน" ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติก็จะทักทายเป็นภาษาของแต่ละประเทศเท่าที่พูดได้ คนอังกฤษ อิสราเอล และอิตาลี ก็จะสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ แต่ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวฝรั่งเศสหรือสเปนก็ต้องใช้ภาษาของเขา ตัวอย่างคำทักทายเช่น

"ชโลม" แปลว่า สวัสดี ใช้กับคนอิสราเอล

"เฮลโล" ใช้กับชาติที่ฟังภาษาอังกฤษรู้เรื่อง รวมถึงสเปนด้วย

"บงชู" แปลว่า สวัสดี ใช้กับคนฝรั่งเศส

ส่วนมากนักท่องเที่ยวที่ก็จะถามเกี่ยวกับอายุของงู อาหารที่งูกิน เอางูมาจากไหน มีอายุกี่ปี ทางร้านก็จะต้องคอยให้คำตอบ พร้อมกันนี้ก็จะเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปกับงู โดยใช้ประโยค "บิ๊ก สเน็ก โฟโต" สำหรับคนอังกฤษ "สเปียนเต โฟโต" สำหรับคนสเปน และ "เซป็อง โฟโต" สำหรับคนฝรั่งเศส

ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็ได้รับคำตอบว่าเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันดี ทำกับข้าวแล้วก็แบ่งให้เพื่อนบ้านกินด้วย ระหว่างคนกะเหรี่ยงด้วยกันก็จะใช้ภาษากะเหรี่ยงในการติดต่อสื่อสาร ถ้ากับคนเผ่าอื่นจะใช้ภาษาไทยกลางเป็นสื่อ "แต่บางทีการสื่อสารก็มีปัญหาเพราะคนเผ่าอื่นใช้ภาษาไทยไม่เก่ง โดยเฉพาะคนแก่ แต่ถ้าเป็นวัยรุ่นก็ไม่มีปัญหา เพราะเข้าใจภาษาไทยดี" ภายในหนึ่งเดือนก็จะกลับไปเยี่ยมยายและญาติพี่น้องที่บ้านห้วยขม 2 ครั้ง

รูปที่ 10 นักท่องเที่ยวต่างชาติถ่ายรูปกับงูหลามยักษ์

การแต่งกายสำหรับคนในบ้านส่วนมากจะใส่ชุดแบบคนเมืองเหนือ “ถ้าแม่จะใส่ชุดประจำเผ่าทั้งในชีวิตประจำวันและในเวลาค้าขาย” ซึ่งก็จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้บ้าง ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาร้านและซื้อของติดไม้ติดมือกลับไป

นอกจากนี้ทางร้านยังได้ขายอาหารให้กับคนขับเรือระหว่างที่นั่งรอรับนักท่องเที่ยว และขายขนม น้ำ เครื่องดื่ม ไอศกรีม โดยขนมเรย์ซื้อมา 6 บาทจะขายให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศ 10 บาท คนไทยขาย 6 บาท ถ้าเป็นไอศกรีมก็จะเพิ่มราคาจากต้นทุน 5 บาทสำหรับชาวต่างชาติ และ 2 บาท สำหรับคนไทย

ต่อความเห็นในเรื่องของชื่อเผ่าที่มีคนเรียกว่า “กะเหรี่ยงนั้น” วันทนีย์รู้สึกเฉย ๆ แต่ถ้าเรียกว่า “ปกาเกอญอ” ก็จะดีเพราะถือว่าให้เกียรติกัน และเป็นชื่อที่ถือว่าไพเราะที่สุด ส่วนความเห็นต่อวัฒนธรรมในหมู่บ้านนั้น เธออยากให้ชาวบ้านอนุรักษ์การแต่งชุดประจำเผ่าของตัวเองในชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้คงรูปแบบวัฒนธรรมไว้ รวมถึงดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ด้วย ซึ่งชาวบ้านก็จะได้รับประโยชน์ทุกคน และปัจจุบันเธอก็คิดว่าชาวบ้านส่วนมากก็ได้ประโยชน์และมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ผ่านทางการขายของ การทอผ้าขาย หรือไม่ก็ให้ลูกหลานมาเร่ขายของที่ระลึกในวันหยุดหรือตอนเย็น

1.3 ร้านของที่ระลึกและเสื้อผ้าม้ง ร้านนี้เป็นร้านที่อยู่ต้น ๆ ซอย 6 ติดกับร้านพี่แป๋วและบ้านศิษยาภิบาล โดยมาเช่าที่ขายสินค้า คนที่ให้สัมภาษณ์เป็นลูกสาวเจ้าของร้าน เธอมีชื่อว่านางสาวจุฬาลักษณ์ ยืนยงกุล ชื่อเล่น "แหวน" เป็นชาวเขาเผ่าม้ง เธอเล่าว่าเป็นคนบ้านสบเป็ด ตำบลผาตอ อำเภอทุ่งวัง จังหวัดน่าน ในอดีตปู่เป็นคนหมู่บ้านขุนน้ำพริกอยู่บนภูเขาสูง เมื่อมีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) มาชักชวนให้เข้ากลุ่มเพื่อต่อต้านรัฐบาลในขณะนั้น แต่ปู่และเพื่อนบ้านไม่ยอมเข้าร่วมจึงย้ายไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐบาลจัดให้ ซึ่งก็คือหมู่บ้านสบเป็ดนั่นเอง หมู่บ้านนี้แต่ก่อนมีเฉพาะคนม้งเท่านั้นที่อาศัยอยู่ รวมถึงม้งที่มาจากฝั่งประเทศลาว ปัจจุบันมีคนเมี่ยนเข้ามาอยู่ร่วมด้วย 3 หลังคาเรือน

เหตุผลที่ครอบครัวมาได้ขายของที่ระลึกและเสื้อผ้าที่บ้านรวมมิตร ก็เพราะว่าตอนนั้นพ่อแม่ทำไร่ทำสวนและเลี้ยงวัว ก็มีเพื่อนบ้านที่มาเที่ยวแถวบ้านรวมมิตรแล้วเห็นว่าสามารถเปิดร้านขายสินค้าได้ จึงได้เล่าให้คนรู้จักฟังรวมถึงครอบครัวของแหวนด้วย พ่อแม่ก็สนใจจึงขายวัวประมาณ 100 ตัว เพื่อนำมาเป็นทุนในการค้าขาย ซื้อรถกระบะ ซื้อของเข้าร้าน ที่เปลี่ยนมาขายของที่ระลึกและเสื้อผ้าก็เพราะอาชีพเลี้ยงวัวเพื่อขายนั้นลำบาก ที่เลี้ยงฝูงวัวก็อยู่ไกลจากหมู่บ้าน ส่วนพืชผลที่ปลูก เช่น มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ ก็มีคนปลูกมากจึงทำให้ราคาตกต่ำ รายได้ของครอบครัวจึงไม่ดี จึงตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพ

ครอบครัวของเธอมาค้าขายที่บ้านรวมมิตรได้ประมาณ 13 ปีแล้ว ตั้งแต่เธออายุได้ 4 ขวบ ช่วงนั้นบ้านเรือนแถวบ้านรวมมิตรมักทำด้วยไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา ถนนก็เป็นถนนดินลูกรัง นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาหมู่บ้านโดยทางเรือ เพราะสะดวกและธรรมชาติสองแม่น้ำกกยังสวยสดงดงาม ถนนจากตัวเมืองเชียงรายเข้าสู่บ้านรวมมิตรก็เป็นถนนลูกรัง ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางสัญจรไปมา คนที่เข้าไปขายของในตัวเมืองตอนกลางคืนถ้าเกิดฝนตกก็กลับหมู่บ้านไม่ได้ ต้องรอให้ฝนหยุดตกและสว่างเสียก่อน

สินค้าในร้านที่ทำเองก็ได้แก่ เสื้อ กระโปรง กางเกง ที่ตัดมาจากผ้าเขียนน้ำเทียน โดยมีแม่ของเธอเป็นคนตัดเย็บ ผ้าเขียนน้ำเทียนนี้จะซื้อมาจากจังหวัดเชียงใหม่ พอตัดออกมาเป็นกางเกงแล้วจะราคาผืนละ 250 บาท ราคาต่ำสุดที่ขายได้ก็คือ 200 บาท เสื้อผ้าเขียนน้ำเทียนราคา 220 บาท ขายราคาต่ำสุดได้ที่ 180 บาท ด้านกระโปรงผ้าเขียนน้ำเทียนราคา 280 บาท ราคาต่ำสุดที่ขายได้คือ 250 บาท สินค้าอีกอย่างที่มีในร้านก็คือกางเกงผ้าปักม้ง มีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือตัวกางเกงที่เป็นผ้าสีดำและผ้าปักม้งที่นำมาตกแต่งตรงขากางเกงด้านล่าง ผ้าสีดำจะซื้อมาจากในตัวจังหวัดเชียงรายส่วนผ้าปักม้งซื้อมาจากหมู่บ้านที่จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นส่วนประกอบของกระโปรงผู้หญิงม้งที่ไม่ใช้แล้ว บางส่วนก็ซื้อมาจากตลาดห้วยโกน ซึ่งเป็นตลาดบริเวณพรมแดนไทย-ลาวทางจังหวัดน่าน เป็นผ้าปักที่มาจากชาวม้งประเทศลาวและม้งประเทศเวียดนาม ด้านรูปช้างแกะสลักจากไม้จะมีรถมาส่งถึงที่โดยมาจากจังหวัดลำพูน ตัวอย่างช้างแกะสลักขนาดเล็กซื้อมา 40 บาท นำมาขายในราคา 80 บาท ขายได้ต่ำสุด 60 บาท ส่วนเขาควายแกะสลักรับมาจากร้านค้าในหมู่บ้านอีกทีหนึ่ง กบ

แกะสลักจากไม้รับมาจากจังหวัดเชียงใหม่ในราคาตัวละ 30 บาท นำมาขายราคาตัวละ 80 บาท ขายได้ต่ำสุด 50 บาท มอเตอร์ไซด์ขนาดเล็กที่ทำมาจากไม้จะมีรถมาส่งถึงที่ในราคาคันละ 60 บาท นำมาขายคันละ 120 บาท ขายได้ต่ำสุด 80 บาท ทางด้านผ้าปักม้งขนาดใหญ่ที่แสดงวิถีชีวิตของชาวม้ง ก็รับมาจากเชียงใหม่ โดยคนที่เชียงใหม่ก็รับมาจากม้งประเทศลาวและตลาดชายแดนแล้วนำมาขายต่อ ผ้าปักม้งขนาดใหญ่นี้ซื้อมาผืนละ 1,600 บาท นำมาขายผืนละ 2,800 บาท ขายราคาต่ำสุดได้ที่ 2,300 บาท ช่วงเทศกาลสงกรานต์ กางเกงเขียนน้ำเทียนและกางเกงผ้าปักม้งจะขายได้ดี โดยลูกค้ามักเป็นคนไทย ส่วนชาวต่างประเทศโดยทั่วไปมักจะซื้อของที่ระลึกจำพวกช้างแกะสลักกบแกะสลัก

ในการขายสินค้าให้กับลูกค้าต่างประเทศ ก็จะสื่อสารกันด้วยภาษาต่างประเทศแบบง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับการค้าขาย โดยแม่ของเธอจะเป็นคนเรียนรู้และสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศได้ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน บางชาติก็สื่อสารบอกราคากันด้วยเครื่องคิดเลข นอกจากนี้ก็ยังได้ใช้ภาษาต่างประเทศดังที่กล่าวมาข้างต้นในการอธิบายถึงสินค้าว่าทำมาจากอะไร โดยพูดเป็นคำสั้น ๆ พร้อมแสดงท่าทางประกอบ ส่วนลูกค้าคนไทยจะใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาเหนือ ระหว่างลูกค้าคนไทยกับชาวต่างประเทศนั้น ชาวต่างประเทศจะได้ราคาดีกว่า ไม่ค่อยต่อรองราคาสินค้า

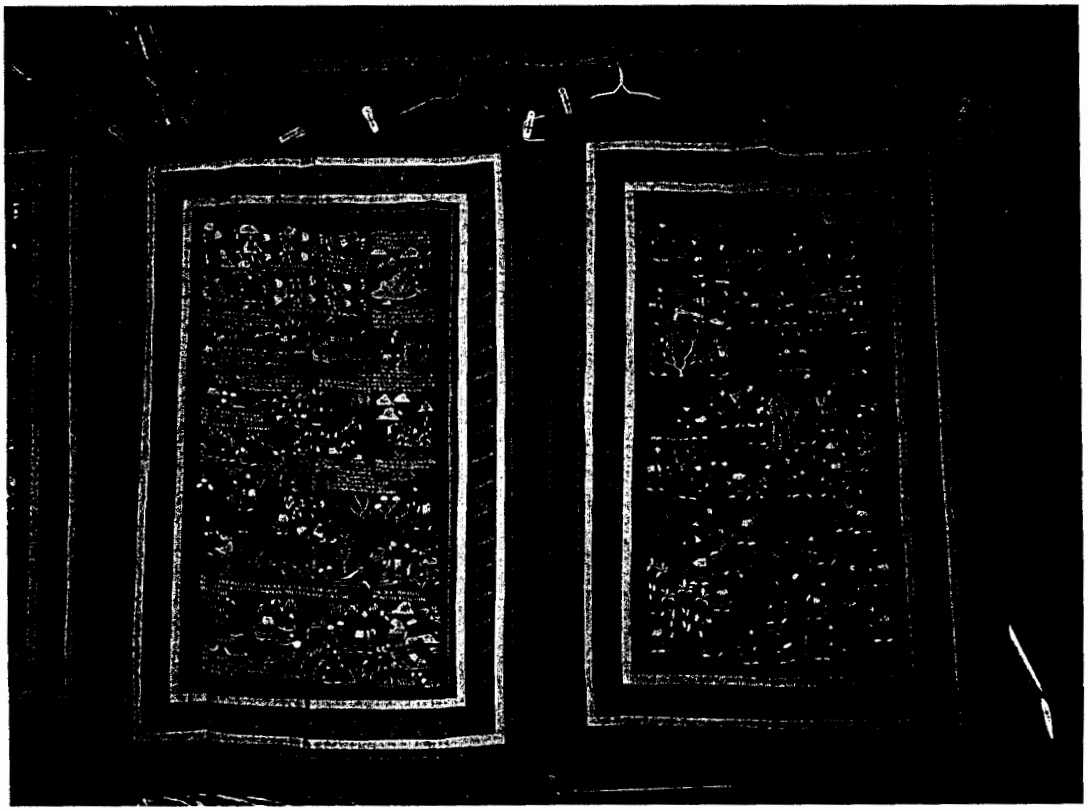

รูปที่ 11 ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

สำหรับการแต่งกายในชีวิตประจำวันก็จะใส่ชุดธรรมดาเหมือนคนไทยทั่วไป เวลาขายของที่ร้านก็ใส่ชุดธรรมดาเช่นกัน "แต่ก่อนหน้านี้เวลาไปขายของที่ไนท์ บาซาร์ (ตลาดขายสินค้าที่ระลึกอยู่บริเวณเดียวกับขนส่งจังหวัดเชียงราย) ก็จะใส่กระโปรงม้งแล้วใส่เสื้อยืด ระยะหลังคนอื่นไม่ใส่เราก็ไม่ใส่เพราะถ้าใส่อยู่คนเดียวจะรู้สึกเขิน ส่วนชุดม้งจะใส่เมื่อเข้าร่วมพิธีกรรมของม้ง เช่นปีใหม่ม้งในหมู่บ้านที่จังหวัดน่าน" นอกจากนี้เธอยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า "คนเฒ่าคนแก่จะใส่ชุดม้ง ส่วนคนรุ่นใหม่จะใส่เสื้อผ้าเหมือนคนไทยทั่วไป"

ประเด็นการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ว่า "แม้ว" แหวนจะรู้สึกโกรธแต่ไม่แสดงออก "เพราะคำว่าแม้วจะแฝงไว้ด้วยการดูถูกเหยียดหยาม" แต่ถ้าเรียกว่า "ม้ง" จะรู้สึกดี พอใจ "เพราะเป็นคำที่คนในกลุ่มใช้เรียกตัวเองมาตั้งแต่บรรพบุรุษ" ด้านข่าวคราวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ออกตามสื่อต่าง ๆ เธอก็รู้สึกพอใจโดยเฉพาะการเสนอข่าวปีใหม่ม้ง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เก่าแก่ สืบทอดกันมายาวนาน เธอยังบอกอีกว่าเมื่อเวลาที่อยู่กับคนม้งด้วยกันก็จะใช้ภาษาม้ง แต่ถ้าอยู่กับคนเป็นกลุ่มแล้วมีคนม้งอยู่ในกลุ่มด้วย เช่นที่โรงเรียนที่เธอกำลังเรียนอยู่ ก็จะสื่อสารกันด้วยภาษาไทยเพราะถ้าพูดภาษาม้งก็จะมีคนมองไม่ดี มาถามว่าพูดอะไรกันจนก่อให้เกิดความรำคาญได้ ก็เลยตัดปัญหาด้วยการพูดภาษาไทย ส่วนเรื่องของการท่องเที่ยวในบ้านรวมมิตรนั้นเธออยากให้มีการฟื้นฟูการแต่งกายของแต่ละเผ่า ทั้งในชีวิตประจำวันและช่วงเวลาค้าขาย เพื่อที่จะได้ดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมทั้งฝากให้ดูแลเรื่องความสะอาดของหมู่บ้านด้วย

1.4 ร้านเสื้อผ้าม้งของนางนันทนา ยืนยงกุล เธอมีชื่อเล่นว่า "ก๊ะ" เป็นพี่น้องกับร้านของครอบครัวแหวน ร้านนี้ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของซอย 6 ติดกับบ้านสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยาวประจำบ้านรวมมิตร เธอเป็นชาวเขาเผ่าม้ง แต่งงานแล้วกับสามีซึ่งเป็นคนเผ่าเดียวกัน ชื่อสมจิตร มีบุตรด้วยกัน 3 คน บ้านเดิมอยู่ที่จังหวัดน่าน มาค้าขายกับสามีที่บ้านรวมมิตรได้เกือบหนึ่งปีแล้ว ส่วนลูกๆ ก็อยู่กับปู่ย่าที่บ้านจังหวัดน่าน ก่อนที่จะมาเปิดร้านขายของที่รวมมิตรนั้นทางครอบครัวมีอาชีพทำสวนผลไม้ ปลูกลิ้นจี่ ลำไย มะม่วง และสามีก็ไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน พอสามีกลับจากทำงานต่างประเทศ พี่ชายของเธอที่มาค้าขายของที่ระลึกอยู่บ้านรวมมิตรได้ 10 ปีแล้วก็ชวนมาขายของด้วย บอกว่ารายได้ดี พอขายได้ จึงได้มาทำมาหากินที่หมู่บ้านนี้ ซึ่งจริง ๆ แล้วพี่ชายก็ชวนตั้งนานแล้วแต่เธอยังไม่พร้อม

สินค้าที่นำมาขายก็ต้องมีการประเมินก่อนว่าจะขายได้หรือไม่ "เงินทุนก็เป็นเงินทุนของตัวเอง ตอนแรกที่มา(ค้าขาย)ร้านจะตั้งอยู่บนถนนใหญ่ที่ผ่านกลางหมู่บ้าน(มาจากจังหวัดเชียงราย) แต่แถวนั้นนักท่องเที่ยวไม่ค่อยเดิน เช่าได้หนึ่งเดือน พื้นที่ที่(เปิดร้าน)อยู่ปัจจุบันก็ว่างลง จึงมาเช่าต่อ เพราะเป็นบริเวณที่นักท่องเที่ยวมากพอสมควร" ที่เป็นเช่นนี้เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวนั่งช้างเสร็จแล้วก็จะเดินซื้อของที่ระลึก ก็จะผ่านมาบริเวณร้าน โดยค่าเช่าเจ้าของที่เป็นกะเหรี่ยงจะคิดในราคาเดือนละ 500 บาท ไม่รวมค่าน้ำค่าไฟ

สินค้าในร้านของเธอ หลัก ๆ จะมีอยู่ 3 ชนิด คือ กระโปรง กางเกง เสื้อรวมถึงชุดเสื้อผ้าเด็ก ส่วนมากลวดลายของสินค้าจะบ่งบอกถึงความเป็นม้ง ถ้าเป็นเสื้อผ้าเด็กจะมาจากจังหวัดลำพูน ส่วนสินค้าที่เหลือจะตัดเย็บเอง โดยผ้าจะสั่งซื้อผ่านคนไทยที่ไปซื้อมาจากชายแดน เป็นผ้าม้งของประเทศลาวและประเทศเวียดนาม การตัดเย็บเสื้อผ้าก็ไปเรียนมาจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เรียนก่อนที่จะแต่งงาน 2 ปี และไปเรียนอีกหลังแต่งงานแล้ว 2 ครั้ง ที่ร้านจะมีจักรเย็บผ้าแบบใช้เท้าเหยียบ 1 ตัว ซึ่งเธอมีไว้เพื่อใช้ตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยตัวเอง ส่วนสามีจะเป็นลูกมือช่วยในการตัดส่วนประกอบของตัวเสื้อผ้า

การขายสินค้าถ้าเป็นชุดเด็กที่รับมา 60 บาทก็จะตั้งราคาขายไว้ที่ 120 บาท ลดราคาได้แค่ 20 บาท ถ้าต่ำกว่า 100 บาทจะไม่ขาย ถ้าเป็นเสื้อผ้าที่ตัดเองก็จะมีการคิดคำนวณต้นทุนที่ใช้ในการซื้อผ้า กระดุม และค่าแรงในการตัดเย็บ ซึ่ง 1 ตัวก็จะใช้ต้นทุนประมาณ 100 บาท เวลาขายก็จะตั้งราคาไว้ที่ 250 บาท แล้วให้ลูกค้าต่อรองราคาเอง สินค้าทุกอย่างเธอบอกว่าขายได้ดีพอ ๆ กัน ทำให้มีรายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 5,000 ถึง 15,000 บาท แล้วแต่ว่าเดือนนั้น ๆ จะมีนักท่องเที่ยวมากหรือไม่ ลูกค้าส่วนมากจะเป็นคนไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ “คนต่างชาติจาก 100 คน จะซื้อของที่ร้านซัก 2 คน”

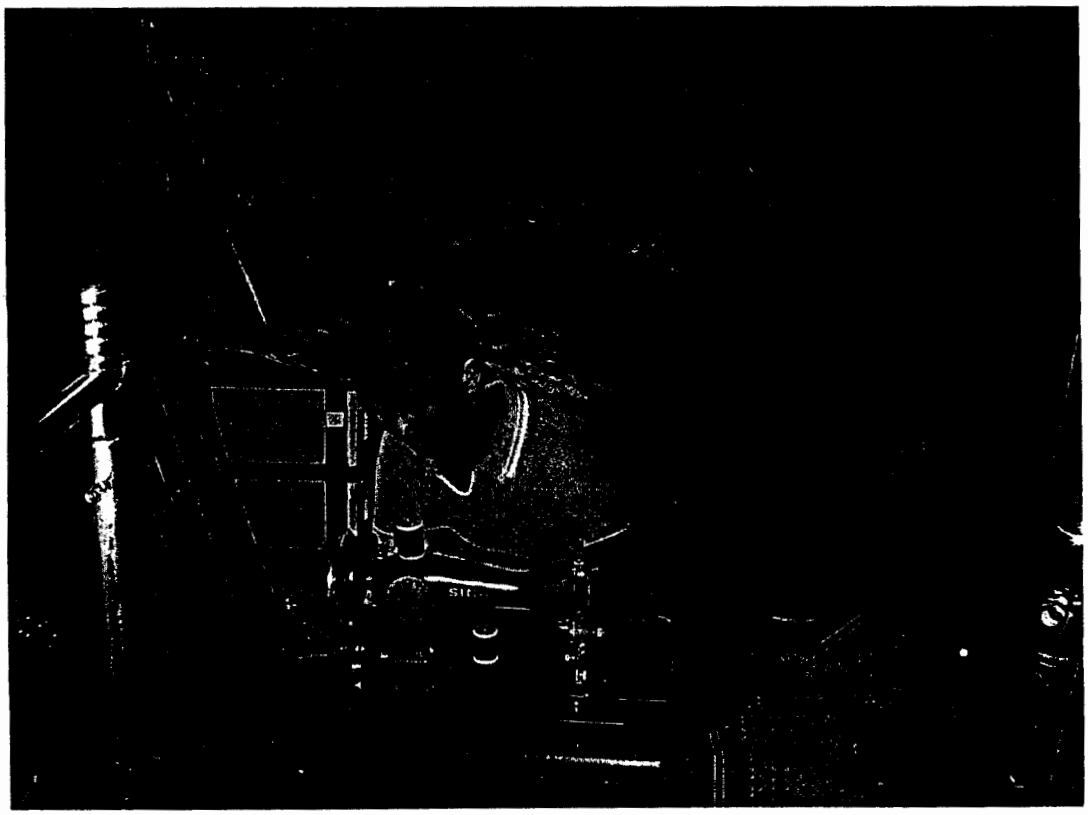

รูปที่ 12 “พี่ก๊ะ” กำลังตัดเย็บเสื้อผ้าม้ง

นักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยมาเข้าร้าน ถ้าพูดภาษาไทยก็จะพูดภาษาไทยตอบโต้ เช่นเดียวกัน ถ้าลูกค้าถามด้วยภาษาเหนือก็จะตอบกลับไปด้วยภาษาเหนือเหมือนกัน ลูกค้าต่างประเทศส่วนมากจะถามเรื่องราคาสินค้า เธอก็สามารถบอกลูกค้าได้ด้วยภาษาอังกฤษ แต่ถ้าเป็นประโยคยาว ๆ เรื่องทั่ว ๆ ไปจะพูดไม่ได้

ด้านการติดต่อสัมพันธ์กับครอบครัวที่จังหวัดน่านนั้น สามีจะกลับบ่อยกว่าเธอ โดยสามีจะกลับเดือนละ 3-4 ครั้ง ๆ ละ 2-7 วัน เพราะต้องกลับไปดูแลสวนผลไม้ที่ปลูกไว้ ส่วนตัวเธอนาน ๆ จึงจะกลับบ้านสักครั้งหนึ่ง การติดต่อกับเพื่อนบ้านในบ้านรวมมิตรจะมีมากเป็นพิเศษก็กับญาติ ๆ ที่มาจากจังหวัดน่านด้วยกัน ส่วนเพื่อนบ้านอื่น ๆ จะไม่ค่อยได้ทักทาย พูดคุยกัน เพราะต้องทำงานทั้งวัน ไม่ค่อยได้ไปไหน เวลาอยู่กับคนม้งด้วยกันก็จะสื่อสารกันด้วยภาษาม้ง ถ้าพูดกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในหมู่บ้านส่วนมากจะใช้ภาษาคำเมือง ในเรื่องการแต่งกายเวลาอยู่บ้านและขายของที่บ้านรวมมิตรก็จะใส่ชุดบาย ๆ ที่ซื้อมาจากตลาดในเมืองเชียงราย แต่ถ้าเป็นเวลาไปขายของที่ตลาดไนท์บาซาร์ ก็จะใส่ชุดที่ตัดเย็บเอง เพื่อโชว์ให้ลูกค้าได้เห็นฝีมือการผลิต ส่วนสามีในตอนกลางคืนจะไปขายเสื้อผ้าพื้นเมืองที่โรงแรมแห่งหนึ่ง จึงไม่จำเป็นต้องใส่ชุดที่ตัดหรือชุดประจำเผ่า

ส่วนในอนาคตถ้าลูกหลานของเธอจะมาขายของที่ระลึกบ้าง เธอก็ไม่คัดค้าน แล้วแต่ว่าพวกเขาชอบอะไร ทั้งนี้ทั้งนั้นก็รวมความสามารถในการค้าขายด้วยว่าแต่ละคนมีทักษะมากน้อยแค่ไหน ด้านความเห็นต่อประเด็นการท่องเที่ยวในบ้านรวมมิตร "ไม่อยากให้เด็กตื๊อขายของมากเกินไป ควรจะมีการจัดระเบียบ จัดให้ดี บางครั้งฝรั่งกำลังจะเข้าร้าน เด็กมาตื๊อขายของ ฝรั่งก็เลยหนีไม่เข้าร้าน ทำให้ฝรั่งไม่อยากกลับมาเที่ยวอีก ทำให้ภาพพจน์ของประเทศไทยไม่ดี เพราะกลับไปแล้วเขาก็คงพูดว่า เด็กไทยตื๊อขายของแย่มาก ทำให้เกิดภาพไม่ดีกับเมืองไทย"

ด้านภาพลักษณ์ของชาวเขาที่ผ่านตามสื่อต่าง ๆ ก็มีทั้งการดูถูกและให้เกียรติ คนส่วนใหญ่มักติดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีในอดีต แต่ความจริงเธอคิดว่าทุก ๆ ชาติพันธุ์ก็พัฒนาไปตามยุคตามสมัย บางครั้งลูกค้ามาซื้อของเมื่อรู้ว่าเธอเป็นม้งก็เข้าใจว่าพูดภาษาไทยไม่ชัดก็จะพูดไม่ชัดกับเธอ เธอก็จะรู้สึกโกรธเพราะถือว่าเป็นการไม่ให้เกียรติกัน ดูถูกกัน ทำให้เสียความรู้สึก จากการสังเกตของเธอเมื่อไปขายของที่ตลาดไนท์บาซาร์ นักท่องเที่ยวจะทำเป็นพูดไม่ชัดเมื่อติดต่อสอบถามราคาสินค้าจากคนอาข่ามากที่สุด เพราะส่วนมากชาวอาข่าพูดไทยไม่ชัดอยู่แล้ว

1.5 ร้านขายของที่ระลึกชาวอาข่า ร้านที่ทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มอาข่าร้านนี้ตั้งอยู่ตรงหัวมุมซอย 6 ติดกับถนนสายหลักที่มาจากจังหวัดเชียงราย โดยเช่าที่จากบ้านศิษยาภิบาล ผู้ให้ข้อมูลเป็นชายหนุ่มอายุประมาณ 19 ปี เรียนอยู่ที่คณะสังคมศาสตร์ เอกรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เขาชื่อ นายอาแหยะ เยเบียวกู่ ชื่อเล่น "หลุยส์" เขาเล่าประวัติชีวิตให้ฟังว่า พ่อแม่เป็นอาข่าที่อาศัยอยู่ตามชายแดนไทย-พม่า ด้านฝั่งพม่า เนื่องจากชีวิตที่โน่นค่อนข้างลำบากและอันตราย จึงได้อพยพถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ที่บริเวณดอยแม่สลอง อำเภอแม่ฟ้าหลวง

จังหวัดเชียงราย จากนั้นก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านหมากเลี่ยม ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย แล้วก็ย้ายบ้านอีกครั้งไปอยู่ที่บ้านปางขอน ตำบลห้วยชมพูเช่นเดิม เพราะที่นี่มีที่ทำกินมากกว่าและผู้คนก็ยังมีไม่มาก อยู่บ้านปางขอนได้ประมาณ 12 ปี จึงได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านรวมมิตร "โดยเริ่มแรกนั้นพี่สาวมาอยู่ก่อน เพื่อขายของที่ระลึก" ส่วนตัวเขาเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วก็ย้ายลงมาอยู่กับพี่สาวที่บ้านรวมมิตร เพื่อเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาและช่วยพี่สาวขายของ ซึ่งในตอนแรกนั้นพี่สาวเดินทางมาในหมู่บ้านรวมมิตร เห็นว่าเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว จึงคิดหาของมาค้าขาย

ระยะแรกที่ร้านจะขายของที่ทำเองจากมือ (hand made) เช่น กระเป๋า เสื้อเก่า ๆ รวมถึงของใช้ต่าง ๆ ของชาวเขา ในช่วงนั้นร้านขายของที่ระลึกมีไม่มาก จึงขายของได้ราคาดี นักท่องเที่ยวไม่ค่อยต่อรองราคา ต่อมาเมื่อการท่องเที่ยวเจริญขึ้น นักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น รวมถึงการคมนาคมสะดวกขึ้น ได้ไปเที่ยวไปพบเห็นสินค้าจากที่ต่าง ๆ ก็ซื้อมาเพื่อจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว "ไปเชียงใหม่ก็ซื้อของมา ไปแม่สายก็ซื้อของมา เพราะจะขายของเดิม ๆ ก็ไม่ได้ นักท่องเที่ยวก็ชอบของต่างกัน ของในร้านจึงต้องมีหลากหลาย" มีผลทำให้ปัจจุบันสินค้าในร้านส่วนมากจะซื้อมาจากที่อื่น บางอย่างก็นำมาประดับตกแต่งเพิ่มเติมเข้าไป ทำให้ได้ราคาเพิ่มขึ้น

ตัวอย่างสินค้า เช่น รูปแกะสลักจะซื้อมาจากเชียงใหม่ กระเป๋า(ย่าม)และผ้าคลุมโต๊ะจะซื้อมาจากฝั่งพม่า ส่วนหุ่นกระบอกหรือหุ่นลิเกจะรับมาจากแม่สาย หมวกอาข่าจะทำเอง เครื่องประดับจำพวกกำไล สร้อยข้อมือก็มาจากแม่สาย "ของบางอย่างเราทำเองได้แต่มันเสียเวลาจึงซื้อมาจากที่อื่น ของบางอย่างก็ผลิตเองไม่ได้ เวลาไปซื้อของก็ไปกับญาติ ๆ หรือคนรู้จัก เอารถกระบะไป เสียค่าน้ำมันช่วยกัน ของบางอย่างก็มาส่งถึงที่ เช่น ผ้าปักคลุมโต๊ะ"

สำหรับราคาสินค้านั้น กระเป๋าย่ามราคาต้นทุนใบละ 150 บาท ขายในราคา 250-300 บาท ต่อรองราคาได้ต่ำสุด 180 บาท ผ้าปักคลุมโต๊ะซื้อมาในราคาต้นทุน 2,000 บาท ขายในราคา 3,000 บาท ราคาต่ำสุดที่ขายได้คือ 2,500 บาท ส่วนหมวกอาข่าต้นทุน 150 บาท ราคาขายที่ตั้งไว้ 500 บาท ขายได้ต่ำสุด 300 บาท ภายในร้านสิ้นค้าที่มีราคาต่ำสุดก็คือกำไรข้อมือที่ทำจากผ้าซึ่งทำเอง ราคา 10 บาท ส่วนสินค้าที่มีราคาแพงที่สุดที่เคยขายได้ก็คือหมวกเงินของอาข่า ขายได้ในราคา 40,000 บาท เวลาขายของ "ถ้าเป็นคนไทยก็จะพูดภาษาไทยหรือไม่ก็พูดคำเมือง ขึ้นอยู่กับเขาจะพูดอะไรกับเรา ถ้าเป็นต่างชาติที่ฟังภาษาอังกฤษได้ก็จะพูดภาษาอังกฤษ ถ้าเป็นพวกฝรั่งเศส สเปน ก็จะใช้วิธีกดเครื่องคิดเลขบอกราคา บางครั้งไกด์ก็จะเข้ามาช่วยในการเจรจาต่อรองซื้อสินค้าด้วย" ประโยคที่อาแหยะมักพูดเวลานักท่องเที่ยวเดินผ่านร้าน สำหรับคนไทย "สวัสดีครับ ชมสินค้าก่อนได้นะครับ" ถ้าเป็นคนอังกฤษก็ใช้ "Hello, Looking"

รูปที่ 13 อาแหยะ เยเบียวกู่

1.6 ร้านขายที่ระลึกเผ่าลีซู ในหมู่บ้านรวมมิตรมีชาวลีซูมาอาศัยอยู่และเปิดร้านขายของที่ระลึกเพียงแค่ 2 ร้าน ร้านค้าที่ทำการสัมภาษณ์นี้อยู่ตรงข้ามกับร้านของ "พี่แป๋ว" ตั้งอยู่ตอนต้นของซอย 6 ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อนางสาวอาหมี ตามี่ หรือที่ผู้วิจัยเรียก "พี่อาหมี่" เธอเป็นหญิงชาวลีซู อายุ 42 ปี บ้านเดิมเป็นคนหมู่บ้านดอยช้าง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีพี่น้องทั้งหมด 7 คน เป็นชาย 4 คน หญิง 3 คน พี่อาหมี่เป็นคนที่ 3 ที่บ้านแต่ก่อนทำไร่ข้าวโพด ปลูกข้าว ปลูกฝิ่น ปัจจุบันที่ดอยช้างนิยมปลูกมะเขือเทศ กะหล่ำปลี กาแฟ ลูกเชอรี่

พี่อาหมี่มาขายของที่ระลึกที่บ้านรวมมิตรได้ 13 ปีแล้ว โดยตอนแรกได้รับคำบอกเล่าจากน้องสาวของพ่อว่าที่บ้านรวมมิตรมีนักท่องเที่ยวพอสมควร ให้ลองไปขายของที่ระลึกดู ก็เลยเข้ามาที่หมู่บ้านรวมมิตร มาพร้อมน้องสาวของพ่อหรืออา ต่อมา 6-7 ปี อาก็เลิกกิจการ ตอนแรกเริ่มนั้นใช้ทุนของทางบ้านในการเช่าร้าน และซื้อของจำพวกเสื้อผ้าประยุกต์ เสื้อผ้าฝ้ายของคนเหนือ จากตัวเมืองเชียงราย รวมถึงตุ๊กตา สร้อยคอ เป็นต้น แต่สินค้าที่ร้านพี่อาหมี่ก็มีไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับร้านที่อยู่ใกล้เคียง กำไรที่ได้มาก็นำไปซื้อสินค้าเข้าร้าน จ่ายค่าเช่าที่ และใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันเช่าที่จากคนกะเหรี่ยงไว้ 2 ห้องในราคา 500 บาท และจ่ายค่าไฟเดือนละ 20 บาท สินค้าบางอย่าง เช่น เสื้อผ้า กระเป๋าใส่สตางค์ ปลอกหมอน ก็จะมีคนมาส่งถึงที่ร้าน บางอย่างก็เข้าไปซื้อที่จังหวัดเชียงราย เช่น กางเกงมัดย้อม ส่วนสร้อยคอหินหยกจะมาจากแม่สาย บางอย่างก็ซื้อมาจากหมู่บ้านที่อำเภอแม่สรวย เช่น เหยื่อคีเมียะ ซึ่งเป็นเครื่องประดับที่ใช้ติดหลังเสื้อหรือเข็มขัดเพื่อให้

เกิดความสวยงาม ที่ทำเองก็คือกระเป๋า ซึ่งเรียนรู้มาจากเพื่อน ๆ ที่มาขายของที่บ้านรวมมิตรด้วยกัน โดยซื้ออุปกรณ์มาจากที่อื่น

ราคาสินค้าที่ตั้งไว้ในตอนเริ่มต้นจะสูงกว่าราคาจริงอยู่ประมาณ 1 เท่าตัว แต่ก็ไม่เสมอไป ขึ้นอยู่กับความสนใจของลูกค้า ถ้าลูกค้ามีท่าทีสนใจก็จะเรียกราคาสูง ถ้าคิดว่านักท่องเที่ยวคงไม่ซื้อก็จะบอกราคาผ่านที่ไม่ค่อยสูงมากนัก "ช่วงที่ไม่ได้ขายหรือไม่มีนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะเดือนพฤษภาคม บางครั้งได้ขายสินค้าสัปดาห์ละ 2 วัน สูงสุดขายได้ 700-800 บาทในหนึ่งอาทิตย์" ลูกค้าก็มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถ้าเป็นคนต่างชาติจะตั้งราคาไว้สูงเผื่อการต่อรองราคา เธอให้เหตุผลว่าถ้าตั้งราคาไว้ต่ำแล้วลูกค้าต่างประเทศต่อรอง เธอก็ไม่สามารถพูดภาษาต่างประเทศได้ ทำให้อธิบายไม่ได้ว่าสินค้าชิ้นนั้นซื้อมาในราคาแพง ได้กำไรน้อย ดังนั้นเวลาขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเธอจึงใช้วิธีกดเครื่องคิดเลขบอกราคา และต่อรองราคากันผ่านทางการกดเครื่องคิดเลข ส่วนนักท่องเที่ยวไทย เธอจะตั้งราคาไม่สูงเท่าคนต่างชาติ เพราะสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ว่าซื้อมาเท่าไหร่ ได้กำไรเท่าไหร่

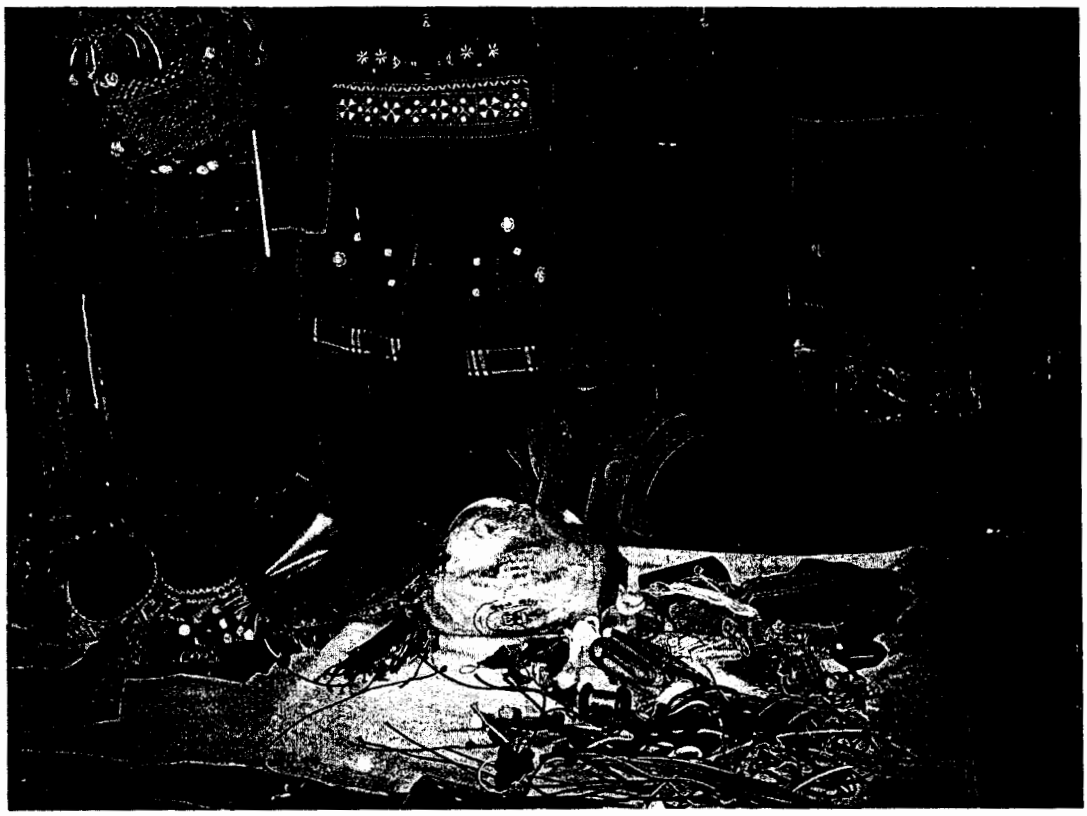

รูปที่ 14 หญิงลีซูกับงานขายของที่ระลึก

เนื่องจากในบ้านรวมมิตรมีคนลีซูมาขายของเพียงแค่ 2 ร้าน คือร้านพี่อาหมี่กับร้านญาติ ๆ ดังนั้นทุกวันนี้จึงไม่ค่อยได้พูดภาษาลีซูมากนัก ถ้าพูดกับคนอื่นก็จะใช้ภาษาไทย เวลามีงาน

ประเพณีที่บ้านเกิด อำเภอแม่สรวย ก็จะกลับไปบ้าน โดยเฉลี่ยแล้วพี่อาหมี่จะกลับแม่สรวยเดือนละ 1 ครั้ง เมื่อนั้นจึงจะได้พูดภาษาลีซูเต็มที่ การติดต่อสัมพันธ์กับคนบ้านรวมมิตรเธอบอกว่าก็คุยได้กับทุกคน แต่ส่วนมากจะคุยกับคนที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง หรือร้านอยู่ติดกัน ในชีวิตประจำวันและเวลาขายของเธอก็จะใส่ชุดลีซูที่มีสีฟ้าเด่นสะดุดตา เผ่าอื่นจะไม่ใส่เสื้อผ้าสีนี้ "ที่ไม่ใส่ชุดพื้นเมืองเพราะไม่ชิน ไม่กล้าใส่ โดยมีชุดประจำเผ่า 7 ชุด ถ้าเสื้อผ้าชำรุดจนใส่ไม่ได้ก็จะให้พี่สาวซื้อผ้าไปตัดชุดให้ บางครั้งก็มีญาติ มีพ่อแม่มาเยี่ยม 1-2 วัน ทำให้พอมีคนคุยด้วยเป็นภาษาลีซูบ้าง"

ประเด็นการเรียกชื่อชาติพันธุ์ว่าลีซูหรือลีซอนั้น พี่อาหมี่บอกว่าไม่แตกต่างกัน ไม่รู้สึกโกรธถ้าจะมีคนเรียกว่าลีซอ เพราะความหมายของทั้งสองคำก็เหมือนกันไม่ว่าลีซอหรือลีซู อันหมายถึงชาวเขาเผ่าหนึ่ง

ในอนาคตถ้าลูกหลานจะมาขายของที่ระลึกที่บ้านรวมมิตร พี่อาหมี่บอกว่าไม่อยากให้มาขายเพราะ "เราอยู่ที่นี่ก็ไม่ค่อยได้ขาย นักท่องเที่ยวไม่ค่อยมี มาก็ลำบาก" สิ่งที่ทำให้เธอต้องขายสินค้าต่อไปก็เพราะเธอได้ลงทุนไปแล้ว มีของในร้านพอสมควร "จะเอาไปใช้ก็ใช้ไม่หมด จึงต้องขายต่อไป" ถ้ามีคนมาซื้อร้านต่อ หมายความว่ามาเช่าที่และซื้อของในร้านทั้งหมดไว้เพื่อขาย พี่อาหมี่ก็จะขายให้ แล้วกลับไปอยู่บ้าน ไปทำไร่กาแฟ เธอมีความรู้สึกอยากเลิกขายของที่ระลึกมา 3-4 ปีแล้ว "แต่เนื่องจากค่าเช่าก็เสียทุกเดือน จึงต้องซื้อของมาไว้เผื่อได้ขาย"

ถ้าเปรียบเทียบการขายของที่ระลึกทุกวันนี้กับในอดีต เธอบอกว่าจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ถึงแม้นักท่องเที่ยวจะมากขึ้นตามไปด้วยก็ตาม สินค้าก็ไม่ค่อยได้ขาย เพราะมีร้านให้เลือกซื้อหลายร้าน บางคนก็อาจเคยมาเที่ยวและซื้อของที่ระลึกกลับไปแล้ว เมื่อมาเยือนอีกครั้งจึงไม่ซื้ออีก

1.7 ร้านค้าของคนไทยพื้นราบ : ร้านกาแฟดอยช้าง คนที่ให้ข้อมูลเป็นหญิงวัยกลางคน อายุประมาณ 40 กว่า ๆ ผู้วิจัยมักเรียกเธอว่า "พี่ตา" เป็นคนไทยพื้นราบ ทางด้านครอบครัวนั้น พี่ตาแต่งงานแล้ว มีลูก 2 คน เป็นชายทั้งหมด คนโตเรียนจบช่างยนต์และมีครอบครัวแล้ว ได้เปิดอู่เล็ก ๆ ซ่อมรถในตัวเมืองเชียงราย คนเล็กเรียนในระดับปวช.ทางด้านอิเล็กทรอนิกส์ ชั้นปีที่ 3 อนาคตอยากเป็นทหาร ทั้งหมดนี้อาศัยอยู่ที่บ้านหลังเดียวกัน ที่บ้านน้ำลัด ใกล้กับจังหวัดเชียงราย

หน้าร้านจะมีป้ายเขียนบอกไว้ว่ากาแฟดอยช้าง โดยเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า "COFFEE DOI CHAANG" ภายในร้านจะตกแต่งออกแนวลูกทุ่ง สบาย ๆ โต๊ะ เก้าอี้ ผนังร้าน ทำด้วยไม้โดยสามีเธอเป็นคนออกแบบและลงมือทำเอง ส่วนหลังคามุงด้วยหญ้าแฝก ตกแต่งภายในร้านด้วยลูกน้ำเต้าแห้ง เถาวัลย์ มีภาพถ่ายต้นกาแฟจากดอยช้างติดตามฝาผนัง 3-4 รูป ปูพื้นด้วยอิฐมอญ บริเวณภายนอกข้าง ๆ ร้านด้านซ้ายก็จะปลูกต้นกาแฟไว้ 4 ต้น เพื่อให้ลูกค้า นักท่องเที่ยวดูเป็นตัวอย่าง ที่ร้านนอกจากขายกาแฟแล้วก็ยังขายน้ำอัดลม น้ำเปล่า และเครื่องดื่มชูกำลังด้วย

ราคากาแฟก็เริ่มที่ 35 บาท ถึง 60 บาท เช่น เอสเพรสโซ (ESPRESSO) ราคา 35 บาท อเมริกาโน (AMERICANO) ราคา 35 บาท คาปูชิโน (CAPPUCCINO) ราคา 50 บาท คาฟเฟ ลาเต้ (CAFÉ LATTE) ราคา 50 บาท คาฟเฟ มอคค่า (CAFÉ MOCHA) ราคา 60 บาท กาแฟเย็นราคา 40 บาท และ อเมริกาโนเย็น (ICED AMERICANO) ราคา 40 บาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องดื่มอย่างอื่นอีกไว้คอยบริการ ไม่ว่าจะเป็น โกโก้ กรีนที ไอซ์ที ไอซ์ลาเต้

บ้านเกิดของพี่ตาอยู่ที่เชียงใหม่ แฟนเป็นคนเชียงราย พอแต่งงานก็ย้ายครอบครัวมาลงหลักปักฐานที่เชียงราย อาชีพที่เคยทำมาก็คือ การเปิดร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง อุปกรณ์ไฟฟ้า รับเหมาก่อสร้าง รับขุดบ่อบาดาล ปัจจุบันแฟนทำเฉพาะรับเหมาก่อสร้างและรับทำเฟอนิเจอร์จากไม้ แต่ก่อนพี่ตาก็เคยขายส้มตำและน้ำหวานที่ห้างแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย แต่เนื่องจากช่วงนั้นพ่อของเธอป่วยก็เลยต้องเลิกกิจการ

เนื่องจากแฟนของพี่ตาเคยทำงานอยู่ที่บริษัทกาแฟดอยช้างในหน้าที่รับออกแบบร้าน ทำที่ตากกาแฟ และติดตั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ ทำให้สนิทกับเจ้าของบริษัทฯ จึงสามารถนำกาแฟดอยช้างมาขายได้โดยไม่ต้องเสียค่าลิขสิทธิ์ แต่ทางร้านต้องซื้อกาแฟ แก้วและเครื่องทำกาแฟ ส่วนราคากาแฟดอยช้างชนิดต่าง ๆ จะใช้มาตรฐานเดียวกันทุกที่ ดังราคาที่นำเสนอไปแล้วข้างต้น

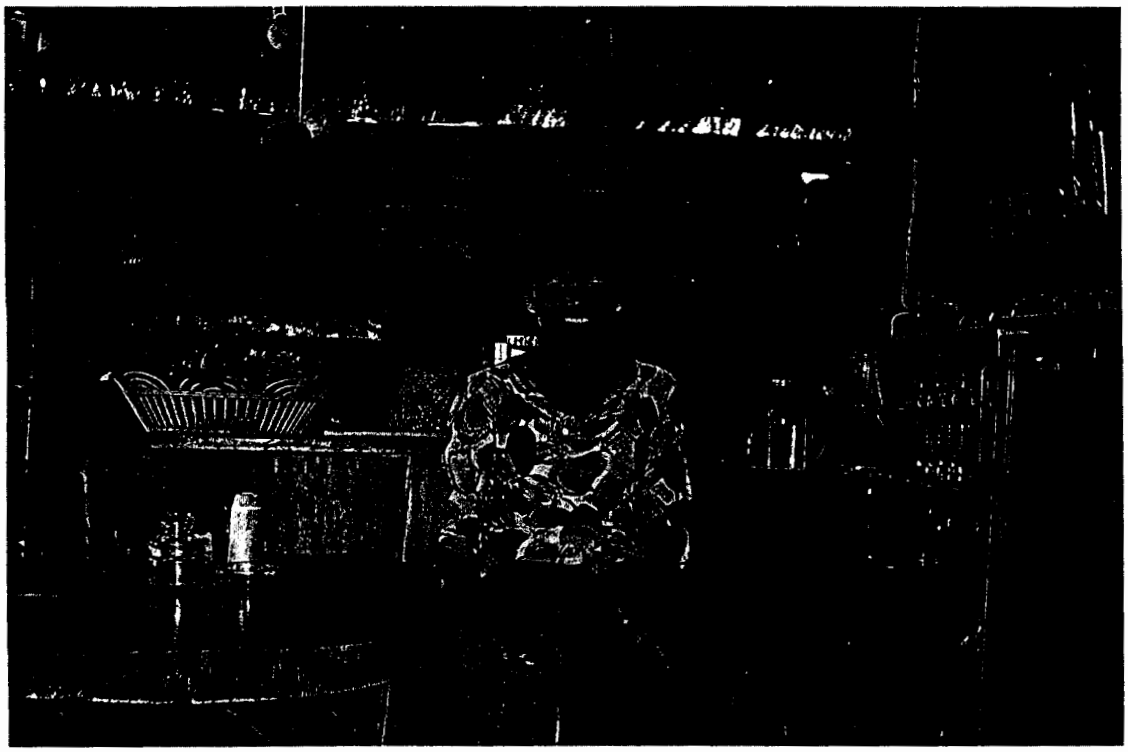

รูปที่ 15 เจ้าของร้านกาแฟดอยช้าง บ้านรวมมิตร

พี่ตาเข้ามาขายกาแฟที่บ้านรวมมิตรได้ก็เพราะช่วงนั้นไม่มีงานทำ แฟนพี่ตาก็คิดว่าน่าจะขายกาแฟ จึงไปดูพื้นที่ที่ไนท์ บาซาร์ และที่บ้านรวมมิตร พบว่าที่ไนท์ บาซาร์ ค่าเช่าที่แพงมากถึงเดือนละ 6,000 บาท และนักท่องเที่ยวที่ไปไนท์ บาซาร์ ส่วนมากก็จะดื่มเบียร์เพราะมีลานเบียร์ด้วย นอกจากนี้ยังมีร้านขายกาแฟของดอยแม่สลองเปิดอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่ไปขายที่นั่น เลือกมาเปิดร้านขายกาแฟที่บ้านรวมมิตรแทน "ทั้งนี้เพราะที่บ้านรวมมิตรในช่วงนั้นยังไม่มีร้านกาแฟสด จึงคิดว่าน่าจะขายได้ แต่ติดที่การเช่าพื้นที่ เผอิญว่ามีคนรู้จักในหมู่บ้านและเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วย ก็ให้เขาช่วยเจรจาให้ จนได้เช่าพื้นที่ในปัจจุบัน เป็นที่ดินของหมู่บ้าน เช่าแบบปีต่อปี ในราคาเดือนละ 500 บาท ไม่รวมค่าไฟ"

การขายกาแฟที่บ้านรวมมิตรในช่วงฤดูหนาวจะได้ขายดี ส่วนบางเดือน เช่น พฤษภาคม จะไม่ค่อยได้ขายเพราะมีนักท่องเที่ยวน้อย ถ้าเดือนที่ขายดีจะทำให้มีรายได้มากถึงหมื่นกว่าบาท นักท่องเที่ยวจะมีมากช่วงเดือนธันวาคม มกราคม "ช่วงที่ไม่มีแขกก็ไม่เป็นไร เอารายได้มาเฉลี่ย ๆ กันก็พออยู่ได้ ดีกว่าอยู่เฉย ๆโดยเปิดร้านทุกวัน ยกเว้นวันอาทิตย์ เพราะเป็นกฎของหมู่บ้านว่า ถ้าเป็นที่เช่าจะห้ามขายของวันอาทิตย์" ปรากฏว่าเมื่อพี่ตาเปิดร้านกาแฟไปได้ 3 เดือนก็มีร้านในหมู่บ้านขายกาแฟเป็นคู่แข่งอีกหนึ่งร้าน เพราะเห็นว่าขายดี "แต่เป็นกาแฟที่ไม่ได้มาตรฐาน ซื้อมาจากชาวเขาที่ไม่ผ่านโรงงานผลิตที่ได้คุณภาพ ร้านเขาจะมีที่ตั้งดีกว่า ตรงที่อยู่ใกล้ท่าเรือและปางช้าง คนขึ้นท่าแถวนั้นก็จะเข้าร้านเขาเลย"

การขายกาแฟจะขายตามราคาที่ตั้งไว้เป็นมาตรฐานจากบริษัทดอยช้าง สำหรับมัคคุเทศก์จะสั่งอะไรก็ได้ ทางร้านจะไม่เก็บเงิน แต่มัคคุเทศก์บางคนก็เกรงใจ เห็นว่าเป็นธุรกิจการค้าขายก็จะจ่ายเงินให้ทางร้าน และก็มีมัคคุเทศก์บางส่วนที่ให้นักท่องเที่ยวออกเงินค่าเครื่องดื่ม ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วกาแฟทุกชนิดก็ได้ขายเท่า ๆ กัน สำหรับการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างประเทศนั้นก็จะเชิญชวนให้สนใจร้าน โดยใช้ประโยค "Hello, fresh coffee" เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าร้านมาแล้วก็จะนำรายการเครื่องดื่มหรือเมนูไปให้เลือก บางทีไกด์ก็จะถามลูกทัวร์แล้วมาบอกทางร้านว่านักท่องเที่ยวต้องการดื่มอะไรบ้าง ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวไทยก็จะทักทาย "สวัสดีค่ะ กาแฟไหมคะ" จะพูดกับลูกค้าเป็นภาษาไทย แต่ถ้าลูกค้าพูดภาษาเหนือพี่ตาก็จะพูดภาษาเหนือตอบโต้ด้วย ในช่วงฤดูหนาวก็จะเปิดร้านตั้งแต่ 6 โมงเช้า เพราะนักท่องเที่ยวจะมาเช้ามาก แต่ถ้าเป็นหน้าร้อน นักท่องเที่ยวน้อย ก็จะเปิดร้านตอนสายขึ้นมาอีกเป็นเปิด 7-8 นาฬิกา

พี่ตาให้ความเห็นว่าแต่ก่อนนักท่องเที่ยวจะชอบมาเที่ยวบ้านรวมมิตร เพราะหมู่บ้านยังไม่เจริญ ถนนก็เป็นถนนดินลูกรัง บ้านเรือนก็เป็นแบบสมัยเก่ามุงหลังคาด้วยหญ้าแฝก ก็จะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติมานอนค้างคืนในหมู่บ้าน "แต่เดี๋ยวนี้ฝรั่งจะมาขี่ช้างอย่างเดียว ถ้าไม่มีช้างก็ไม่มีจุดที่น่าสนใจในบ้านรวมมิตร"

ส่วนการพูดคุยกับเพื่อนบ้านก็จะทักทายกันเฉพาะคนที่สนิท หรือพูดคุยกับร้านค้าที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กัน นอกจากนี้ก็ยังได้ติดต่อกับเจ้าของร้านอาหารที่พี่ตาไปซื้อประจำ เจ้าของร้านนั้นก็เป็น

คนไทยพื้นราบเหมือนกัน จึงใช้ภาษาเหนือในการพูดคุย พี่ตากับสามีจะพักอยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงราย ตอนเช้าสามีก็จะมาส่งและรับกลับในตอนเย็น สำหรับกิจการขายกาแฟนี้พี่ตาบอกว่าก็จะขายไปเรื่อย ๆ ตราบใดที่ยังขายได้ "แต่ถ้าเมื่อไหร่ไม่มีลูกค้า ขายกาแฟไม่ได้ เกิดการขาดทุน เมื่อนั้นก็คงต้องหยุดกิจการและหันไปทำอย่างอื่น"

2 บ้านรวมมิตรกับไนท์ บาซาร์ : แหล่งค้าขายยามค่ำคืนของชาวบ้าน

เมื่อค้าขายในหมู่บ้านในช่วงกลางวันเสร็จแล้ว เวลาประมาณ 17 นาฬิกา ร้านค้าส่วนหนึ่งที่ขายเสื้อผ้า ของที่ระลึกในหมู่บ้านก็จะเก็บสินค้าของตัวเองใส่ถุงผ้า ใส่กล่องพลาสติกขนาดใหญ่ แล้วนำไปไว้ที่หลังรถ จากนั้นก็จะมุ่งหน้าสู่ตลาดการค้าขายยามค่ำคืนในเมืองเชียงราย สถานที่แห่งนี้รู้จักกันในชื่อ "ไนท์ บาซาร์"

ไนท์ บาซาร์ เป็นสถานที่ขายสินค้าที่ระลึก เสื้อผ้า อาหาร ของทั้งผู้คนจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และคนไทยพื้นราบ สถานที่แห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับสถานีขนส่งจังหวัดเชียงราย ตลาดกลางคืนแห่งนี้เกิดขึ้นประมาณ 10 ปีมาแล้ว ครั้งแรก ๆ จะไม่มีการเก็บค่าที่ ให้ค้าขายได้ฟรี โดยทางเจ้าของพื้นที่บังคับให้ชาวเขาที่ไปขายของต้องขึ้นไปแสดงบนเวทีด้วย ชาวเขาจึงต้องแต่งชุดประจำเผ่าของตัวเอง ต่อมาทางเจ้าของไนท์ บาซาร์ ก็จัดการแสดงเอง ก็เลยไม่มีการบังคับให้ชาวเขาใส่ชุดประจำเผ่า ทำให้ชาวเขาบางคนใส่ชุดแบบคนพื้นเมืองไปขายของ คนอื่น ๆ ก็แต่งตาม จนปัจจุบันไม่ค่อยมีคนใส่ชุดของกลุ่มชาติพันธุ์เวลาขายของที่ไนท์ บาซาร์แล้ว เพราะ ถ้าใส่ไปก็จะทำให้รู้สึกเขินอาย รู้สึกเหมือนเป็นตัวประหลาด

จากการสอบถาม "แหวน" ชาวม้งที่ครอบครัวก็ไปขายของที่ไนท์ บาซาร์เหมือนกัน โดยเธอบอกว่า ทางบ้านของเธอก็ไปขายของที่ไนท์ บาซาร์ได้ 7 ปีแล้ว ช่วง 2 ปีแรกไม่เก็บค่าเช่า หลังจากนั้นเมื่อมีคนมาขายเพิ่มขึ้น นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ก็มีการเก็บค่าพื้นที่ขายสินค้า ซึ่งค่าเช่าจะมีราคาอยู่ระหว่าง 900-1,500 บาทต่อตารางเมตร แต่ถ้ารู้จักกับเจ้าของที่ก็อาจจะเช่าได้ในราคาเพียงเดือนละ 700 บาท เช่นเดียวกับครอบครัวของแหวน การขายของที่ไนท์ บาซาร์นี้ได้รับการยืนยันจากหลาย ๆ คนว่าทำรายได้มากกว่าขายของอยู่ที่ในหมู่บ้านเสียอีก เพราะมีนักท่องเที่ยวมาก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่วนที่หมู่บ้านจะขายได้บ้างไม่ได้บ้าง เพราะจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่า แต่ปัจจุบันนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยก็ลดลง เพราะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่น่าไว้วางใจทั่วโลกจากกลุ่มผู้ก่อการร้าย เช่น กรณีตึกเวิลด์เทรดถล่มที่สหรัฐ นักท่องเที่ยวก็ห่วงในเรื่องความปลอดภัย จึงไม่ค่อยออกไปเที่ยวนอกประเทศ

ทางด้าน "พี่ก๊ะ" หนึ่งในจำนวนชาวบ้านหลายคนที่ไปค้าขายที่ไนท์ บาซาร์ก็บอกเช่นเดียวกันว่า การขายของที่ไนท์ บาซาร์จะขายได้ดีกว่าอยู่ที่รวมมิตร โดยเฉพาะในฤดูฝน แต่ถ้าเป็นหน้าหนาวแล้วเธอกลับเห็นว่าขายได้ดีเท่า ๆ กันทั้งสองแห่ง สำหรับเธอแล้วที่ตัดสินใจมาขายของที่ระลึกที่ไนท์ บาซาร์ด้วย ก็เพราะญาติ ๆ แนะนำว่ารายได้ดี เธอจึงมาขอแบ่งพื้นที่เพื่อทำการค้า

ขาย ต่อมาขยับขยายได้พื้นที่ใหม่ จึงเช่าในราคา 1,300 บาทต่อเดือน เพื่อตั้งร้านขายสินค้าประจำของตัวเอง แต่ถ้าวันไหนมีบางร้านไม่มาขายและร้านนั้นตั้งอยู่ในทำเลที่ดีกว่า ก็จะไปวางของขายวันถัดมาก็ต้องจ่ายค่าที่ให้เจ้าของเดิมเป็นเงิน 40 บาท

การเดินทางไปขายของที่ไนท์ บาซาร์นั้น ชาวบ้านจะนำสินค้าบรรทุกใส่ท้ายรถไป ซึ่งในรถหนึ่งคันจะมีร้านค้ามากกว่า 1 ร้านนั่งไปด้วยกัน ทั้งนี้เพราะใช่ว่าชาวบ้านที่ขายของทุกคนจะมีรถ จึงต้องอาศัยไปกับคนรู้จัก ไปกับญาติพี่น้อง โดยจะเสียค่าน้ำมันช่วยเจ้าของรถคนละ 40 บาท รถออกจากบ้านรวมมิตรประมาณ 17 นาฬิกา ถึงตลาดไนท์ บาซาร์ก็อีก 30 กว่านาทีถัดมา จากนั้นเจ้าของร้านก็จะเริ่มทยอยกันตั้งร้าน โดยนำโครงเหล็กและกระดานไม้อัดสำหรับรองสินค้าออกมาจากที่เก็บ ประกอบชิ้นส่วน ปูผ้ารองและนำสินค้าออกมาอวดนักท่องเที่ยว กว่าจะจัดของเสร็จก็เกือบหนึ่งทุ่ม สำหรับกลุ่มคนขายของที่ระลึกนั้นก็จะมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อาข่า ม้ง เมี่ยน และคนเมือง แต่ส่วนมากจะเป็นคนอาข่า ซึ่งมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย นอกจากเจ้าของร้านค้าที่มาจากบ้านรวมมิตรที่มีอยู่เกือบ 20 ร้านแล้ว ก็ยังมีมาจากหมู่บ้านเด่นห้า อำเภอเมือง หมู่บ้านในอำเภอแม่จัน และบางคนก็มีร้านค้าตั้งอยู่ภายในบริเวณไนท์ บาซาร์เลย

นักท่องเที่ยวเริ่มมาจับจ่ายซื้อของที่ระลึก เสื้อผ้า ก็อยู่ในช่วงเวลาประมาณหนึ่งทุ่ม และเริ่มมีนักท่องเที่ยวมากก็ประมาณ 2-3 ทุ่ม ช่วงแรกนักท่องเที่ยวบางส่วนก็จะมุ่งหน้าไปที่ลานเบียร์ที่มีอยู่ 2 แห่ง เพื่อรับประทานอาหารและดูการแสดงที่จัดไว้ให้ เสร็จแล้วก็จะออกมาเดินซื้อของที่ระลึก ในส่วนการแสดงของลานเบียร์ทั้งสองแห่ง ก็ใช้นักแสดงชุดเดียวกัน เพียงแต่สลับกันเล่น เวทีแรกจะเริ่มด้วยการแสดงดนตรีและการฟ้อนรำพื้นเมืองล้านนา ส่วนอีกเวทีจะเป็นการแสดงเดี่ยวของนักดนตรี ที่จะเล่นกีตาร์และร้องเพลงไปด้วย สำหรับรายการอาหารและเครื่องดื่มก็มีให้เลือกหลายอย่างและที่ขาดไม่ได้ก็คือเบียร์

นักท่องเที่ยวมีทั้งคนไทยและคนต่างประเทศ บางคนก็มากับแฟน มากับครอบครัว หรือไม่ก็มากับเพื่อนฝูง สินค้าที่มีขายได้แก่ งานฝีมือของชนเผ่า เช่น เสื้อผ้าม้ง เสื้อผ้าอาข่า หมวกอาข่า กระเป๋าย่ามอาข่า เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีงานประยุกต์และสินค้าพื้นเมืองภาคเหนือ เช่น กำไรข้อมือ สร้อยคอ ต่างหู ผ้าคลุมโต๊ะ ระฆังขนาดเล็ก กระดิ่ง เกมไม้เชาวน์ปัญญา ของที่ระลึกที่ทำจากเขาควาย กระเป๋า เข็มขัด รวมถึงเสื้อยืดกางเกงยีนส์ ผลไม้และลูกชิ้นปิ้ง ที่มาร่วมแบ่งปันรายได้จากนักท่องเที่ยว ร้านค้าจะขายของจนถึง 5 ทุ่มก็เริ่มไม่มีนักท่องเที่ยวแล้ว ก็จะทยอยกันเก็บของ บ้างก็เอาของกลับบ้าน บ้างก็ฝากไว้ที่ร้านบริเวณพื้นที่ขายของ โดยให้ค่าฝากของเป็นรายเดือน จากนั้นก็กลับบ้าน โดยร้านค้าที่เป็นคนบ้านรวมมิตรจะกลับถึงบ้านก็ประมาณเที่ยงคืน

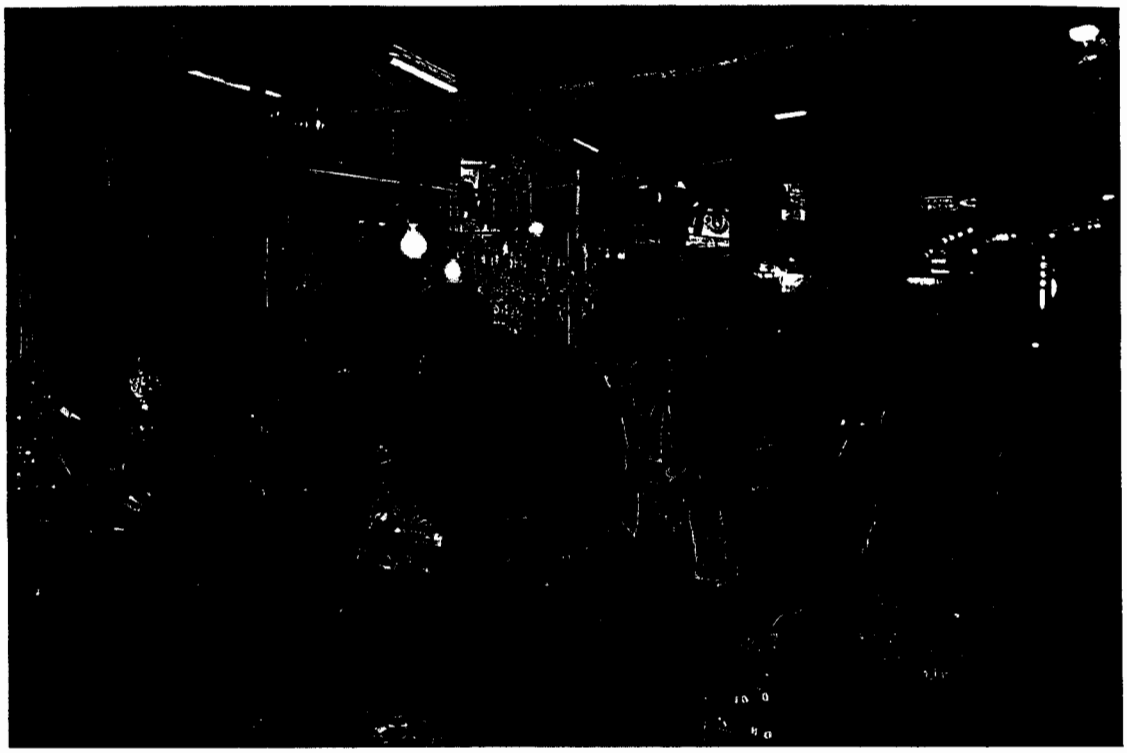

รูปที่ 16 บรรยากาศการขายของที่ระลึก ไนท์ บาซาร์ เชียงราย

รูปที่ 17 การตั้งร้านสำหรับขายของที่ระลึก ไนท์ บาซาร์ เชียงราย

รูปที่ 18 ชาวเขาเผ่าอาข่าขายของที่ระลึกอยู่ข้างเวทีแสดงวัฒนธรรม

3. สินค้าทางวัฒนธรรมกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจของชุมชนกับเศรษฐกิจในระดับโลก ทั้งนี้เพราะเกิดการไหลเวียนของผู้คนหรือนักท่องเที่ยวเข้าไปยังหมู่บ้านท่องเที่ยว ชาวบ้านก็เริ่มปรับตัว นำสิ่งของเครื่องใช้ หรือสินค้ามาวางจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยชูความเป็นของแท้ทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้เป็นสินค้า ซึ่งเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเข้าไปเกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ควบคู่ไปกับการขยายตัวของกระแสบริโภคนิยม สิ่งที่ถูกบริโภคของผู้คนในยุคนี้ไม่ใช่ตัวสินค้าที่เป็นวัตถุทางกายภาพ แต่เป็นความหมายทางนามธรรมที่วัตถุเหล่านั้นสร้างขึ้นมาเพื่อล่อตาล่อใจให้ผู้คนอยากได้ อยากมี อยากครอบครอง ไม่เว้นแม้กระทั่งสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยว

บ้านรวมมิตรในฐานะจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายของจังหวัดเชียงราย ก็ได้ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยือน โดยการตั้งร้านขายของที่ระลึกตามเส้นทางที่นักท่องเที่ยวชอบเดินผ่าน แล้วนำสินค้าที่เป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ของตัวเองออกมาวางจำหน่าย ซึ่งในช่วงแรก ๆ นั้นสินค้าก็เป็นพวกเสื้อผ้าเก่า ๆ หรือสิ่งของที่ชาวบ้านไม่ได้ใช้แล้ว ต่อมาเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น

ความต้องการของที่ระลึกก็มากขึ้นตามไปด้วย ประกอบกับการมองเห็นลู่ทางทำมาหากินของชาวบ้าน จึงได้ไปรับซื้อสินค้าทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่น ๆ มาขายในหมู่บ้าน เช่น อำเภอแม่สาย หรือตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย บางทีก็ไปซื้อถึงจังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงใหม่ บางครั้งก็ข้ามไปซื้อถึงประเทศพม่าก็มี แต่สินค้าบางอย่างก็มีพ่อค้านำมาขายให้ถึงในชุมชน ร้านค้าก็จะนำไปจำหน่ายต่ออีกทีหนึ่ง แม้ว่าชาวบ้านที่บ้านรวมมิตรจะไม่ได้เป็นคนผลิตสินค้าที่พวกเขานำมาขายทั้งหมด แต่ความต้องการซื้อก็ไม่ได้ลดลง เพราะอย่างที่บอกแรงจูงใจในการซื้อไม่ได้อยู่ที่วัตถุหรือกระบวนการทำว่ามาจากชุมชนหรือนอกชุมชน แต่อยู่ที่ความหมายที่แฝงไว้ในตัวสินค้า ซึ่งก็หมายถึงความเป็นชาติพันธุ์ต่าง ๆ นั่นเอง

สินค้าทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่นำมาวางขายในร้านขายของที่ระลึกในชุมชนก็มีหลายชนิด ถ้าเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงก็ได้แก่ เสื้อผ้า ผ้าพันคอ และย่าม ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าก็จะมีสิ่งของจำพวกหมวกของหญิงอาข่า เสื้อผ้า ผ้าปักสำหรับคลุมโต๊ะ ย่าม และเครื่องดนตรีของชนเผ่า ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จะเน้นที่เสื้อผ้าม้ง ซึ่งมีทั้งการตัดเย็บแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์ โดยการใช้ผ้าลวดลายม้งเป็นส่วนประกอบของตัวสินค้า นอกจากสินค้าที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ตนเองแล้ว ในแต่ละร้านก็ยังมีสินค้าที่ไม่ได้มีนัยทางชาติพันธุ์รวมอยู่ด้วย แต่สำหรับนักท่องเที่ยวที่ซื้อไปอาจทำให้หวนรำลึกถึงคนขาย หรือหมู่บ้านที่ไปเยือนก็ได้ สินค้าที่ว่านี้ก็มี ตุ๊กตาของทุกชนเผ่า รูปช้างและกบแกะสลักจากไม้ ปลอกหมอน รวมถึงเสื้อพื้นเมืองของชาวเหนือ และเครื่องประดับจำพวกสร้อยคอ กำไลข้อมือ เป็นต้น

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน และบ่งบอกถึงความเหมือนกันของบุคคลที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกัน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แสดงผ่านทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่เป็นนามธรรมก็เช่น ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา ส่วนสิ่งที่เป็นรูปธรรมก็ได้แก่ เสื้อผ้า การแต่งกาย บ้านเรือน รวมถึงสินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นของที่ระลึกด้วย

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง ตายตัว แต่ปรับเปลี่ยน ลื่นไหลไปตามบริบทหรือเหตุการณ์แวดล้อม อัตลักษณ์ที่แสดงผ่านของที่ระลึกก็เช่นเดียวกัน จากแรกเริ่มเดิมที ชาวบ้านจะนำสิ่งของที่ไม่ได้ใช้แล้วออกมาจำหน่าย เป็นสิ่งของที่ชาวบ้านเคยใช้ และเป็นสิ่งของที่สืบทอดรูปแบบมาจากบรรพบุรุษ ต่อมาของที่ระลึกก็มีการปรับเปลี่ยนรูปทรงหรือสีสันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่เห็นชัดก็คือเสื้อผ้าทรงกระสอบของหญิงกะเหรี่ยงที่ยังไม่แต่งงาน จากแต่ก่อนจะมีสีเสื้อเป็นสีขาวเท่านั้น ปัจจุบันเสื้อทรงกระสอบจะมีทั้งสีขาว สีเขียว สีแดง และสีอื่น ๆ ตามที่ลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวต้องการ นอกจากนี้เสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่นำมาขายก็เช่นกัน มีการดัดแปลงรูปแบบและลวดลายให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังคงกลิ่นอายของความเป็นม้งอยู่ด้วย อย่างน้อยก็เป็นงานฝีมือของคนม้ง และมีคนม้งเป็นคนขาย ทำให้สินค้าต่าง ๆ ภายในร้านกลายเป็นสิ่งบ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไป

การขายของที่ระลึกของชาวบ้านแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ใช่เป็นเพียงปรากฏการณ์ซื้อมาขายไปเพื่อให้ได้กำไรไปวัน ๆ แต่เมื่อเรามองให้ดีจะพบว่าในกระบวนการดังกล่าว อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะถูกสร้างขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งโดยที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ที่เห็นชัดก็คือเรื่องของภาษาและการแต่งกาย ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่หลายสิ่งหลายอย่างลื่นไหล ไม่สังกัด ไม่ยึดติดกับพื้นที่หรือหน่วยทางสังคมใดสังคมหนึ่งเป็นการเฉพาะ กลุ่มชาติพันธุ์ก็เช่นเดียวกัน พวกเขาได้พยายามที่จะนิยามความหมายของการเป็นสมาชิกชุมชนในระดับต่าง ๆ กัน โดยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ ภาษาที่ใช้ก็มีทั้งภาษาชนเผ่า ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยภาคกลาง บางครั้งก็รวมถึงภาษาต่างประเทศด้วย เมื่อพูดคุยสอบถามราคาสินค้าให้แน่ใจเพื่อบอกลูกค้า หรือการพูดคุยหยอกล้อ คุยเรื่องสัพเพเหระก็จะใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ตัวเอง แต่เมื่อมีลูกค้าคนไทยผ่านมา เจ้าของร้านก็มักจะเชิญชวนให้เข้าร้านซึ่งใช้ภาษาไทยภาคกลางหรือภาษาไทยถิ่นเหนือ แล้วแต่การประเมินสถานการณ์ของผู้ขาย นอกจากนี้เมื่อมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศผ่านมา ก็จะสื่อสารด้วยการทักทายแบบง่าย เช่น เฮลโล่ หรือ เฮลโล่ มาดาม ส่วนการสนทนานอกเหนือจากนี้ก็แล้วแต่ประสบการณ์และทักษะของแต่ละคน

การแต่งกายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ในการนิยามความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หรือของสังคมในระดับต่าง ๆ แต่มันก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลว่าพวกเขาเล็งเห็นความสำคัญหรือประโยชน์กับเรื่องราวดังกล่าวแค่ไหน ในการขายของที่ระลึกของชาวบ้านทั้งที่ในชุมชนและตลาดไนท์ บาซาร์ นั้น ชาวบ้านก็มีทั้งที่แต่งชุดประจำเผ่าของตัวเอง และใส่เสื้อผ้าเหมือนคนพื้นราบทั่วไป ส่วนมากกลุ่มคนที่ใส่ชุดประจำเผ่ามักจะเป็นหญิงอาข่าสูงวัยและกลุ่มม้งอีกบางส่วน ด้านกลุ่มคนที่ใส่เสื้อผ้าเหมือนคนพื้นราบทั่วไป จะเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นวัยรุ่นหรืออายุยังไม่มากจากทุกกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ก็มีการยอมรับว่า การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่านั้นสามารถดึงดูดใจลูกค้าให้เข้ามาเลือกซื้อของที่ระลึก หรือขอถ่ายรูปได้

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แสดงผ่านทางภาษา การแต่งกาย และสินค้า เป็นสิ่งที่ช่วยตอกย้ำความลื่นไหลหรือการปรับเปลี่ยนตัวเองอยู่ตลอดเวลาของอัตลักษณ์ รวมถึงเป็นการพิสูจน์ถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ของกลุ่มต่าง ๆ ที่ถูกดึงออกมาใช้ เพื่อแสวงหาประโยชน์ ต่อรอง แสดงจุดยืน หรือสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มตนเอง

บทที่ 7

พัฒนาการการท่องเที่ยว ในมุมมองภาครัฐและเอกชน

1. พัฒนาการการท่องเที่ยว : การพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรม

การท่องเที่ยวได้เข้ามาในหมู่บ้านรวมมิตรเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา โดยการแนะนำของมิชชันนารี ผู้ซึ่งเคยใช้เวลาครั้งหนึ่งในญี่ปุ่น ที่ซึ่งพวกเขาได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเดินป่า เมื่อพวกเขากลับมาที่ประเทศไทยก็ได้มาที่หมู่บ้านรวมมิตรและแนะนำว่า ชาวบ้านควรจะนำเสนอการท่องเที่ยวแบบเดินป่าโดยใช้ช้าง ในเวลานั้นหมู่บ้านมีช้าง 3 เชือกที่ใช้ทำงานในป่าไม้

"ในอดีตช้างถูกใช้แรงงานในป่า ทั้งหมู่บ้านมีช้าง 3 เชือกในตอนเริ่มต้น เนื่องจากไม่มีถนน ดังนั้นพวกเขาจึงใช้ช้างสำหรับขนส่งสิ่งของไปสู่ท้องไร่ท้องนา ซึ่งนาก็อยู่ไกลจากบ้าน...หลังจากนั้น ชาวบ้านก็ได้ใช้ช้างสำหรับเดินป่า ช้างจะนำพานักท่องเที่ยวไปยังหมู่บ้านลาหู่และหมู่บ้านเมี่ยน ตอนนั้นมีนักท่องเที่ยวเพียง 5-6 คนเท่านั้น ซึ่งเป็นคนต่างชาติไม่ใช่คนไทย นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านเวลากลางคืนด้วย"

ในช่วงแรก ๆ ยังไม่มีโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะหยุดพักและกินข้าวที่บ้านของชาวกะเหรี่ยง ผู้มาเยือนเหล่านี้จะไม่ได้มาประจำ ดังนั้นช้างจึงไม่จำเป็นต้องใช้เวลาทั้งหมดเพื่อขนส่งนักท่องเที่ยว เพราะกลุ่มของนักท่องเที่ยวแบบเดินป่าเป็นกลุ่มเล็กและพักอยู่กับชาวเขา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองกลุ่มจึงเป็นไปอย่างใกล้ชิดสนิทสนม แน่นอน "มีชาวบ้านเพียง 7-8 คนเท่านั้นที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว" ดังนั้น ผลกระทบจากการเดินป่าจึงไม่ได้ขยายวงกว้าง สิ่งก่อสร้างที่อำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวก็ยังคงมีขนาดเล็กในช่วง 5-10 ปีแรก ผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า "พี่เป็นคนหนึ่งของบริษัททัวร์แรก ๆ ของที่นี่ ซึ่งมีมากว่า 12 ปีแล้ว เมื่อมาครั้งแรกนั้นไม่มีบ้านสำหรับนักท่องเที่ยว ไม่มีห้องน้ำ...เออมีห้องน้ำสิ แต่ไม่ใช่มาตรฐานของยุโรป"

ต่อมาในราวปี 2528 เมื่อนักท่องเที่ยวมาเยือนหมู่บ้านมากขึ้น ชาวบ้านก็รับรู้ว่านักท่องเที่ยวต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตน รวมถึงตระหนักรู้ว่านักท่องเที่ยวเหล่านี้กลายเป็นแหล่งหารายได้

"แต่ก่อนพวกเราจะมีเพียงนักท่องเที่ยวที่ค่อนข้างมีอายุคือ 40-50 ปี พวกเขาชอบมีประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม บางคนก็อายุ 60-70 ปี และอ้วนมาก พวกเขาสามารถขี่ช้างได้หนึ่งคนต่อช้างหนึ่งเชือกเท่านั้น เมื่อพวกเขาพักอยู่ทั้งคืน ชาวกะเหรี่ยงก็จะจัดโชว์การแสดงให้ชมในตอนกลางคืน นักท่องเที่ยวสามารถพูดคุยกับชาวกะเหรี่ยงและชิมอาหารพื้นเมืองได้"

นักท่องเที่ยวที่มาบ้านรวมมิตรในช่วงนี้ เข้ามาเพื่อค้นหาประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมของกะเหรี่ยง และเผ่าอื่น ๆ ส่วนมากมีความตั้งใจที่จะนำความสบายที่มีอยู่เป็นประจำมาแลกกับโอกาสที่จะได้มีประสบการณ์ดั่งนวนิยาย เวลานี้นักท่องเที่ยวจะได้รับความสนใจชาวบ้าน เช่นเดียวกันชาวบ้านก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว ชาวบ้านจะพิจารณาผู้คนทั้งหมดเป็นพี่น้องของพวกเขา ทำให้เกิดการแบ่งปันทางวัฒนธรรมที่นำความสนุกสนานมาสู่ผู้คนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกิดจากการสาธิตวัฒนธรรมบางส่วนให้คนอื่นได้ชม

การพัฒนาในระยะเริ่มต้นของการท่องเที่ยว แสดงอัตราการเจริญเติบโตในระดับกลาง ๆ ที่สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวได้เริ่มปรากฏขึ้นในหมู่บ้าน กล่าวคือ ร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวร้านแรกก็ได้เปิดตัวราว ๆ ปี 2528 ติดกับแม่น้ำกก หลังจากนั้นไม่นาน ร้านขายของที่ระลึกก็เกิดขึ้นตามมา โดยตั้งอยู่ห่างจากร้านอาหารประมาณ 20 เมตร ร้านทั้งสองดำเนินการโดยคนไทยพื้นราบที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านรวมมิตรเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ร้านอาหารมากกว่า 2 ร้านที่มีเจ้าของเป็นคนไทยก็ได้เกิดขึ้นอีกตามริมฝั่งแม่น้ำ เพื่อขายอาหารให้นักเดินทาง ในปี 2531 พัฒนาการเช่นนี้เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ ห้าปีถัดมาก็มีร้านค้าเปิดตัวอีกจำนวนมาก

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านราว ๆ ปี 2536 นั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว หมู่บ้านยอมให้ผู้คนภายนอกเข้ามาเปิดร้านสำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้มีร้านค้าทั้งหมด 64 ร้านในบ้านรวมมิตร ร้านค้าส่วนใหญ่ดำเนินกิจการโดยกลุ่มบุคคลอื่นมากกว่าชาวกะเหรี่ยง กล่าวได้ว่าปัจจุบันกลุ่มที่ไม่ใช่ชาวกะเหรี่ยงควบคุมพื้นที่ทางการท่องเที่ยว เพราะร้านค้าของพวกเขาตั้งอยู่บนเส้นทางหลัก 3 สายที่นักท่องเที่ยวใช้เป็นประจำ

การเจริญเติบโตที่เกิดขึ้นอีกอย่างก็คือจำนวนช้างที่ปัจจุบันมีช้างอยู่ 32 เชือก เนื่องจากรายได้ที่มีจำกัดของผู้คนชาวกะเหรี่ยง ทำให้ส่วนมากช้าง 1 เชือกจึงมักมีเจ้าของหลายคน ซึ่งเป็นการรวมเงินกันซื้อช้าง "ช้าง 1 เชือกราคาประมาณ 150,000 บาท ราคานี้แพงมากสำหรับที่นี่ นั่นหมายความว่าผู้คนหลายคนจะรวมเงินกันแล้วนำไปซื้อช้าง บางทีคน 10 คน ก็จะเก็บเงินไว้แล้วนำไปซื้อช้าง 1 เชือก" ช้างแต่ละเชือกก็จะมีควาญช้างเป็นของตัวเองเช่นกัน

การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในบ้านรวมมิตร เป็นไปในทิศทางเดียวกับการเติบโตของการท่องเที่ยวในประเทศไทย ในปี 2528 มีนักท่องเที่ยว 2,438,270 คน มาเยือนประเทศไทย โดยเฉลี่ยแล้วใช้เวลา 5.58 วัน โดยปี 2536 มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 5,760,533 คน เฉลี่ยใช้เวลาเที่ยวไทย 6.94 วัน (Cohen, 1996) และจากข้อมูลล่าสุดปี 2546 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศไทย 10,004,453 คน โดยมีวันพักเฉลี่ยอยู่ในประเทศไทย 8.19 วัน ดังนั้นจึงมีผู้คนจำนวนมากไปท่องเที่ยวยังที่ต่าง ๆ ของไทย ในช่วงนี้ภาคเหนือของไทยได้กลายเป็นจุดหมายหลักของการท่องเที่ยว ซึ่งจากตัวเลขสถิติในปี 2538 มีนักท่องเที่ยว 2.6 ล้านคนมาเยือน

เชียงใหม่ (TAT, 1996) เมื่อนักท่องเที่ยวมาเยือนภาคเหนือเพิ่มขึ้น จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนหมู่บ้านชาวเขาเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน

บ้านรวมมิตรตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกก ระหว่างท่าตอนและเชียงราย เนื่องจากแม่น้ำสายนี้ใช้เป็นเส้นทางประจำในการคมนาคมขนส่ง เรือจึงสามารถไปถึงหมู่บ้านนี้ได้ง่าย เรือหางยาวมีทั้งแบบวิ่งประจำและให้เช่าเพื่อนำพาผู้คนเข้าสู่หมู่บ้านรวมมิตร ไม่ว่าจะมาจากท่าตอนหรือเชียงราย นอกจากนี้ตามริมฝั่งแม่น้ำกกก็ยังมีรีสอร์ตตั้งอยู่ด้วยหลายแห่ง ยานพาหนะสามารถวิ่งเข้าสู่หมู่บ้านได้สะดวกขึ้นเมื่อถนนจากเชียงรายสู่บ้านรวมมิตรได้รับการปรับปรุงเป็นถนนลาดยาง เมื่อประมาณ 4 ปีที่ผ่านมา ก่อนที่จะมีการปรับปรุงนั้น การเดินทางสู่จังหวัดเชียงรายทำได้โดยการเดินหรือไม่ก็ใช้รถจักรยานยนต์เท่านั้น ทุกวันนี้การเดินทางจากบ้านรวมมิตรถึงจังหวัดเชียงรายโดยรถยนต์ใช้เวลาประมาณ 40 นาที การปรับปรุงถนนหนทางเช่นนี้ทำให้กรุ๊ปทัวร์ขนาดใหญ่จากกรุงเทพฯและเชียงใหม่เริ่มเดินทางเข้าสู่บ้านรวมมิตรมากขึ้น โดยรวมบ้านรวมมิตรไว้บนตารางการเดินทางในภาคเหนือของประเทศไทย

รูปที่ 19 นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกำลังดูภาพถ่ายของตัวเอง

นักท่องเที่ยวก็มีหลายชนิดที่มาเยือนบ้านรวมมิตร แต่แนวโน้มจะเป็นนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มใหญ่ พวกเขาจะมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก เพราะแหล่งท่องเที่ยวได้มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวไว้แล้ว นอกจากนี้บ้านรวมมิตรก็

เป็นที่รู้จักกันดีในฐานะจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวแล้ว ในขณะที่นักเดินป่าแบบดั้งเดิม (original trekker) ใช้เวลาในหมู่บ้านเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวกะเหรี่ยงทุก ๆ วัน แต่นักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ ๆ จะชอบที่จะมีประสบการณ์ที่แปลกประหลาด (exotic) น้อยกว่า นักท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดหลัก ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันคือ "ถ้าคนที่มีประเป๋าสะพายหลัง พวกเขาจะเป็นนักเดินป่า (trekker) แต่ถ้าพวกเขามีเพียงกล้องถ่ายรูปและเงินอีกจำนวนไม่มาก พวกเขาก็จะเป็นพวกเยี่ยมชม (sightseer) นักท่องเที่ยวบางส่วนก็ไม่ต้องการที่จะนั่งบนหลังช้าง" แม้ว่าการแบ่งเช่นนี้จะไม่ใช่ข้อยุติก็ตาม แต่จากแนวโน้มของพัฒนาการแล้วพวกเดินป่าจะลดลง ส่วนพวกมาเยี่ยมชมแบบไม่กี่ชั่วโมงจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น

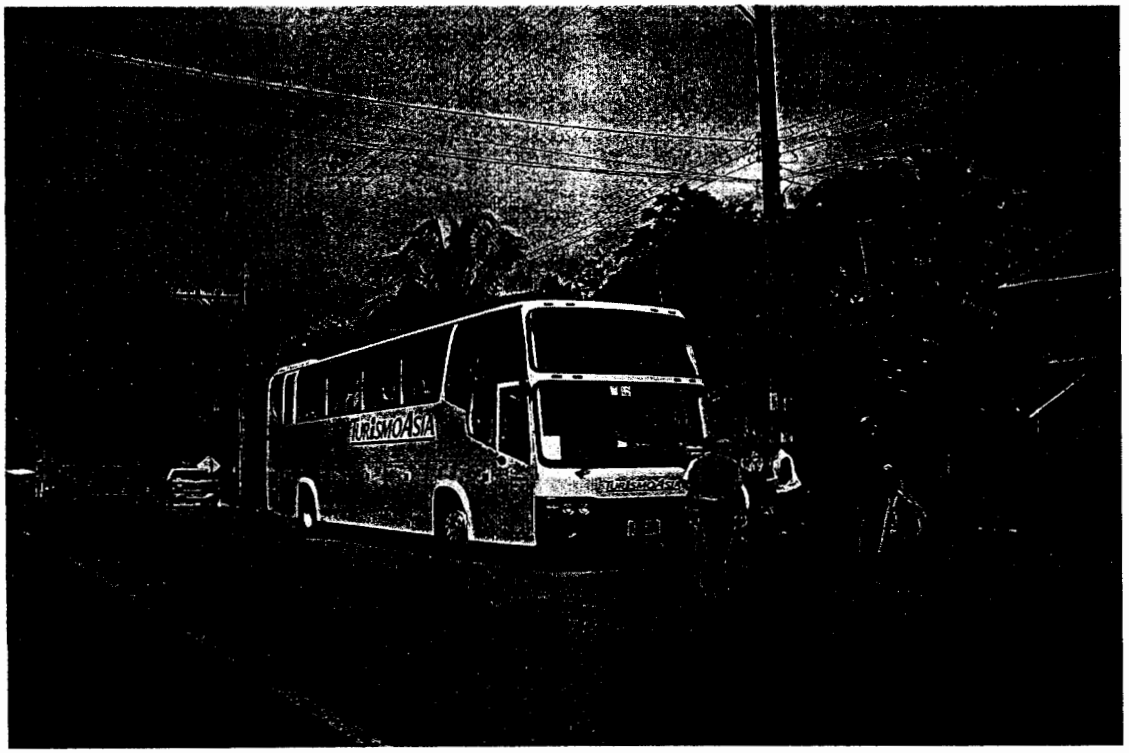

รูปที่ 20 รถบัสที่ใช้ขนส่งนักท่องเที่ยว

จากพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวของบ้านรวมมิตรที่กล่าวถึงข้างต้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงภาพโดยรวมของความเคลื่อนไหวที่มีอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงแรกนักท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ไม่กี่คนที่เป็นคนชอบเดินป่า ผจญภัย มองหาประสบการณ์ที่จะมีชีวิตกับชาวพื้นเมือง ชาวเขา หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตัวเองยังไม่เคยเห็นไม่เคยรู้จัก ต่อมานักท่องเที่ยวจะมากันเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ใช้รถบัสหรือรถตู้หลาย ๆ คัน มีเวลาในหมู่บ้านไม่กี่ชั่วโมง โดยเวลาที่จะใช้ถูกกำหนดโดยโปรแกรมการท่องเที่ยวของบริษัททัวร์ ทำให้กิจกรรมที่พบเห็นก็คือ การนั่งช้างประมาณ 30 นาที เดินซื้อของที่ระลึกอีก 30 นาที แล้วก็ขึ้นรถหรือนั่งเรือเข้าไปยังเชียงรายหรือไปเที่ยวต่อยังสถานที่แห่งอื่น

สิ่งที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต้องการที่อยากจะสัมผัสก็คือ ความต่างหรือความไม่ทันสมัยของชีวิตผู้คน ที่ดูประหนึ่งว่าหลุดรอดออกมาจากโลกยุคก่อนประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวที่เป็นนักเดินป่า ที่เข้ามาในภาคเหนือในช่วงเริ่มแรกของการท่องเที่ยว มักจะมองเข้าไปในหุบเขาที่มีหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ พวกเขาจะบุกป่าฝ่าดงเข้าไป เพื่อสัมผัสกับความจริงแท้ (authenticity) ของความดั้งเดิม เพราะนักท่องเที่ยวมักจะเชื่อว่าชาวเขาที่อยู่ในป่าลึกจะเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่ยังไม่ถูกกลืนทางวัฒนธรรมจากคนพื้นราบหรือคนไทยพื้นเมือง

แต่อย่าลืมว่าหมู่บ้านชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทยก็อยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ไม่มีวันจะหลีกเลี่ยงได้จากกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ ถ้าจะกล่าวกันอย่างจริงจังก็คงต้องย้อนกลับไปในอดีตที่ชาวเขาอาศัยอยู่อย่างค่อนข้างเป็นอิสระจากเจ้าผู้ครองประเทศ เพราะอยู่บนภูเขาสูง การคมนาคมไม่สะดวกสบาย อยู่กันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ภายในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ก็มีคนเพียงกลุ่มชาติพันธุ์เดียว ช่วงนั้นชาวเขาจะข้ามไปมาระหว่างภูเขาลูกต่าง ๆ อย่างเป็นอิสระ ต่อมาเมื่อเกิดรัฐชาติขึ้นก็เริ่มมีการลากเส้นแบ่งเขตแดนว่าภูเขาลูกไหนอยู่ในเขตประเทศไทย ภูเขาเขาลูกไหนอยู่ในเขตประเทศพม่า หรือประเทศลาว ทำให้กลุ่มคนที่อยู่อย่างเป็นอิสระบนยอดดอยต้องเป็นคนมีรัฐ มีประเทศที่ต้องสังกัด มีสัญชาติ ตั้งแต่นั้นมากลุ่มบุคคลที่อยู่บนพื้นที่สูงก็ได้รับความสนใจจากผู้ปกครองประเทศในนามรัฐบาล ประกอบกับการเมืองในช่วงนั้นมีการแข่งขันกันในระดับโลกเรื่องลัทธิทางการเมืองระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์และเสรีประชาธิปไตย ประเทศไทยสังกัดอยู่ค่ายที่สอง ก็กลัวว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จะแผ่เข้ามาในประเทศไทย โดยดึงมวลชนบนภูเขาเป็นพรรคพวกเป็นผู้สนับสนุน จึงเกิดโครงการสร้างสำนึกความเป็นไทย ให้ชาวเขารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีการขยายการศึกษาให้เข้าไปถึงทุกซอกมุมของหุบเหวหรือชง่อนผา เพื่อให้กลุ่มคนต่าง ๆ มีความรู้ ไม่หลงผิดเข้ากับผู้ไม่หวังดีต่อประเทศ นั่นก็คือฝ่ายคอมมิวนิสต์ เกิดการดึงชาวเขาให้มาเป็นไทยโดยการเผยแผ่พุทธศาสนาเข้าไปในหมู่บ้านชาวเขา เพราะคิดว่าถ้าชาวเขามีอะไรที่เหมือนหรือร่วมกับคนไทย ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันก็จะเกิดขึ้น ชุมชนชาวเขาจึงได้รับการพัฒนาและเหลียวแลเพิ่มขึ้นมาอีกระดับ

ปัจจุบันประเทศไทยพัฒนามากขึ้น ถนนหนทางมุ่งสู่ป่าเขาก็เป็นถนนที่ดี เป็นถนนลาดยาง ทำให้การไปมาระหว่างหมู่บ้านและชุมชนเมืองทำได้สะดวกขึ้น พร้อมกันนี้ในแง่ของการบริหารปกครองของแต่ละจังหวัด ก็ต้องการทำให้จังหวัดตัวเองเจริญ โดยดูจากเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกพยายามกระจายไปสู่หมู่บ้านทั้งที่อยู่พื้นราบและที่สูงให้มากที่สุด ไม่ว่างบประมาณจะผ่านทางจังหวัด หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม ผลก็คือ ในระดับหนึ่งหมู่บ้านชาวเขาหลายแห่งมีถนนลาดยางตัดผ่าน ภายในหมู่บ้านก็มีถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก คงทนถาวรต่อการสัญจร มีไฟฟ้าตามบ้านเรือนและตามถนน ผู้คนก็ออกมาทำงานนอกในชุมชนเมือง รับวัฒนธรรมการแต่งกายจากภายนอกเข้าไป จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงก็มีหลายสิ่งหลายอย่างเหมือนกับชุมชนพื้นที่ราบหรือชุมชนเมือง

ขณะที่หมู่บ้านชาวเขาเจริญขึ้นทุกวันโดยการพัฒนาของภาครัฐ แต่ในแง่มุมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการจะมาดูความล้าหลัง ความไม่ทันสมัย ชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ก็เลยเกิดคำถามขึ้นว่า "แล้วระดับการพัฒนาหมู่บ้านชาวเขาควรจะอยู่ตรงจุดไหน" คงไม่มีคำตอบสำเร็จรูป แต่ก็พอหาทางออกได้ว่า หมู่บ้านไหนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวก็ต้องคงความเป็นชนเผ่าไว้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ต้องมีการพัฒนาด้วย หมายความว่าพัฒนาไปพร้อม ๆ กับการคงความเป็นชนเผ่าในบางส่วนไว้นำเสนอนักท่องเที่ยว หมู่บ้านท่องเที่ยวของชาวเขาก็คงต้องอยู่ตรงจุดกึ่งกลางระหว่างความดั้งเดิมกับความทันสมัย ที่อาจเรียกได้ว่า "ทันสมัยแต่ยังเหมือนเดิม" ในแง่นี้ไม่ได้หมายความว่าชาวเขาไม่ต้องมีการพัฒนาในด้านความรู้ความสามารถ ทักษะการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่ เป็นแต่เพียงชี้ให้เห็นความขัดกันของแนวนโยบายที่ชาวเขากำลังเผชิญ

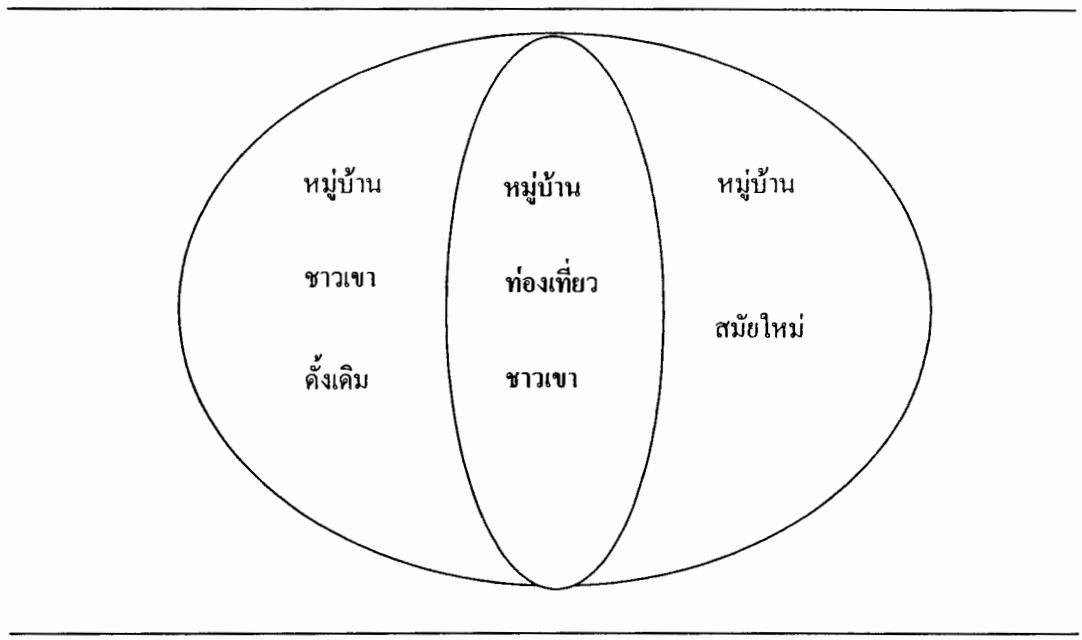

ภาพ 1 แสดงสถานภาพหมู่บ้านท่องเที่ยวชาวเขา

หมู่บ้านรวมมิตรก็เป็นเช่นเดียวกับหมู่บ้านท่องเที่ยวชาวเขาอื่น ๆ ที่ได้รับการคาดหมายจากนักท่องเที่ยวว่าน่าจะเป็นหมู่บ้านชาวเขา "ขนานแท้" ที่ยังคงรูปแบบของวิถีชีวิตเหมือนบรรพบุรุษเมื่อร้อยปีที่ผ่านมาไว้ได้ มีการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า บ้านเรือนทำอย่างง่าย ๆ จากวัสดุในท้องถิ่น มีธรรมเนียมปฏิบัติที่ไม่เหมือนกับโลกภายนอก แต่ขณะเดียวกันบ้านรวมมิตรก็ได้รับการพัฒนาในหลาย ๆ ประเด็นและหลายระดับ ปัจจุบันบ้านรวมมิตรมีไฟฟ้าเข้าถึง ถนนหนทางสะดวกลาดยางจากตัวจังหวัดเชียงรายถึงชุมชน บ้านเรือนก็สร้างอย่างมั่นคงถาวรตามแบบฉบับที่ได้รับมา

จากคนไทยพื้นราบ การแต่งกายก็ได้รับอิทธิพลจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศหรือคนไทย ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็มักใส่เสื้อที่หาซื้อได้ตามท้องตลาด อย่างไรก็ตาม เพื่อคงความเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนส่วนหนึ่งยังคงอนุรักษ์ความเป็นชนเผ่าของตนไว้อยู่บ้าง โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว ที่เห็นได้ชัดก็คือธุรกิจของปางช้างซึ่งควาญช้างจะแต่งชุดที่บ่งบอกถึงความเป็นชนเผ่าของตนนั่นก็คือชนเผ่ากะเหรี่ยง โดยควาญช้างจะใส่เสื้อสีแดงลวดลายประจำเผ่าเสมอเมื่อปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อเป็นจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและบ่งบอกถึงความเป็นชนเผ่าของตนเอง

2. การท่องเที่ยวบ้านรวมมิตรในมุมมองภาครัฐและเอกชน

รัฐบาลได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยจัดทำแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะต่าง ๆ และได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2530 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยว (Amazing Thailand) โดยจัดให้มีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อชักชวนให้นักท่องเที่ยว เดินทางเข้ามาในประเทศไทย (จีรพร, 2544 : 125-126) ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศให้มากขึ้น เพื่อจะได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ หน่วยงานของรัฐที่ทำงานเรื่องการท่องเที่ยวโดยเฉพาะก็คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ “ททท.” ที่จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี 2522 ต่อมาก็เกิดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบแบ่งเบาภาระหน้าที่ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะรับผิดชอบด้านการบริการจัดการการตลาดการท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นหลัก มีการออกหนังสือ UNSEEN THAILAND ซึ่งเป็นหนังสือที่แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่นักท่องเที่ยวยังไม่เคยรู้จักดี ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มหัศจรรย์ทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวแบบผจญภัย แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ และแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ทางด้านประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิต

สำหรับจังหวัดเชียงรายนั้น ก็มีหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเช่นกัน โดยการจัดทำแผนแม่บท เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์และการปฏิบัติของหน่วยงานราชการรวมถึงภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจทางการท่องเที่ยว มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว ปรับปรุงสาธารณูปโภคหลายอย่าง เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว โดยสำนักงาน ททท. ภาคเหนือเขต 2 ที่รับผิดชอบเรื่องการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย แพร่ น่าน และพะเยา ก็ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองเชียงราย คอยให้คำแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการข้อมูล รวมถึงการทำงานด้านการส่งเสริมประชาสัมพันธ์การขาย ผ่านทางรายการโทรทัศน์ วิทยา จดหมายข่าว รวมถึงสื่ออินเตอร์เน็ต ซึ่งเจ้าหน้าที่ของททท.ภาคเหนือเขต 2 ได้บอกว่า ททท.เป็นเพียงหน่วยงานที่ให้ข้อมูลทิศทางการท่องเที่ยว ทำการอบรมนักธุรกิจหรือกลุ่มบุคคลที่สนใจจะทำงานด้านการท่องเที่ยว และให้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวตามหลักวิชาการ เจ้าหน้าที่

คนเดิมได้ให้ความเห็นถึงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายว่า เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ จึงกลายเป็นจุดขายตั้งแต่เริ่มต้นพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดจนกระทั่งถึงปัจจุบัน รวมความถึงการมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมที่น่าหลงใหลด้วย

ส่วนหน่วยงานด้านการปกครองที่มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ก็คือ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ “อบต.” หน่วยงานนี้นอกจากจะดูแลเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น รวมถึงดูแลทรัพยากรท้องถิ่น เศรษฐกิจของชุมชนภายในตำบลที่รับผิดชอบแล้ว ก็ยังต้องดูเรื่องการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาปรับปรุง ส่งเสริม ศึกษาดูงาน และจัดหางบประมาณเพื่อจัดทำกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น

สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยาว ที่หมู่บ้านรวมมิตรอยู่ในความรับผิดชอบด้วยนั้น ก็ได้มีการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมาเยือนหมู่บ้าน แหล่งท่องเที่ยวหลาย ๆ แห่งในตำบลแม่ยาว เมื่อประมาณกลางเดือนพฤศจิกายน 2548 ทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยาว ร้อยเอกประจัญ สาคร ก็ได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของ อบต. เข้าไปพัฒนาปรับปรุงสภาพผิวถนนเส้นทางขึ้นสู่ดอยสูงบ้านยะฟู หมู่บ้านบริวารของบ้านห้วยแม่ซ้าย หมู่ 11 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อปรับปรุงให้เป็นอันซีนอินไทยแลนด์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งใหม่ของจังหวัดเชียงราย และของประเทศไทย ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จแล้วจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลยังได้เปิดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น โดยนำประชาชนจากหมู่บ้านท่องเที่ยวไปฝึกฝน และออกปฏิบัติงานจริงในการนำกรุ๊ปทัวร์นักท่องเที่ยวออกลุยป่าฝ่าดง ปีนดอยขี่ช้างฝ่าลำน้ำกกตามโปรแกรมทัวร์ที่ไกด์มืออาชีพได้ทำกัน รวมถึงได้มีการจัดประชุมกลุ่มผู้เลี้ยงช้างบ้านรวมมิตร เพื่อให้แนวทางในการจัดทำระบบสารสนเทศให้มีคุณภาพไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในแต่ละปี (สยามรัฐรายวัน 5 พ.ย. 2548 : 17) และการกำจัดมูลช้างที่เกิดจากการท่องเที่ยว เพื่อให้ทัศนียภาพของชุมชนไม่เสียหาย ไม่ทำลายบรรยากาศทางการท่องเที่ยว จึงทำให้ตระหนักว่าบ้านรวมมิตรถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่ง ที่นำชื่อเสียงมาสู่ตำบลแม่ยาว จนกระทั่งคำขวัญของตำบลก็มีเรื่องราวของทัวร์ช้างบ้านรวมมิตรด้วย ดังนี้

“ทัวร์ช้างลือนาม ถ้ำงามลือไกล
น้ำตกสวยใส นาไร่สมบูรณ์”

จากแผ่นพับประชาสัมพันธ์ข้อมูลของตำบลแม่ยาว รวมถึงข้อมูลด้านการท่องเที่ยวก็บรรจุเนื้อหาของทัวร์ช้างกะเหรี่ยงบ้านรวมมิตรไว้ในลำดับแรก ๆ โดยทำเป็นทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเชิญชวนให้ผู้คนหรือนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านรวมมิตรและหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง

“ทัวร์ช้างกะเหรี่ยงบ้านรวมมิตร ตั้งอยู่บ้านรวมมิตร หมู่ที่ 2 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.....มีท่าช้างติดกับแม่น้ำกก นักท่องเที่ยวสามารถนั่งช้างเที่ยวภายในหมู่บ้านเพื่อชมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชนเผ่าต่าง ๆ เช่น กะเหรี่ยง ล่าหู่ อาข่า ตลอดจนซื้อ

ของที่ระลึก ของฝาก ที่ทำโดยฝีมือของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่มีไว้บริการอย่างหลากหลาย นอกจากนั้นยังสามารถนั่งช้างทัวร์ป่าไปเที่ยวน้ำตกห้วยแม่ซ้าย ระหว่างทางท่านจะได้ชมความงดงามของธรรมชาติ และสูดอากาศบริสุทธิ์ นอกจากนั้นยังผ่านหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น อาข่า ลาหู่ เย้า กระเหรี่ยง และจะได้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชนเผ่าด้วย"

ส่วนภาคเอกชนนั้นเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านชาวเขา โดยการมองหมู่บ้านเหล่านี้เป็นสถานที่ทำเงินจากการท่องเที่ยว ภาพของชาวเขาที่ถูกส่งผ่านไปตามสื่อต่าง ๆ จึงถูกปรุงแต่งจากตัวแทนของการท่องเที่ยว ภาพของคนบนพื้นที่สูงหรือชาวเขาจึงมักถูกสร้างและอธิบายอย่างสั้น ๆ ตามหนังสือแนะนำการท่องเที่ยว เป็นการเลือกแง่มุมบางแง่มุมมานำเสนอ เพื่อดึงดูดผู้คนหรือนักท่องเที่ยวให้ไปเยือน ซึ่งผู้ที่เป็นคนพัฒนาภาพลักษณ์ของชาวเขาที่สำคัญก็คือบริษัทนำเที่ยวต่าง ๆ ที่นำเสนอภาพลักษณ์ของชาวเขาผ่านทางหนังสือและโฆษณาแนะนำการท่องเที่ยว

ภาพลักษณ์เบื้องต้นของชาวเขาที่ถูกนำเสนอก็คือ ภาพวิถีชีวิตที่แตกต่างจากโลกสมัยใหม่ในเมืองใหญ่ ๆ เป็นกลุ่มคนที่ยังไม่ถูกแตะต้องจากอารยธรรมสมัยใหม่ ห่างไกลจากความเจริญหรือวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมยังไม่ถูกทำลายลง ในขณะที่บางหมู่บ้านจะถูกนำเสนอในฐานะหมู่บ้านที่ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือถูกค้นพบใหม่ การไปเยือนหมู่บ้านชาวเขาจึงเป็นการไปค้นพบทางวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความเปลี่ยนแปลงและสร้างความตื่นเต้นให้กับชีวิต ชาวเขาจึงมักถูกนำเสนออย่างมีสีสัน เหมือนภาพวาด และมีเสน่ห์ชวนหลงใหล ซึ่งบริษัททัวร์ต่าง ๆ ก็จะมีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันไป แต่จะเน้นที่เรื่องความสนุกสนานเพลิดเพลิน และความตลกขบขันในวิถีชีวิตของชนเผ่า

ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว พยายามที่จะแสดงหาประโยชน์จากหมู่บ้านชาวเขาที่เข้าถึงได้ง่ายและได้รับอิทธิพลจากภายนอกในระดับต่ำ หมู่บ้านที่ได้รับความนิยมก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลของการท่องเที่ยว บุคลากรทางการท่องเที่ยวจะแนะนำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสความจริงแท้และบรรยากาศของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้หมู่บ้านชาวเขานั้น ๆ ถูกทำให้เหมือนกับหมู่บ้านพื้นราบทั่ว ๆ ไป เช่น หมู่บ้านม้งดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นบริษัททัวร์ก็จะค้นหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ต่อไป เพื่อนำมาเสนอนักท่องเที่ยว แน่นอนต้องเป็นหมู่บ้านที่ยังไม่ถูกสัมผัสโดยการท่องเที่ยว เป็นการรักษาภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ของกลุ่มชนบนที่สูงกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก

แต่สำหรับบ้านรวมมิตรในฐานะแหล่งท่องเที่ยวนั้น ก็เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง เพราะเปิดตัวสู่อุตสาหกรรมการเยี่ยมชมตั้งแต่ปี 2518 เป็นต้นมา ทำให้ตามหน้าหนังสือแนะนำการท่องเที่ยว นิตยสาร หรือหนังสือพิมพ์ ก็จะมีบทความเกี่ยวกับการท่องเที่ยวบ้านรวมมิตรให้ได้เห็นอยู่เป็นเนือง ๆ ดังการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันเสาร์ที่ 7 พฤษภาคม 2548 ในคอลัมภ์ "โลกหลากวิถี : ขี่เกวียนท่องป่า เอ้เต้ไปบนหลังช้างลุยแม่น้ำกก" ที่นำเสนอความ

สนุกสนานจากการนั่งบนหลังช้าง พร้อมทั้งนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวอย่างอื่น ๆ ของบ้านรวมมิตรให้คนอ่านได้รู้จัก และเชิญชวนให้ผู้คนไปเยี่ยมเยียนด้วย

รูปที่ 21 นักท่องเที่ยวกำลังเดินชมหมู่บ้าน

สำหรับบุคคลที่ชอบท่องไปบนโลกไซเบอร์สเปซ (cyber space) ก็จะค้นพบข้อมูลด้านการท่องเที่ยวชนเผ่าเป็นจำนวนมาก ที่นำเสนอโดยบริษัททัวร์ที่หลากหลาย เพียงแค่ค้นหาด้วยคำว่า "เชียงราย+ท่องเที่ยว" จาก www.google.co.th ก็จะพบเว็บไซต์ที่ให้ข้อมูลหลายสิบแห่ง แต่ละแห่งก็จะนำเสนอข้อมูลโปรแกรมทัวร์ พร้อมทั้งรายละเอียดการเดินทาง ที่พัก และเชื่อมโยง (Link) กับเว็บไซต์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของทัวร์แบบเต็มวันของบริษัทแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย ที่นำเสนอผ่านทางอินเตอร์เน็ต โปรแกรมนี้เริ่มออกเดินทางท่องเที่ยวเวลา 8 นาฬิกา 30 นาที จนถึง 16 นาฬิกา 30 นาที

"ออกเดินทางจากโรงแรมที่พักไปยังท่าเรือ แล้วนั่งเรือล่องขึ้นตามแม่น้ำกกไปจนถึงหมู่บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตร (ประมาณ 50 นาที) ที่ซึ่งคุณจะขี่ช้างประมาณ 2 ชั่วโมงไปยังหมู่บ้านมูเซอแดง รับประทานอาหารกล่องระหว่างทาง ต่อจากนั้นจะเป็นการเดินป่าไปยังน้ำตก โดยผ่านหมู่บ้านชาวเขาละแวกนั้น ดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติ พร้อมทั้งพักผ่อนตามอัธยาศัยในท่ามกลางขุนเขาบริเวณน้ำตกเสร็จแล้วเดินทางต่อไปยังหมู่บ้านอาข่า และหมู่บ้านเย้าก่อนที่จะเดินทางกลับเชียงราย โดยรถสองแถว" (http://61.19.32.120/tour/th/Fullday_tour.asp)

บริษัททัวร์ต่าง ๆ มักจะนำเสนอหมู่บ้านรวมมิตรในฐานะที่เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่มีปางช้างไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ในเวลา 30 นาที ถึง 2 ชั่วโมง แล้วเดินเลือกซื้อของที่ระลึก จากนั้นก็ไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงหรือสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ไม่มีการค้างคืนในหมู่บ้านนี้ และจากแผ่นพับประชาสัมพันธ์ของ "ชมรมช้างกะเหรี่ยงรวมมิตร" ก็นำเสนอในลักษณะคล้าย ๆ กัน เพียงแต่เน้นที่ข้อมูลของหมู่บ้านรวมมิตรมากกว่าที่อื่น ซึ่งนอกจากนำเสนอการทัวร์ช้าง การนั่งเกวียน ล่องแพแล้ว ยังรวมถึงศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และภาพที่นำไปประกอบเอกสารแผ่นพับหรือบนหน้าต่างอินเตอร์เน็ต ก็จะเป็นภาพชาวเขาที่ใส่ชุดประจำเผ่าอย่างสวดสดงดงาม อาจเป็นภาพการทอผ้า การฟ้อนรำ หรือแสดงประกอบกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ แม้ว่าจริง ๆ แล้วในชีวิตประจำวันเราหาวิถีชีวิตตามแบบที่นำเสนอได้น้อยเต็มที หมายความว่า ธุรกิจการท่องเที่ยวเอกชนจะนำเอาวัฒนธรรมของชาวเขาไปทำการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวอยากเข้ามาเยือนชุมชน ทั้งนี้ประโยชน์ที่ได้ก็จะแบ่งสัดส่วนอย่างไม่เท่าเทียมกันไประหว่างบริษัททัวร์ โรงแรม และชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ

บทที่ 8

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : พลวัตและการปรับเปลี่ยน

การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวแบบผจญภัย การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ซึ่งในแต่ละอำเภอก็มีสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละรูปแบบให้นักท่องเที่ยวเลือกไปเยือน บ้านรวมมิตรก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ที่นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักท่องเที่ยว

1. การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์

การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในประเทศโลกที่สามและประเทศไทย การทำความเข้าใจการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์นั้นเป็นการทำความเข้าใจเรื่องผู้ดำเนินการรายย่อยด้านการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ นอกจากนี้ยังรวมถึงกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ที่เราเรียกว่า "คนพื้นเมือง" หรือ "ชนเผ่า" หรือ "ชาวเขา" สำหรับสิ่งสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ก็คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ พลวัต และนโยบายของรัฐที่นำไปสู่การก่อรูปของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์เป็นการท่องเที่ยวแบบ "เยี่ยมชม" (sightseeing) ที่มีมากมายหลากหลาย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ถูกท่องเที่ยว ก็ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด ในแง่วัฒนธรรม สังคม และการเมือง กับประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศภายใต้พรมแดนที่พวกเขาอาศัยอยู่ ซึ่งเครื่องหมายทางการท่องเที่ยวก็เกิดจากความโดดเด่นเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของความเป็นอื่น แม้ว่าจุดดึงดูดเบื้องต้นของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ จะถูกรับรู้ว่าเป็นเรื่องความแปลกประหลาดทางวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นและของที่ระลึก ก็ไม่ได้หมายความว่า เราจะจำกัดเรื่องจุดดึงดูดไว้ที่ "ความแปลกประหลาด" (exoticism) เท่านั้น

กลุ่มที่เป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์คือ กลุ่มที่อยู่ชายขอบ หรือชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย ที่สมาชิกส่วนมากไม่ได้มีสถานภาพเป็นพลเมืองอย่างสมบูรณ์ ตัวอย่างในที่อื่น ๆ เช่นในพม่า บางส่วนของอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ผู้คนบางกลุ่มก็ได้ต่อต้าน/ต่อสู้กับอำนาจรัฐชาติ รัฐของประเทศเหล่านี้จึงได้เสาะแสวงหาวิธีที่จะบูรณาการ (integrate) หรือผสมกลมกลืน (assimilation) กลุ่มต่าง ๆ เข้าสู่วัฒนธรรมชาติที่เป็นของชนส่วนใหญ่ ผ่านทางโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ตัวอย่างกรณีของไทยจะสนับสนุนให้ชาวเขาหันมานับถือศาสนาพุทธ (Keyes,1971) ผ่านทางการเผยแพร่ การปฏิบัติแบบวัฒนธรรมฮั่นในหมู่ชนกลุ่มน้อย

ทางตอนใต้ของจีน (Unger,1997) หรือผ่านทางการพยายามสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติ (national culture) จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ อย่างเช่นในอินโดนีเซีย (Picard, 1997 : 196-99) สิงคโปร์ (Leong, 1989) อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ความเป็นชายขอบและความเป็นตัวแทนของยุคก่อนสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นจุดดึงดูดหลักสำหรับการท่องเที่ยว การสงวนรักษาความแตกต่างที่ไม่เหมือนใคร ก็เป็นเรื่องสำคัญของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ที่มีต่อชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ประเทศดังกล่าวข้างต้นต้องเผชิญกับความขัดกันของนโยบายการท่องเที่ยว และนโยบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Oakes, 1997 : 36) ที่ความเป็นชายขอบหรือรอบนอกของกลุ่มชาติพันธุ์ ถูกดึงเข้าสู่สังคมของชาติ แต่ความด้อยพัฒนาของพวกเขาก็เป็นจุดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีผลต่อการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การโฆษณาประชาสัมพันธ์ถึงความโดดเด่นแตกต่างสำหรับการท่องเที่ยวจึงมักจะขัดกับนโยบายการบูรณาการชาติ (national integration) รัฐต่าง ๆ จะต้องพยายามทำให้เกิดกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์และผลิตซ้ำลักษณะพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม (socio-cultural trait) ของกลุ่มที่เป็นเครื่องหมายทางด้านการท่องเที่ยว พร้อมกันนั้นก็ได้แสวงหาแนวทางที่จะกลืนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เข้าสู่บูรณาการของชาติพร้อมกันไปด้วย อันแสดงถึงความขัดกันของนโยบาย

ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปัจจัยสามตัวของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ อันได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) สถาบันการท่องเที่ยวและผู้ใช้บริการ (the tourist establishments and their clients) และรัฐกับผู้กระทำตัวแทนของรัฐ (the state and its agencies) ทั้งสามเป็นเรื่องสำคัญที่เราต้องทำความเข้าใจ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวโยงถึงความเป็นพลวัตของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ซึ่งก็รวมถึงการท่องเที่ยวในบ้านรวมมิตรด้วย

บ้านรวมมิตรเป็นหมู่บ้านของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์แห่งหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงจากนักท่องเที่ยว ซึ่งในหมู่บ้านก็มีประชากรที่หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ด้วยกัน กลุ่มชาติพันธุ์หลักที่มีอยู่ในชุมชนก็ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อาข่า และม้ง รวมถึงกลุ่มคนไทยพื้นราบที่เข้าไปทำมาหากิน แต่ละกลุ่มก็มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอดและดำรงความเป็นเผ่าพันธุ์ของตนเอง

(1) กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลัก เป็นเจ้าของพื้นที่เดิมในบ้านรวมมิตร มีทั้งที่เป็นกะเหรี่ยงสะกอ (Sgaw Karen) และกะเหรี่ยงโป (Pwo Karen) สิ่งที่แยกทั้งสองออกจากกันก็คือภาษาพูดที่มีความผิดแผกแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ทั้งสองกลุ่มสามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยใช้ภาษาของกลุ่มย่อยตัวเอง เดิมทีกะเหรี่ยงมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีน แล้วอพยพลงมาอยู่ในประเทศพม่า สำหรับกะเหรี่ยงในประเทศไทยนั้นอพยพมาจากประเทศพม่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และอพยพเข้ามาอีกหลายระลอก กะเหรี่ยงมีกลุ่มย่อยใหญ่ ๆ ด้วยกัน 4 กลุ่มคือ สะกอ โป คะยา และตองสู (สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538 : 1-5)

กลุ่มคนกะเหรี่ยงมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหุบเขาที่มีลำธารเล็ก ๆ ไหลผ่าน บ้านของชาวกะเหรี่ยงมักสร้างด้วยวัสดุที่หาได้จากในท้องถิ่น ส่วนมากจะใช้เสาไม้จริงที่เป็นไม้เนื้อแข็งทำโครงของบ้าน และใช้ไม้ไผ่ซึ่งสับและตีแผ่เป็นฟากมาทำพื้นบ้านและฝาบ้าน หลังคามุงด้วยหญ้าคาแห้งเย็บเป็นตับ หรือมุงด้วยใบตองตึง บ้านกะเหรี่ยงจะสร้างแบบยกพื้น มีห้องเดี่ยวเป็นห้องอเนกประสงค์ใช้กินข้าว รับแขก ประกอบพิธีกรรม ครอบครัวใดที่มีลูกสาวโตแล้วก็อาจกั้นท้ายห้องแยกให้นอนต่างหาก กลางห้องมีเตาไฟซึ่งสร้างด้วยกะบะดิน เหนือกะบะดินจะสร้างชั้นวางของไว้ตากข้าว กระเทียม พริกแห้ง เป็นต้น ใต้ถุนบ้านกะเหรี่ยงใช้เป็นที่เก็บฟืนและเป็นเล้าไก่ คอกหมู เสาใต้ถุนบ้านจะใช้สำหรับผูกวัว ควาย ด้านข้างบ้านที่มีหลังคาคลุมถึงจะมีครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว บริเวณด้านข้างบ้านใช้เป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัว สำหรับอาชีพหลักของชาวกะเหรี่ยงก็ได้แก่การปลูกข้าวในนาดำแบบขั้นบันได และปลูกข้าวไร่แบบหมุนเวียน กะเหรี่ยงจะทำไร่ข้าวในพื้นที่หนึ่ง ๆ เพียง 1 ปี แล้วย้ายไปทำกินที่อื่นเพื่อให้พื้นดินได้ฟื้นตัว จากนั้น 5-7 ปี จึงจะย้อนกลับมาทำไร่ข้าวตรงที่เดิม นอกจากปลูกข้าวแล้วก็ยังมีการปลูกพืชผักสวนครัวบริเวณข้างบ้าน ทุกคนภายในครอบครัวจะช่วยกันทำงานในไร่นา งานของผู้หญิงโดยเฉพาะคืองานทอผ้าและพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ส่วนงานของผู้ชายคือการล่าสัตว์ การสร้างบ้าน การจักสาน การเลือกพื้นที่ทำไร่ การติดต่อซื้อขาย และการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือน

ทางด้านการแต่งกายซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่ม มักเห็นได้จากการแต่งกายของผู้หญิง ซึ่งการแต่งกายของหญิงกะเหรี่ยงจะมีความแตกต่างกันระหว่างสาวโสดและหญิงที่แต่งงานแล้ว ผู้หญิงกะเหรี่ยงที่ยังไม่แต่งงานจะใส่ชุดทอด้วยมือทรงกระสอบสีขาว ยาวกรอมเท้า ชุดขาวนี้เรียกว่า “เช้ว้า” จะใส่ตั้งแต่เด็กจนถึงวันแต่งงานจึงจะเปลี่ยน (สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538 : 9-11) การใส่ชุดขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์ สาวโสดจะมีผ้าโพกศีรษะเพื่อกันแดดในหน้าร้อนและให้ความอบอุ่นในหน้าหนาว และเพื่อไม่ให้ผมสกปรกเร็วเกินไป ส่วนผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว จะสวมเสื้อประดับประดาด้วยลูกเดือยและฝ้ายสี เป็นเสื้อทรงกระบอก ตัวสั้นเอวลอย คอเป็นรูปตัววี แขนในตัว สั้นเลยไหล่มานิดหน่อย เสื้อนี้เรียกว่า “เช้ ชุ” และจะสวมผ้าซิ่น ทั้งเสื้อและผ้าซิ่นเป็นเครื่องหมายแสดงว่ามีเจ้าของแล้ว จะไม่มีชายอื่นมาเกี่ยวข้อง สาวโสดจะใส่ชุดของหญิงแต่งงานแล้วไม่ได้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ไม่ได้แต่งงาน หรือมีลูกโดยยังไม่ได้แต่งงาน ทางด้านผู้ชายกะเหรี่ยงจะสวมเสื้อสีแดง คอสั้นเป็นรูปตัววี ตรงชายเสื้อจะติดพู่ห้อยลงมา ถ้าเป็นชายโสดจะมีพู่ห้อยลงมาเลยชายเสื้อ ส่วนชายที่แต่งงานแล้วจะติดพู่ห้อยลงมาเสมอชายเสื้อ เพราะชายที่แต่งงานแล้วต้องทำงานมากขึ้น การที่ใส่เสื้อที่มีพู่ยาวจะทำให้รุงรัง ไม่สะดวกในการทำงาน ผู้ชายกะเหรี่ยงจะสวมกางเกงแบบคนไทยภาคเหนือหรือสวมโสร่งแบบพม่า นอกจากเสื้อสีแดงแล้วผู้ชายกะเหรี่ยงจะใช้ผ้าโพกศีรษะซึ่งมีลวดลายปักสีแดง และมีถุงย่ามซึ่งจะออกสีแดงเช่นเดียวกัน

ชาวกะเหรี่ยงจะมีวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่โดดเด่นเป็นของตัวเอง ความเชื่อดั้งเดิมเป็นความเชื่อเรื่องผี ซึ่งผีที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยงก็ได้แก่ ผีบ้าน ผีเรือน นอกจากนี้

ยังมีผีไร่ ผีนา ผีน้ำ ผีป่า ผีเจ้าเขา ผีฟ้า เป็นต้น ผีบ้านจะเป็นผีเจ้าบ้านที่คอยปกป้องดูแลหมู่บ้าน ผีเรือนเป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งคอยปกป้องลูกหลานผู้สืบทอดตระกูลของตน โดยในหนึ่งปีจะมีการเลี้ยงผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษครั้งหนึ่ง พิธีนี้จะกระทำหลังจากเก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จแล้ว เป็นพิธีสำคัญ ศักดิ์สิทธิ์ ที่ลูกหลานทุกคนจะต้องมาร่วมพิธี หากใครไม่มา ผู้ทำพิธีก็จะต้องเอาข้าวก้อนที่คนนั้นต้องกิน ย่างเก็บเอาไว้ให้เขากินเมื่อเขากลับมาบ้าน หากมีคนไม่ได้กินจะถือว่าการเลี้ยงผีไม่ได้ผล เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นก็จะมีการเสี่ยงทายโดยหมอผีว่าไปถูกผีอะไรทำให้ไม่สบาย วิธีการวินิจฉัยก็คือการปักกระดูกไก่หรือจับข้าวสารเสี่ยงทายดู เมื่อรู้แล้วก็จะทำการฆ่าไก่ เป็ด หรือหมูเลี้ยงผี เพื่อให้อาการของคนไข้ดีขึ้น ส่วนประเพณีที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยงที่สำคัญก็คือ พิธีมัดมือปีใหม่ ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับงานศพ ซึ่งพิธีมัดมือปีใหม่นั้นชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า “กิจื๊” จะจัดขึ้นประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน หมอผีประจำหมู่บ้านจะเป็นคนกำหนดวันทำพิธี พิธีนี้จะเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูก หลังจากงานมัดมือปีใหม่ไม่นาน ชาวกะเหรี่ยงจะเริ่มถางไร่และเตรียมที่นาสำหรับทำการเพาะปลูก สำหรับประเพณีการแต่งงาน ในสมัยก่อนหนุ่มสาวกะเหรี่ยงมักมีโอกาสพบปะสนทนากันในตอนกลางคืน หนุ่มกะเหรี่ยงจะไปหาสาวที่บ้าน และนั่งสนทนากันบนบ้าน นอกจากที่บ้านของผู้หญิงแล้ว โอกาสที่หนุ่มสาวกะเหรี่ยงจะได้พบกันอีกก็คือในงานศพ อันเป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้ใกล้ชิดและสนิทสนมกัน ถ้าชอบพอกันฝ่ายชายก็จะให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอ กำหนดวันแต่ง ซึ่งวันแต่งจะจัด 2 วัน วันแรกจัดที่บ้านฝ่ายหญิง วันที่สองจัดที่บ้านฝ่ายชาย สำหรับหมู่บ้านกะเหรี่ยงเมื่อมีการตายเกิดขึ้น ทุกคนจะต้องไปร่วมในพิธีงานศพ ถ้าเจ้าภาพฐานะดีก็จะเก็บศพไว้นาน ถ้าฐานะไม่ดีก็ใช้เสื่อหุ้มห่อศพแล้วนำเส้นด้ายดิบพันรอบ นำไปฝังหรือเผาตามความประสงค์ของญาติผู้ใหญ่

(2) กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีสมาชิกเป็นอันดับสองของบ้านรวมมิตร ที่เข้ามาเพื่อประกอบอาชีพค้าขายของที่ระลึก ชาวอาข่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมและภาษาพูดเป็นของตนเอง นักภาษาศาสตร์บางกลุ่มจัดให้ภาษาอาข่าอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ธิเบต กลุ่มธิเบต-พม่าในกลุ่มย่อยโล-โล โดยเชื่อว่าชาวอาข่าสืบเชื้อสายมาจากชนชาติโล-โล ที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน หมู่บ้านชาวอาข่าบางแห่งจะมีลักษณะผสมผสานระหว่างชาวอาข่ากับชาวจีน ชาวอาข่าเรียกตัวเองว่าอาข่า แต่คนไทยและพม่าเรียกว่า อีก้อ, ก้อ หรือข่าก้อ ส่วนลาวและชนชาติอินโดจีนตอนเหนือเรียกว่า “โก๊ะ” ขณะที่คนจีนเรียกว่า “โวนี” หรือ “ฮานี” (ยศ, 2547 : 156) ชาวอาข่าในประเทศไทยส่วนใหญ่อพยพมาจากแคว้นเชียงตุงประเทศพม่า ตั้งบ้านเรือนแห่งแรกบริเวณดอยตุง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อประมาณ 60 ปีที่แล้ว ผู้นำในการอพยพรุ่นแรกคือแสนอุ่นเรือนซึ่งเสียชีวิตที่ดอยตุง ส่วนญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ได้แยกย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ได้แก่ แสนพรม น้องของแสนอุ่นเรือน ตั้งชุมชนอยู่ที่บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และเสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2515 และแสนใจ หลานของแสนอุ่นเรือน ตั้งหมู่บ้านอยู่ที่บ้านแสนใจ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และเสียชีวิตเมื่อปี 2515 (พินิจ, 2517 : 8)

ชาวอาข่านิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาตามสันดอยต่าง ๆ มีลำธารไหลผ่านหลายสาย มีลานกว้างพอที่จะใช้ประกอบพิธีกรรมของชุมชน มีพื้นที่ทำกินมากพอ รวมถึงมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ ได้สะดวก ไม่ตั้งหมู่บ้านอยู่ในมุมอับหรือเป็นทางตัน ภายหลังจากเลือกพื้นที่ตั้งหมู่บ้านได้แล้ว ชาวอาข่าจะทำพิธีกรรมเสี่ยงทายเพื่อตรวจดูว่าเจ้าของที่ (ผี) อนุญาตให้ใช้พื้นที่ดังกล่าวนี้หรือไม่ โดยหัวหน้าพิธีกรรมหรือ “หยื่อมะ” จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม โดยหยื่อมะจะโยนไข่สดลงไปบริเวณที่จะตั้งหมู่บ้าน ถ้าไข่ใบที่โยนลงไปแตก แสดงว่าบริเวณนั้นเหมาะที่จะตั้งหมู่บ้าน แต่ถ้าไข่ไม่แตกหยื่อมะจะทำพิธีโยนต่อไปอีก 2 ใบ หากไข่ทั้ง 3 ใบไม่แตก แสดงว่าผีเจ้าที่ไม่ยอมให้ปลูกสร้างบ้านเรือนในบริเวณนั้น ชาวบ้านจะต้องหาพื้นที่สร้างหมู่บ้านใหม่ โดยลักษณะบ้านของชาวอาข่าแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะสร้างยกพื้นมีเสาเป็นไม้แก่นเรียกว่า “หยุ่มโก” ส่วนบ้านแบบติดดินเรียกว่า “หยุ่มอ่อ” ซึ่งทั้งสองแบบมีลักษณะโครงสร้างคล้ายกันคือ ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ด้านหน้าบ้านเป็นชานยื่นออกมาสำหรับนั่งหรือทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ (สมัย, 2541 : 26-27) ประตูหน้าบ้านเป็นประตูผู้ชาย เมื่อผ่านประตูนี้เข้าไปจะเห็นภายในบ้านแบ่งออกเป็นสองส่วน เป็นส่วนผู้ชาย และส่วนผู้หญิง แต่ละส่วนจะมีเตาไฟประจำคือเตาไฟฝ่ายชายซึ่งอยู่ด้านนอก ใช้สำหรับต้มน้ำดื่มหรือต้มน้ำชารับแขก ส่วนเตาไฟฝ่ายหญิงจะใช้สำหรับหุงต้มทำอาหารอยู่ด้านใน สามารถออกไปด้านหลังบ้านได้ ซึ่งจะมีประตูออกเรียกว่าประตูผู้หญิง อยู่ด้านหลังบ้าน เสากลางบ้านระหว่างห้องนอนฝ่ายชายและห้องนอนฝ่ายหญิงจะเป็นเสาเอก จะต้องทำพิธีเซ่นไหว้เสมอ

ด้านการแต่งกายของอาข่ามีลักษณะเด่นที่หมวกที่ผู้หญิงสวมใส่ ซึ่งมีรูปแบบสวย แปลก และสีสันสะดุดตา ประดับตกแต่งด้วยเหรียญเงิน ลูกเดือย ลูกปัด แซมด้วยขนนก ขนไก่ ขนกระรอก และอื่น ๆ ที่ดูสวยงามย้อมด้วยสีเหลือง แดง เป็นปุยย้อยลงมาข้างหู ในประเทศไทย หมวกผู้หญิงอาข่ามี 3 แบบ คือ แบบทรงสูง รูปกรวยคว่ำหรือหมวกแหลม ใช้ในกลุ่มอาข่าอู่โล้ ส่วนอาข่าโลมี ซึ่งอพยพมาจากแคว้นเชียงตุง ใส่หมวกทรงสูง มีแผนเงินตั้งขึ้นด้านหลัง และอีกแบบหนึ่งคือแบบทรงห้าเหลี่ยม หรือหมวกแบน ใช้ในกลุ่มหญิงอาข่าหล่าบือ ซึ่งเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาของจีน (ปนัดดา และหมี่ยุ้ม, 2547 : 19-20) ในกลุ่มเด็กผู้หญิง นิยมสวมหมวกผ้าทรงกลม ไม่สูง ประดับตกแต่งเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ตรงบริเวณรอบคอผู้หญิงยังนิยมสวมใส่แผ่นเงิน สร้อยเงินหลาย ๆ วง หรือสร้อยลูกปัดสีต่าง ๆ สวมกระโปรงจีบสีดำสั้นพอดีเข่า ใช้ผ้าขนาดกว้างพันรอบบอก แล้วสวมเสื้อแขนยาวสีดำสั้นแค่เอวทับอีกชั้นหนึ่ง บางทีคาดเอวด้วยผ้า สวมถุงน่องเป็นผ้าสีดำ สำหรับผู้ชายวัยกลางคนนิยมโกนผมไว้จุกตรงกลาง ปล่อยยาวห้อยลงมาแล้วผูกปลาย สวมเสื้อทรงกระบอกสีดำ และกางเกงขายาวสีดำ ประดับตกแต่งด้วยเครื่องเงินเล็กน้อย

สำหรับประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อของอาข่านั้น อาข่าดั้งเดิมนับถือผี (animism) หรือบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งจะมีผีสิงสถิตอยู่ เช่น ผีไฟ ผีเรือน ผีป่า ผีน้ำ ผีดิน ผีฟ้า ผีภูเขา ผีหมู่บ้าน ผีไร่ ดังนั้นไม่ว่าจะทำสิ่งใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นั้น ๆ ก็ต้องมีพิธีกรรมเซ่นไหว้ผี

ต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย ผีที่ทุกครัวเรือนนับถือคือผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน ซึ่งจะต้องมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษในทุกหลังคาเรือน เชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะช่วยพิทักษ์คุ้มครองสมาชิกในครอบครัวและหมู่บ้านให้เกิดความสงบสุข ตราบใดที่พวกเขายังให้การยอมรับเชื่อถืออยู่ โดยปกติแล้วจะมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่สำคัญ ๆ ปีละ 9 ครั้ง (ปนัดดา และหมี่ยุ้ม, 2547 : 9-17) นอกจากความเชื่อในผีต่าง ๆ แล้ว ชาวอาข่ายังให้ความเคารพนับถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญอื่น ๆ ของหมู่บ้าน เช่น ประตูหมู่บ้าน ชิงช้า แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน เป็นต้น ชาวอาข่าจะมีการประกอบพิธีกรรมสำคัญในรอบปี ทั้งหมด 12 พิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมที่สำคัญและเป็นที่รับรู้ของคนภายนอกมากที่สุดก็คือพิธีโล้ชิงช้า เป็นช่วงที่มีการรื่นเริงสนุกสนานของชุมชนโดยเฉพาะเด็ก ๆ และหนุ่มสาว เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงเทพเจ้าผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์แก่ผลผลิตในไร่นา โดยจัดงานทั้งหมดสี่วัน ในราวปลายเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนกันยายน วันแรกจะเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ วันที่สองเป็นวันเตรียมทำชิงช้า ซึ่งมีทั้งชิงช้าเล็กสำหรับเด็กที่สร้างไว้บริเวณหน้าบ้านของแต่ละครอบครัว การทำชิงช้าใหญ่ ซึ่งสร้างขึ้นบริเวณลานกว้างของหมู่บ้าน ชาวบ้านช่วยกันทำ เมื่อเสร็จแล้ว “โจ่วมะ” ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะเป็นคนทำพิธีเปิดการโล้ชิงช้าเป็นคนแรก วันที่สามมีพิธีเซ่นไหว้แต่เช้ามืด วันที่สี่มีการโล้ชิงช้าทั้งวัน และทำพิธีปิดในตอนเย็น ในช่วงกลางวันของแต่ละวันจะมีการกินเลี้ยงกัน ส่วนกลางคืนจะมีการเต้นรำของชาวบ้าน

(3) กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่เข้ามาค้าขายในบ้านรวมมิตร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความกระตือรือร้นในการทำธุรกิจ กลุ่มคนม้งดั้งเดิมอยู่ในประเทศจีน อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2400 โดยตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาสูงและตามที่ราบเชิงเขา (สมัย, 2541 : 10) แบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ ม้งน้ำเงินและม้งขาว โดยจำแนกตามลักษณะเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสำเนียงภาษาที่พูดแตกต่างกัน (ยศ, 2547 : 35-41) ลักษณะการแต่งกายของชาวม้ง ผู้ชายม้งน้ำเงินใส่กางเกงสีดำขายาวถึงเท้า มีเป้ายานถึงน่อง ปลายขากางเกงมีลวดลายปักเป็นรูปก้นหอยหลากสี ทั้งสีแดง น้ำเงิน ฟ้า ส้ม เขียว และสีบานเย็นสลับกันไปตลอดปลายขอบขากางเกง ส่วนเสื้อสวมสีดำหรือสีน้ำเงินแขนยาว เอวสั้นประมาณครึ่งเอว ชายเสื้อบริเวณเอวปักเป็นรูปก้นหอยและดอกหลากสีสัน และประดับด้วยเหรียญขนาดเล็กเพื่อให้สวยงามและบ่งบอกถึงฐานะของผู้เป็นเจ้าของ กระดุมเสื้อทำด้วยผ้าหรือเหรียญขนาดเล็ก โดยกระดุมนี้จะติดเอาไว้บริเวณต้นแขนซ้าย ผ้าบริเวณตรงหน้าอกปักเป็นรูปก้นหอยและลายดอกหลากสี เสื้อผู้ชายไม่มีปกคอเสื้อ ปลายแขนเสื้ออาจจะมีลายปักรูปก้นหอยเช่นเดียวกัน ส่วนผู้หญิงม้งน้ำเงินใส่กระโปรงจีบถึงประมาณหัวเข่ามีลายดอกและก้นหอยปักด้วยมือหลากสี โดยเฉพาะสีแดง ฟ้า ขาว เขียว ส้ม และสีบานเย็น มีผ้าสีดำ สีน้ำเงินหรือสีฟ้าปิดด้านหน้าตั้งแต่เอวถึงประมาณน่อง อีกด้านของผ้าจะต่อเป็นผ้าพันเอวสีแดงดำหรือน้ำเงิน ส่วนเสื้อสวมเสื้อสีดำหรือน้ำเงิน ฟ้า มีลายปักหลากสีสันบริเวณหน้าอกและชายผ้ารอบเอว ปกคอเสื้อคล้ายแบบทหารเรือ มีความยาวประมาณ 1 คืบ ปักลายก้นหอย และดอกสีแดง น้ำเงิน เขียว ฟ้า ขาว ส้ม และบานเย็น ทั้งด้านในและด้านนอก หญิงม้งน้ำเงินจะใช้ผ้าพันแข้งสีขาวหรือสีดำ และ

นิยมเกล้าผมเป็นมวยขนาดใหญ่ทูนไว้ข้างบนศีรษะ ส่วนชาย-หญิงม้งขาวจะสวมกางเกงขาก๊วยสีดำฟ้า หรือน้ำเงิน เป้าไม่ยานเหมือนม้งน้ำเงิน และสวมเสื้อแบบชาวจีน กางเกงของผู้หญิงจะมีผ้าสีฟ้าหรือน้ำเงิน ความยาวตั้งแต่เอวถึงประมาณครึ่งน่องปิดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหนึ่งของผ้าจะต่อเป็นผ้าพันรอบเอวอีกทีหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้านหรือของเครือญาติ พวกเธอจะใส่ประโปรงจีบสีขาวที่ทำจากผ้าใยกัญชงไม่มีลายปัก ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า "ม้งขาว" ทั้งผู้ชายและผู้หญิงชาวม้งไม่ว่าจะเป็นม้งน้ำเงินหรือม้งขาว นิยมใช้เครื่องประดับเงินทำเป็นกำไลข้อมือ ห่วงประดับคอ ตุ้มหู และเหรียญเงินใช้ประดับเสื้อ

ชาวม้งชอบตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาสูง ๆ มีอากาศหนาวเย็น ปลูกบ้านก็จะปลูกอยู่ใกล้ ๆ ญาติพี่น้อง ลักษณะการสร้างบ้านของชาวม้งจะสร้างคร่อมดิน หน้าบ้านจะหันออกทางลาด มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ไม่มีหน้าต่าง เนื่องจากอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีอากาศเย็น ลักษณะตัวบ้านนั้นภายในบ้านชาวม้งแบบดั้งเดิมนั้น จะมีบริเวณมุมหนึ่งที่ยกพื้นสูงสำหรับเป็นที่นอน อีกมุมหนึ่งจะใช้เป็นที่เก็บพืชผล เช่น ข้าว ข้าวโพด ฟักทอง ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้จะมีครกกระเดื่อง (จ่อ) สำหรับตำข้าวอยู่ด้วย ส่วนอีกมุมหนึ่งของบ้านจะเป็นเตาไฟใหญ่ (ขอส่อ) ซึ่งใช้ดินก่อขึ้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าสูงจากพื้นประมาณระดับเข่า ซึ่งปกติจะใช้เป็นที่หุงต้มอาหารสำหรับสัตว์เลี้ยง แต่ถ้ามีงานเลี้ยงมีคนมามากก็จะใช้เตาไฟใหญ่หุงหาอาหาร มุมที่เหลืออาจจะยกพื้นใช้เป็นที่นอนอีกมุมหนึ่ง ตรงกลางบ้านจะมีเตาไฟเล็ก (ขอ จุ๊) สำหรับผิงไฟ หุงหาอาหารในชีวิตประจำวัน หรือต้มน้ำชา และเป็นที่นั่งคุยรับแขกไปด้วย ในบ้านชาวม้งจะมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษ (สือ กั๊ง) ซึ่งเป็นกระดาษสี่เหลี่ยมติดอยู่บนข้างฝาบ้านตรงข้ามกับประตูทางเข้าหน้าบ้าน (สุจริตลักษณ์, 2538 : 7-8) ถ้าเป็นบ้านของม้งน้ำเงินจะมีประตูทางเข้าหน้าบ้านประตูเดียว แต่ถ้าเป็นบ้านของม้งขาวก็จะมีประตู 2 ประตู คือ ประตูทางเข้าหน้าบ้าน และประตูด้านข้างบ้าน

ด้านศาสนาความเชื่อนั้นชาวม้งมีการนับถือวิญญาณหรือผี มีทั้งผีที่เกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและที่เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ อาจจะแบ่งได้หลายระดับนั้นคือมีทั้งที่เป็นเทพเจ้าเป็นผีที่คอยช่วยเหลือผู้คนเมื่อเจ็บไข้ มีผีเรือน ซึ่งอยู่ประจำประตูหน้าบ้าน เสากลางบ้าน เตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก ฯลฯ มีวิญญาณบรรพบุรุษ ผีป่า ผีฟ้า ผีน้ำ ผีประจำต้นไม้ ภูเขา ไร่นา ฯลฯ ในแต่ละปีชาวม้งจะต้องเซ่นสังเวยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปีละครั้ง ชาวม้งจึงต้องมีหมอผีเป็นผู้ติดต่อกับผีต่าง ๆ โดยวิธีการเข้าทรง

นอกจากนี้ชาวม้งยังมีประเพณีที่สำคัญคือประเพณีฉลองปีใหม่ ซึ่งจะอยู่ในราวปลายเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม ชาวม้งจะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไปอีก 3 วัน เป็นวันฉลองปีใหม่ ทุกคนจะหยุดทำงานใน 3 วันแรก โดยชายหญิงทุกคนในหมู่บ้านจะได้สวมเสื้อผ้าชุดใหม่ โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะแต่งตัวกันเต็มที่ประดับประดาเครื่องเงินสวยงาม เด็ก ๆ จับกลุ่มกันมาเล่นลูกข่าง และร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน (สมัย, 2541 : 40-54) ในขณะเดียวกันหนุ่มสาวจะจับคู่กันโยนลูกช่วง โดยทั้งสองฝ่ายจะอยู่กันคนละแถว โดยรับลูกช่วงระหว่างคู่ของ

ตัวเอง ในการเล่นระหว่างหนุ่มสาวถ้าใครแพ้ ก็จะปรับเอาสิ่งของที่ติดตัวกันไป เช่น แหวน กำไล มือ ผ้าเช็ดหน้า พอพลบค่ำก็มาร้องเพลงแก้เกี้ยวและไถ่ของคืน เป็นโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีเวลาพบปะพูดคุยกัน ร้องเพลงโต้ตอบกันอย่างสนุกสาน ซึ่งถ้าถูกใจก็อาจคบหาและแต่งงานในที่สุด สำหรับการแต่งงานนี้ ชาวม้งมีข้อห้ามที่ยึดถือกันมากข้อหนึ่งคือ จะไม่เกี้ยวพาราสีหรือแต่งงานกับคนแซ่หรือตระกูลเดียวกันเพราะเป็นพี่น้องกัน เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงก็จะย้ายมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายชาย ซึ่งนับเป็นการเพิ่มสมาชิกในครอบครัว (สุจริตลักษณ์, 2538 : 13-14) แต่เมื่อมีคนตาย ชาวม้งก็จะประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตาย โดยการอาบน้ำ ผัดหน้า ทาแป้ง แต่งตัวให้คนตายด้วยเสื้อผ้าใหม่ เสร็จแล้วก็นำคนตายวางไว้บนแคร่ โดยวางขนานกับฝาผนังซึ่งอยู่ตรงข้ามกับประตูหน้าบ้าน ใต้หิ้งบูชาบรรพบุรุษ หันศีรษะของผู้ตายไปทางมุมบ้านที่เป็นที่ตั้งของเตาไฟใหญ่ มีคนทำหน้าที่สวดนำทาง เพื่อบอกให้ผู้ตายทราบว่าได้ตายไปแล้ว ควรจะเดินทางไปทางไหนจึงจะได้พบกับบรรพบุรุษของตัวเอง มีคนเป่าแคนและคนร้องเพลงด้วย มีหน้าที่เป่าแคนและร้องเพลงเพื่อบอกทิศทางที่จะต้องเดินทางไป เครื่องดนตรีที่ใช้ในงานศพก็จะมีแคนและกลอง เสียงแคนและกลองจึงเป็นสัญลักษณ์แสดงว่ามีการประกอบพิธีศพในหมู่บ้าน การฝังศพนั้นชาวม้งจะฝังศพในตอนเย็น เพราะเชื่อว่าถ้าฝังในตอนเช้า คนตายจะกลับมารบกวนทางบ้าน ถ้าฝังในตอนเย็น ผู้ตายจะเดินทางไปตามทางของตนเหมือนดังดวงตะวันที่กำลังจะตกดิน

2. ความสัมพันธ์ของผู้คนในระบบการท่องเที่ยว

ในเดือนพฤษภาคม 1973 สองถึงสามปีก่อนที่การท่องเที่ยวแบบเดินป่าบริเวณพื้นที่ของชาวเขา (hill tribe trekking) จะเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวในภาคเหนือของไทย Cohen และนักท่องเที่ยวอีก 3 คน ได้ว่าจ้างชายชาวเหนือคนหนึ่งจากอำเภอฝางที่อยู่ใกล้ชายแดนพม่า เป็นมัคคุเทศก์นำทางในการเดินป่าท่องเที่ยว ผ่านหมู่บ้านของชาวเขาหลายหมู่บ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับแม่น้ำกก มัคคุเทศก์ผู้ซึ่งเคยทำหน้าที่นี้มาแล้ว 2-3 ครั้ง ได้แนะนำพวกเขากับชาวเขาในฐานะ "เพื่อน" ของตัวเอง ขณะที่มัคคุเทศก์ก็เก็บค่าบริการอย่างเต็มที่ (Cohen, 1996 : 4-5) ปีถัดมา หมู่บ้านเหล่านั้นก็ได้เป็นจุดขายของการเดินป่าแบบ 3 วัน 2 คืน ที่ถูกนำเสนอโดยบริษัทเดินป่าเล็ก ๆ ที่ทำงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาก็มีการสร้างถนนเข้าไปในพื้นที่และหมู่บ้านชาวเขาก็เริ่มมีความทันสมัยมากขึ้น ทำให้การเข้าถึงหมู่บ้านทำได้ง่าย ขณะเดียวกันก็เป็นการทำลายจุดดึงดูดเหมือนกัน บริษัทเดินป่าก็ได้เคลื่อนย้ายการปฏิบัติงานเข้าไปในพื้นที่ห่างไกล เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ โดยมองข้ามหมู่บ้านชาวเขาที่ถูกทำลายไปเรียบร้อยแล้ว

การท่องเที่ยวได้มีความใกล้ชิดกับผู้คนที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งภาพตัวแทนของพวกเขาถูกครอบงำจากคนภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนเริ่มแรกของการเจาะแหล่งท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ขั้นตอนนี้อุปนิสัยใจคอของกลุ่มชนผู้ถูกท่องเที่ยว ยังเป็นแบบของผู้คนที่อยู่ห่างไกล ยากที่จะเข้าถึงและเข้าใจ เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ยังไม่ได้เป็นที่รู้จัก ทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเหล่านี้ผ่าน

ออกมาทางสื่อน้อยมาก นักท่องเที่ยวจึงมีความคิดที่คลุมเครือว่ากลุ่มต่าง ๆ อยู่กันอย่างไร การเข้าถึงที่ยากและขาดแคลนข้อมูล จึงมีความจำเป็นต้องมีมัคคุเทศก์ในการให้ข้อมูลที่เป็นจริง

สิ่งที่เป็นจุดเด่นโดยธรรมชาติก็เป็นจุดบอบบางของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเรื่องที่กลุ่มต่าง ๆ ถูกประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการขายว่าเป็นผู้คนที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ สถานที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวได้ปรากฏผ่านไปยังที่อื่นอย่างรวดเร็ว ผ่านทางวงจรพัฒนาการของการท่องเที่ยว วงจรจะเริ่มจากการค้นพบสถานที่ใหม่และในไม่ช้าสถานที่นี้ก็จะกลายเป็นที่นิยมของคนหนุ่มสาว ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความผจญภัย แต่ผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะสูญเสียจุดดึงดูดสำหรับนักท่องเที่ยว เพราะพวกเขาเริ่มเข้าถึงได้ง่ายและถูกทำให้เปลี่ยนแปลงโดยการท่องเที่ยวและพลังอื่น ๆ ธุรกิจท่องเที่ยวได้เข้าไปแสวงหาพื้นที่ห่างไกลที่ยังไม่ถูกทำลาย ทำให้กลายเป็นคุณสมบัติหรือเครื่องหมายของการท่องเที่ยวชนิดนี้ สถานที่ตั้งจำนวนมากของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ผู้คนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ก็ได้หายไปจากแผนที่ของนักท่องเที่ยวหลังจากช่วงเวลาสั้น ๆ ของการเฟื่องฟู แต่ที่ตั้งอื่น ๆ ของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มที่ถูกประชาสัมพันธ์ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม ก็เป็นแหล่งดึงดูดชนิดใหม่ของนักท่องเที่ยว และยังคงเป็นสถานที่ปลายทางที่เป็นที่นิยมตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้านก็ตาม

การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์เกี่ยวพันกับบทบาทของบุคคล 3 กลุ่มด้วยกันคือ นักท่องเที่ยว (tourist) ผู้ถูกท่องเที่ยว (touree) หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเยี่ยมชม และกลุ่มคนกลางซึ่งส่วนมากเป็นมัคคุเทศก์ (van den Berghe and Keyes, 1984 : 347) ในการทำให้จุดหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยวเจริญเติบโตเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบทบาทของทั้ง 3 กลุ่ม นักท่องเที่ยวกลุ่มแรกที่เข้ามาแสวงหาความจริงแท้ (authenticity) ส่วนมากจะเป็นคนหนุ่มสาว ตัวอย่างเช่น ยุคแรกของการเดินป่าท่องเที่ยวตามหมู่บ้านชาวเขาทางภาคเหนือของไทย ต่อมาเมื่อจุดหมายปลายทางสามารถเข้าถึงได้ง่าย ผ่านการเดินทางโดยรถยนต์ที่สะดวกสบาย นักท่องเที่ยวแบบมวลชนซึ่งไปท่องเที่ยวทีละมาก ๆ ก็จะกลายเป็นผู้ไปเยือนหลักที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอ กรณีเช่นนี้มีตัวอย่างในปัจจุบันก็คือ หมู่บ้านชาวเขาทางภาคเหนือของไทยที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก ซึ่งจะได้รับการปรับปรุงด้านถนนหนทางเป็นอย่างดี เมื่อเราหันมามองที่บ้านรวมมิตรก็จะพบพัฒนาการเช่นที่กล่าวมานี้ เพราะนักท่องเที่ยวกลุ่มแรกที่เข้าสู่ชุมชนเป็นนักเดินทางที่เป็นคนหนุ่มสาวเพียงไม่กี่คน ที่มุ่งหน้าจะเข้ามาผจญภัยและหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่ให้กับช่วงเวลาหนึ่งของชีวิต นักเดินทางเหล่านี้จะพักค้างคืนอยู่ในหมู่บ้านอย่างน้อยหนึ่งคืน เพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิตที่เงียบสงบและมีความโดดเด่นแตกต่างจากสถานที่อื่น ๆ อย่างน้อยก็แตกต่างจากวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขาเอง ต่อมาเมื่อโครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า หรือถนนหนทาง ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าสู่บ้านรวมมิตรได้ทีละมาก ๆ ทำให้ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ไปเยือนบ้านรวมมิตร กิจกรรมที่ทำก็มีเดินดูของที่ระลึก นั่งช้างไม่ถึงหนึ่ง

ชั่วโมงก็เดินทางไปเที่ยวต่อยังสถานที่อื่น เนื่องจากบรรยากาศของชุมชนเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น นักท่องเที่ยวก็ไม่ค้างคืนที่หมู่บ้าน ความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวและชาวบ้านก็เป็นแบบห่างเหิน นักท่องเที่ยวก็ไม่มีเวลาที่จะศึกษาหรือทำความเข้าใจประเพณีพิธีกรรมของชุมชนอย่างถ่องแท้ ชาวบ้านก็ไม่มีเวลาที่อธิบายเรื่องราวของตนให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบเช่นกัน

นอกจากนี้ธรรมชาติของคนกลางด้านการท่องเที่ยวก็เปลี่ยนไปด้วย โดยตอนเริ่มแรกมัคคุเทศก์ผู้นำทางจะเป็นคนหนุ่มจากท้องถิ่น ที่มีความคุ้นเคยกับพื้นที่แต่ไม่ได้รับการอบรมอย่างชำนาญเหมือนมืออาชีพ เมื่อการท่องเที่ยวแบบมวลชนเข้ามามีอิทธิพล ผู้นำทางจึงกลายเป็นเรื่องของมืออาชีพ มัคคุเทศก์ปัจจุบันจะมีบทบาทน้อยมากในฐานะผู้ค้นพบเส้นทางใหม่ ๆ และนำพานักท่องเที่ยวเดินทางผ่านภูมิประเทศที่ยังไม่มีการสำรวจทำแผนที่ แต่มัคคุเทศก์จะทำหน้าที่ตีความเรื่องราววิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวฟังมากกว่า มัคคุเทศก์เหล่านี้ยังสามารถพูดภาษาอังกฤษและภาษายุโรปอื่น ๆ ได้เก่งกว่า ชำนาญกว่ามัคคุเทศก์รุ่นก่อน ๆ และสามารถพูดภาษาท้องถิ่นของกลุ่มที่ไปเยี่ยมชมได้

บางที การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด ที่มาพร้อมกับการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็คือ ผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์เลิกที่จะเป็นผู้ถูกท่องเที่ยวเชิงรับ (passive touree) และกลายมาเป็นผู้กระทำเชิงรุก (active agent) ในกระบวนการด้านการท่องเที่ยว (Wood, 1997) เป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐ และตัวแทนของรัฐ สำหรับบ้านรวมมิตรนั้นเมื่อการท่องเที่ยวเริ่มเติบโตและนักท่องเที่ยวก็นิยมมานั่งช้างรอบหมู่บ้าน ทำให้การจัดการและบริการทัวร์ช้างของหมู่บ้านอยู่ในมือของห้างหุ้นส่วนทัวร์ช้างเชียงรายโดยที่คณะกรรมการหมู่บ้านก็เข้าไปทำอะไรไม่ได้ แต่ภายหลังเกิดการผลักดันของผู้นำและคนในชุมชน การบริหารจัดการจึงกลับมาอยู่ในมือของคนท้องถิ่น กล่าวคือ ทั้งผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการ เจ้าของช้างและควาญช้าง ล้วนแล้วแต่เป็นคนในพื้นที่หมู่บ้านรวมมิตรแทบทั้งหมด อย่างไรก็ตามผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์โดยทั่วไปยังคงอยู่ในสถานะที่เป็นรองในทางเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อเทียบกับผู้แสดงอื่น ๆ เช่นบริษัททัวร์ เจ้าของโรงแรม แม้ว่าอิสรภาพด้านความสัมพันธ์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของพวกเขา จะได้รับการปรับปรุงมากกว่าช่วงที่ผ่านมา

พัฒนาการด้านการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ช่วยชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน ทั้งการท่องเที่ยวในระดับภาพรวมและระดับจุลภาค เช่นการท่องเที่ยวของบ้านรวมมิตร การท่องเที่ยวช่วงแรกนักท่องเที่ยวส่วนมากจะค้างคืนในชุมชนด้วย เพื่อดื่มด่ำหรือชื่นชมกับบรรยากาศยามค่ำคืนและวิถีชีวิตของชุมชน นักท่องเที่ยวก็จะมีเวลาพูดคุยกับชาวบ้าน เดินดูความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน รับประทานอาหารเย็นรวมกับผู้คนท้องถิ่น แต่มาในระยะหลัง นักท่องเที่ยวมักมาเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ เป็นรถบัส รถตู้ เป็นการท่องเที่ยวแบบมวลชน ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้จะใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านไม่นาน เพราะเวลาดังกล่าวมักถูกกำหนดแบบตายตัวโดยโปรแกรมทัวร์ที่ซื้อไว้ ทำให้ปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวกับผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์เกิดขึ้นได้ยาก

ยกเว้นการซื้อของที่ระลึกจากร้านค้าที่มีไว้บริการนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ตามเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชน เมื่อใช้เวลาชื่นชมกับบรรยากาศของหมู่บ้านตามที่เวลาเอื้ออำนวยแล้ว นักท่องเที่ยวก็จะไปเที่ยวต่อยังสถานที่อื่น ๆ และค้างคืนในตัวจังหวัดหรือเมืองใหญ่ ๆ ชาวบ้านมองดูนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนว่าเป็นพวกมีเงิน เป็นคนที่จะนำรายได้มาสู่ชุมชน โดยการขายของที่ระลึก เสื้อผ้าทั้งที่ทำเองในชุมชน และซื้อจากตลาดในจังหวัด หรือแม้กระทั่งจากประเทศเพื่อนบ้าน

ตั้งแต่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านรวมมิตร เมื่อปี 2518 คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ นอกเหนือจากชาวกะเหรี่ยงก็ทยอยกันเข้ามาตั้งบ้านเรือน ทำมาหากินในชุมชน เมื่อมองภาพรวมแล้ว ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนก็เป็นไปด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หรือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แม้ว่าผู้คนจะมองเรื่องราวต่าง ๆ เป็นเรื่องของการค้า แต่ความช่วยเหลือกันก็ยังคงอยู่ โดยเฉพาะในหมู่ญาติพี่น้องที่จะคอยช่วยเหลือกันในการทำมาค้าขาย ตัวอย่างนี้เห็นได้ชัดในหมู่ชาวอาข่า และม้ง เมื่อมีคนมาประกอบอาชีพค้าขายในบ้านรวมมิตรแล้วประสบความสำเร็จก็จะบอกกล่าวให้ญาติมาค้าขายด้วย หรือเวลาไปขายของที่ไนท์ บาซาร์ในตอนเย็นชาวบ้านก็จะอาศัยไปกันเป็นกลุ่ม ๆ กับญาติพี่น้องที่สนิทสนมกัน กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีค่อนข้างมาก เพราะภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นภาษาเดียวกัน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในชุมชนนั้น แม้จะไม่ค่อยได้พูดคุยกันมากเท่ากับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่ก็ไม่มีปัญหาที่บาดหมางหรือขัดแย้งกันจนเป็นเรื่องใหญ่โต มีแค่บางช่วงบางขณะที่คนกะเหรี่ยงบางส่วนจะรู้สึกไม่พอใจที่คนกลุ่มอื่นเข้ามาหาผลประโยชน์จากการค้าขายในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านที่ไม่ใช่กะเหรี่ยงคนหนึ่งกล่าวว่า "มีกะเหรี่ยงบางกลุ่มรู้สึกไม่พอใจที่คนอื่นเข้ามาหาผลประโยชน์มาค้าขายแล้วร่ำรวย มีเงิน มีรถ แต่กะเหรี่ยงก็ไม่ค่อยทำมาค้าขาย มีคนรู้เรื่องนี้ไม่กี่คน ถ้าขายก็ทำไม่สม่ำเสมอ ฤดูทำนาก็หยุด ของก็มีน้อย"

3. การปรากฏตัวของวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

ขั้นตอนเริ่มแรกของการรุกคืบด้านการท่องเที่ยว ในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกลพลังจากภายนอกได้ก่อให้เกิดผลกระทบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น วิถีชีวิตและธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติ เป็นตัวดึงดูดความสนใจพื้นฐานที่มีต่อคนภายนอก ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการเติบโตของการท่องเที่ยวเกิดจากกลุ่มคนในสังคมระดับชาติ ผ่านทางพลังด้านการตลาด และกิจกรรมของรัฐบาล การร่วมมือกันของเอกชนเพื่อทำบริษัททัวร์ มักจะนำไปสู่การติดต่อทางวัฒนธรรม (acculturation) และบ่อยครั้งก็เป็นการทำลายวัฒนธรรม (deculturation) และทำให้เกิดความเป็นชายขอบ ของกลุ่มทางชาติพันธุ์ในบริบทของชาติ และจุดดึงดูดของกลุ่มสำหรับการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ก็จะถูกทำลายลง

การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ในการทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นพลเมืองของประเทศ ดังเช่นที่ Michaud (1997 : 147) พูดถึงประเทศไทยว่า การท่องเที่ยวจะเป็นตัวเร่งให้

ประชากรบนที่สูงมีความเป็นไทย (Thai-zation) มากขึ้น โดยการขยายเศรษฐกิจท้องถิ่นและการทำให้ชาวบ้านเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับผู้บริโภค อันนำไปสู่ความทันสมัยของชุมชน

สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์บางแห่งก็ไม่เป็นที่นิยม และประสบปัญหานักท่องเที่ยวลดลง จนต้องเลิกกิจการในการเป็นหมู่บ้านปลายทางด้านการท่องเที่ยว บางแห่งที่การท่องเที่ยวเติบโต ทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นระหว่างภาพลักษณ์ที่ยังบริสุทธิ์ ยังไม่ถูกทำให้เสีย (unspoiled image) และการสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของลักษณะทางวัฒนธรรม โดยเริ่มต้นที่ความจริงแท้ของกลุ่มชาติพันธุ์ (MacCannell, 1973) ซึ่งชาวบ้านจะแสดงตัวตนของตนเองผ่านทางการแต่งชุดประจำเผ่าให้นักท่องเที่ยวชม หรือแสดงต่อนักท่องเที่ยว ในขณะที่เมื่ออยู่บ้านจะใส่ชุดธรรมดาที่ซื้อมาจากในตัวเมือง พวกเขาจะขายงานฝีมือ ของที่ระลึกที่พวกเขาไม่ได้ใช้แล้ว และพวกเขาจะปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมเพื่อการท่องเที่ยว ที่ไม่สัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ที่ระบุไว้ในปฏิทินพิธีกรรมที่แท้จริง การท่องเที่ยวทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างวิถีชีวิตประจำวันที่แท้จริงของผู้คนและกิจกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นหรือสร้างขึ้น เพื่อจุดประสงค์ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งทำหน้าที่เหมือนเป็นธรรมชาติแท้จริงอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมากเป็นธรรมเนียมท้องถิ่นที่ไม่ได้ใช้ ไม่ได้ปฏิบัติแล้ว ตัวอย่างเช่น ม้งดอยปุยในตอนปลายทศวรรษ 1970 ซึ่งตอนนั้นเป็นหมู่บ้านชาวเขาด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ในภาคเหนือของประเทศไทย (Cohen, 1996 : 123-125) ปัจจุบันเป็นเรื่องปกติที่ผู้หญิงและเด็ก ๆ ชาวเขาจะไม่ได้ใส่ชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวัน แต่จะใส่ชุดประจำเผ่าเมื่อต้องแสดงตัวเองให้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และอาจใส่เพื่อให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูป ไม่เฉพาะที่หมู่บ้านม้งดอยปุยเท่านั้น แต่ยังปรากฏในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมอื่น ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็น ไนท์บาร์ซาที่เชียงใหม่ สามเหลี่ยมทองคำ อันเป็นจุดบรรจบกันของพรมแดนทั้งสามประเทศคือ ไทย พม่า และลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเขตกั้น และพรมแดนไทย-พม่าที่แม่สาย ซึ่งเป็นจุดเหนือสุดของประเทศไทย

ขณะที่เครื่องแต่งกายอันแสดงถึงความเป็นชนเผ่าสำหรับเสนอนักท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ไม่แตกต่างจากการแสดงงานแฟชั่นเสื้อผ้าประจำเผ่า ในกรณีของเด็กหญิงชนเผ่าที่ใส่ชุดเพื่อถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยวที่สามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เครื่องแต่งกายเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากการรวบรวมส่วนประกอบต่าง ๆ จากชุดประจำเผ่าที่หลากหลาย เป็นลูกผสมเครื่องแต่งกายของเผ่าต่าง ๆ (hybridization) ที่ทำให้เกิดความสวยงาม ซึ่งในรีสอร์ตบางแห่งในประเทศไทย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะแต่งกายด้วยการรวมเสื้อผ้าของเผ่าต่าง ๆ ที่เลือกมาเพื่อถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึก

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในพื้นที่ทางการท่องเที่ยวและพื้นที่ส่วนตัว ในชุมชนทางชาติพันธุ์ ก็มีแนวโน้มว่าจะลดลงและหายไปในที่สุด สำหรับพื้นที่การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ซึ่งสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นจุดที่สามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีความแตกต่างกันระหว่างการมองจากคนภายนอกและวิถีชีวิตที่เป็นจริงในชุมชน ตัวอย่างนี้ชัดเจนที่สุดในหมู่บ้านรวมมิตร

เมื่อชาวบ้านเริ่มใส่เสื้อผ้าและแต่งกายแบบคนเมืองเหนือ ทั้งในชีวิตประจำวันและการขายของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวในชุมชนและไนท์ บาซาร์ ไม่มีความแตกต่างกันของทั้งสองพื้นที่

การเข้ามาของการท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้สำหรับชุมชนทางชาติพันธุ์ ผู้คนแม้จะไม่ทั้งหมดเริ่มเป็นผู้มีส่วนแบ่งปันในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวต่อชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถพิจารณาได้จาก 2 แนวทาง อย่างแรกการแบ่งปันผลประโยชน์ของท้องถิ่นจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั้งหมด สำหรับการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง และอย่างที่สอง รายได้ที่เป็นตัวเงินของสมาชิกในชุมชน

การศึกษาแสดงให้เห็นว่า การแบ่งปันผลประโยชน์ต่อชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ของการใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวต่อการเดินทางหนึ่งครั้งนั้นน้อยมาก สถานที่พัก บริษัทนำเที่ยวหรือเดินป่า และแม้กระทั่งมัคคุเทศก์ไม่ใช่คนของชาติพันธุ์ที่ถูกไปเยือน แต่ส่วนมากเป็นสมาชิกของชนกลุ่มใหญ่หรือแม้กระทั่งชาวต่างประเทศ (Volkman, 1990 : 94) ตัวอย่างการเดินป่าเพื่อท่องเที่ยวตามหมู่บ้านชาวเขาในไทย (Cohen, 1996 : 132) พบว่า แม้ของที่ระลึกจำพวกงานฝีมือที่ขายบนแผงลอยหรือร้านค้าในหมู่บ้าน จะไม่ได้ผลิตขึ้นในท้องถิ่น แต่อาจจะนำมาจากที่อื่น บางทีอาจมาจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า ลาว อย่างไรก็ตาม กำไรจากการขายของที่ระลึกและงานฝีมือก็มีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นรายได้สำคัญที่ทำเงินให้กับชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกท่องเที่ยว แหล่งรายได้อย่างอื่นก็มีเช่น การเตรียมการด้านการขนส่งผู้คนเข้าสู่ชุมชน การขายอาหารและเครื่องดื่ม และรางวัลสำหรับการเป็นแบบเพื่อถ่ายรูป แม้กระนั้น ส่วนแบ่งในการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ก็เป็นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์น้อยมาก ตามการคำนวณอย่างละเอียดของ Michaud (1997 : 142-143) ในหมู่บ้านชาวเขาของไทย พบว่า เงินราว 1.5 % ของการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะอยู่ในหมู่บ้าน

สถานการณ์ก็ไม่แตกต่างกันมากนักในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกลในที่อื่น ๆ ในศูนย์กลางตลาดทางชนเผ่าในเวียดนามตอนเหนือที่เพิ่งเปิดประตูสู่การท่องเที่ยว เผ่าต่าง ๆ หาเงินได้ยากมากจากการท่องเที่ยว ยกเว้นจากการขายงานฝีมือและของที่ระลึกบางอย่าง การบริการด้านการท่องเที่ยวส่วนมากอยู่ในมือของผู้คนที่ไม่ใช่สมาชิกของชนเผ่า หมู่บ้านทางชาติพันธุ์บางแห่งจะได้รับค่าธรรมเนียมเข้าชมเพียงเล็กน้อย แต่โดยทั่วไป ผู้มาเยือนมักเดินเล่นผ่านเข้าไปในหมู่บ้านโดยไม่เสียเงินเป็นค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

การเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งชาวบ้านก็เพิ่ม/สะสมทุนได้มากขึ้น ทำให้พวกเขาแบ่งปันค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในประเทศไทยก็มีหมู่บ้านชาวเขาที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้เจริญเติบโตอย่างเต็มที่ เช่นหมู่บ้านม้งดอยปุย (Cohen, 1996 : 132-131) ซึ่งมีการดำเนินธุรกิจด้านการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากหมู่บ้านชาวเขาอื่น ๆ ผู้คนชาวบาหลี หรือชาวเมืองนาสี ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลยูนนาน หารายได้จำนวนมากจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว แม้ผู้คนภายนอกมีแนวโน้มว่าจะหลั่งไหลเข้าไปแข่งขันทางธุรกิจท่องเที่ยวกับผู้คนท้องถิ่น และส่วนมากก็ประสบความสำเร็จ

แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์จะได้รับการแบ่งปันรายได้จากการท่องเที่ยวในสัดส่วนที่น้อย แต่จำนวนเงินดังกล่าว ก็เป็นแหล่งของรายได้สำคัญสำหรับชุมชนยากจนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก (Cohen, 1996 : 133 ; Michaud, 1997 : 144) อย่างไรก็ตามรายได้นี้ก็ไม่ได้กระจายไปอย่างเท่าเทียมกันระหว่างครัวเรือนต่าง ๆ โดยครัวเรือนที่มีฐานะดีตั้งแต่เริ่มแรก มีแนวโน้มว่าจะได้กำไรจากธุรกิจการท่องเที่ยวมากที่สุด ดังนั้นการท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มที่จะทำให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างครัวเรือนในชุมชนต่าง ๆ ห่างกันยิ่งขึ้น

สำหรับรายได้จากการท่องเที่ยวที่บ้านรวมมิตรนั้นพบว่า เป็นแหล่งรายได้หลักของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ม้ง ลีซู และคนไทยพื้นราบ รวมถึงชนชั้นนำของกะเหรี่ยงบางครอบครัวที่ประกอบอาชีพค้าขายของที่ระลึกและบริการอาหาร เครื่องดื่มให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจนและมีที่ตั้งของบ้านเรือนอยู่ตอนในของชุมชน ที่ซึ่งนาน ๆ ครั้งนักท่องเที่ยวจึงจะผ่านเข้าไปเยี่ยมชม ทำให้แม้บางร้านจะเปิดร้านขายของที่ระลึกเป็นบางช่วง แต่ตัวเงินที่ได้รับก็มีจำนวนไม่มากนัก โดยกลุ่มที่มีฐานะก็จะมีเงินทุนสำหรับซื้อช้างเพื่อนำมาบริการนักท่องเที่ยว และซื้อสิ่งของหรือเช่าพื้นที่สำหรับค้าขายในชุมชน ส่วนกลุ่มที่มีรายได้น้อย ก็จะประกอบอาชีพเกษตร ทำไร่ ทำนา และรับจ้าง จึงทำให้เกิดช่องว่างในเรื่องของรายได้ระหว่างครัวเรือนในหมู่บ้านรวมมิตร

การท่องเที่ยวเริ่มแรกที่ได้รุกคืบเข้ามาสู่หมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ชาวบ้านมักไม่ตระหนักรู้ถึงแรงจูงใจของผู้มาเยือน เช่นเดียวกับไม่ทราบถึงผลประโยชน์และการคุกคามที่มากับการท่องเที่ยว สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของพื้นที่ก็มีการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนชาติพันธุ์ได้เพิ่มขึ้น การต้อนรับขับสู้ของชาวบ้านก็กลายเป็นเรื่องของการค้าพาณิชย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พิธีกรรม การแสดงออก ศิลปะ รวมถึงงานฝีมือ ก็ถูกทำให้เป็นสินค้า ที่หมู่บ้านม้งดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นระยะเวลานาน ชาวบ้านก็เริ่มทำมาค้าขายของที่ระลึกและหัตถกรรมพื้นเมืองแก่นักท่องเที่ยว รวมไปถึงการขายของเลียนแบบเครื่องประดับดั้งเดิม ซึ่งนำมาจากโรงงานที่ผลิตในพื้นราบ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544 : 309-310) รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการค้าขายได้นำไปสู่การขยายตัวของร้านค้าถาวร และมีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยที่ใช้อุปกรณ์และวัสดุที่ทันสมัยมากขึ้น รวมทั้งเครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ เครื่องเสียง เครื่องซักผ้า ตู้เย็น คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

งานฝีมือทางชาติพันธุ์ สำหรับท้องถิ่นแล้วความต้องการได้ลดลง แต่ความต้องการจะมีมากในกลุ่มผู้ชมภายนอก อันได้แก่นักท่องเที่ยวภายในประเทศและภายนอกประเทศ รวมถึงส่งออกไปขายยังประเทศตะวันตก ตัวอย่างการผลิตผ้าพันคอ หรือเสื้อผ้า กระเป๋าสะพาย เสื้อผ้าประจำเผ่า กำไลมือ ของชาวบ้านรวมมิตร ที่ของเหล่านี้บางชิ้นแทบจะไม่เป็นที่ต้องการของผู้คน เพราะของบางอย่างก็ผลิตยาก มีราคาแพง หรือไม่สะดวกในการใช้สอย ไม่มีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน จึงถูกนำมาเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยว ที่ต้องการสิ่งของดังกล่าวเพื่อเตือนตัวเองว่าครั้งหนึ่งได้

เดินทางไปสัมผัสกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใดมาบ้าง ของที่ระลึกเหล่านี้จะทำเงินให้กับเจ้าของร้านค้าได้ดี รวมถึงการปรับปรุงเหตุการณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยว ก็จะเป็นแหล่งสำคัญในการสร้างรายได้สำหรับเศรษฐกิจท้องถิ่น และเป็นการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านของตนเองออกไปสู่สายตาผู้คนภายนอก อันจะนำไปสู่การบรรจุเหตุการณ์เหล่านี้ไว้ในแผนที่ของนักท่องเที่ยว ดังเช่นการบรรจุการนั่งช้างท่องเที่ยวรอบหมู่บ้านหรือเดินทางไปยังชุมชนใกล้เคียงของปางช้างบ้านรวมมิตร ไว้ในตารางการท่องเที่ยวของบริษัทวัวร์หลายแห่งในเชียงรายและเชียงใหม่

การค้าขายในบ้านรวมมิตร ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นและเจริญมาได้เพราะการท่องเที่ยว มีทั้งสิ่งของเสื้อผ้า เครื่องประดับ อาหารและเครื่องดื่ม สำหรับคนกะเหรี่ยงที่ค้าขายนั้นจะขายจำพวกผ้าพันคอ เสื้อของชนเผ่า โดยตั้งเพิงไม้ไผ่หน้าบ้านแล้วนำสินค้าออกมาแสดงให้นักท่องเที่ยวที่เดินผ่านเข้ามาในถนนตามหมู่บ้านได้ดูและเลือกซื้อ ส่วนมากจะตั้งร้านขายเฉพาะหลังฤดูเก็บเกี่ยวพืชผลหรือฤดูหนาว เพราะว่างเว้นจากงานในไร่นา รวมถึงช่วงเวลาดังกล่าวก็มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก คนกะเหรี่ยงจะค้าขายบนที่ดินของตนเอง ส่วนอาข่า ม้ง และลีซู ต้องเช่าพื้นที่จากกะเหรี่ยงเพื่อค้าขายอีกทีหนึ่ง เนื่องจากเส้นทางที่นักท่องเที่ยวชอบเดินและใช้สำหรับเดินไปนั่งช้าง สองข้างทางเป็นที่ดินของคนกะเหรี่ยง สำหรับผู้มาใหม่จึงต้องเช่าในราคาเดือนละ 500 บาท มีคนม้งและอาข่าไม่กี่คนที่ตั้งร้านขายของบนที่ดินของตัวเอง โดยซื้อที่ดินมาจากคนท้องถิ่นอีกทีหนึ่ง สำหรับการขายของ ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า ของที่ระลึก อาหารและเครื่องดื่มนั้น ถ้าเป็นที่ดินเช่าจากกะเหรี่ยงจะขายของได้ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์ ส่วนวันอาทิตย์ต้องหยุด รวมถึงของที่ขายก็ห้ามขายเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ จำพวกเหล้า เบียร์ เพราะมีกฎของหมู่บ้านบังคับไว้ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่คนส่วนมากรวมถึงผู้นำนับถือศาสนาคริสต์ แต่ถ้าเป็นที่ดินของตัวเองจะเปิดขายวันอาทิตย์หรือไม่ก็ได้ และจะขายเครื่องดื่มจำพวกเหล้า เบียร์หรือไม่ก็ได้เช่นกัน ส่วนมากร้านค้าที่เปิดขายในวันอาทิตย์และขายเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ จะเป็นร้านค้าของคนไทยพื้นราบและไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์

สินค้าที่นำมาวางขายก็มีทั้งที่ทำเองและนำมาจากที่อื่น สิ่งที่ทำเองก็คือผ้าพันคอและย่ามของชาวกะเหรี่ยง รวมถึงกำไรข้อมือที่ทำจากผ้า โดยเฉพาะผ้าพันคอและย่ามนั้น ถ้านักท่องเที่ยวเดินผ่านย่านขายของที่ระลึกหรือเดินผ่านเข้าไปในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวพืชผล จะพบหญิงชาวกะเหรี่ยงทั้งวัยกลางคนและผู้สูงอายุนั่งทอผ้าอยู่ตามแคร่ ตามใต้ถุนบ้าน หรือหน้าร้านขายของ นักท่องเที่ยวบางคนที่สนใจในวัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้ก็จะถ่ายรูปเก็บไว้ ส่วนของอย่างอื่น เช่น กำไร สร้อยคอ สร้อยข้อมือ จะไปซื้อมาจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทางด้านย่ามอาข่าก็จะมาจากฝั่งประเทศพม่า แล้วนำมาตกแต่งลวดลาย เพิ่มลูกปัดเข้าไป แค่นี้ก็จะได้ราคาที่สูงขึ้น สินค้าบางอย่างก็มีรถบรรทุกมาส่งถึงที่ร้าน ได้แก่ ไม้แกะสลักเป็นรูปหน้ากาก แกะสลักรูปช้างขนาดต่าง ๆ กัน ที่เหลือก็มาจากเชียงใหม่บ้าง ลำปางบ้าง ลำพูนบ้าง แล้วแต่ว่าร้านค้าไหนจะมีเครือข่ายทางการค้าอยู่ที่ใด หรือสินค้าที่ไหนราคาถูก ซื้อมาขายแล้วได้กำไรดี

ร้านค้าส่วนมากจะนำสินค้าที่หลากหลายแต่เหมือนกับร้านอื่น ๆ มาวางหรือแขวนโชว์นักท่องเที่ยว ถ้ามีนักท่องเที่ยวเดินผ่านมาก็จะส่งเสียงทักทายด้วยภาษาอังกฤษที่ง่าย ๆ สำหรับชาวต่างชาติ แต่ถ้าเป็นคนไทยก็จะทักทายหรือเชิญชวนเป็นทั้งภาษาไทยและคำพื้นเมืองภาคเหนือที่บ้านรวมมิตรมีลุงอาข่าคนหนึ่งมีกลยุทธในการขายสินค้าที่น่าสนใจมาก กล่าวคือเขาจะใส่ชุดประจำเผ่าและมีเครื่องดนตรีของอาข่าชิ้นหนึ่งไว้ประจำตัว ถ้ามีนักท่องเที่ยวเดินผ่านเข้ามาในรัศมีการมองเห็น ก็จะเป่าเครื่องดนตรีเพื่อเรียกลูกค้า ซึ่งก็ได้ผลเพราะนักท่องเที่ยวจำนวนมากจะสนใจและเข้ามาฟังใกล้ ๆ หรือมาถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึก ดังนั้นเมื่อได้ยินเสียงชายคนนี้เป่าเครื่องดนตรีร้านค้าบริเวณใกล้เคียงก็จะทราบได้ทันทีว่ามีนักท่องเที่ยวกำลังเดินผ่านมาทางนี้

สำหรับการค้าขายในวันหยุดราชการ จะมีเรื่องราวที่เพิ่มเข้ามาอีกนั่นก็คือการเร่ขายของที่ระลึกของเด็ก ๆ โดยเฉพาะในวันเสาร์ ที่เด็ก ๆ ไม่ต้องไปโรงเรียน เด็กเหล่านี้เป็นชาวอาข่าที่อาศัยอยู่บ้านดอยบ่อ ซึ่งเป็นบ้านบริวารของบ้านรวมมิตร อยู่ห่างจากบ้านรวมมิตรไปทางทิศตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตร ส่วนมากเป็นเด็กผู้หญิง อายุระหว่าง 7 ปี ถึง 12 ปี มากันเป็นกลุ่ม บางวันเสาร์อาจมีเด็กมาเร่ขายของถึง 30 คน ระหว่างที่นักท่องเที่ยวเดินชมหมู่บ้านหรือเลือกซื้อของที่ระลึกตามร้านค้า ก็จะมีเด็ก ๆ วิ่งหรือเดินตามนักท่องเที่ยวเพื่อขายของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ จำพวกกำไรข้อมือที่ทำจากผ้า และประเป๋าขนาดเล็ก ๆ ที่ทำได้ง่าย เด็กเหล่านี้จะหัดพูดภาษาต่างประเทศที่สำคัญ ๆ เพราะลูกค้าที่อุดหนุนพวกเขาจะเป็นคนต่างชาติมากกว่า ภาษาที่สำคัญได้แก่ อังกฤษ สเปน ฝรั่งเศส โดยจะเชิญชวนด้วยประโยคที่แปลแล้วได้ความว่า “ซื้อไหมคะกระเป๋าเย็บเอง” “ซื้อไหมคะกำไรมือทำเอง” หรือ “ซื้อไหมคะเข็มขัดทำเอง” ส่วนมากจะได้คำตอบว่า “เดี๋ยวก่อน” หรือ “เดี๋ยวซื้อ” ซึ่งนักท่องเที่ยวหญิงมีโอกาสจะช่วยซื้อของมากกว่าผู้ชาย แต่ก็ต้องตามตื๊อพอสมควร ส่วนผู้ชายจะต้องถามแฟนก่อน และจากการตั้งข้อสังเกตของเด็ก ๆ ก็พบอีกว่า คนสูงอายุมีโอกาสจะซื้อของมากกว่าคนอายุน้อย เพราะเขาจะรู้สึกสงสารเด็ก ก็จะช่วยซื้อ โดยเด็กที่เร่ขายของจะรู้ว่านักท่องเที่ยวเป็นคนประเทศอะไร ซึ่งดูจากการแต่งกาย สีผม การพูด หรือรถบริษัททัวร์ที่มาส่ง เช่น “คนฝรั่งเศสจะใส่เสื้อเชิ้ต นุ่งกางเกงขาสั้น ส่วนสเปนจะใส่ชุดเรียบร้อย นุ่งกางเกงขายาว ถ้ามากับบริษัททัวร์พลาชิวะ หรือชิกเกนทัวร์ จะเป็นคนฝรั่งเศส แต่ถ้ามากับเรนทัวร์จะเป็นคนยิว” เด็กเหล่านี้ก็มาจากครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้นในวันอาทิตย์พวกเขาก็จะไม่มาเร่ขายของ เพื่อเข้าโบสถ์ในหมู่บ้าน ซึ่งการที่มีเด็กเร่ขายของที่ระลึกมาก ๆ นี้ก็อาจทำลายบรรยากาศการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวบางส่วนไม่อยากกลับมาที่บ้านรวมมิตรอีกครั้ง เพราะนักท่องเที่ยวอาจไม่พอใจ รำคาญที่เด็กตามตื๊อขายของ แทนที่จะได้เดินดูสินค้าและสัมผัสกับบรรยากาศของหมู่บ้านที่เงียบสงบ ในวันธรรมดาคือวันจันทร์ถึงวันศุกร์ก็มีคนเร่ขายบ้างแต่มีไม่เกิน 2-3 คน ส่วนมากเป็นผู้หญิงกะเหรี่ยง แต่จะไม่ตื๊อมากเหมือนเด็ก ๆ ที่เร่ขายของในวันเสาร์

รูปที่ 22 เด็กที่เดินเร่ขายของที่ระลึก

ส่วนรายได้อีกอย่างหนึ่งที่เกิดจากการท่องเที่ยวในบ้านรวมมิตรก็คือ รายได้จากการทำทัวร์ช้าง ผู้คนส่วนมากที่เกี่ยวข้องกับปางช้างเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทั้งนี้เพราะกะเหรี่ยงเป็นชาวเขากลุ่มเดียวที่วิถีชีวิตเกี่ยวกับช้าง โดยตอนแรกใช้ในการลากของหรือลากซุง ต่อมาก็นำมาให้นักท่องเที่ยวนั่งชมความงามของหมู่บ้านและสภาพภูมิประเทศโดยรอบชุมชน ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์การทัวร์ช้างโดยตรงได้แก่ ผู้จัดการและผู้ช่วยผู้จัดการปางช้าง เจ้าของช้างและควาญช้าง นอกจากนี้ก็ยังรวมถึงคนขายอาหารช้าง คนถ่ายรูปนักท่องเที่ยวขณะนั่งช้างแล้วนำมาขายให้นักท่องเที่ยว โดยช้างหนึ่งเชือกจะมีเจ้าของหลายคนที่รวมเงินกันซื้อ เงินที่ได้จากการนั่งช้างของนักท่องเที่ยว เมื่อถึงสิ้นเดือนก็จะนำมาแบ่งกันตามสัดส่วนการเป็นเจ้าของช้าง รายได้ของเจ้าของช้างอยู่ระหว่าง 3,000 – 15,000 บาท ต่อเดือน ขึ้นอยู่กับว่ามีนักท่องเที่ยวจำนวนมากแค่ไหน ส่วนผู้จัดการและผู้ช่วยผู้จัดการปางช้างก็จะได้จากการนั่งช้างของนักท่องเที่ยว 15 บาท ต่อการนั่งช้างหนึ่งรอบ ด้านควาญช้างรับรายได้จากเจ้าของช้างเดือนละ 1,200 บาท รวมถึงได้จากการนั่งช้างหนึ่งรอบ ที่ควาญช้างจะได้รับเงินครึ่งหนึ่งของราคาค่านั่งช้าง นอกจากนี้บางครั้งก็จะได้เงินพิเศษจากนักท่องเที่ยวด้วย โดยควาญช้างส่วนมากไม่ได้เป็นเจ้าของช้าง มีควาญช้างเพียง 3 คนที่เป็นเจ้าของ

ช้าง นอกนั้นเป็นควาญช้างที่จ้างเป็นรายเดือน เพราะคนที่เป็นเจ้าของช้างจะเป็นคนที่ค่อนข้างมีฐานะ "เขาจึงไปทำงานอย่างอื่น หรืออยู่บ้านเฉย ๆ"

ควาญช้างส่วนมากเป็นผู้ชาย สาเหตุที่ไม่มีผู้หญิงเป็นควาญช้างนั้น เพราะมีข้อจำกัดในการดูแลช้าง ที่ต้องนำไปผูกในป่า บางครั้งก็ต้องไปนอนเฝ้าเพราะกลัวช้างหายหรือกลัวช้างตัวอื่นมาทำร้ายช้างตัวเอง บางครั้งช้างหลุดจากโซ่ที่ล่ามไว้ในเวลากลางคืน ก็ต้องไปตามช้างคืนมา ถ้าผู้หญิงเป็นควาญช้างอาจไม่ปลอดภัยหรือเกิดอันตรายได้ ตอนเช้าควาญช้างจะเริ่มนำช้างมายังปางช้างตั้งแต่ 6 โมงครึ่ง ระหว่างที่ยังไม่ถึงลำดับที่ของตัวเองควาญช้างก็จะจับกลุ่มคุยกัน หยอกล้อกันอยู่บนปางช้างหรือศาลาที่พักใกล้ ๆ แม่น้ำกก เมื่อให้บริการนักท่องเที่ยวจนถึง 4 โมงเย็นแล้ว ควาญช้างก็จะนำช้างไปผูกไว้บนภูเขา ที่กันไว้สำหรับเป็นเขตเลี้ยงช้าง ตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นจึงไปเอาช้างมาเพื่อบริการนักท่องเที่ยวอีกที ซึ่งก็มีบ้างเป็นบางครั้งที่ช้างหลุดไปทำลายพืชผลของชาวบ้าน ก็จะมีการตกลงเจรจาจ่ายค่าเสียหาย ส่วนปัญหาอีกอย่างที่เกิดจากช้างก็คือ "มูล" หรือ "ขี้" ของช้าง แม้ว่าจะมีโครงการนำมูลช้างไปทำแก๊ซชีวภาพที่โรงเรียนบ้านรวมมิตร แต่ก็ไม่ใช่มูลช้างทั้งหมด เพราะส่วนหนึ่งนั้นคนที่ทำหน้าที่เก็บกวาดมูลช้าง ที่ปฏิบัติหน้าที่ในตอนเย็น ก็มักจะตักมูลช้างที่อยู่ใกล้แม่น้ำลงแม่น้ำกกไป ทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำได้ แม้มันจะไม่มากก็ตาม

นอกจากเจ้าของช้าง ผู้จัดการและผู้ช่วยผู้จัดการปางช้าง และควาญช้างแล้ว บุคคลที่มีรายได้จากการทำทัวร์ช้างก็คือ คนขายอาหารช้าง ที่จะซื้ออ้อย กล้วย ข้าวโพด แตงโม นำมาจัดใส่ถุงเพื่อขายให้นักท่องเที่ยวถุงละ 20 บาท ซึ่งร้านค้าละแวกปางช้างก็ต่างขายอาหารช้างกันทั้งนั้น และคนที่ถ่ายรูปนักท่องเที่ยวขณะนั่งช้างรอบหมู่บ้าน โดยถ่ายด้วยกล้องดิจิตอลแล้วนำไปปริ้นส์ด้วยกระดาษถ่ายภาพพร้อมใส่กรอบสีสวยสดใส ขายให้นักท่องเที่ยวในราคาภาพละ 100 บาท ซึ่งจะนำภาพที่ถ่ายไว้มาให้นักท่องเที่ยวดูเมื่อนักท่องเที่ยวนั่งช้างกลับมาลงที่ปางช้าง ไม่ได้บังคับให้ซื้อแต่ส่วนมากนักท่องเที่ยวก็จะซื้อรูปภาพของตัวเอง เป็นธุรกิจที่ทำรายได้ดีเพราะต้นทุนต่ำ คนที่ทำกิจการนี้ก็เป็นญาติพี่น้องกับผู้นำหมู่บ้านรวมมิตรด้วย

กิจกรรมอีกอย่างที่เข้ามาพร้อมการท่องเที่ยวแบบมวลชนก็คือ การแสดงของเด็ก ๆ ที่ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชาวเขาบ้านรวมมิตร โรงเรียนบ้านรวมมิตร มีการแสดงทุกบ่ายวันศุกร์ โดยการดำเนินการของชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมของโรงเรียนบ้านรวมมิตร ร่วมกับชมรมช้างกะเหรี่ยงบ้านรวมมิตร ทั้งนี้เนื่องจากทุกวันศุกร์เด็กนักเรียนจะต้องใส่ชุดประจำเผ่าของตัวเองไปโรงเรียน จึงได้ถือโอกาสนี้จัดการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม ซึ่งทางปางช้างจะเป็นคนบอกให้กรุ๊ปทัวร์ทราบว่ามีการแสดงของเด็ก ๆ นักท่องเที่ยวส่วนมากก็มีความต้องการที่จะไปดู ไม่ต้องโน้มน้าวหรือชักชวนมาก เพราะนักท่องเที่ยวอยากไปดูการแต่งกายของแต่ละเผ่า โดยการแสดงทั้งหมดมี 7 ชุด เช่น กะเหรี่ยงรำดาบ รำกระทุ้งไม้ของอาข่า ลาหู่เป่าเครื่องดนตรีประจำเผ่า เป็นต้น ด้านหน้าทางเข้าศูนย์ฯ มีตู้ "ขอเชิญบริจาคเงินเพื่อพัฒนาการศึกษาโรงเรียนบ้านรวมมิตร" ก่อนการแสดงก็จะมีเด็กนักเรียนที่ทำหน้าที่เป็นพิธีกรกล่าวแนะนำหมู่บ้าน ประวัติหมู่บ้าน แหล่งท่องเที่ยว แนะนำ

โรงเรียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยอ่านจากหนังสือที่ร่างขึ้นมาไว้เป็นอย่างดี นอกจากวันศุกร์ตอนบ่ายแล้ว ถ้านักท่องเที่ยวอยากดูการแสดงของเด็ก ๆ วัน เวลา อื่นก็ได้แต่ต้องจองหรือบอกกล่าวล่วงหน้า ตัวอย่างการแสดงนอกเวลาของนักเรียน มีขึ้นในเช้าวันศุกร์ที่ 29 พฤษภาคม 2548 มีการแสดงประกอบเพลง "เด็กดอยใจดี" และการร้องเพลงชนเผ่าของเด็กกะเหรี่ยง การแสดงใช้เวลาประมาณ 15 นาที ได้เงินบริจาค 6,140 บาท สำหรับรายได้ 20 % จะนำไปซื้ออาหารมาเลี้ยงเด็ก ๆ พร้อมด้วยอุปกรณ์เครื่องเขียนเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น สมุด ดินสอ ส่วนที่เหลืออีก 80 % จะมอบให้ศูนย์ฯ เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย

4. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เมื่อเผชิญหน้ากับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งเมื่อมีการเผชิญหน้ากับการท่องเที่ยวยังทำให้สมาชิกของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ กระตือรือร้นในเรื่องราวของตัวเองมากขึ้น (self-awareness) และห่วงใยเกี่ยวกับอัตลักษณ์และภาพตัวแทนของตนเองเพิ่มขึ้น ผู้คนในกลุ่มชาติพันธ์เลิกที่จะเป็นผู้ถูกท่องเที่ยวแบบเฉยชา (passive touree) และกลายเป็นตัวแทนในกระบวนการการท่องเที่ยว พวกเขาเริ่มค้นหาบทบาทอันแข็งขัน (active role) ในการนิยามอัตลักษณ์ของตนเอง (Wood, 1997 : 18-24) บางครั้งก็ตอบโต้/โต้แย้งกับภาพตัวแทนของพวกเขาที่ถูกสร้างโดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และสื่อต่าง ๆ หรือที่นิยามโดยผู้กระทำตัวแทนของรัฐ

แม้ว่าอัตลักษณ์จะมีรากฐานที่ต่อเนื่องยาวนาน แต่ในความเป็นจริงตามที่ Hitchcock (1995 : 234) ได้เน้นย้ำไว้ว่าอัตลักษณ์จะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทที่แตกต่างกัน การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยว ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวมีการต่อรอง และตอบโต้กันอยู่เป็นประจำ ในสถานการณ์ที่การท่องเที่ยวเติบโตเต็มที่ อัตลักษณ์ใหม่จะปรากฏขึ้นในกระบวนการของการปะทะและเผชิญหน้ากันระหว่างภาพตัวแทน ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ฉายออกมาจากสื่อด้านการท่องเที่ยว และการพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการนิยามตนเองของกลุ่มต่าง ๆ

ชาวเขาเผ่าอาข่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้รับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ตามสื่อด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะรูปภาพของผู้หญิงอาข่าสูงวัยที่สวมหมวกของชนเผ่า แลดูสวยงามอย่างแปลกตา และดูท่าทางมีความสุขกับการใช้ชีวิตอยู่บนภูเขา ทำให้นักท่องเที่ยวอยากไปเยือนไปสัมผัสชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยตัวเอง แต่นอกจากการประชาสัมพันธ์โดยตรงตามสื่อด้านการท่องเที่ยวแล้ว ละคร บทเพลง ข่าวสารตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็เป็นสิ่งที่กระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เช่นเดียวกัน บทเพลงของศิลปินล้านนาผู้ล่วงลับไปแล้ว "จรัล มโนเพชร" ที่มีชื่อว่า "มิดะ" ซึ่งเป็นบทเพลงที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่บิดเบือนจากความเป็นจริงของกลุ่มอาข่า ผู้คนในสังคมโดยทั่วไปก็เลยเข้าใจว่าใน

สังคมอาข่าจะมี "มิดะ" หญิงหม้ายที่ทำหน้าที่สอนเรื่องราวทางเพศให้กับชายที่เพิ่งแตกเนื้อหนุ่ม ชุมชนอาข่าในจินตนาการของผู้คนจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวทางเพศ บางคนเมื่อนึกถึงหมู่บ้านอาข่าก็จะนึกถึงลานสาวกอด นึกถึง "มิดะ" จึงอยากจะไปเยี่ยมชม ปัจจุบันก็มีนักวิชาการและคนในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเองออกมาปกป้องศักดิ์ศรีและความเป็นจริงของชนเผ่า โดยการอธิบายถึงข้อผิดพลาดดังกล่าวที่ไม่เคยมี หรือถ้ามีก็หายสาบสูญไปจากพื้นที่ของชุมชนนานมาแล้ว เป็นการต่อสู้เพื่อที่จะกำหนดความเป็นชนเผ่าของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์จะตอบโต้บ่อยครั้งเกี่ยวกับภาพตัวแทนของพวกเขา ที่ปรากฏในสื่อด้านการท่องเที่ยว แต่พวกเขาก็พอใจกับองค์ประกอบบางส่วนของภาพตัวแทนนั้น และได้รวมเข้าเป็นอัตลักษณ์ใหม่ของตนเอง Adams ได้กล่าวไว้ว่า ชาว Toraja ในปัจจุบันไม่ใช่กลุ่มที่ตระหนักรู้ในชาติพันธุ์ตัวเองเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้บริโภคที่หิวกระหาย เป็นคนไม่อยู่เฉย และวิพากษ์ภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวและชาติพันธุ์วรรณาของวัฒนธรรมตัวเองที่ปรากฏต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของคนภายนอกที่มีต่อวัฒนธรรมของพวกเขา (Adams, 1995 : 145) ในบาหลี ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ที่ได้รับการพัฒนามากที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การท่องเที่ยวทำให้ความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์และภาพตัวแทนของชาวบาหลีในสื่อต่าง ๆ อันตรธานหายไป เพราะชาวบาหลีรับเอาภาพตัวแทนบางส่วนเข้ามาไว้เป็นของตนเอง ตัวอย่างเช่น ชาวตะวันตกสนใจในการรำท้องถิ่น หรือ barong dance ทำให้ชาวบาหลีปรับปรุงวัฒนธรรมของตัวเองใหม่ ส่งผลต่อการรำท้องถิ่นที่กลายเป็นส่วนที่โดดเด่นสะดุดตามากในวิถีชีวิตของพวกเขา (Bruner, 1996 : 169) ในบ้านรวมมิตรที่มีการค้าขายของที่ระลึกจำพวกงานหัตถกรรมของชนเผ่า เช่น ผ้าพันคอ เสื้อผ้า กำไลข้อมือ งานเหล่านี้จะมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามา และต้องคอยเอาใจลูกค้า ทำให้ลวดลายและรูปแบบของงานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป จนนานวันเข้าก็นับเข้าไปเป็นลวดลายที่อ้างอิงถึงความเป็นชนเผ่าตัวเอง นอกจากนี้การแสดงของเด็ก ๆ ในทุกบ่ายของวันศุกร์ ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วนั้น ก็เป็นการประยุกต์เอาสิ่งที่เคยมี นำกลับมาแสดงให้นักท่องเที่ยวชม แม้ในชีวิตประจำวันจะหาดูการแสดงเช่นนี้ในหมู่บ้านรวมมิตรไม่ได้แล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะนักท่องเที่ยวคาดหวังว่าในหมู่บ้านชาวเขาจะต้องมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นแปลกแตกต่าง ทางหมู่บ้านจึงต้องหาทางสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว

ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเครื่องหมายของการท่องเที่ยว ได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของตนเอง พวกเขาก็ต้องปะทะกับแรงต้านที่เพิ่มขึ้นจากส่วนอื่นของกระบวนการการท่องเที่ยว โดยเฉพาะรัฐที่กระทำการเพื่อขัดขวางการตอบโต้ของกลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับประเทศที่เป็นเสรีอย่างเช่นไทย การแทรกแซงจะมีน้อย แม้ว่าเรื่องการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์จะเป็นเรื่องสำคัญของประเทศ นับตั้งแต่ไทยได้นำเสนอตัวเองต่อชาวโลกในฐานะรัฐชาติที่มีความเป็นหนึ่งเดียว ด้านประเทศที่รัฐมีอำนาจมากก็พยายามทำให้ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์อยู่ในอำนาจ ไม่ขัดขืน เช่นใน

จีน ที่ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวของทางการ เป็นเหมือนบทกวีและภาพเขียนที่มีสีสัน อันเกิดจากการถักทอความแตกต่างของชนกลุ่มน้อยที่มีทั้งความสุขและความทุกข์คละเคล้ากันไป

รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พยายามเน้นที่เรื่องการป้องกันไม่ให้มีการคุกคาม ทำลายสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่าย อันได้แก่ เสื้อผ้าการแต่งกาย ศิลปะ งานฝีมือ การฟ้อนรำ และแสดงออกที่คล้ายคลึงกันนี้ ดังนั้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จึงมีแนวโน้มที่จะถูกลดลงเหลือเพียงแค่การแสดงพื้นบ้าน โดยเรื่องนี้โดดเด่นที่สุดในจีน รวมถึงอินโดนีเซียและสิงคโปร์ (Leong, 1989)

จำเป็นต้องกล่าวไว้ตรงนี้ว่า อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่เกิดในขอบเขตการควบคุมของรัฐ หรือตัวแทนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ธรรมชาติ จะมีความคล่องตัวในการสร้างและแสดงสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอันเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตัวเอง มากกว่าในพื้นที่ประดิษฐ์ ซึ่งตั้งขึ้นมาเพื่อจุดประสงค์ทางการท่องเที่ยว การแสดงก็จะถูกควบคุมจากภายนอก เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว (Cohen, 1996)

กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในหมู่บ้านทางการท่องเที่ยว ที่รวมถึงหมู่บ้านรวมมิตรด้วย มีการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ไปจากของดั้งเดิมเป็นอย่างมาก แม้ว่าเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงจะมาจากหลากหลายทิศทางรวมถึงความสมัครใจของผู้คนในพื้นที่ด้วย แต่เราก็คงปฏิเสธอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งเข้าไปสู่ความทันสมัย ประเพณีแบบเก่าได้หดหายไปกับบรรพชนของหมู่บ้าน ประกอบกับการหันมานับถือศาสนาคริสต์ของชาวกะเหรี่ยงและอาข่าในหมู่บ้าน ก็ส่งผลต่อประเพณี ความเชื่อในการการเลี้ยงผี การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ประเพณีพิธีกรรมจึงเกี่ยวเนื่องกับศาสนาคริสต์ โดยที่ศาสนาดั้งเดิมของแต่ละชนเผ่าที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษและผีอื่น ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เมื่อผู้คนเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องทำพิธีเลี้ยงผี ถ้าทำไม่ถูกขั้นตอนหรือญาติพี่น้องมาร่วมในพิธีกรรมไม่ครบก็อาจส่งผลต่อการรักษา ต้องมีการทำพิธีกรรมซ้ำอีก ทำให้เสียค่าใช้จ่ายมาก การเลิกนับถือศาสนาเดิมหรือตัดผีเรือนนั้น ก็กระทำได้โดยการทำลายสัญลักษณ์และพิธีกรรมของอำนาจเดิมลงไป แล้วแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ของอำนาจใหม่และพิธีกรรมใหม่ นำเอาหิ้งบรรพบุรุษไปทำลาย แล้วนำไม้กางเขนและรูปพระเยซูไปไว้แทนที่ ผู้คนส่วนมากเมื่อหันมานับถือศาสนาใหม่แล้วก็มักจะบอกว่า “การประกอบพิธีกรรมไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากในการทำพิธีแต่ละครั้ง” นอกจากนี้ยังมีเรื่องของผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองของลูกหลานที่หันมานับถือศาสนาคริสต์ เพราะทางองค์กรศาสนาจะมีหอพักไว้รองรับ

เมื่อมีการหันมานับถือศาสนาเดียวกัน ประกอบกับได้พบปะผู้คนมากขึ้น จึงก่อให้เกิดปรากฏการณ์แต่งงานข้ามวัฒนธรรม โดยที่หมู่บ้านรวมมิตร มีทั้งผู้หญิงสวิสเซอร์แลนด์มาแต่งงานกับควาญช้างกะเหรี่ยง มีทั้งนักท่องเที่ยวสเปนแต่งงานกับหญิงอาข่า หรือหนุ่มอาข่าแต่งงานกับสาวกะเหรี่ยง หรือคนกะเหรี่ยงแต่งงานกับคนไทยพื้นราบ ทั้งหมดนี้สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะการเลิก

นับถือผีบรรพบุรุษ ทำให้ไม่ต้องมาตกลงกันระหว่างคู่สมรสว่าจะนับถือผีของฝ่ายใดหรือเผ่าไหน จึงก่อให้เกิดอัตลักษณ์ลูกผสมในกลุ่มเด็ก ๆ ที่เป็นผลผลิตจากครอบครัวดังกล่าว แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไหนจะปรากฏโดดเด่น ก็ขึ้นอยู่กับว่าเด็กมีความใกล้ชิดหรือถูกเลี้ยงดูในครอบครัวไหนหรือแบบฉบับของใคร ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดออกทั้ง การแต่งกาย การพูดจา และความรู้สึกนึกคิด

เสื้อผ้าการแต่งกายซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มองเห็นได้ง่ายนั้น ในอดีตการแต่งกายของแต่ละเผ่าจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง โดยผู้หญิงของแต่ละเผ่าจะเรียนรู้วิธีการทอผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้าให้กับสมาชิกในครัวเรือน ปัจจุบันในบ้านรวมมิตรนั้นมักไม่ค่อยมีคนในหมู่บ้านใส่เสื้อผ้าประจำเผ่ากันมากนัก นอกจากผู้สูงอายุไม่กี่คน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชุดประจำเผ่ามีความยุ่งยากในการผลิต ถ้าซื้อก็มีราคาแพง ส่วนเสื้อผ้าตามสมัยนิยม ที่คนไทยพื้นราบชอบใส่กันจะหาซื้อได้ง่าย ราคาถูก ซักรีดหรือทำความสะอาดก็ง่ายเช่นกัน บางคนก็ไปซื้อหาในตลาดตามอำเภอหรือจังหวัด บางครั้งก็จะมีพ่อค้าคนพื้นเมืองเข้ามาตั้งร้านขายเสื้อผ้า เครื่องใช้ในครัวเรือนที่ริมถนนตอนเช้าในหมู่บ้าน ทำให้การแต่งกายของชาวบ้านมีความเหมือนกันในแง่การแต่งกายแบบคนไทยทั่ว ๆ ไป จึงไม่สามารถใช้เสื้อผ้าการแต่งกายแยกอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ง่าย ๆ เหมือนในอดีตอีกต่อไป แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชุดประจำเผ่าได้หายไปจากชุมชน ทุกคนยังคงมีชุดประจำเผ่า แต่จะเก็บไว้ใช้ในงานที่สำคัญ ๆ เช่น วันคริสต์มาส และงานวันช้างของหมู่บ้าน คนที่ทอผ้าหรือผลิตเสื้อผ้าของชนเผ่าได้ก็มีจำนวนน้อยลงทุกขณะ หญิงสาวยุคปัจจุบันไม่สนใจสืบทอดการทอผ้า ส่วนคนที่ทอผ้าเป็นก็มุ่งที่จะทอผ้าไว้สำหรับตอบสนองตลาดการบริโภคของนักท่องเที่ยวมากกว่าคนในชุมชน

ทางด้านที่อยู่อาศัยของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็มีแนวโน้มที่จะละทิ้งของเดิมแล้วรับรูปแบบการสร้างบ้านแบบคนไทยพื้นราบหรือแบบตะวันตกเข้าไปเป็นของตัวเอง ซึ่งบ้านจะเปลี่ยนจากการทำด้วยไม้ไผ่แล้วมุงด้วยหญ้าคา มาเป็นบ้านที่ก่ออิฐถือปูน ซึ่งมีสองชั้นบ้าง ชั้นเดียวบ้าง ส่วนหลังคามุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง สร้างความสะดวกสบายและบ่งบอกฐานะของเจ้าของบ้านได้ดี ภายในบ้านก็จะประกอบไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง ส่วนด้านล่างของบ้านก็จะเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ รถยนต์ แทนที่จะเป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง ซึ่งมีเสียงจากชาวบ้านคนหนึ่งที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมนี้ได้เป็นอย่างดี

“บ้านเมื่อก่อนทำด้วยไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา กลางบ้านก็มีเตาไฟ หน้าหนาวก็นอนรอบเตาไฟ ตอนนี้จะไม่มีเตาไฟในบ้านจะใช้เตาแก๊สแทน บ้านแบบกะเหรี่ยงก็ไม่มีแล้ว บ้านจะเป็นแบบคนไทยพื้นราบ ที่เปลี่ยนเพราะเศรษฐกิจดีคือมีเงิน ก็อยากพัฒนาที่อยู่อาศัยเหมือนคนทั่ว ๆ ไป ถ้าทำด้วยไม้ไผ่มุงด้วยหญ้าคา ตอนนี้หญ้าคาก็ไม่ค่อยมี ไม้ไผ่ก็หายาก และต้องซ่อมแซมทุกปี แต่ถ้าทำแบบสมัยใหม่นั้นไม่ต้องซ่อมแซมบ่อย นาน ๆ จึงซ่อมที” (อิแสะ แซ่วา, 17 ธันวาคม 2548)

เมื่อมีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้นในชุมชนบ้านรวมมิตร ก็ต้องมีภาษากลางที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกัน นั่นก็คือภาษาไทยถิ่นเหนือ หรือ “คำเมือง” รวมถึงภาษาไทยภาคกลาง ทั้งนี้

เนื่องจากชาวบ้านต้องพบปะหรือพูดคุยกับผู้คนต่างถิ่น นักท่องเที่ยว อย่างสม่ำเสมอ จึงต้องใช้ทั้งภาษาไทยภาคกลางและไทยถิ่นเหนือในการสื่อสาร จึงจะสามารถเข้าใจกันได้ ในอดีตผู้ชายของแต่ละชนเผ่ามีโอกาสในการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าผู้หญิง ทำให้ผู้ชายเรียนรู้ภาษาอื่น ๆ รวมทั้งภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยภาคกลางได้ดี จนสารถพูดจากสื่อสารกับคนไทยที่พวกเขาเข้ามามีความสัมพันธ์ได้ ปัจจุบันเมื่อมีการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนไทยพื้นราบและชุมชนชาวเขามากขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากความจำเป็นในการทำมาหากิน หรือการคมนาคมที่สะดวกขึ้น รวมถึงบริบทของการท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนพูดภาษาไทยได้มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง ประกอบกับการส่งเสริมให้คนไทยภูเขาได้รับการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และส่งเสริมให้เรียนในระดับที่สูงขึ้น จึงมีผลต่ออัตราการรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ และการใช้ภาษาไทยของคนหนุ่มสาว ที่นับวันก็จะมีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอกชุมชนหมู่บ้านมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้คนหนุ่มสาวหรือวัยรุ่นในชุมชนนิยมใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกันแทนภาษาถิ่นของตน แต่ถ้าพูดกับพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ก็จะใช้ภาษาประจำเผ่าในการสื่อสาร สำหรับคนสูงอายุนั้นจะมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของภาษาน้อยมาก โดยเฉพาะคนสูงอายุเพศหญิง เพราะตั้งแต่เด็กจนปัจจุบันก็ไม่ค่อยได้ออกไปนอกหมู่บ้าน ภาษาที่ใช้พูดและพูดกับคนในครอบครัวจึงเป็นภาษาของเผ่าตน พูดภาษาไทยแทบไม่ค่อยได้ หรือถ้าพูดได้ก็พูดด้วยสำเนียงของชนเผ่า พูดภาษาไทยได้ไม่ชัด แม้ว่าภาษาในชีวิตประจำวันที่ใช้สื่อสารกันจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ภาษาในการประกอบพิธีกรรมในโบสถ์ก็ยังเป็นภาษาเดิมอยู่ ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมของกะเหรี่ยงและอาข่าที่โบสถ์ของชนเผ่าในบ้านรวมมิตร ก็จะสวดนมัสการ ถวายพระพร ด้วยภาษาของตน ตลอดจนการเทศนาก็ใช้ภาษาชนเผ่า อาจแทรกด้วยภาษาไทยถิ่นเหนือบ้างเป็นบางครั้ง

แต่ใช้ว่าจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมของศาสนา เนื่องจากบ้านรวมมิตรเป็นชุมชนที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ในอดีตเมื่อถึงวันอาทิตย์ทุกคนที่นับถือศาสนาคริสต์จะต้องไปเข้าโบสถ์ และให้หยุดงานหรือกิจกรรมทุกอย่างไว้ก่อน เพื่อมาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือ แต่ภายหลังที่หมู่บ้านกลายเป็นชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ชาวบ้านที่หยุดงานและเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ก็ลดจำนวนลงเรื่อย ๆ การนั่งช้างชมความงามของภูมิประเทศและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นสิ่งดึงดูดหลักให้นักท่องเที่ยวเข้ามาหมู่บ้านรวมมิตร โดยในช่วงแรก ๆ ปางช้างจะหยุดทำการในวันอาทิตย์ ผู้คนที่ทำงานก็จะได้มีเวลาเข้าโบสถ์ แต่เมื่อการนั่งช้างของบ้านรวมมิตรได้รับความนิยมมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวมาเยือนวันละหลายร้อยคน โดยเฉพาะช่วงหน้าหนาวในเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ นักท่องเที่ยวเหล่านี้จะซื้อทัวร์มาจากสนามบิน หรือจากต่างประเทศ ประกอบกับไกด์ก็จะบอกว่าถ้านักท่องเที่ยวไม่ได้นั่งช้างก็จะทำให้เสียลูกค้า รวมถึงอาจไม่พานักท่องเที่ยวมาบ้านรวมมิตรอีก จึงเป็นเหตุผลให้ทางปางช้างต้องเปิดทำงานให้นักท่องเที่ยวนั่งช้างได้ในวันอาทิตย์ ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งในวันอาทิตย์ก็เป็นวันที่นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นวันหยุด

ของทั้งคนไทยและคนต่างประเทศ ผู้คนก็จะเดินทางมาท่องเที่ยวมาพักผ่อน แต่ชาวบ้านหรือผู้ถูกท่องเที่ยวกลับอยู่ในภาวะตรงกันข้าม กล่าวคือ ถ้าไม่กำลังทำงานตามปกติของตนให้นักท่องเที่ยวดูก็อาจกำลังทำงานซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้บริการนักท่องเที่ยว และอยู่ในภาวะผู้ให้บริการหรือผู้รับใช้ซึ่งแน่นอนต้องได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินตรา ในขณะที่นักท่องเที่ยวหลายเป็นเป็นกลุ่มที่มีสิทธิพิเศษกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชน (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544 : 299) เหตุการณ์ดังกล่าวก็มีผลต่อการเปิดทำการของปางช้างในวันอาทิตย์เช่นกัน ส่วนเหตุผลที่ทางปางช้างให้ไว้กับทางกรรมการศาสนาประจำหมู่บ้านก็คือ การเปิดทัวร์ช้างในวันอาทิตย์นั้นไม่ใช่เรื่องเสียหาย หรือเป็นการทำบาป พร้อมทั้งช่วยเพิ่มรายได้ให้กับควาญช้างและเจ้าของช้างด้วย เหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ก็เกิดกับร้านค้าจำนวนหนึ่ง โดยร้านงูยักษ์ซึ่งเปิดให้บริการให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปกับงูแล้วเก็บเงิน และขายของที่ระลึกอีกเล็กน้อย ร้านแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณท่าเรือใกล้กับปางช้าง แต่ก่อนจะปิดวันอาทิตย์ ไม่ให้บริการทุกชนิด แต่เมื่อไกด์พานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาแล้วไม่ได้ดูงูยักษ์ก็จะต่อว่าเจ้าของร้าน และขู่ว่าถ้าไม่เปิดในวันอาทิตย์ก็จะไม่พานักท่องเที่ยวมาอีก จึงจำเป็นต้องเปิดให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปกับงูได้ แต่จะไม่ขายของที่ระลึก

นอกจากนี้เมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้ามาค้าขายในหมู่บ้านเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ผู้มาใหม่มักเป็นกลุ่มที่ไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ จึงเปิดร้านค้าในวันอาทิตย์ มีทั้งร้านขายของที่ระลึก ร้านขายอาหาร หรือเครื่องดื่ม ซึ่งร้านค้าดังกล่าวมักเป็นร้านค้าที่ตั้งอยู่บนที่ดินของตัวเอง ส่วนร้านค้าที่เช่าที่จากคนกะเหรี่ยงเพื่อค้าขายนั้นจะไม่สามารถขายของในวันอาทิตย์ได้ เพราะทางเจ้าของที่ดินไม่ยินยอม การที่บ้านรวมมิตรเป็นหมู่บ้านที่นับถือศาสนาคริสต์ ก็จะมีกฎห้ามนำเหล้าเข้ามาดื่มหรือจำหน่ายในชุมชน แต่มีเจ้าหน้าที่และนักท่องเที่ยว รวมทั้งมัคคุเทศก์นำเอาเหล้าเข้ามาดื่ม เมื่อดื่มเหล้าแล้วส่งเสียงเฮฮากันในเวลากลางคืน ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน (ชยันต์, 2538 : 49) ในปัจจุบันแม้โดยหลักการแล้วทางหมู่บ้านจะเคร่งคัดเรื่องการดื่มเหล้าของชาวบ้าน แต่ก็ปรากฏว่ามีร้านค้าจำนวนหนึ่งที่เป็นของคนไทยพื้นราบเปิดขายเหล้าเบียร์ให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงผู้คนในชุมชนด้วย ทำให้พื้นที่ทางศาสนาถูกเบียดขับจากเรื่องราวทางการท่องเที่ยว ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงิน

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นอัตลักษณ์ภายนอกที่แสดงออกมาให้คนอื่นได้เห็น และจะปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่ชาวเขาเข้าไปมีความสัมพันธ์ ส่วนอัตลักษณ์ที่เป็นความรู้สึกนึกคิด หรือสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์นั้นยังคงดำรงอยู่ในตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแม้กาลเวลาจะเดินหน้าไปเรื่อย ๆ กล่าวคืออัตลักษณ์ส่วนที่เป็นจิตสำนึกจะเป็นส่วนที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือเมื่อบุคคลเกิดมาในกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็จะมีสำนึกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ทั้งนี้เพราะ :

"ในความคิดของผม ความเป็นอาข่าสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เราได้เรียนรู้วิถีชีวิต สื่อสารกันด้วยภาษาอาข่า ทำให้เกิดจิตสำนึกของความเป็นอาข่าไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม อย่างพี่สาวผมที่

แต่งงานกับฝรั่ง ผมก็เชื่อว่าจิตใต้สำนึกจริง ๆ ของพี่สาวผมก็คือความเป็นอาข่า ไม่ว่าจะไปอยู่ที่อื่น เพราะเราได้เรียนรู้ ได้รับการปลูกฝัง" (อาแหยะ เยเบียวกู่, 22 ธันวาคม 2548)

"ผมว่ากะเหรี่ยงมันก็เป็นกะเหรี่ยงอยู่วันยังค่ำ" (สุรสิงห์ มามุ, 22 ธันวาคม 2548)

กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มในบ้านรวมมิตร ยังคงมีความภาคภูมิใจในความเป็นชนเผ่าของตน ซึ่งแสดงออกทางการแต่งกาย ภาษาพูด หรือชื่อบุคคลต่าง ๆ แม้ว่าเด็ก ๆ สมัยใหม่จะมีชื่อแบบไทย ๆ ไปเกือบหมดแล้ว แต่บางคนก็ยังคงมีชื่อที่บ่งบอกถึงความเป็นชนเผ่าในบัตรประชาชน เช่น อิแสะ อาแหยะ เป็นต้น ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะปรากฏออกมาในแววตาของชาวบ้านเมื่อให้พวกเขาเล่าเรื่องราวความเป็นมา หรือประเพณีต่าง ๆ ของตนเอง ความเป็นชาติพันธุ์ที่อยู่ข้างในเป็นสิ่งที่ได้มาตั้งแต่เกิด ถ้าเกิดมาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงก็จะมีความรู้สึกว่าเป็นกะเหรี่ยง ถ้าเกิดมาในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าก็จะรู้สึกว่าตัวเองเป็นอาข่า ไม่ว่าจะไปอยู่ที่เชียงราย เชียงใหม่ กรุงเทพฯ ศูนย์การค้าในประเทศไทย หรือที่อื่น ๆ ของมุมโลก เมื่อความรู้สึกเป็นชนเผ่าได้ถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่แรกเกิด และกระบวนการดังกล่าวก็ดำเนินต่อไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน แน่นอนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้านก็คงต้องเปลี่ยนแปลงไป แต่การท่องเที่ยวก็เป็นตัวที่มาเร่งหรือกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงให้เกิดในอัตราที่เร็วขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องติดต่อกับโลกภายนอกชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ หน่วยงานภาครัฐ อันแสดงให้เห็นถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลต่อหมู่บ้านเล็ก ๆ บนดอยสูง ชาวบ้านจึงต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองให้เข้ากับบริบทเข้ามากระทบ นั่นก็คือการท่องเที่ยว เพื่อแสวงหาจุดยืน ศักดิ์ศรี หรือรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อย่างน้อยก็ในสายตาของชาวบ้านเอง

บทที่ 9

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การอภิปรายเชิงทฤษฎี

1. การเมืองเรื่องความเป็นภาพตัวแทน

งานวิจัยทางมานุษยวิทยาจำนวนมากแสดงให้เห็นว่า "ภาพตัวแทน" (representation) ของความดึงดูดด้านการท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นวัตถุที่เรียบง่ายที่จะแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม แต่มันเป็นเรื่องของ "การเมืองเรื่องความเป็นภาพตัวแทน" (politics of representation) ที่จุดดึงดูดชนิดเดียวกันจะถูกนำเสนอในรูปแบบที่ต่างกันและมีจุดเน้นไม่เหมือนกัน โดยตัวแทนต่าง ๆ ของกระบวนการด้านการท่องเที่ยว (Bruner, 1996) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุดของการนิยามจุดดึงดูดดังกล่าว จะมีเพียงชุดหนึ่งที่โดดเด่นครอบงำชุดอื่น โดยรัฐมักจะเล่นบทบาทเป็นผู้นำในการกำหนดรายละเอียดปลีกย่อย

คำถามแรกในการศึกษาเรื่องการเมืองเรื่องความเป็นภาพตัวแทนก็คือ "ใครเป็นคนสร้างภาพตัวแทน?" (Who represents whom?) (Cohen, 1993 : 39-40) กรณีเช่นนี้โดยทั่วไปแล้วสมาชิกของชนกลุ่มใหญ่ มีแนวโน้มจะนำเสนอภาพตัวแทนของชนกลุ่มน้อยที่หลากหลายในสื่อด้านการท่องเที่ยว มากกว่าที่ชนกลุ่มน้อยจะนำเสนอภาพตัวแทนของชนกลุ่มใหญ่ (Cohen, 1995 : 211) ซึ่งชนกลุ่มน้อยไม่ค่อยจะได้มีส่วนร่วมในการเสนอภาพตัวแทนของตนเอง ทำให้ภาพตัวแทนของพวกเขามีแนวโน้มจะถูกครอบงำโดยสมาชิกของชนกลุ่มใหญ่ นอกจากนี้กลุ่มชนเผ่าที่ถูกสร้างเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ก็ยังไม่ได้มีสิทธิมีเสียงในการสร้างภาพตัวแทนของตนเองผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากหน้าที่เหล่านี้จะตกอยู่ในมือของรัฐและตัวแทนของรัฐ สถานประกอบการ และสื่อด้านการท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ กลุ่มชาติพันธุ์จึงได้กลายเป็นวัตถุของการท่องเที่ยว พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงสื่อได้โดยตรง ไม่สามารถสร้างภาพลักษณ์ของตัวเองและของกลุ่มที่ครอบงำได้ ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนมากจึงมักจะถูกนำเสนอในด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เพิ่งเปิดสู่โลกภายนอก ซึ่งพวกเขาไม่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างภาพตัวแทนผ่านสื่อต่าง ๆ เลย หรือถ้ามีก็น้อยมาก สำหรับบางกลุ่มที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมายาวนาน ก็ได้ตระหนักถึงบทบาทของตัวเองในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่ม โดยการต่อต้านหรือเข้าไปมีอิทธิพลในการกำหนดภาพตัวแทนของตนที่จะออกไปสู่สายตาของโลกภายนอก สิ่งเหล่านี้บ่งชี้ว่าการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์เมื่อมาถึงระดับหนึ่งในอนาคต กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็จะเริ่มมีอำนาจในพื้นที่สื่อสารมวลชนเพิ่มมากขึ้น เมื่อนั้นพวกเขาก็จะกลายมาเป็นผู้นิยามหรือสร้างภาพตัวแทนของตนเอง

คำว่า "ชนเผ่า" (tribe) หรือ "ชาวเขา" (hill tribe) มักถูกใช้สำหรับเรียกกลุ่มที่ใช้ชีวิตอยู่บนบริเวณภูเขาสูง เข้าถึงยาก มีความเป็นชายขอบในแง่ที่ตั้งและในแง่ความสัมพันธ์กับสังคมระดับชาติ ตั้งแต่ถ้อยคำเหล่านี้ถูกใช้โดยชาวตะวันตกที่เข้ามาท่องเที่ยวก่อนคนอื่น ก็ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มต่าง ๆ เป็นที่นิยมสำหรับการท่องเที่ยว ดังเช่นในกรณีประเทศไทย คำไทยที่ระบุเพื่อหมายถึงกลุ่มคนที่อยู่บนที่สูงก็คือ ชาวเขา (chao khao ตรงกับภาษาอังกฤษ hill tribe) ซึ่งตามตัวแล้วหมายถึงผู้คนของภูเขา (people of the mountain) (Young, 1962) สำหรับตอนแรกนั้นทางการระบุว่ามีชาวเขาเพียง 6 เผ่า ต่อมาเป็น 9 เผ่า สมาชิกจำนวนมากของกลุ่มที่ไม่ได้มีชื่ออย่างเป็นทางการที่ถูกรวมเข้ากับ 9 กลุ่มข้างต้นนั้น แท้จริงแล้วพวกเขามีชื่อเรียกตัวเองอย่างมีระเบียบแบบแผน เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็มีคนเริ่มเขียนสารานุกรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ซึ่งมีเกือบ 20 เล่ม ออกสู่สาธารณชน เช่น สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโป สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามสารานุกรมเหล่านี้เขียนเป็นภาษาไทยและไม่ได้เขียนสำหรับนักท่องเที่ยว ทำให้เรื่องราวของกลุ่มที่เป็นเครื่องหมายของการท่องเที่ยวจริง ๆ ได้แก่ กลุ่มคนที่เรียกว่าชาวเขา ถูกนำเสนอผ่านช่องทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะนำพาผู้คนเข้าไปสัมผัสเศษเสี้ยวของกลุ่มชนหาของป่าล่าสัตว์เพียงไม่กี่กลุ่ม ที่ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลของประเทศ (Cohen, 1996) ดังนั้นจึงมีเพียงเรื่องราวของชาวเขาเท่านั้นที่ปรากฏในหนังสือที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปสู่ระบบของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์

การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ (ethnic tourism) สามารถมองได้จากแนวคิดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (nature tourism) และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (culture tourism) ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาพความเป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้านหนึ่งกลุ่มต่าง ๆ ถูกระบุว่ามีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โดยชาวเขามีความเกี่ยวข้องกับป่าไม้บนภูเขา ในด้านตรงกันข้ามพวกเขามักจะถูกพูดถึงอยู่เสมอว่าเป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น เช่น สถาปัตยกรรม งานฝีมือ ธรรมเนียมปฏิบัติและอาหาร บางกลุ่มยังคงเป็นกลุ่มเก็บของป่าล่าสัตว์ ก็จะเป็นภาพตัวแทนคนที่อยู่กับธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเป็นเจ้าของธรรมเนียมประเพณีหรือมรดกที่งดงามแตกต่างจากที่อื่นซึ่งเราเรียกว่าวัฒนธรรม เช่น ชาวเขาเผ่าอาข่า กะเหรี่ยง ม้ง ลีซู สิ่งที่แตกต่างกันเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อหนังสือแนะนำการท่องเที่ยวที่มักพรรณนาถึงความแตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

โดยทั่วไปในงานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จะมองภาพตัวแทนของคนพื้นเมืองในสื่อด้านการท่องเที่ยวว่า มีแนวโน้มว่าจะนำเสนอภาพคนพื้นเมืองโดยมีภาพลักษณ์แบบตายตัวที่มีหนึ่งเดียว (a single stereotypical image) (Cohen, 1993 : 37) ที่มักจะถูกกล่าวถึงเพียงด้านความแปลกประหลาด (exotic) แต่ Cohen (2001) มองว่าภาพลักษณ์ของคนพื้นเมืองในสื่อด้านการท่องเที่ยวมีความหลากหลายและซับซ้อน เขาได้แบ่งภาพตัวแทนของคนพื้นเมืองออกเป็นสี่รูปแบบ คือ ความแปลกประหลาด (exotic) ความสวยงาม (beautiful) ความตลก (comic) และความน่ารัก (cute) สื่อด้านการท่องเที่ยวมักเน้นย้ำว่า จุดที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มที่ถูกนำเสนอเป็นเรื่องแรก

คือ ความแปลกประหลาด (exotic) ซึ่ง Cohen ได้แนะเพิ่มเติมว่า ภาพลักษณ์เบื้องต้นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องนำเสนอก็คือ ภาพผู้คนที่อยู่กับธรรมชาติซึ่งแสดงออกถึงความเป็นอื่นที่แตกต่าง เป็นการนำเสนอภาพความดั้งเดิมที่ชวนหลงใหล ตัวอย่างที่เห็นชัดก็คือการสร้างภาพตัวแทนของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย ที่ปรากฏในแผ่นพับโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ความแปลกประหลาดของภาพลักษณ์กลุ่มต่าง ๆ ยังถูกนำเสนอในฐานะผู้คนที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นการเน้นไปที่ภาพลักษณ์อันสวยงาม ซึ่งมีหน้าที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวอีกช่องทางหนึ่ง

ประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญกับชนเผ่าในฐานะสินค้าทางชาติพันธุ์ เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปี 2530 นับตั้งแต่นั้นมาตามหน้านิตยสารต่าง ๆ เช่น ศิลปวัฒนธรรม สารคดี อสท. หรือภาพยนตร์สารคดีการท่องเที่ยวที่มีตามโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ ก็จะมอง “ชาวเขา” เป็นแหล่งนำเงินตราเข้าประเทศจำนวนมาก โดยภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นจะมองชาวเขาในฐานะผู้คนที่มีวัฒนธรรมงดงาม น่าประทับใจ ทั้งนี้เนื่องมาจากความแปลกแตกต่างในแง่ความเรียบง่ายของการดำรงชีวิต การใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนแต่แนบแน่นภายในกลุ่ม มีขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกายที่ไม่เหมือนคนพื้นราบ ซึ่งเป็นการเลือกมองเฉพาะแง่มุมที่น่าประทับใจ (ปิ่นแก้ว, 2541) อันเป็นผลดีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทย มีผลต่อการเคลื่อนย้ายของผู้คนจำนวนมากหรือที่เรียกว่านักท่องเที่ยวแบบมวลชน เข้าสู่พื้นที่ของหมู่บ้านชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย จุดประสงค์ก็เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และค้นหาความแปลกใหม่ให้กับชีวิต

อย่างไรก็ตาม ความแปลกประหลาดอย่างสุดขั้วของกลุ่ม ก็อาจทำให้เกิดอาการขยะแขยงของนักท่องเที่ยวมากกว่าที่จะก่อให้เกิดความดึงดูด ตัวอย่างก็คือเทศกาลกินเจของจังหวัดภูเก็ต คำว่า “กินเจ” น่าจะชวนให้นักท่องเที่ยวจินตนาการถึงเหตุการณ์ที่มีความสงบเงียบและอ่อนโยน เป็นการเฉลิมฉลองที่เรียบง่ายธรรมดา เป็นชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นเทศกาลของการทำตัวเองให้บริสุทธิ์ (self-purification) ที่มีการทรมานหรือทำร้ายตัวเอง (self-mutilation) โดยคนทรงเจ้า สื่อเกี่ยวกับการท่องเที่ยวบางสื่อก็ได้นำเสนอความตื่นเต้นนี้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติบางคนมาเพื่อต้องการจะดูรูปร่างหน้าตาของคนทรง บางคนก็ขยะแขยงโดยไม่อยากจะกลับมาดูอีกในครั้งหน้า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะต้องนำเสนอความแปลกอย่างอื่นลงไปในป้ายประกาศ เพื่อเรียกนักท่องเที่ยวกลับมาในครั้งต่อ ๆ ไป

นอกจากนี้การเน้นย้ำที่ “การปรุงแต่ง” ภาพตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างสม่ำเสมอ มีแนวโน้มทำให้แก่นสารหรือสารัตถะของกลุ่มมีความเป็นหนึ่งเดียว (homogeneous) เป็นลักษณะที่จดจำง่าย มีพรมแดนและเครื่องหมายที่ต่างจากกลุ่มอื่นอย่างแน่ชัด ซึ่งแตกต่างจากความเป็นจริงที่มีการลื่นไหล (fluid) ในพรมแดนทางชาติพันธุ์ของกลุ่มต่าง ๆ โดยปรากฏหลักฐานจากรายงานของนักมานุษยวิทยา หนังสือที่แสดงและพรรณนาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเป็นจำนวนมาก บางทีก็ไม่ค่อยได้เขียนเกี่ยวกับจุดสำคัญที่จะใช้แยกความแตกต่างระหว่างกลุ่ม สำหรับกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการ

ท่องเที่ยว มักจะถูกนำเสนอราวกับว่าเป็นกลุ่มที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ในขณะที่โลกร่วมสมัยอยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง มีการทำลายวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนกับชนส่วนใหญ่ของชาติ มักนำมาซึ่งความสูญเสียเอกลักษณ์และสารัตถะของกลุ่ม งานเขียนทางชาติพันธุ์วรรณา ทำให้ความแตกต่างของกลุ่มและกลุ่มย่อยที่มีเป็นจำนวนมากถูกรวมเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งก็สอดคล้องกับนโยบายชาติพันธุ์ของรัฐไทย รวมถึงประเทศอื่น ๆ ด้วย เช่น จีนและสิงคโปร์ Leong (1989) ได้บรรยายว่า สื่อด้านการท่องเที่ยวในสิงคโปร์ ได้แบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเป็นทางการตามการอนุมัติของทางราชการออกเป็น 4 กลุ่ม คือ จีน มาเลย์ อินเดีย และอื่น ๆ โดยละเลยความหลากหลายและความแตกต่างที่มีอยู่ในกลุ่มย่อยของแต่ละประเภท เหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันนี้สามารถมองเห็นได้ในประเทศไทย ที่ซึ่งรัฐได้ทำการลดทอนความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ลงมาสู่ความเป็นภูมิภาค 4 ภูมิภาค ที่มีความแตกต่างกันทางกายภาพและวัฒนธรรมเป็น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ นำไปสู่การแบ่งโครงสร้างด้านการท่องเที่ยวของทางราชการเป็น 4 ภูมิภาคด้วยเช่นกัน

แนวโน้มการเติบโตของเรื่องราวอันน่าตื่นเต้นของกลุ่มชาติพันธุ์ในสมุดภาพ วารสารการท่องเที่ยว ไปรษณียบัตร และวรรณกรรมหรือหนังสือที่เกี่ยวกับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ทำให้ช่องว่างระหว่างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวและปรากฏการณ์ที่เป็นจริงขยายตัวออกไป สำหรับเรื่องราวอันน่าตื่นเต้น มีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นควบคู่กับความเป็นชายขอบ และการทำลายวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเหมือนกับว่าพวกเขาอยู่บันไดขั้นต่ำสุดของสังคมระดับชาติ ผลงานของ Diran (1997) เรื่อง Vanishing Tribes of Burma เป็นตัวอย่างอันดีของช่องว่างระหว่างภาพลักษณ์กับความเป็นจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพม่า สิ่งที่นำออกสู่สาธารณชนในนามการเมืองเรื่องภาพตัวแทน (politics of representation) เป็นการระบุจากตัวแทนภายนอกกลุ่ม ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ เป็นวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย พร้อมกันนี้ก็ได้เชื้อเชิญนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมก่อนที่วัฒนธรรมของพวกเขาจะสูญหายไปจากโลก ขณะเดียวกันการหายไปของพวกเขาก็เกิดจากการใช้กำลังของรัฐผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น นโยบายการฆ่าหรือกำจัดชาติพันธุ์อื่นของพม่าที่กระทำต่อชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม แต่เสียงของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทุกข์ทรมานจากนโยบายของรัฐมักไม่ได้รับรู้จากผู้คนภายนอกผ่านทางสื่อการท่องเที่ยว

กระบวนการทำให้ความเป็นชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า ผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชาวเขา ได้สร้างภาพพจน์ที่ตายตัวและหยุดนิ่งให้กับกลุ่มชนเหล่านี้ ชาวเขามักถูกทำให้เป็นตัวแทนของกลุ่มที่ล้าหลัง เป็นกลุ่มชนที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง ไม่เคยแปดเปื้อนอารยะธรรมสมัยใหม่ อยู่ห่างไกลและยังไม่ถูกทำลาย รวมถึงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น (ปิ่นแก้ว, 2541) แม้ความเป็นจริงกลุ่มชาติพันธุ์จะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกในหลาย ๆ ด้านของชีวิต บริษัททัวร์หลายแห่งต่างฉายภาพที่ชวนหลงใหล น่าค้นหา น่าสัมผัส ของชาวเขาที่อยู่ตามยอดดอยต่าง ๆ รวมถึงชาวเขาในจังหวัดเชียงรายด้วย จากเว็บไซต์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด

เชียงราย ได้บอกเล่าเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดอย่างย่อ ๆ ราวกับว่ามันเป็นแก่นแท้ของความเป็นตัวตนของแต่ละเผ่า โดยกล่าวถึงชาวอาข่าว่า "มีรูปร่างเล็ก แต่แข็งแรงล่ำสัน ผิวสีน้ำตาลอ่อน หยาบกร้าน มีภาษาพูดคล้ายภาษามูเซอและลีซอ ไม่มีตัวอักษรใช้ ผู้หญิงนิยมไว้ผมยาวแต่รวบผมไว้ แล้วใส่หมวกทับ คอสวมเครื่องประดับ ใส่เสื้อผ้าสีดำ ผู้ชายโกนหัวไว้ผมเปีย....ยังชีพด้วยการทำไร่เลื่อนลอย นับถือผี มีเสาชิงช้าและลานสาวกอดอยู่หน้าหมู่บ้าน" ข้อความดังกล่าวเป็นการลดทอนความหลากหลายของกลุ่มย่อยของอาข่า และละเลยความเปลี่ยนแปลง หรือสภาพความเป็นจริงของชุมชนชาวเขาที่กระแสทุนนิยม และความทันสมัยได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปครอบคลุมในบางพื้นที่ของชีวิต กล่าวได้ว่าสื่อด้านการท่องเที่ยวมักจะเน้นบางจุดที่ชาวเขาแต่ละเผ่ามี และแตกต่างจากเผ่าหรือคนกลุ่มอื่น ๆ เช่น เสื้อผ้า การแต่งกาย วัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว นอกจากนี้สื่อที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวก็ยังได้เน้นภาพลักษณ์ของชาวอาข่าที่สร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้มากนั่นก็คือ ความน่าตื่นตาตื่นใจในเครื่องแต่งกายของหญิงอาข่าที่มีการสวมเครื่องประดับศีรษะ ซึ่งโดดเด่นและสะดุดตาผู้คนทั่วไป สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แม้ว่าเหตุการณ์จริง ๆ ในหมู่บ้านอาข่าบนดอยอาจเหลือคนที่สวมใส่เครื่องแต่งกายดังกล่าวน้อยเต็มที เหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันนี้ก็เกิดที่บ้านรวมมิตรด้วย เมื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของหมู่บ้านรวมมิตรได้เน้นไปที่วิถีชีวิตที่เรียบง่าย แตกต่างจากที่อื่น ๆ มีการนั่งช้างชมความงามของหมู่บ้านและสภาพภูมิประเทศรอบ ๆ เป็นจุดขาย ซึ่งชื่อของชมรมช้างที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์คือ "ชมรมช้างกะเหรี่ยงรวมมิตร" ทำให้คนจำนวนมากเข้าใจผิดได้ว่าในบ้านรวมมิตรมีเฉพาะชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเท่านั้น และในแผ่นพับประชาสัมพันธ์ก็มีภาพประกอบที่เน้นการใส่เสื้อผ้าแบบดั้งเดิมของชนเผ่า ทั้งที่ความเป็นจริงมีเพียงไม่กี่คนที่ใส่เช่นนั้น หรือมีเทศกาลไม่กี่วันที่พวกเขาจะใส่ชุดประจำเผ่า

2. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : ปฐมกำหนดหรือการสร้างเชิงเครื่องมือ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นแนวคิดที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการทางมานุษยวิทยา ว่าเป็นสิ่งที่ได้มาตั้งแต่กำเนิด หรือเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาภายหลัง ทั้งสองฝ่ายก็มีหลักฐานหรือเหตุผลที่จะมารองรับ สนับสนุนความคิดของตนเอง โดยกลุ่มที่มองว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ได้มาตั้งแต่กำเนิด (primordialism) มักจะมองความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในแง่มุมของความจงรักภักดีที่ผูกพันอยู่กับเครือญาติ โคตรตระกูล หรือสถานที่เกิด อัตลักษณ์แบบนี้ก็คือการมองความเป็นชาติพันธุ์ว่าเสถียร ไม่เปลี่ยนแปลง มีความเป็นหนึ่งเดียว แบ่งแยกจากกลุ่มอื่น และมีพรมแดนที่ชัดเจน เป็นการระบุความเป็นตัวตนของตนเองผ่านเรื่องจุดกำเนิดร่วมกัน ผู้คนที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันก็มักจะอ้างว่าพวกเขามีประวัติความเป็นมาและมีบรรพบุรุษร่วมกัน อัตลักษณ์ของพวกเขาจึงเป็นสิ่งที่ถูกให้มา เป็นสิ่งที่ตายตัว มีความมั่นคง ไม่สามารถทำลายได้ ลักษณะที่ใช้ตัดสินความเป็นชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งจึงเป็นเรื่องของลักษณะทางกายภาพ รวมถึงสายโลหิตที่มีร่วมกัน หรืออาจใช้จิตนา

การอย่างอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นตำนานการกำเนิดกลุ่ม ท้องถิ่นที่อพยพมา รวมถึงพืชหรือสัตว์ที่นับถือร่วมกัน

ส่วนกลุ่มที่สองที่มองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ว่าเกิดจากการสร้างขึ้นมาในภายหลัง (social constructionism) ก็จะมีจุดเน้นหรือจุดสนใจอยู่ที่กระบวนการและปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความเหมือนในกลุ่มเดียวกันและความแตกระหว่างกลุ่ม รวมถึงวิธีการที่กลุ่มต่าง ๆ สร้าง รักษา และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของตัวเอง ในกระบวนการสร้างสิ่งเหล่านี้ พรมแดนทางชาติพันธุ์จะถูกกำหนดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการหลีกเลี่ยงปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว นักวิชาการผู้มีชื่อเสียงในการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์อย่าง Barth ก็ยังได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งนำไปสู่การแบ่งแยกและความร่วมมือ อันเป็นผลมาจากลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่ถือว่ามีนัยสำคัญสำหรับการสร้างพรมแดนและอัตลักษณ์ (1996 : 13-15) ความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่ได้เป็นผลมาจากลักษณะทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการที่สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารกันเองภายในกลุ่มและกับคนนอกกลุ่มด้วย

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มักจะถูกสร้างโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ผ่านทางการทำงานและการสร้างภาพตัวแทนของวาทกรรม ส่งผลต่อการสถาปนาความเหนือกว่า และการควบคุมของภาครัฐที่ใช้กับผู้คนของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็มักถูกกำหนดและใช้โดยประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่บนพื้นราบ ซึ่งความหมายเป็นไปในแง่ลบ ที่บ่งบอกว่าเป็นพวกป่าเถื่อน พวกไม่มีอารยะธรรม พวกล้าหลัง พวกขี้ข้า พวกบ้านนอก หรือพวกตัวตลก เช่น การที่ทางราชการ สื่อบางประเภท หรือผู้คนทั่วไป เรียกชาวเขาบางกลุ่มว่า อีก้อ เย้า มูเซอ แม้ว ผีตองเหลือง ซึ่งมีนัยที่แฝงไว้ด้วยการดูถูกเหยียดหยาม ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มตัวเองคือ อาข่า เมี่ยน ลาหู่ ม้ง และมลาบรี ทุกชื่อล้วนบ่งบอกถึงความเป็นคน เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเหมือนกับคนไทยพื้นราบทุกอย่าง

กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นผลผลิตของอดีต ที่เกิดมาจากจุดกำเนิดเดียวกัน มีการเชื่อมโยงกันทางสังคม ใช้วัฒนธรรมและค่านิยมร่วมกัน รวมถึงภาษาและศาสนาด้วย อย่างไรก็ตาม ในมิติทางประวัติศาสตร์ ก็แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์เป็นมากกว่าสิ่งที่ตายตัว มั่นคงและเปลี่ยนรูปไม่ได้ อัตลักษณ์มีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง และสามารถแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่สิ่งเดิม ๆ ได้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้าง ถูกรักษา ถูกทำให้เปลี่ยนรูป ผ่านทางการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพวกเราและคนอื่นที่เรียกว่าพวกเขา

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีทั้งที่ถูกนิยามจากภายนอกและกำหนดขึ้นจากภายในกลุ่ม การนิยามจากภายนอกก็เป็นการนิยามจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ส่วนมากจะเป็นกลุ่มชนผู้ปกครอง หรือผู้มีอำนาจในการบริงานภาครัฐ ปัจจุบันอาจรวมเอาสื่อสารมวลชนเข้าไปด้วย โดยตลอดประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย มักจะได้รับการนิยามจากภายนอกในแง่ไม่ค่อยดี

หรืออาจเรียกได้ว่าเกิดการสร้างมายาคติจากภายนอก โดยรัฐสมัยก่อนที่จะเกิดรัฐชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ศูนย์กลางการปกครองจะอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ ซึ่งก็จะมีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น ยังชีพด้วยการทำไร่ทำนา ทั้งในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำอิระวดี แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง และแม่น้ำแดง ส่วนชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงก็จะรวมกลุ่มกันตั้งเป็นหมู่บ้านตามป่าเขาที่อยู่ไกลจากศูนย์กลาง เข้าถึงลำบาก ชาวเขาเหล่านี้จะอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะกำกวมระหว่างอำนาจของรัฐต่าง ๆ การที่ชาวเขาจะถูกผนวกเข้าไปอยู่ในรัฐใดก็ขึ้นอยู่กับระยะห่างและการเข้าถึงเมืองที่อยู่ใกล้ที่สุด แต่ความสัมพันธ์ที่มีกับเมืองในพื้นราบก็เป็นแบบหลวม ๆ ติดต่อกันบางช่วง โดยเฉพาะการค้าขาย ที่ชาวเขาต้องการเกลือ เหล็ก และสินค้ามีค่าอื่น ๆ ชนพื้นราบก็ต้องการของป่า เช่น ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง หวาย งาช้าง การบูร ชิงชัน เขาสัตว์ เป็นต้น (ปิ่นแก้ว, 2541 : 92-132) ต่อมาเมื่อเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยก็เกิดมีพรมแดนที่ชัดเจน ประชาชนก็ต้องมีสังกัด มีความผูกพันกับพื้นที่ ชาวเขาในสายตาของผู้ปกครองไทยในช่วงนี้ก็คือ คนป่าเถื่อนที่ไม่มีอะไรเหมือนคนไทย เป็นคนสกปรก มีอารยะธรรมที่แตกต่างจากคนไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐไทยเกิดรวมศูนย์มากขึ้น และเกิดการแผ่ขยายของลัทธิการเมืองสองขั้วที่ตรงกันข้ามกัน คือ ลัทธิประชาธิปไตย และลัทธิคอมมิวนิสต์ ประเทศไทยซึ่งเชื่อว่าตัวเองเป็นประเทศประชาธิปไตย ก็มีความกังวลว่าชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตป่าจะกลายเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของชาติ เพราะชาวเขาอาจถูกล่อลวงได้โดยง่ายจากศัตรูทางการเมืองของประเทศ โดยเฉพาะคอมมิวนิสต์จากประเทศจีน ทำให้เกิดการพยายามผสมกลมกลืนคนเหล่านั้นให้มีความเป็นไทยมากขึ้น

ในห้วงเวลาต่อมาที่เมื่อการค้าพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยว คือการปลูกพืชชนิดเดียวเป็นจำนวนการซึ่งก็หมายถึงการใช้พื้นที่เพาะปลูกมากนั่นเอง ชาวเขาก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชดังกล่าว จึงเป็นที่มาของข้อกล่าวหาของคนพื้นราบที่มองว่าชาวเขาเป็นกลุ่มคนที่ทำให้ต้นน้ำลำธารเสียหาย เกิดสารเคมีตกค้างในแหล่งน้ำ พร้อมกันนี้ก็ยังยัดเยียดอัตลักษณ์ที่ไม่ดีอีกอย่างให้กับชาวเขาซึ่งสืบเนื่องมาจากลักษณะการทำมาหากิน และการอาศัยอยู่บนที่สูง นั่นก็คือการเป็นคนที่ชอบตัดไม้ทำลายป่า ทั้งที่บางครั้งป่าไม้ก็ถูกทำลายจากพวกนายทุน แต่ก็ไม่ค่อยได้รับการประณามจากกลุ่มคนทั่วไปโดยเฉพาะภาครัฐ และกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มก็ออกมาตอบโต้อัตลักษณ์ดังกล่าว โดยชี้แจงว่าการทำไร่หรือการเพาะปลูกของพวกเขาไม่ใช่การทำลายป่าไม้ แต่เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยซ้ำ เพราะพวกเขาจะปลูกพืชเพียงปีเดียว และปล่อยให้ดินฟื้นตัว เมื่อเวลาผ่านไปอีกสัก 5 ปีก็จะกลับมาใช้พื้นที่เดิมในการเพาะปลูก เป็นการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน ไม่ใช่ไร่เลื่อนลอย ที่ตัดไม้ทำลายป่าไปเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุด อย่างที่ถูกกล่าวหา

เมื่อกระแสทุนนิยมมาแรง สินค้าต่าง ๆ ก็ถูกโฆษณาให้เกิดการบริโภคในปริมาณที่มาก ๆ เกิดการเลียนแบบหรือลัทธิบริโภคนิยม ประกอบกับพื้นที่อาศัยอยู่ของชาวเขาอยู่บริเวณชายแดน หรือเป็นทางผ่านของขบวนการขนส่งยาเสพติด ทำให้มีชาวเขาบางคนซึ่งก็รวมถึงคนไทยพื้นราบ

ด้วยที่หลงผิด ก้าวพลาดเข้าไปอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้ายนี้ เมื่อเกิดการจับกุมหรือกวาดล้างยาเสพติด สื่อมวลชนก็มักจะเสนอข่างในแง่ที่ว่าชาวเขาเป็นคนลำเลียง เป็นตัวการทำให้สิ่งเสพติดแพร่ระบาด นับตั้งแต่ฝิ่น เฮโรอีน และยาบ้า ทั้ง ๆ ที่คนที่เข้าร่วมในขบวนการดังกล่าวมีไม่กี่คน แต่ผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะเหมารวมว่าชาวเขาทั้งหมดมีแนวโน้มจะเกี่ยวข้องกับยาเสพติด

อัตลักษณ์ที่กล่าวมาของชาวเขาในสังคมไทย มักเป็นอัตลักษณ์ที่มองในแง่ลบจากสายตาของนักปกครอง ผู้บริหารประเทศ ข้าราชการ และคนไทยกลุ่มหนึ่ง แต่ในทางกลับกันเมื่อธุรกิจการท่องเที่ยวได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเกิดเฟื่องฟูเป็นที่นิยมขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 นำเงินเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ภาคเหนือของไทยก็กลายเป็นศูนย์กลางทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นที่รวมของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม อันเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือน ในบรรดาจุดขายทั้งหลายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย "ชาวเขา" เป็นเป้าหมายที่ได้รับความนิยมอันหนึ่ง

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ การคมนาคมติดต่อสื่อสารกันสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะมีการพัฒนาเทคโนโลยีขึ้นมารองรับ ทำให้การเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างส่วนต่าง ๆ ของมุมโลกทำได้ง่ายดาย ประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาได้พยายามพัฒนาประเทศทุกแง่มุม ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะการท่องเที่ยวเป็นแหล่งของรายได้ที่นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การจัดพื้นที่ วิถีชีวิต และโลกทัศน์ รวมถึงการรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมเพื่อนำมาเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง ในตอนเริ่มแรกสถานที่ท่องเที่ยวจะถูกค้นพบและนำเสนอโดยกนักเดินทาง บริษัททัวร์ มัคคุเทศก์ หรือหน่วยงานภาครัฐ นักท่องเที่ยวที่ไปเยือนก็จะมีจำนวนน้อย ในแต่ละวัน ต่อเมื่อแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่นิยม ติดอันดับในตลาดด้านการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจำนวนมาก (mass tourism) ก็จะเป็นผู้ไปเยือนหลัก หลังจากนั้นไม่นานความนิยมในสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวก็จะเริ่มลดลง จึงต้องมีการค้นหาหรือเปิดพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่ยังบริสุทธิ์หรือยังไม่ถูกรบกวน และเปิดตัวเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่

เชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคเหนือประเทศไทย ที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม มีโรงแรมและร้านอาหารจำนวนมากไว้คอยบริการ ทำให้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นเพราะเชียงรายเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย ภูมิประเทศก็เต็มไปด้วยป่าเขา บนภูเขาสูงก็จะมีกลุ่มบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่ นักท่องเที่ยวจึงอยากเข้าไปสัมผัสความแปลกแตกต่าง หรือสีสันแห่งวัฒนธรรม ที่พวกเขาไม่เคยได้เห็นมาก่อน

บ้านรวมมิตรเป็นจุดหนึ่งบนเส้นทางการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย จนถึงกับรวมเข้าไว้ในสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จุดเด่นของหมู่บ้านนี้อยู่ที่การนั่งช้างชมความงามของภูมิประเทศและวัฒนธรรมที่หลากหลายของชนเผ่า ตามประวัติความเป็นมานั้นบ้านรวมมิตรเกิดจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนกะเหรี่ยง ที่มาจากจังหวัด

เชียงใหม่ ต่อมาก็มีญาติพี่น้องมาร่วมอาศัยอยู่ด้วย ในตอนแรกนั้นบริเวณของที่ตั้งหมู่บ้านเต็มไปด้วยป่าไม้ สัตว์ป่า ใครอยากได้ที่ทำกินก็หักล้างถางพงเอาเองตามกำลังความสามารถ อาชีพก็คือการทำไร่ทำนา ปลูกพืชจำพวกข้าว และผักสวนครัว อาหารก็หาได้จากในป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

ต่อมาเมื่อประมาณ ปี 2518 ก็มีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน โดยมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาในชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวในระยะแรกเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของภูมิประเทศและศึกษาชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมของชุมชน นักท่องเที่ยวจะมาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ 4-5 คน บางกลุ่มก็พักค้างคืนในชุมชน มีการนำช้างมาให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการนั่งบนหลังช้าง ภายหลังจึงเกิดการตั้งเป็นชมรมช้างกะเหรี่ยงรวมมิตร โดยในปี 2548 มีช้าง 32 เชือกไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวในช่วงหลัง ๆ ที่การคมนาคมได้รับการปรับปรุง ก็จะมาเที่ยวกันเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ (mass tourism) โดยใช้รถตู้หรือรถบัส กิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะมีการนั่งช้างรอบหมู่บ้าน เดินซื้อของที่ระลึก แล้วก็จะไปท่องเที่ยวต่อยังสถานที่อื่น นักท่องเที่ยวอาจเดินทางมาจากจังหวัดเชียงรายหรือจากท่าตอน จังหวัดเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวที่มาจากท่าตอนจะล่องแพมาตามลำน้ำกก ผ่านหมู่บ้านชาวเขาหลายแห่ง ก่อนที่จะมาถึงบ้านรวมมิตร อาจแวะพัก เดินซื้อของที่ระลึก นั่งช้างในราว 30 นาที จากนั้นก็จะล่องแพต่อเข้าไปจังหวัดเชียงราย ส่วนนักท่องเที่ยวเริ่มต้นจากจังหวัดเชียงรายนั้น การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านรวมมิตรสามารถทำได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ถ้ามาทางบกโดยรถยนต์ เมื่อเที่ยวเสร็จแล้วก็อาจนั่งเรือเข้าไปยังตัวเมืองหรือไปเที่ยวต่อยังบ่อน้ำร้อนที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียง แต่บางคนก็อาจนั่งเรือจากตัวเมืองมาลงที่บ้านรวมมิตร ขี่ช้าง เดินดูของที่ระลึก เสร็จแล้วก็นั่งรถกลับเข้าไปจังหวัดเชียงราย นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาอยู่ในชุมชนไม่นาน ส่วนมากไม่เกิน 2 ชั่วโมง จากนั้นก็จะไปเที่ยวต่อยังที่อื่น ๆ ซึ่งหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ใกล้เคียง เช่น จะทอ จะต๋อ ยะฟู ห้วยแม่ซ้าย ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมนั่งช้างไปยังสถานที่ดังกล่าว บางกลุ่มก็เดินป่าเข้าไปหมู่บ้านที่ยังไม่ถูกทำให้ทันสมัย เพื่อค้างคืนและศึกษาถึงวัฒนธรรมที่ยังเป็นแบบดั้งเดิม ส่วนการค้างคืนที่บ้านรวมมิตรของนักท่องเที่ยวนั้นไม่มีอีกแล้ว เพราะบ้านรวมมิตรได้ถูกพัฒนาให้เจริญ จนไม่หลงเหลือบรรยากาศที่ชวนให้นักท่องเที่ยวอยากศึกษาวิถีชีวิตในยามค่ำคืนของชุมชน

เมื่อการท่องเที่ยวในหมู่บ้านได้รับการพัฒนา มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาเยี่ยมเยือนในแต่ละวัน จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ได้แก่ อาข่า ม้ง ลีซู รวมถึงคนไทยพื้นราบ เข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งอาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึก คนกระเหรี่ยงบางคนที่บ้านตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะ และมีทุนอยู่บ้างก็เปิดร้านขายของที่ระลึกเช่นกัน ส่วนชาวบ้านโดยทั่วไปยังคงประกอบอาชีพเพาะปลูกทำไร่ทำนาเหมือนเดิม ที่มีฐานะดีหน่อยก็จะรวมเงินกันซื้อช้างมาไว้บริการนักท่องเที่ยว ของที่ระลึกที่นำมาค้าขายในหมู่บ้านก็มีทั้งงานหัตถกรรมที่ทำเอง เช่น เสื้อผ้าของเผ่าม้งและกะเหรี่ยง ผ้าพันคอ กระเป๋า กำไลข้อมือที่ทำจากผ้า เข็มขัดผ้า ของบางอย่างก็ซื้อมาจากที่อื่น อาจเป็นตลาดในตัวจังหวัดเชียงราย หรือตลาดที่อำเภอแม่สาย บางคนก็ข้ามไปซื้อยังประเทศพม่า สินค้าเหล่านี้ทำ

กำไรให้กับผู้ขายเป็นอย่างดีโดยเฉพาะในช่วงที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ นอกจากขายของในหมู่บ้านแล้ว ในตอนกลางคืนบางร้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและม้ง จะนำสินค้าของตนเข้าไปขายให้นักท่องเที่ยวยังตลาดไนท์ บาซาร์ จังหวัดเชียงราย ที่นี่จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จึงทำให้ในแต่ละคืนขายของได้เงินหลายพันบาท

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดภายหลังจากที่การท่องเที่ยวได้เข้ามาในชุมชนก็คือ บ้านรวมมิตรเป็นที่อยู่ของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง ๆ ที่แต่เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีเฉพาะพี่น้องกะเหรี่ยงเพียงเผ่าเดียวอาศัยอยู่ การเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ก็เพื่อเหตุผลในทางเศรษฐกิจ เข้ามาค้าขาย แม้จะมีคนหลากหลายกลุ่มอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันแต่ก็ไม่ได้สร้างความขัดแย้งที่รุนแรง มีเพียงความไม่พอใจของคนกะเหรี่ยงบางคน ที่ดูเหมือนว่าคนกลุ่มอื่นเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในหมู่บ้านของตนเอง แต่ถึงอย่างไรอำนาจในการบริหารปกครองหรือจัดการชุมชนก็ยังอยู่ในมือของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เพราะผู้นำทางการเมืองเป็นคนที่มาจากกลุ่มกะเหรี่ยง เนื่องจากในหมู่บ้านมีกะเหรี่ยงจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่น ดังนั้นในเวลาเลือกตั้ง ตัวแทนจากกลุ่มคนกะเหรี่ยงจึงชนะการเลือกตั้งเสมอ ซึ่งก็มีผลต่อการตั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมอีกหลาย ๆ ด้านของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภาษา การแต่งกาย การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เนื่องจากชาวบ้านมีความจำเป็นในการติดต่อกับผู้คนภายนอกชุมชน ทั้งนักท่องเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ จึงจำเป็นต้องมีภาษากลางในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก็ได้แก่ภาษาไทยภาคกลาง และภาษาไทยคำเมือง หรือแม้แต่การติดต่อสื่อสารของคนในชุมชนที่อยู่ต่างกลุ่มชาติพันธุ์กันก็จำเป็นต้องใช้ภาษาไทยคำเมือง แม้ว่าเมื่อพูดกับญาติพี่น้องหรือคนในกลุ่มชาติพันธุ์จะยังคงใช้ภาษาประจำเผ่าอยู่ก็ตาม แต่โอกาสในการใช้ภาษาอื่น ๆ ติดต่อกับผู้คนก็มีมากขึ้น เมื่อมีโอกาสได้พบปะผู้คนมากหน้าหลายตา ก็ได้เห็นธรรมเนียมการแต่งกายของผู้คนกลุ่มอื่นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในการแต่งกายของชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะชุดแต่งกายประจำเผ่าต่าง ๆ นั้นผลิตยาก ดังนั้นคน ๆ หนึ่งจึงมีชุดประจำเผ่าเพียงแค่ชุดเดียว ชุดดังกล่าวก็จะเก็บไว้ใส่ในวันงานหรือวันที่มีพิธีสำคัญ ๆ ของชุมชน ส่วนชีวิตปกติประจำวันทั่วไป ก็จะใส่ชุดที่หาซื้อได้ตามตลาดในตัวเมือง หรือบางทีอาจมีพ่อค้าเข้ามาขายถึงหมู่บ้าน วัยรุ่นส่วนมากจะชอบใส่เสื้อยืด กางเกงยีนส์เหมือนหนุ่มสาวพื้นราบ ทางด้านอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นด้วยเช่นกัน จากแต่ก่อนบ้านของชนเผ่ามักสร้างด้วยไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา เครื่องประดับตกแต่งบ้านไม่ค่อยมี แต่ปัจจุบัน เริ่มมีบ้านที่สร้างด้วยปูน มุงหลังคาด้วยกระเบื้องหรือสังกะสีมากขึ้น รูปทรงของบ้านก็เป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น

เมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว แน่นอนอัตลักษณ์ย่อมมีการปรับเปลี่ยน แต่ดังที่ได้กล่าวไปแล้วตั้งแต่ต้นว่า อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ในด้านหนึ่งนักวิชาการกลุ่มหนึ่งมองว่าเป็นสิ่งที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด เป็นสิ่งที่ถูกให้มาเนื่องจากการเป็นสมาชิกของชนกลุ่มนั้น เช่น ความญาติพี่น้อง ศาสนาที่คนในกลุ่มนับถือ หรือภาษาที่พ่อแม่หัดให้เราพูด ถ้าพ่อแม่เป็น

กะเหรี่ยงเราเกิดมาก็จะมีญาติพี่น้องเป็นกะเหรี่ยง มีภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นภาษากะเหรี่ยง รวมถึงมีระบบความเชื่อตามที่พ่อแม่นับถือ และถ้าเกิดเป็นคนอาข่าก็จะลักษณะร่วมอย่างหนึ่งที่ส่งทอดมาจากพ่อแม่นอกจากลักษณะทางกายภาพแล้ว ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงคนกะเหรี่ยง นักวิชาการอีกมุมหนึ่งเห็นแย้งว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น จนเป็นที่ยอมรับของทั้งคนในกลุ่มเดียวกันและคนนอกกลุ่ม ว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษของกลุ่ม (นิติ, 2541 : 219) กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการของเหรียญสองด้านที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้านหนึ่งปัจเจกชนจะต้องมีความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ที่ตนเองร่วมดำรงชีวิตอยู่ด้วย ต้องตระหนักเสมอว่าตนเป็นสมาชิกผู้หนึ่ง มีพฤติกรรมตลอดจนความคิดความเชื่ออยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ในด้านตรงกันข้าม สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มของตนก็ต้องยอมรับว่า เขาหรือเธอคนนั้นเป็นสมาชิกของกลุ่มที่เขาหรือเธอยืนยัน เพราะเขาหรือเธอมีคุณสมบัติหรือลักษณะเข้าข่ายจัดอยู่ในสังกัดของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้ ดังนั้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะปรากฏชัดเจนก็ต่อเมื่อปัจเจกชนมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับปัจเจกชนของกลุ่มอื่น ๆ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในแง่มุมหลังนี้ มองว่าทัศนคติ การรับรู้ ความรู้สึก การประพฤติปฏิบัติ อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ถ้ามีเหตุการณ์แวดล้อมที่เฉพาะเข้ามากระทบ ผ่านทางกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้อัตลักษณ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็มักถูกใช้เป็นเครื่องมือ (instrumental) ในการแสวงหาประโยชน์บางอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรในการผลิตหรือความมั่งคั่งร่ำรวย ตัวอย่างที่เห็นชัดในกรณีของบ้านรวมมิตรก็คือเมื่อมีเหตุการณ์การท่องเที่ยวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กลุ่มคนบางกลุ่มของชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงมองเห็นโอกาสในการแสวงหารายได้ โดยการจัดทัวร์ช้างบ้าง ขายอาหาร เครื่องดื่มบ้าง หรือขายของที่ระลึก เกิดการปรับเปลี่ยนอาชีพ บางส่วนแม้ไม่เคยขายของมาก่อนก็ต้องหัดและเริ่มเป็นคนค้าขาย เกิดอัตลักษณ์ทางด้านอาชีพซ้อนทับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ นอกจากอาชีพแล้ว ภาษา การแต่งกาย ที่อยู่อาศัยและวิถีชีวิตก็เปลี่ยนไป แม้จะไม่ได้มีเหตุผลมาจากการท่องเที่ยวทั้งหมด

ผู้คนในบ้านรวมมิตร ไม่ว่าจะสังกัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไหน จะเป็นกะเหรี่ยง อาข่า ม้ง หรือคนเมือง ก็ต้องปรับตัวให้กับสถานการณ์การท่องเที่ยว กรณีของคนกะเหรี่ยงที่เป็นชนส่วนใหญ่ของชุมชน แม้โดยทั่วไปแล้วการแบ่งแยกความเป็นกะเหรี่ยงออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจะมาจากลักษณะภายนอกที่สังเกตเห็นได้ง่ายและดูเหมือนว่าจะส่งทอดผ่านทางสายโลหิต ไม่ว่าจะเป็นภาษา ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต รวมถึงการแต่งกาย แต่ที่บ้านรวมมิตรสิ่งที่ใช้แยกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดีก็คือภาษาที่ใช้พูดในแต่ละกลุ่ม ซึ่งก็ต้องมีข้อแม้ว่าเราต้องฟังภาษาหรือแยกความแตกต่างของภาษากะเหรี่ยง อาข่า ม้ง ให้ได้เสียก่อน แต่ถ้าจะให้ดีก็คือการสอบถามจากเจ้าตัวเองเลยว่าเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์ไหน เพราะในหมู่บ้านผู้คนจะสวมเสื้อผ้าเหมือนกันตามแบบฉบับของคนไทยพื้นราบ ใช้ภาษาไทยถิ่นกลางในการพูดคุยสื่อสารระหว่างกลุ่ม บ้านเรือนก็ปลูกด้วย

รูปทรงที่ทันสมัย รวมถึงศาสนาก็นับถือศาสนาคริสต์เหมือนกัน ทำให้พิธีกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวพันอยู่กับเรื่องราวของคริสต์ศาสนา เช่น การเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ หรือการเฉลิมฉลองในวันคริสต์มาส ดังนั้นเราจึงไม่สามารถใช้ศาสนาเป็นตัวแยกความเป็นชาติพันธุ์ในกรณีของบ้านรวมมิตรได้

ในเรื่องพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ในบ้านรวมมิตรนี้จึงเป็นสิ่งที่พร่ามัว ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน ถ้าเราไม่ใช่คนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น แต่ก็ใช่ว่าจะไม่มีเกณฑ์หรือตัวชี้วัดเอาเสียเลย อย่างน้อยก็มีภาษา และการแต่งกายในวันสำคัญ ที่กลุ่มคนภายนอกสามารถใช้เป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ได้ รวมถึงสำนึกในความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ของปัจเจกชนต่าง ๆ ด้วย

ปัจจุบัน เรื่องราวของอัตลักษณ์ที่ได้มาแต่กำเนิดเป็นเรื่องที่มีปัญหาในการอธิบายความเป็นชาติพันธุ์ เพราะผู้คนแม้กระทั่งในบ้านรวมมิตร ก็พูดได้หลายภาษา ทั้งภาษาชนเผ่าของตัวเอง ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยภาคกลาง บางคนอาจพูดภาษาต่างชาติได้ด้วย แล้วตกลงเขาเป็นกะเหรี่ยง เป็นคนภาคเหนือ หรือเป็นคนไทยกันแน่

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือเงื่อนไขที่กลุ่มต่าง ๆ เข้าไปมีความสัมพันธ์ด้วย เมื่ออยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องที่ติดต่อสื่อสารกันด้วยภาษาของชนเผ่า พวกเขาก็จะเป็นคนกะเหรี่ยง คนอาข่า คนม้ง แต่เมื่อพูดคุยกับเพื่อต่างหมู่บ้านต่างถิ่น พวกเขาก็จะเป็นคนบ้านรวมมิตร เป็นคนเชียงราย รวมถึงเมื่อต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการพวกเขาก็ต้องกลายเป็นคนไทย ใส่เสื้อผ้าเหมือนคนไทย พูดภาษาไทย ที่แสดงว่ามีความเป็นไทยเหมือนกับคนที่อาศัยอยู่พื้นราบหรือในเมือง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นเรื่องราวที่ซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนย้ายอัตลักษณ์ ไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เหนือความคาดหมายในหมู่ชาวเขาหรือในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้คนจำนวนมากจะมีอัตลักษณ์หลายชุด หรือมีหลายหมวก พวกเขาจะเลือกสวมทับหรือปลดเปลื้องอัตลักษณ์ชุดใด ก็แล้วแต่ว่าพวกเขามีปฏิสัมพันธ์กับใครนั่นเอง

เราปฏิเสธไม่ได้ว่ามีหลายสิ่งที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เดิม เราพูดภาษาที่พ่อแม่พูดกับเรา มีญาติพี่น้องครอบครัวที่คอยช่วยเหลือเมื่อผิดหวัง มีธรรมเนียมบางอย่างที่เรียนรู้และปฏิบัติมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก (นิติ, 2541 : 238-239) แต่ว่ารูปแบบของสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นก็ยังเปลี่ยนแปลงไป คนกะเหรี่ยง คนอาข่า คนม้ง พูดภาษาไทยได้ หันมานับถือศาสนาคริสต์ แต่งกายแบบคนไทยพื้นราบ มีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ รวมถึงเหตุผลทางด้านการศึกษาที่ผู้คนเริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น เหตุผลเหล่านี้มีผลต่อการการปรับเปลี่ยนของอัตลักษณ์ โดยเฉพาะเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามา ในแง่หนึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ต้องรักษาสิ่งเก่า ๆ วัฒนธรรมเดิม ๆ ไว้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว อีกด้านพวกเขาซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนหลากหลายกลุ่มมากขึ้น ก็ต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับบริบทต่าง ๆ แน่นอนการท่องเที่ยวก็เป็นเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ตัวเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลาง

กระแสโลกาภิวัตน์ที่เชี่ยวกราก แต่ถึงอย่างไร กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยวก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์พวกเขากับคนอื่น กับพ่อแม่ญาติพี่น้อง กับเพื่อน บ้านเพื่อนฝูง รวมถึงนักท่องเที่ยว ความสัมพันธ์กับคนอื่นทำให้รู้ว่าพวกเขารู้ว่าตัวเองเป็นใคร อยู่ตรงไหน มีสถานภาพอย่างไร ไม่ว่าจะมีเหตุการณ์อะไรเข้ามากระทบกับชีวิต พวกเขาก็ยังคงมีความสำนึกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองอยู่ แม้จะอยู่ตรงมุมไหนของโลกก็ตาม

การพิสูจน์สมมติฐาน

1. การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

วัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเคยมีพื้นฐานอยู่บนการผลิตทางด้านเกษตร-กรรมเพื่อเลี้ยงตัวเอง เป็นการดำรงชีวิตอยู่แบบพอมีพอกิน แต่เดิมบ้านรวมมิตรเป็นพื้นที่หมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง พื้นที่ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำกกและมีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่จึงเต็มไปด้วยป่าไม้ ในป่าก็มีสัตว์ป่าเป็นจำนวนมากให้ชาวบ้านได้ล่ามาเป็นอาหาร โดยในตอนเริ่มแรกที่ผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน พื้นที่ทำกินจึงมีเพียงพอที่จะให้ผู้คนจับจองได้ทุกคน ใครอยากได้ก็บุกเบิกเอาตามความสามารถ ชีวิตความเป็นอยู่เป็นแบบเรียบง่ายที่ผูกพันอยู่กับเรือกสวนไร่นา พืชที่ชาวบ้านมักปลูกก็จะเป็นข้าว พริก บ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็สร้างด้วยไม่ไผ่ มุงหลังคาด้วยหญ้าที่หาได้จากบริเวณใกล้ ๆ ชุมชน ใต้ถุนก็จะมีครกกระเดื่องไว้ตำข้าว ถนนหนทางในชุมชนก็เป็นแบบแคบ ๆ เป็นดินลูกรัง การติดต่อกับตัวจังหวัดเชียงรายก็จะใช้วิธีนั่งเรือรับจ้างซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด ส่วนอีกวิธีหนึ่งคือการเดินนั้นจะใช้เวลานานและลำบากด้วย

เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในบ้านรวมมิตรราวปี 2518 ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหลาย ๆ ด้าน หลาย ๆ ระดับ มีการนำช้างมาให้บริการนักท่องเที่ยว โดยชาวบ้านจะรวมหุ้นกันหลาย ๆ คนเพื่อซื้อช้างหนึ่งเชือก เมื่อมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นก็มีการซื้อช้างมาเพิ่ม นักท่องเที่ยวช่วงแรก ๆ ที่เข้ามาก็จะเป็นชาวต่างประเทศที่เข้ามาดูวิถีชีวิต เช่น การแต่งกาย การทอผ้า ที่อยู่อาศัย เป็นต้น เมื่อการท่องเที่ยวเจริญเติบโต บ้านรวมมิตรเริ่มเป็นที่รู้จักของตลาดนักท่องเที่ยว ผู้คนเป็นจำนวนมากมาเยือนบ้านรวมมิตรในแต่ละวัน ทำให้มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อพยพเข้ามาค้าขาย ทำมาหากิน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ม้ง ลีซู หรือแม้กระทั่งคนไทยพื้นราบ ในส่วนของการค้าขายของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ม้งและลีซู จะเป็นการขายของที่ระลึกจำพวกเสื้อผ้าชนเผ่า เครื่องประดับ ย่าม งานแกะสลักไม้ เป็นต้น สินค้าเหล้านี้ก็มีทั้งที่ทำเองและรับมาจากที่อื่นโดยอาศัยเครือข่ายทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ทางการค้าขาย เป็นการซื้อมาถูกขายไปแพง ซึ่งก็ทำกำไรหรือสร้างรายได้หลักให้กับแต่ละกลุ่มที่ประกอบการ นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ม้ง และลีซู จะค้าขายที่ในหมู่บ้านรวมมิตรแล้วในตอนเย็นของทุกวันก็จะมีบางร้านที่นำของที่ระลึกไปขายยังไนท์ บาซาร์ จังหวัดเชียงรายซึ่งเป็นสถานที่ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของฝากของที่ระลึก มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาจับจ่ายซื้อของ สำหรับคนไทยพื้นราบที่เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านรวมมิตรนั้นจะเป็นผู้เปิด

กิจการค้าขายอาหารเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ นอกจากนี้ในร้านก็ยังอาจมีของที่ระลึกไว้คอยบริการให้นักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

คนกระเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักและเข้ามาตั้งบ้านเรือนก่อนคนอื่น จะเป็นกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันประกอบธุรกิจทัวร์ช้าง ให้นักท่องเที่ยวนั่งบนหลังช้างแล้วพานั่งรอบ ๆ หมู่บ้าน หรืออาจไปยังหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ใกล้เคียง บางครอบครัวก็หันมาประกอบอาชีพค้าขายของที่ระลึก ซึ่งมีทั้งที่ขายทุกฤดูกาลและขายเป็นบางช่วงบางเวลา กล่าวคืออาชีพหลักของกะเหรี่ยงก็ยังคงเป็นเกษตรกรรม แต่ถ้ามีเวลาว่างจากช่วงทำการเพาะปลูกก็จะหันมาค้าขาย ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นถึงรายได้ที่จะเข้ามาสู่ครอบครัว

เมื่อมีคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน ก็ต้องมีกฎกติกาขึ้นมาเพื่อใช้บังคับกับคนทุกกลุ่ม เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ห้ามจับปลาในแม่น้ำกก ห้ามขายของวันอาทิตย์ แม้ปัจจุบันกฎบางอย่างจะคลายความเข้มงวดลงไปบ้างก็ตาม กล่าวคือ ร้านค้าที่ตั้งอยู่บนที่ดินของตนเองสามารถขายของในวันอาทิตย์ได้ ซึ่งส่วนมากจะเป็นร้านของคนม้งและคนไทยพื้นราบที่ไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ การปกครองชุมชนกระทำผ่านทางผู้ใหญ่บ้านหรือพ่อหลวง ที่ต้องประสานกับหน่วยงานภาครัฐและกับผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านส่วนมากก็จะเป็นผู้คนที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เพราะเวลามีการเลือกตั้ง คนกะเหรี่ยงที่มีจำนวนประชากรในชุมชนมากที่สุดก็จะเลือกผู้ใหญ่บ้านที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง

ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทุกวัน ทำให้ชาวบ้านรับเอาแบบอย่างการปฏิบัติบางอย่างมาจากนักท่องเที่ยว เช่น การแต่งกาย เสื้อผ้า เครื่องประดับ ทรงผม สำหรับชาวบ้านที่ทำงานเป็นควาญช้างซึ่งแต่ก่อนจะหยุดปฏิบัติงานในวันอาทิตย์เพื่อเข้าโบสถ์ แต่เมื่อการท่องเที่ยวแบบนั่งช้างเติบโตขึ้น ประกอบกับพลังอำนาจจากภายนอกอันได้แก่บริษัททัวร์ต่าง ๆ ก็มาบังคับให้ต้องเปิดบริการในวันอาทิตย์ ผู้คนส่วนหนึ่งจึงไม่ได้เข้าโบสถ์ในวันนั้น

ในวันหยุดเรียนที่ไม่ใช่วันอาทิตย์ เด็กส่วนหนึ่งก็จะเดินตามนักท่องเที่ยว เพื่อตื้อขายของที่ระลึกให้กับผู้มาเยือน ส่วนทางโรงเรียนก็ดึงเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าต่าง ๆ มาให้นักเรียนได้แสดงอวดสายตานักท่องเที่ยวในตอนบ่ายของทุกวันศุกร์ โดยเด็ก ๆ ที่แสดงจะใส่ชุดดั้งเดิมประจำเผ่าของตนเอง นักท่องเที่ยวที่อยากเห็นการแต่งกายที่แปลกตาจากที่พวกเขาเคยเห็นโดยทั่วไป ก็จะไปชมการแสดง ซึ่งเป็นการนำเอาธรรมเนียมปฏิบัติมาเป็นสินค้า ที่มีข้อดีที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเด็ก ๆ และผู้เกี่ยวข้อง ส่วนข้อเสียก็คือทำให้ความหมายที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวัน

ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการท่องเที่ยว ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในบ้านรวมมิตร แต่เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเพราะการท่องเที่ยวอย่างเดียว

2. การท่องเที่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าในอดีตหมู่บ้านของชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มักจะเป็นหมู่บ้านที่มีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์เดียว ไม่อยู่อาศัยปะปนกัน ในบ้านรวมมิตรก็เช่นกัน แรกเริ่มเดิมทีเป็นหมู่บ้านที่มีเพียงกะเหรี่ยงกลุ่มเดียว แต่การท่องเที่ยวเป็นตัวดึงดูดให้ผู้คนต่างถิ่นต่างชาติพันธุ์เข้ามาในชุมชน เพื่อแสวงหาประโยชน์จากการค้าขายสิ่งของให้กับนักท่องเที่ยว การเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ม้ง ลีซู และคนไทยพื้นราบ ทำให้คนกะเหรี่ยงในฐานะกลุ่มชนที่อยู่มาก่อนก็ต้องกระตือรือร้นในการทำมาหากินหรือกำหนดนโยบายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ผู้มาใหม่ก็ต้องรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นภายในกลุ่มของตัวเอง เพื่อกำหนดท่าทีต่อเรื่องของชุมชน หรือให้ความช่วยเหลือกันในการทำมาค้าขาย รวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชีวิตประจำวัน เมื่อมีคนมาค้าขายที่บ้านรวมมิตรแล้วประสบความสำเร็จ ก็จะกลับไปบอกญาติพี่น้องหรือคนรู้จักให้มาค้าขายด้วย โดยอาจแนะนำวิธีการขาย หรือติดต่อเพื่อเช่าที่ดินค้าขายกับคนกะเหรี่ยง ทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว บางกลุ่มของผู้มาใหม่โดยเฉพาะอาข่าก็จะมีการประชุมพบปะกันเป็นประจำ เพื่อแจ้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือตัดสินคดีความที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องอาข่าของชุมชน

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ค้าขายนั้นก็จะมีสินค้าบางชนิดที่ซื้อมาจากที่อื่น โดยผ่านเครือข่ายทางชาติพันธุ์ อาจซื้อมาจากชุมชนต้นทางที่ตนเคยอาศัยอยู่ก่อนที่จะมาอยู่ที่บ้านรวมมิตร หรืออาจซื้อมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่าและลาว นอกจากการซื้อขายจะผ่านกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแล้วก็อาจกระทำผ่านพ่อค้าที่เป็นไทยพื้นราบ หรือคนต่างชาติพันธุ์ก็ได้ จะเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีการเดินทางเพื่อติดต่อค้าขายในระยะทางที่ไกลขึ้น และกับกลุ่มชนที่หลากหลายมากขึ้น จึงมีโอกาสที่จะปฏิสัมพันธ์มากกว่าในอดีต จึงเกิดการตระหนักรู้ในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ว่าตนเองสังกัดอยู่กลุ่มชาติพันธุ์ไหน และจะใช้สังกัดของตัวเองแสวงหาประโยชน์จากการค้าขายกับนักท่องเที่ยวได้อย่างไร

ในอดีตคนที่เดินทางไปค้าขาย ไปทำงานรับจ้าง หรือติดต่อกับคนภายนอกมักเป็นผู้ชาย ทำให้ผู้ชายชนเผ่ามักจะพูดภาษาของเผ่าอื่นและภาษาไทยได้ แต่ปัจจุบันเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ทำให้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงมีโอกาสได้พูดคุยติดต่อกับคนภายนอกได้เท่าเทียมกัน เปิดโอกาสให้พัฒนาทักษะทางด้านภาษา ทำให้ผู้หญิงทั้งกะเหรี่ยง อาข่า ม้ง พูดภาษาไทยได้มากขึ้น และสำเนียงก็ชัดกว่าคนรุ่นก่อน ๆ นอกจากภาษาไทยแล้วคนที่ค้าขายก็ยังต้องฝึกพูดภาษาอังกฤษที่เป็นประโยคพื้นฐานเพื่อใช้ทักทายและเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อของที่ร้านตนเอง แต่ระดับการสื่อสารกับชาวต่างประเทศที่ว่านี้จะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับจริตและความกล้าของแต่ละคน ถ้าพูดได้มากก็จะเป็นผลดีต่อการทำมาหากินเกี่ยวกับการขายของที่ระลึกและงานฝีมือ

การอยู่ร่วมกันก็ต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่เป็นธรรมดา เพื่อช่วยกันค้ำจุนสถาบันความเป็นชุมชนเอาไว้ เมื่อมีงานเทศกาลของชุมชนที่ต้องการความช่วยเหลือ ชาวบ้านทุกกลุ่มเผ่าก็จะส่งตัวแทนหลังคาเรือนละ 1 คนไปช่วยงาน เช่นงานวันคริสต์มาส ที่ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันแล้ว

ไปอวยพรให้กับครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน และร่วมกันประกอบพิธีทางศาสนาและงานรื่นเริงในตอนกลางคืน นอกจากนี้การช่วยเหลือกันยังเห็นได้จาก การช่วยกันพัฒนาถนนหนทาง ทำความสะอาดชุมชน เพื่อเตรียมรับเสด็จ พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าสิริวัณณวลีนารีรัตน์ ในปลายเดือนธันวาคม 2548 หรือการช่วยกันจัดงานช้าง ที่ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันทุกกลุ่มทุกเผ่าในการจัดเตรียมงาน และเข้าร่วมเมื่อถึงวันงาน ซึ่งงานนี้จัดขึ้นทุกวันที่ 13 มีนาคมของทุกปี

การอยู่ร่วมกันของคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในบ้านรวมมิตร เป็นบ่อเกิดของการเรียนรู้วัฒนาธรรมประเพณี นิสัยใจคอของคนอีกกลุ่ม หนุ่มสาวก็ได้พบปะพูดจาปราศรัยกัน เกิดความรักระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งถึงขั้นแต่งงานในที่สุด การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ที่ว่านี้มีทั้งคนกะเหรี่ยงกับอาข่า กะเหรี่ยงกับม้ง กะเหรี่ยงกับคนไทยพื้นราบ และกะเหรี่ยงกับคนต่างประเทศ ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของผู้คนในอนาคต ที่มีแนวโน้มว่าจะมีอัตลักษณ์ลูกผสมมากขึ้น ความเข้มข้นของการตระหนักรู้ในความเป็นชาติพันธุ์ก็ขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก และเหตุการณ์ที่เฉพาะเมื่อเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่แล้ว

3. การท่องเที่ยวและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเหมือนของคนในกลุ่มเดียวกัน และความแตกต่างกับกลุ่มอื่น ๆ การรับรู้เหล่านี้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันของปัจเจกและกลุ่มชน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่ต้องประสบพบเจอ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ โดยผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า การแต่งกาย และภาษา รวมถึงธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ในบ้านรวมมิตรไม่ว่าจะเป็นกะเหรี่ยง ม้ง อาข่า หรือคนไทยพื้นราบก็จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตัวเองให้เข้ากับบริบทของสังคมโลก ถ้าเป็นสมัยก่อนที่ชาวเขาอยู่อย่างโดดเดี่ยว หมู่บ้านหนึ่งก็จะมีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์เดียว เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ความโดดเด่นของอัตลักษณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบต่อมาจากบรรพบุรุษก็จะมีผลต่อการนิยามตัวตนของชนเผ่า ยิ่งเมื่อได้ติดต่อกับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงก็ยิ่งทำให้เกิดการตระหนักรู้ในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนที่ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมากยิ่งขึ้น

การท่องเที่ยวเข้ามามีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนเผ่า ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีบริบทของการท่องเที่ยวเข้ามากระทบ ชาวบ้านจึงต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น กิจกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจนในบ้านรวมมิตรก็คือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นการค้าขายและการให้บริการนั่งช้างนำเที่ยว ซึ่งกิจกรรมอย่างหลังเป็นกิจกรรมที่ทำเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทำให้เกิดความโดดเด่นในเรื่องการเลี้ยงช้างหรือความผูกพันที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีต่อช้าง หมายความว่าเมื่อนึกถึงช้างก็จะนึกถึงกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เนื่องจากบ้านรวมมิตรตั้งอยู่ใกล้กับตัวจังหวัดเชียงราย และการคมนาคมขนส่ง ถนนหนทางในปัจจุบันก็ได้รับการปรับปรุง พัฒนาให้มีคุณภาพดี การเดินทางเข้าสู่ตัวจังหวัดจึงทำได้ง่าย อิทธิพลของเมือง ของไทย

หรือของต่างประเทศจึงเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านได้อย่างง่ายดาย ทั้งโดยผ่านทางบุคคล หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่จำพวกโทรทัศน์ ผู้คนจึงเรียนรู้และเลียนแบบสิ่งที่ตนเองพบเห็น เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เสื้อผ้า รวมถึงภาษา ควาญช้างที่ทำหน้าที่บังคับช้างและให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่สอบถาม ซึ่งทุกคนเป็นกะเหรี่ยงก็จะใส่เสื้อผ้าที่บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง อย่างน้อยก็ต้องใส่เสื้อกะเหรี่ยงที่โทนสีจะเน้นไปทางสีแดง หรือบางคนอาจมีย่ามที่เป็นงานฝีมือของชนเผ่า ติดตัวไว้ใส่สิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ภาษาที่ใช้ก็ต้องใช้ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นการเรียนรู้ภาษาอื่น ๆ นอกเหนือจากภาษาของตนเอง

เหตุการณ์ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่คล้ายคลึงกันก็เกิดขึ้นกับการค้าขายด้วย โดยเฉพาะการค้าขายของที่ระลึก ซึ่งก็มีหลายกลุ่มที่ค้าขาย ทั้งกะเหรี่ยง อาข่า ม้ง และลีซู แต่กลุ่มหลัก ๆ คืออาข่าและม้ง พวกเขาจะต้องใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการค้าขาย ภาษาที่ต้องใช้ก็มีทั้งภาษาไทยคำเมือง ภาษาไทยภาคกลาง รวมถึงภาษาต่างประเทศ พ่อค้าแม่ค้าจึงสามารถพูดได้หลายภาษาขึ้นอยู่กับว่าลูกค้าเป็นบุคคลที่ใช้ภาษาใด เกิดการลื่นไหลในอัตลักษณ์ด้านภาษาที่แต่ก่อนคิดว่าคนกะเหรี่ยงก็ต้องพูดได้เฉพาะภาษากะเหรี่ยง คนอาข่าก็พูดได้เฉพาะภาษาอาข่า แต่เมื่อเกิดความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผู้คนจึงต้องเรียนรู้และสามารถพูดภาษาของกลุ่มอื่น ๆ ได้

การแต่งกายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันหนึ่งที่นิยามความเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ การแต่งกายเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่จะตีความว่าสถานการณ์ไหน ควรจะใส่ชุดหรือแต่งกายแบบใด กลุ่มที่ค้าขายของที่ระลึกก็แต่งกายแตกต่างกัน ถ้าเป็นกลุ่มคนสูงอายุก็แต่งชุดประจำเผ่าโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจต่อผู้พบเห็นและผ่านไปมา มีผลต่อการเข้ามาดูสินค้าและซื้อของที่ระลึกได้ แต่ถ้าเป็นกลุ่มที่อายุยังไม่มาก กลุ่มวัยรุ่น ก็จะแต่งชุดแบบคนไทยพื้นราบทั่วไป

สินค้าที่นำออกจำหน่าย ไม่ว่าจะเป็นงานฝีมือจำพวกผ้าปัก เสื้อผ้า ตุ๊กตาชนเผ่า หรืออื่น ๆ ของเหล่านี้จะสะท้อนอัตลักษณ์ของชนเผ่าได้อีกทางหนึ่ง โดยเจ้าของร้านขายของคนหนึ่งที่เป็นกะเหรี่ยงมักจะเน้นความเป็นชนเผ่าในตัวสินค้า เชิญชวนนักท่องเที่ยวที่ผ่านไปมาให้เข้ามาซื้อของที่ร้านตนเอง ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าก็จะนำสินค้าที่แสดงออกถึงความเป็นชนเผ่าออกมาขายเช่นกัน ได้แก่ หมวกของผู้หญิงอาข่า กระเป๋า และผ้าปัก โดยเฉพาะหมวกที่เป็นสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มที่โดดเด่น แม้ว่าในชีวิตประจำวันผู้หญิงอาข่าแทบจะไม่ใส่หมวกดังกล่าวถ้าไม่ใช่วันสำคัญของชุมชนหรือกลุ่มแล้วก็ตาม กลุ่มม้งก็จะนำลวดลายผ้าปักของชนเผ่ามาตัดเป็นกางเกง กระโปง หรือเสื้อผ้าแบบสมัยใหม่ ทำให้ความเป็นม้งติดอยู่ในตัวสินค้านั้น ๆ ด้วย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงไม่ใช้สิ่งที่ผูกติดอยู่กับสถานที่ กับวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่ลื่นไหล ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา แล้วแต่ว่าสถานการณ์ที่กลุ่มต่าง ๆ เข้าไปมีความสัมพันธ์จะเป็นอย่างไร

อัตลักษณ์ของคนเรามีหลายระดับ ถ้าอยู่ในหมู่บ้านรวมมิตร ปัจเจกชนก็อาจนิยามว่าตัวเองเป็นคนกะเหรี่ยง คนอาข่า คนม้ง คนลีซู แต่ถ้าออกมานอกพื้นที่ก็จะเป็นคนบ้านรวมมิตร คนตำบลแม่ยาว คนเชียงราย คนเมือง หรือแม้กระทั่งคนไทย สิ่งนี้ช่วยสนับสนุนประเด็นความลื่นไหลของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ การเข้าถึงทรัพยากร หรือช่องทางในการทำมาหากิน โดยเฉพาะการทำมาหากินในยุโลกาภิวัตน์ ที่การท่องเที่ยวในภาคเหนือของประเทศไทยกำลังได้รับความนิยม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยวในครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนบ้านรวมมิตร ซึ่งมีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ด้วยกัน การสอบถามเรื่องราวของชุมชน เรื่องการท่องเที่ยว และอัตลักษณ์ก็ต้องใช้ภาษาไทยภาคกลางเป็นสื่อ บางครั้งชาวบ้านก็บอกกล่าวเรื่องราวเป็นภาษาไทยภาคกลาง บางครั้งก็ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ แม้ผู้วิจัยจะฟังภาษาไทยถิ่นเหนือได้รู้เรื่องบ้างแต่ก็ไม่สามารถพูดได้ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าเป็นภาษาของชนเผ่าด้วยแล้ว ผู้วิจัยทั้งพูดไม่ได้และฟังไม่เข้าใจ ตรงจุดนี้อาจมีผลต่อการได้ข้อมูลจากบุคคลบางกลุ่มที่พูดภาษาไทยภาคกลางหรือภาษาไทยถิ่นเหนือไม่ได้ โดยเฉพาะกลุ่มคนสูงอายุ ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ นักวิจัยควรเรียนรู้ภาษาของชาวบ้านให้ได้ในระดับที่พอฟังได้พอพูดเป็น

ในการเขียนรายงานการวิจัยนั้น ผู้วิจัยควรจะเขียนด้วยมุมมองของ “คนใน” ให้มากที่สุด โดยการนำคำพูดที่ชาวบ้านบอกกล่าวมาใช้ในรายงานให้มากที่สุด ซึ่งจะทำให้รายงานการวิจัยมีน้ำหนัก และดูมีชีวิตชีวา เห็นความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้องผ่านตัวหนังสือ งานวิจัยก็จะน่าอ่าน น่าติดตามไปตลอดจนจบ

สำหรับการศึกษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยวนั้น ควรจะมีการศึกษาในสถานที่อื่น ๆ เปรียบเทียบกันว่าผลที่ออกมาจะแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง การคมนาคมเข้าถึงลำบาก และยังมีรูปแบบความเชื่อและนับถือผีบรรพบุรุษอยู่ ซึ่งบริบทของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์อาจจะไม่เหมือนกับที่บ้านรวมมิตร

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีชื่อเรียกของตัวเอง ที่บ่งบอกถึงความเป็นคนที่มีศักดิ์ศรี มีวัฒนธรรมที่ดีงาม ดังนั้นคนที่ไปท่องเที่ยวในหมู่บ้านชาวเขาก็ควรที่จะเรียกชื่อกลุ่มต่าง ๆ ให้ถูก ไม่ควรเรียกชื่อที่แฝงไว้ด้วยการดูหมิ่น เป็นคนป่าเถื่อน ไร้ความเจริญ โง่เง่า เป็นตัวตลก เช่น อีก้อ แม้ว มูเซอ เย้า ควรจะเรียกด้วยชื่อที่คนในกลุ่มเขาใช้เรียกตัวเอง คือ อาข่า ม้ง ลาหู่ เมี่ยน รวมถึงเมื่อต้องพูดจาสื่อสารกันก็ควรจะให้เกียรติชาวเขาโดยการพูดด้วยภาษาไทยที่ถูกต้องชัดเจน ไม่ควรพูดด้วยสำเนียงไม่ชัดซึ่งเป็นการล้อเลียน ดูถูกพวกเขา การพูดไม่ชัดกับกลุ่มชาติพันธุ์นี้สามารถนำมาซึ่งความบาดหมาง หรือความไม่พอใจของผู้คนชนเผ่าต่อคนไทยที่เป็นชนส่วนใหญ่

ของประเทศเทศได้ นอกจากนี้เมื่อเราในฐานะนักท่องเที่ยวเข้าไปยังชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ควรจะให้ความเคารพในวัฒนธรรมของชนเผ่า เช่นไม่ไปแตะต้องประตูผีหรือประตูทางเข้าหมู่บ้านของชาวอาข่า ในกรณีของบ้านรวมมิตรก็ไม่ควรที่จะดื่มเหล้าหรือของมึนเมา เพราะเป็นหมู่บ้านที่เข้มงวดในเรื่องนี้มาก

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การท่องเที่ยวในบ้านรวมมิตรเป็นตัวอย่างของการท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน บางคนก็ขับรถมาเอง บางกลุ่มก็นั่งรถตู้มา ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติก็จะมากับรถบัสของบริษัททัวร์ ดังนั้น ทางหมู่บ้านหรือองค์การบริหารส่วนตำบลจึงควรจะจัดทำสถานที่จอดรถเพื่อรองรับกับการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น เพราะปัจจุบันในหมู่บ้านยังไม่มีลานจอดรถของชุมชน นอกจากนี้ควรจะส่งเสริมให้ชาวบ้านหาอาชีพเสริมอย่างอื่นไว้รองรับเมื่อนักท่องเที่ยวเปลี่ยนเส้นทางการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนน้อยลง หรืออาจจะหากลยุทธ์อย่างอื่นเข้ามาเสริมเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวนอกจากการนั่งช้างรอบหมู่บ้าน โดยอาจเน้นไปที่การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพราะผู้คนส่วนใหญ่ของชุมชนก็มีอาชีพเกษตรกรรมอยู่แล้ว

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **รายงานวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่น (จังหวัดภูเก็ต)**. กรุงเทพฯ : งานสถิติ กองสถิติและวิจัย การท่องเที่ยงแห่งประเทศไทย, 2526.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.)**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และกระทรวงมหาดไทย, 2541.

กิตติธัช เอี่ยมพร้อม. **ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขของชุมชนผู้อพยพ บ้านรวมมิตร จังหวัดเชียงราย**. การค้นคว้าอิสระ ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

จีรพร ศรีวัฒนานุกูลกิจ. **การท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเขา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา, 2544.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. **แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็น "ไท"**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท วันที่ 22-23 มีนาคม 2544 ณ ห้องช้างกระ โรงแรมเชียงใหม่ออคิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. **แนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ 3 สมัย**. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 เรื่องชาติและชาติพันธุ์ วันที่ 26-28 มีนาคม 2546 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาสังคมไทย. ใน **ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์**, หน้า 1-125. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.

เชาวลิต สิทธิฤทธิ์ และคณะ. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วม ตำบล กรุงชิง**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2545.

ฐิรวุฒิ เสนาคำ. แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์. ใน **ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์**, หน้า 191-286. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

เดือนรัตน์ รัตนศิริ. **ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกตอนล่าง**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ธมลวรรณ ตั้งวงษ์เจริญ. **เอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนอ้อมใหญ่**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

เทียนฉาย กีระนันทน์. **สังคมศาสตร์วิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

นิคม จารุมณี. **การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.

นิติ ภวัครพันธุ์. "บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่ : อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้" **รัฐศาสตร์สาร**. 20(3) : (215-248), 2541.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน **วาทกรรมอัตลักษณ์**, กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลนพริ้นติ้ง, 2546.

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. **พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว : รายงานการวิจัย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พงศ์กฤษฎิ์ พละเลิศ. **การสื่อความหมายเชิงสัญญะในสินค้าท่องเที่ยวชาวเขา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2544.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. **การศึกษาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษากรณี : เส้นทางสายลำน้ำกก**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

พัฒนา กิติอาษา. **ท้องถิ่นนิยม**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2546.

พลอยศรี โปราณานนท์. ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชนกลุ่มน้อยในเชียงใหม่ : กรณีหมู่บ้านม้งดอยปุย. ใน **เชียงใหม่ในกระแสการเปลี่ยนแปลง**, หน้า 85-94. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2537.

พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

พัลลภ สุริยกุล ณ อยุธยา. **เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีหมู่บ้านเจดีย์ทอง ตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ภูสวัสดิ์ สุขเลี้ยง. **การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยโป่งผาลาด อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย**. การค้นคว้าอิสระ ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

มนตรา พงษ์นิล. **พหุลักษณ์ของสำนึกทางชาติพันธุ์ : ม้งภูสวยกับการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และคณะ. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย : รายงานหลัก มูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

ยศ สันตสมบัติ. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายและการจัดการทรัพยากร**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรี, 2544.

วันดี สันติวุฒิเมธี. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษาเรื่อง หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารสังคมศาสตร์** 15 (1/2545) : 219-247.

วันทนา สุรชีวิน. **การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ ของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศกับการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย ในปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

วิลสา สันสิริ. **การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของการโฆษณาเชิงอนุรักษ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วีระพล วงษ์ประเสริฐ. **การวิเคราะห์อุปสงค์การท่องเที่ยวและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

วีรพันธุ์ ชินวัตร และคณะ. **รายงานฉบับสุดท้าย โครงการเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

ศรัณยา กิจสำนอง. **ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ตในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

สมชาติ สุกฤตยานันท์. **ความสัมพันธ์ของการแสวงหาข่างสารด้านการท่องเที่ยวกับการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

สมหมาย ชินนาค. "มูน" ไม่ใช่ "มูล" : วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล. ใน **วาทกรรมอัตลักษณ์**, หน้า 117-167. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ ในช่วงแผ่นพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545–2549)**. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544.

สันทัด เสริมศรีและคณะ. **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.

สินธุ์ สโรบล, บรรณาธิการ. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ**. เชียงใหม่ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2546.

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง**. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และสรินยา คำเมือง. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโป**. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ**. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.

สุเทพ สุนทรเภสัช. **ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.

สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

สุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุริชัย หวันแก้ว. **กระบวนการกลายเป็นชายขอบ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทเกอร์ พริ้นติ้ง, 2546.

สุรีย์ บุญญานุพงศ์ และสุรศักดิ์ ป้อมทองคำ. **ประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว : จุดเปลี่ยนของระบบความสัมพันธ์ทางสังคม.** เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา, 2536.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือตอนบนระยะ 10 ปี (พ.ศ. 2542 – 2551).** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. **แนวคิดหลักทางสังคมวิทยาเรื่อง อัตลักษณ์ (Identity) ฉบับร่าง** บทความเสนอเอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่1 (15-16 ธันวาคม), 2543.

อมรา ไชยวงศ์. **ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อรายได้ของโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อมรา พงศาพิชญ์. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม).** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ. **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 4. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.

ภาษาอังกฤษ

Banks, Marcus. **Ethnicity : Anthropological Consturctions**. New York : Routledge, 1996.

Barth, Fredik. **Ethnic Group and Ethnic Boundaries**. Illinois : Waveland Press, 1998.

Baudrillard, Jean. **Simulations**. New York : Semiotexte, 1983.

Berger, Peter and Luckmann, Thomas. **The Social Construction of Reality : ATreaatise in the Sociology of Knowledge**. New York : Anchor Books, 1967.

Burn,Peter M. **An Introduction to Tourism & Anthropology**. London : Routledge, 1999.

Cohen, Erik. Thai **Tourism : Hilltribe, Islands and Open-End Prostitution**. Bangkok : White Lotus, 1996.

Eco, Umberto. **Travel in Hyper Reality**. London : Picador, 1986.

Eller, Jack David and Reed M. Coughlan. The Poverty of Primordialism : the Demystification of Ethnic Attachments. **Ethnic and Racial Studies**. 16(2), 2000.

Geertz, Clifford. **The Interpretation of Cultures**. New York : Basic Books, 1973.

Geertz, Clifford. The Integrative Revolution : primordial sentiments and civil polotics in the new states. in Interpretation of Culture, pp. 255-310. New York : Basic Books, 2000.

Hall, Stuart. Cultural Identity and Diaspora. In Jonathan Rutherford (ed.), **Identity : Community, Culture, Difference**, pp. 222-237. London : Lawrence and Wishart, 1990.

Hall, Stuart. The Question of Cultural Identity. In Stuart Hall, David Held and Tony McGrew (eds.), **Modernity and Its Futures**, pp. 273-316. Cambridge : Polity Press, 1992.

Horowitz, Donald. The primordialists. In Daniele Conversi (ed.), **Ethnonationalism in the Contemporary World : Walker Connor and the study of nationalism**, pp. 72-82. London and New York : Routledge, 2004.

Isaacs, Harold. Basic group identity : the idols of the tribe. In N. Glazer and D. Moynhan (eds.), **Ethnicity**. Cambridge : Harvard University Press, 1975.

Jenkins, Richard. **Social Identity**. London and New York : Routledge, 1996.

Jenkins, Richard. **Rethinking Ethnicity : Arguments and Explorations**. London : Sage Publications, 1998.

King, Victor T. and Wilder, William D. **An Introduction the Modern Anthropology of South-East Asia**. New York : Routledge, 2003.

Kivisto, Peter. **Multiculturalism in a Global Society**. Oxford : Blackwell Publishing, 2002.

Ritzer, George. **The McDonaldization of Society**. Thousand Oaks, CA : Pine Forge, 2000.

Shoval, Noam. Commodification and Theming of the Sacred : Changing Patterns of Tourist Consumption in the 'Holy Land'. In Mark Gottdiener (ed.), **New Forms of Consumption. Lanham**, pp. 251-263. MD : Rowman and Littlefield, 2000.

Urry, John. **The Tourist Gaze.** London : Sage, 1990.

Yiorgos Apostolopoulos, Stella Leivadi and Andrew Yiannakis,eds. **The Sociology of Tourism:Theoretical and Empirical Investigations**. London : Routledge, 1996.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวรเมธ ยอดบุ่น เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2521 ที่จังหวัดอุดรธานี สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2543 และเข้าศึกษาในระดับปริญญามหาบัณฑิตสาขามานุษยวิทยา ที่สถาบันเดิม คือ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2546